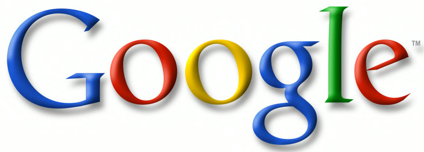
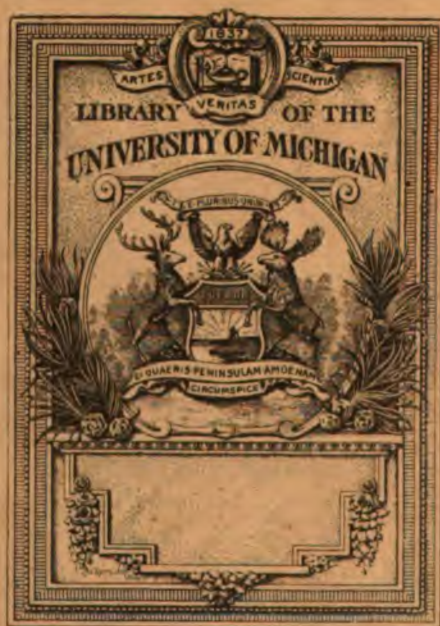

Zegepraal

door

Is. Quérido.

Haarlem
de Erven F. Bohn

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

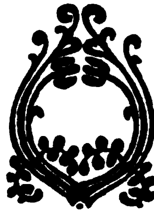

Is Querido

ZEGEPRAAL

DOOR

IS. QUERIDO

Schrijver van: „Menschenwee" en „Over Literatuur"

HAARLEM
DE ERVEN F. BOHN
1904

EERSTE HOOFDSTUK.

Florence, je naam klinkt zoet, zacht en legendarisch als harpspel. Je naam zingt in mij dóór een verren sluimerzang, soms troosteloos en weemoedswiegend.

Verwilderd en klagelijk ook, als 'n Boheemsch-romantisch liedje van lokkende bekoring, vreemd en alles in-mij verstillend van droefnis en melankolie.

Florence! Florence, waar ben je nu? Waar ademt je mond, en waar kijken je oogen? Waar gaan je handen heen?

O! die handen, die blanke handen van rag beweeg en teer gebaar; die zachte vingeren van fijne gracie.

Florence, Florence! Ik smeek je, kom!

Kom naast mij, vlak naast mij. Ik aanbid je, maar je bent er niet!

Mag ik nu eindelijk hooren 't zoete volle gekweel van je wondere stem? Ze is zilverzacht als sterrenlicht.

Florence, kom! ik roep je! ik roep je! kom hier, vlak naast m'n zij!

II.

Florence, je vraagt me je te schrijven, je te schrijven, je àlles te zeggen.

Kindeke, kindeke, kan dat wel? Alles? Alles? — Luisteren je elpen oortjes en neigt even je kopje, en schalkt je mondje, en droomstaren je oogen? Florence, je naam al wondert in mij òp lentefeest, groen en bloemen, en geur, altijd geur! Ik voel me omstrooid van klanken, ik voel me omdwelmd van licht, ruischend zonnezacht goud, en omdroomd van harpspel,

ver, heel ver en weemoedswiegend. — En wil je nu alles van me weten ? Alles van m'n leven nu en vroeger ? Van mijn eerzucht en mijn moed ? Mijn lafheid en mijn liefde ? Mijn passies en mijn dwalingen ? Mijn afschuw en mijn haat ? Mijn angsten en mijn droomen ? Mijn mijmering en mijn werk ?

Florence, liefste, levensdronken vrouw, Afrodite-kind, dat daar veràf van mij danst, in de zilverbegloeide schuimkolken van de zee, de eeuwige zee !

Kind-van-schuim, hoe zie ik je nu in naakte schoonheid ! Zie ik je niet dansen in zwier, als de luchtigste nimf op de blank-trillende schub van een waterlelie ? Hoe glanzen en beven je wazige vleugeltjes, verpaarlmoerd van bellenschuim.

Wat ijl en zwier-zacht wolkt je gewaad om je wond're lendenen als 'n nevelig spel van mistzilvrige plooiselen. Wat guirlandeeren en wiegen fijn de bloemen om je gouden haar, in den schitter van hun gekleurd vuur.

Wat schuifelt de gazen kleedage om de rankheid van je taille.

Kijk, hoe de vlinderwiek aan je schouders plots vergloeid van purpergoud naar amber, en hoe de zeegroene einder je golven toespoelt in loom spel.

Zweef je nu weg tusschen de zilvren wolkstoeten in die eindlooze luchthallen van blank lichtspel ? En daal je weer op de wei ? Zijn je wiekjes van goud-rood gaas, nu nat ? En je zusteren, nimfje, lief argeloos nimfje ?

Omjuichen zij de fonteinen met den zachten galm van hun zang ? Omkransen zij de bronnen en stil-glanzende rivieren met het vurig bloemenspel van hun haar ?

O ! wat 'n fijne zwier in armen en beenen ! Wat 'n blanke pracht van dansluchtig gebaar !....

Ja, ik zal je àlles zeggen, Florence liefste, alles ! àlles !

III.

Dit boek is voor jou, mijn kind. Ik zal er in tot je fluisteren, zingen en lachen.

Mijn ziel zal er in uitschreien en m'n verlangen in roepen

en mijmeren. Ik zal er mijn herleven in bejubelen, ik zal er van vreeselijk lijden in spreken. Ik zal van al wat ik wil en kàn willen spreken, tot jou liefste, liefste!

Mag dat, mag dat, Florence?

Je bent zoo ver van me weg, in die groote hevige stad, tusschen al dat druischend gewoel van vreemden. En ik hier, op 't stille land, dat oud-hollandsche dorp, zoo vlak bij de zee.

Het is nù avond, vroeglente-avond, kloosterstil. Mijn zus slaapt; 't ventje is naar bed en broer leest.

Ik zet de balkondeuren open om het zeegezang beter te hooren, zacht ruischgeween, dat heel het duister-slapende dorpje overvloeit, 't dorpje, de duinen, de paadjes, 't bosch. Het is zoo donker, lieveling. Ik heb 't licht in de kamer uitgedraaid, en nu hoor ik in 't lente-duister, àchter de deuren uit, al luider den schreienden zeezang.

Groote God, wat 'n ontroering!

Florence, lieveling, waar ben je nu? Waar loop je? Wat zièn je oogen?

O! dat stille schreien van de zee nu in den luwen lentenacht. En geruchteloos 't huis....

Florence! Zie ik je daar niet? Kom je daar niet aan? Langs de zee?

Zie ik daar niet je ranke lijf en den wiegdans van je voeten? Hoor ik daar niet 't gefluister van je rokken? Hoor ik niet kreukjes tegen kreukjes vervouwen en verritselen in 't nachtduister van zee en strand?....

Maar als jij 't bent, is dáár geen duister, nu de maanmist daar zoo teere zilv'ren droomselen en visioenen bouwt in 't nachtazuur.

Komt daar niet onder 't wevend maanblank je gezicht op mij af, en toovert je glimlach niet om je liefdemond een wonder verlangen van geheimzinnig naderen?

Zie ik je goudblonde haren nu niet bleek glanzen in 't dauwende zilverlicht, en hoor ik je zachten stap niet àl dichter schuif'len over het strandzand?

Plots wèg ? Is 't dan m'n hevig verlangen, mijn pijnwringend begeeren, mijn gloeidrang en mijn woeste tast naar je handen, je hals, je mond, die mij dat vóórgoochelen kan ?

Florence ! Hoor in mij doòrzingen de trillende teederheid van je stem en de diepe ontroeringen van je smeekende vraagjes, kijkerijtjes.

Florence ! Florence ! Ik zit hier alleen, alleen, met m'n hijgende snikkende liefde, alleen met m'n gloeiend begeeren, mijn hart open, gewond, mijn ooren vol zangeschrei van de eenzame zee.

Mijn verlangen bloedt, bloedt ! Ik kàn niet meer alleen zijn.

Kom, kom ! Florence, mijn liefste. Het wee van mijn verlangende, schreiende ziel is wijd als de zee die nu weenend zingt !

Florence ! ik stamel je naam, mijn tranen verzouten heet op m'n lippen. Er smelt 'n vrees op mijn mond ! Florence kom ! kom !

Laat mij niet langer, na zooveel martelenden kommer alleen !

Nù, met de weenende zee, die stille, ontzaglijke duinen, dien fluweelen nacht met zijn maanmist, nu alles zoo stil snikt van weedom.

IV.

Ik ben nog lang niet hersteld. Ik voel 't, ik voel 't, kind ! Ik huiver nog voor die stilte ! En toch sidder ik en bezwijm half van smartelijk herinneringsgenot.

Florence, nu sta je weer vóór me, ik heb m'n oogen dicht.

Je komt plots in een zonnevlam op me afstormen, om-goud van trillend licht. En je harenblond los.... neen, niet als aureool, als goudmantel,.... maar je haren heelemaal als 'n goud schitterkleed, 'n wondergewaad van lichtend zijde om je lendenen. Overal glansgoud, van 't fonkelendst in de zonnevlam, tot 't zachtst-glanzendste in de schaduwgolving. En één geur uit je harenpracht, reseda-zoet. En los en wild, woest-prachtig wiegelen over je hoofd hemelroosjes en leliën, druiventrossen en vlammende zinnia's.

Rozen, zoo donker fluweeldiep, zoo goddelijk rood als liefdebloed van minstreels, en leliën zoo edelblank, zoo schitterwit als sneeuwklokjes.

Je staat omvlamd in 't zonnegoud.... of zijn 't je haren alleèn? — En de rozen op je hoofd bloeden doòr, donkerrood en diep, tusschen je goudvlammend haar. En de sneeuwleliën sneeuwen, sneeuwen. Je hoofd neigt, je oogen staren.... Plots je voetjes schuif'len heel zacht ten dans, in fijnen ranken zwier, luchtig en kadanseerend, en je handen en naakte armen verweven zachte gebaren door de lucht. Onder je goudharen gewaad schijnt dóór, de golvende lijn van je heerlijk verlangend lijf, je fijne heupen, je slanke lendenen. Ik zie onder 't goudgloriën van je harenkleed je hijgende borst snakken van verlangen naar mij, naar mij, naar mij liefste!

Wèg? Wèg? Florence? Alweer mijn eigen martelend begeeren dat mijn gloeiend verbeeldingsspel doorhit. Ik zie je niet méer, ik hoor je niet méer.

Ik hoor alleen achter de balkondeuren den zeezang, en de eeuwigheid verruischt mée z'n stiltelied.

Florence, ik kus je, ik kus je, goênacht!

TWEEDE HOOFDSTUK.

Florence! Voor mij was 't vandaag een gewichtige dag. Voor 't eerst in mijn ziekte heb ik heel alleen 'n loopje gemaakt, zonder angst voor instorting.

Ik heb nu acht maanden op bed gelegen. Ja kind, stil maar, ik zal je 'r veel van vertellen; van heel mijn aandoeningsleven *in* die ziekte, maar hoor eerst nù, dat ik vandaag door de geurzoete lentelaantjes van mijn dorp heb geloopen, vlak bij 't bosch.

Vrij, alleen, zonder angst voor instorting!

Je weet niet, liefste, hoe mij dat feit doorschokt van geluk, hoop en wond're verbazing. Maar wat zal je dit boek toch geven gaan? Ik bekommer mij er om!.... Zou ik niet wachten tot je voorgòed nu in dezen herfst bij me bent? Je wilt niet, liefste, je wilt niet! Bij God, 't is om te stikken, alleen de idée dat je in den herfst voor altijd bij me zult zijn! Voor goed? Ja, ja, ja!

Van morgen op bed ontving ik je briefje. Neen,.... 't is kostelijk.... Jij dokter in de filosofie, de letteren, de geschiedenis.... weet *ik* 't.... En ik heelemaal niets! 'n schrijver zonder opleiding, zonder systeem-studie, zonder graad. — Maar je brief! je brief, dat goddelijk-beschreven brokje ziel! Eindelijk mag ik dan weer eens vrij-uit lezen en jubelen. Eérst alles verboden, toen half verboden, en nu zoover dat ik 'n half uurtje schrijven màg, buiten m'n eigen uurtje werk.

Wat 'n brief van jou toch 'n verrukkelijk iets is! Dat zeggen alle verliefde luidjes hé? Maar ik zweer je, kind, als ik een brief van jou in de handen van een besteller zie, gaat me een huiver door 't lijf. Ik sidder, strompel, beef, neem 'm áán en betast 't envelopje heelemaal van buiten. Ik zie 't handje,

de lettertjes, één-voor-één, ik ruik er 'n geur omheen, betast 'm weer, en leg 'm, gesloten nog, op m'n tafel.

Dan, eindelijk snijd ik 'm doodstil open, als ik heelemaal alleen ben.... Er door héen, woest, snel, alles opslurpend tegelijk. Dan weer van 't begin àf nog eens, nog eens, elken zin; van den zin naar de woordjes; van de woordjes naar de lettertjes. Er zit 'n fluïdum in die krabbeltjes; dat *is* geen inkt, dat is lèven, leven van joù.

Ach kind, dan pas hoor ik wonderdiep en innig je stem, hoor ik je snikken om mij, je stem doorstroomd met de passie van je verlangen. Ik zie je oogen in 'n heel fijn prachtbetraand licht, en ik hoor je spreken, statig en rustig, maar toch smartelijk bewogen.

Ik hoor je stem, ècht, levend geluid.

En nu van ochtend weer dien brief. Hebben ze je zoo getooid met lief gevlei nu je zoo prachtig, zoo superieur je proefschrift gaf? En jij zelf die er niets om geeft en 't mij verbiedt te lezen. Wat voel ik die nederigheid in jou, volkomen zuiver.

II.

Florence, wat wonder van leven en droomen is er toch in jou gekristalliseerd.

Ik heb meer vrouwstudenten ontmoet, meer vrouwdokters, juist óók in Parijs.

Maar in al die meisjes en vrouwen zat iets fossiels. Haar vrouwcharme was grovelijk versteend. Ze maken veel te groote stappen, ze spreken luidruchtig, ze fluiten, stompen, ze zijn ontsexualiseerd. Er is geen fijne en schuwe meisjesschroom meer in haar harde studie-oogen; geen enkel teeder gebaar verweeft d'r handen. Ze kijken dor, geleerd, pedant, wijsneuzig. Tusschen d'r nagels grauwt lichtelijk foliantenstof. Haar veters slobberen langs de schoenen. Heur boezem is plat, liefdeloos en zonder innige meisjeswelving. Haar gang is zwaar, schijn-manlijk en hard-erotisch. Er is een vermoderniseerde aanstellerij in d'r babbelen en blauw-kouserige groeven

nijdigen om d'r mond. Niets van fijn-vrouwelijke, zenuwbroze intuitie is meer in ze. *Ze* snuiten veel te hard d'r neus, ze lawaaien en graaien met de armen, en d'r vergelend voorhoofd rimpelt reeds als de perkamenten waarvan ze d'r boekenwijsheid inzogen.

Zeker liefste, er zijn ook die lang niet *zóó* vergroeien. Er zijn er die meisje en vrouw blijven, innig, fijn, en toch geleerd, schuw en toch wereldsch, eenkennig en tòch vrij en klaàr in denken en doorgronden.

Maar 'n doktertje als jij heb ik nooit nog ontmoet.

Ik schater, kindeke, als ik me jou in de boekenstof denk!

'n Geleerdheidje, dat je aanraakt, wordt 'n sprookje, verschuift zich van zelve in een sfeer van zang'rige klankenpracht en mijmerfijne vrouwelijkheid. 'n Stug foliant wordt onder jou hand een boek van blank leven, verritselend geheimvol dichtsel, sage en schoon verleden.

Is er ooit 'n meisje geweest zoo mooi, dat zooveel geborgen weet in d'r jong kopje, dat zooveel in zich heeft opgenomen, en zoo zalig eenvoudig, zoo kinderfijn en innig, zoo onbesmet-poëtisch is gebleven? Je hebt gewerkt, geblokt, je hebt gepeinsd, gewroet, je hebt de akademische stugheid van examenleven doorgemaakt, je hebt met je fijne handjes gemorst in veel archiefrommel, je hebt je elegante voetjes gericht naar duffe bibliotheken, en er is niets, niets aan je fijnen geest te zien dan loutere poëzie, fijn-vrouwelijke innigheid en pracht van diepst èn krachtigst gevoel.

Maar ik weet dat je ook zelf die studie niet met groote liefde wilde, niet waar? Je hebt 't doorgezet wijl je moeder, je vader 't zoo goed vonden. En toch, hoe rustig heb je doorgewerkt.

Florence, je weet niet hoe ik duizel van geluk dat je moeder nu zelf besloot het gezin hier te vestigen, in dat goddelijke Holland, dat zilvrige, dat mistige, dat zonnige Holland. — Nog 'n half jaar en je bent drie en twintig. En dan voor mij!

III.

En nu wil je weten waarom ik zoo plots ben ingestort en hoe alles daarna gegaan is, maar dan moèt ik je vertellen van mijn martelend lijden. En van alles wat in mij omging zoo huiverend dicht bij den grooten dood.

Maar liefste, dat zal alleen broksgewijs gaan, langzaam, tusschen mijn herstel en aandoeningsleven van nu, in.

Het zal een lijdens- en een liefdesgeschiedenis zijn, maar vol van bekentenissen. Ik zal mijn daverend begeeren naar groot leven uitzeggen, mijn smeeken, mijn klagen, mijn smarten en gedachten. Het zal vol zijn van mijn hevig heimwee naar jou. Want ben jij wel 'n meisjen, 'n levend schoon kind met 't goudvurig haar? Moet ik voor jou biechten? Of is jou gestalte alleen gehouwen uit 't duistere marmer van mijn smart? Ben jij meisje, of symbool van mijn hevigst en innigst levens- en schoonheidsbegeeren? Ben jij de vrouwelijke kant van het ontzaglijke leven,.... de schoonheid, die mij de bevendste ontroeringen en 't hoogste geluk brengt?

Reik jij me den gouden beker vol schuimend gloeiend begeeren? Wonderkind, wondermeisje, jij bent 't kind van symbool en leven te gelijk, niet waar?

Je bent echt, je leeft, je ademt, en toch ben je niet, leef je niet, adem je niet zooals 'n jonge vrouw dat doet.

O Florence, mijn heimwee naar jou is geweest als de smartkreet van Oedipus, toen hij blindgestoken, op dochters schouderke, 't vreemde Thebeland indwaalde.

Maar die smart alleen zal je niet hooren loeien en zuchten, kreunen en krampen, om dat er naast uitgezegd zal worden, de gelukken van een doodelijk zieke die herstelt, van een zieke die al onder de groote vale schaduw van den Dood gedekt lei, in zijn schaduwrijk de wereld zag somberen; van een mensch die herstelt, zich weer voelt herboren en overstort opnieuw van titanische levenskracht.

Mag hij niet spreken van z'n ontroeringen toen hij daar stond in dien somberen maar prachtig-heimvollen voorhal

van den Dood, in dat verstilde schaduwdal der mysteriën, waar elke menschelijke grootspraak verstomt.

Want, niet waar liefste, jij weet hoe ik vatbaar ben voor 't verwerken van elken levensvorm. Leef ik niet het opperste in de kracht, maar ook het ragste in de broosheid, in de teederste roerselen van innerlijk gedroom, alleen wijl ik jou versta ?

O ! 't is zoo mooi, zoo verrukkelijk de terugkeer in het leven van een doodelijk-zieke. Mijn terugkeer in 't leven, in de zon, in 't lichtschateren van de gouden dagen, te kunnen doorvlammen met het bloemig jolijt van nieuw scheppingsgevoel, te kunnen doorweven met m'n liefde voor jou ! Want in mij gaat elken dag een ommegang van klaterende vreugde, rondfonk'lend om mijn bestaan als fonteinengroei van dansend kristal, soms plots gedoofd door stillen peins en nog stilleren weemoed, onzegbaar, als 'n zang van wiegende droomerij.

IV.

Dit boek is voor jou, subliem kind van verbeelden en werkelijkheid. Voor jou, voor 't zuiverste, 't liefste, 't diepst voelende menschenkind, dat mij streelt toelacht, lonkt en de teederste vrijages van zinnen en geestespracht mij voortoovert op deze aarde.

Wat 'n hoog uitgebloeide, rijk uitgegroeide ziel heb jij toch, wondermeisje ! Zullen 't minnebrieven zijn, met 'n geur van dat jonge leven omzegend, dat daar opbloeit, wonderrood, als 'n bessenboom in 't groen ?

Neen kind, geen minnebrieven alléén.

Het is de zang van mijn verlangen, de zang van mijn liefde, en héél veel van m'n voelen bij den dood. Het is ook de vreugdeuiting van een kunstenaar die dacht voor altijd van zijn werk gescheiden te blijven, zijn werk, zijn kunst, dat hem liever was dan eigen leven ; dat hem, met de liefde, 't goddelijkste op aarde is, 't verhevenste wat er ooit kàn wezen, wijl hij in de kunst, en de liefde, heel z'n bestaan uitstorten mag.

Je zult er in hooren fluisteren en weenen de kinderen mijner

zielestilte, alles van mijn anders binnen-in gesloten, allerdiepste leven, toen ik 't half-duistere, vreemd-visioenaire en bang-demonische doodenrijk intuurde, met de woeste ontzagoogen van een sterken onwillige, die nog niet gaan wou.

Florence, innigste bedekind! huiver niet lieveling als ik je àlles zeg!

Laat mij beginnen heel zacht, neuriënd-zacht als 'n vreemde mijmer over bange dagen, wilde, groote, woeste, hevige, en toch machtelooze dagen. En schrik niet, als je me plots ziet afbreken; 't verhaal van leed hoort doorschallen met jubel over mijn herstel. Laat mij dan telkens maar weer zacht, soms plots verder gaan, en weer afbreken, om niet te bezwijmen onder te veel herinneringsmart.

Laat mij telkens in een wondre murmeling even uitschreien. laat mij zingen, spotten. Laat al de kanten van mijn natuur onder je oogen opleven.

Het is moeilijk, broos, bang, toch heerlijk om al die aandoeningen te zeggen, wijl het terugleven mij met zóó geweldige bewogenheid slaat, dat ik inééns zwijg en stom de uren doorleef en als in 'n sfeer van groote wonderen staar.

Want nog niet liefste is er de volle kracht van mijn lichaam. Mijn geest, groot en klaar, leeft er heelemaal zich uit, maar 't lichaam kreunt nog onder zijn hevige spanning.

Maar dan, mijn geluk, mijn bevend geluk dat ik jou heb, Florence! Maakt mij dat niet tot een titan van allesomvattend voelen? Goudene, blonde Florence!.. Staan je haren weer in 't gouden gevlam van een zomerroes te schijnen?

Ben jij dat, Florence?

Ben jij dat blonde meisje, die wondre slanke jeugdvrouw?

Is dat 'n gestalle van het leven? groote God, wat mooi!

Ach liefste, liefste, je weet niet hoe zalig mij 't zien van je ovaalgezicht roert.

Jou ràs, jou type, jou heele noorsche natuur en statuur. Die statige passie, die breede rustige, fijne innigheid. Ben jij

niet 't blonde gouden geluk van mijn leven ? Van mij den zwartharigen jood, den joòd ?

Florence !

Hoe heb ik in mijn ziekte, na 'n martelend geval in den onrustigen mijmer over alles, ook nog weer eens de smart en 't smadelijke van 't Jood-zijn gevoeld. Nooit had ik er, nà mijn rijping als man en werker, meer over gedacht. En nu, in mijn herstel, voel ik 't weer veel minder op-zich-zelf staan. Maar als doorleefd sentiment in mijn ziekte zal ik 't je in dit boek eerlijk opbiechten.

Ik doorleef dat sentiment nu niet meer, want anders zou ik me niet kunnen begrijpen dat jij zooveel, zoo machtig van mij houdt. Jij blanke, blonde kristinne, jij noorsche, kalm-machtige vrouw, jij zwaanfiere graalfiguur, jij met je lichtende, doorschijnende schoonheid.

Jou lijf, zoo slank, en heel je gang zoo in wond're kadans wiegend op de stille drift van je innigst liefdeverlangen.

Ben je zoo innig van mij, zoo ingegroeid in mijn leven en ik in jou leven, dat we samen ademen in één tempo ?

Heb je zoo lief dien schuwen donkeren jood ?

Gek die uitval, zoo ? Nee, nee, ik bid je kind, zeg niet dat 't vreemd is. Het mag je even schuw, achterlijk, grillig en dwaas lijken ; in verband met 'n geval, véél gevallen in m'n ziekte zal 't je heel natuurlijk worden. Want jij weet dat ik geen jood voorspreek of achteruit duw omdat hij jood is. Heeft er wel ooit een wezen bestaan, dat zich zoo enkel mensch voelde, mensch, mensch alleen, als ik ?

Maar toch het herinneringsleven doet veel, niet liefste ? De jeugd-indrukken werken soms heel geheimzinnig op zekere uren, waarin men hun bestaan voor eeuwig al had weggewaand.

Maar ik stop kind. Daarvan later wel.

Nu kus ik je wond'ren mond. Zie, ik wou mondje zeggen, als dat woord, dat verkleininkje niet akelig romantisch leek, vulgair, onecht. En toch, nooit zag ik zoo'n statig-gesloten pracht omlijnd hartstochtmondje, 'n gebeiteld mondje, met de hand van den Afrodite-schepper gemodeleerd.

Je bent 'n levende legende, in vrouwelijke prachtvormen, in teederheid en ranken cier, je bent 'n zangrige ballade, je bent 'n harp, 'n cyther. Je bent zonnegoud en tooverwijn! Niet de zàng op de liefde alléén, maar de liefde zelf, rillend en heerlijk-hevig wil ik, eisch ik!

Wat ben je ver wèg, liefste, liefste!

Zie, voel mijn begeeren zich vuur-gloeiend kronkelen om je gedachte-beeld.

Ik wou, ik woù 'n dadelijk-aetherische van afstand tot afstand.

Ik wou, ik wou, dat je levensstroom op me afbruiste, mij opnam en verzwelgde en speelde met m'n vuur-begeeren en liefhebben als 'n uitdampende zonnewaaier met gouden stofjeswemel.

Ik kus je, Florence, ik kus je blondgouden wonderhaar!

Je hoofd staat nu plots weer voor me in den rooden tooverdamp van een zonsondergang. Ik zie je, zoo zonder verband verschijnen in Galilea, waterscheppend aan de fonteinen, doorgloeid van ruischend laat-licht. Ik zie je als 'n graalgodin, je kruik op den schouder, vreemd en ontzaglijk van gebaar, tusschen den ravengloed der zwarte vrouwen. Ik zie je in lenige pracht van 't slanke lijf, uitsteken boven allen, en je fier noorsche hoofd in den gouden zonnenevel glanzen.

En àchter je de bergen, ver en heel hoog, in den oosterschen avondgloei van een oranje hemelbrand.

Derde Hoofdstuk.

Mijn ziekte, Florence, is eigenlijk alleen de slotgeschiedenis van mijn hevige overwerking. Laat ik je daar dan eerst iets van zeggen.

Je weet dat ik, nu al drie jaar geleden, me uit 't stadsleven teruggetrokken heb om te ademen op 't land. Niet wijl ik de groote stad haatte. Want met al haar massale en perverse ellende, haar rumoer, vond ik er veel allermooiste en geweldige, ook innig-teedere dingen. Zoo, 't volksleven met z'n pracht van spontane tragiek en humor, met z'n vlagen van levensmooi en enorme verscheidenheid; 't vertier, 't epische groeien en gonzen van het groote Bestaan. Ik vond de prachtschakeering van groote stadsluchten en 't bouwen, de architektonische spanningen van het massale menschendrama enorm. Om beurten was mij de groote stad, obsessie en verblijf voor machtige ontroeringen.

De menschensmart zag ik er in z'n helsche éénheid. De psychologie van typen vond ik te behooren tot den gewichtigsten en grootsten arbeid die er voor een scheppend kunstenaar te doen viel. Ik droomde de hoogste schoonheid uit, in een avondstad met z'n wond're en plassige lichtstraten, z'n avondkoloriet, goud en wazig doorgloeid; z'n schaduwen en huizenrompen, z'n donkre nachthemelen, z'n half-duistre tonalisaties en z'n overal uit opstijgend levens-gegons. O! ik hield veel van de groote stadsgeur; ik huiverde van z'n armoe; ik huiverde van z'n weelde; van z'n beestachtigheid in de vleermuizenkringen der dwalende, lokkende en vadsig-rijke prostituées. Maar ik voelde mijn impassibiliteit om het geweldige stedendrama in veel boeken, groot-machtig te beelden al sterker, zonder den geringsten sidder in de knuisten.

Toch wilde ik liever vooreerst op 't land, omdat ik daar nog meer van hield en daar ook in de woonhuisjes studie- en werkstilte kreeg, die ik in de woelige stad, tusschen morsig gebuur op goedkoope vertrekjes, me nooit kòn verzekeren.

Drie jaar heb ik toen bij mijn broer inwonende, 't landleven meegeleefd in verrukking en in smart de dagen vol, dat ik snakte naar uitbeelding en koortsigen werkdrang om te scheppen, 't leven te herscheppen in kunst.

Maar de avonden en halve nachten gaf ik aan studie, dikwijls abstrakte, zware studie van en over àlles. Drie jaar hier en zeven jaar in de stad, heb ik dat volgehouden. Ik voelde, dat ik scheppen moest, maar dat ik tegelijkertijd alles in me op kon nemen van de groote dingen in kunst, wetenschap en wijsbegeerte om-mij-heen.

Mijn socialistische, mijn kunst- en schoonheidsidealen, mijn denkingen en levensvoeling, wilde ik op gelijk plan met mijn scheppenden arbeid houden.

Je hadt me wel verschillende keeren verboden zoo hard te werken, maar ik wist dat jij 't zelf ook deedt, en bovendien was mijn weet- en leeshonger grènzeloos!

Het heele leven doorgloeide me. Ik wou alles, àlles aan. Geen gedachte, geen letterkunst, geen wijsbegeerte, geen groote uiting van plastiek mocht me voorbijgaan, zonder gezien, gekend, doorleefd te zijn.

En schoon ik studie als vak haatte, ontleedde ik de dorste produkten, bestudeerde vezel voor vezel scholen van wijsbegeerte en kunst, doorwerkte ik bergen litteratuur.

Niet Balzac, niet Zola, want dien ken ik nog voor de helft, en Balzac voor 'n kwartgedeelte niet, maar 't meest groef ik door tot den wortel van de groote levensvraagstukken. Ik bestudeerde, neen dóórademde mystiek, magie, wijsbegeerte, metafyziek.

Ik nam 'n paar reuzen tot me, enkele brokken maar, Shakespaere, Goethe, Shelley, Phidias en Michelangelo; en dan de middeleeuwen, die wondre, ontzettende middeleeuwen, met haar gruwel en heiligheid, haar kristelijke kunst, haar devotie en bloedschande.

Ik doorwerkte met hijgende borst, geschiedenis, ekonomie, en heelemaal door eigen gevoel gedragen naar alles wat daar uit 't verleden om me herbegon.

Vooral geschiedenis van alle tijden en eeuwen!

Florence, wat ontzettende wond'ren ontbloeiden er vóór mij iederen avond en iederen doodstillen nacht op mijn kamer.

II.

Liefste, je kunt je niet voorstellen hoe ik eigenlijk gewerkt heb, die tien jaren.

Ik wilde 't je nooit zeggen als we samen waren omdat ik het dan niet over mij wilde hebben. Maar nu 't oorzaak van m'n ziekte geworden is, moet ik je opbiechten.

Florence, er bestond voor mij niets dan werken, werken met den geest, de ziel, de verbeelding, de visioenaire voorstelling.

Kind, liefste, ik geloof niet dat er ooit 'n wezen bestaan heeft, met zoo impressionable natuur. Ik heb de dingen niet gelezen, bestudeerd in cerebrale strakheid en geheugenspanning; ik heb de dingen dàn met stille ontroering door me heen laten zingen, als ik ze eerst één voor één op z'n hevigst en diepst doorleefd had.

Florence! er is nooit heviger geschreid door een mensch, nooit schaterender gejubeld dan door mij. 's Nachts op mijn kamer, 's avonds op 't land, of waàr ik was.

Ik leefde tienvoudig. In de tien jaar lang-volgehouden „studie"-nachten, verteerde ik inéén, m'n levenskracht voor heele tijden.

Ik gàf alles, ik nàm alles.

Er is geen vorm van weemoed, geen groeisel van liefde, geen ontroering, geen denk- en voelpassie mij vreemd gebleven.

Ik smeek-vroeg wel eens 't leven waarom juist *ik* toch moest schreien als geen menschelijk wezen weende, waarom ik toch moest jubelen als niemand juichte, moest heimweeën, liefhebben, haten....

Ik kon niet, 'n toestand, 'n mensch, 'n schepsel van fantasie

vulgair-vlak doorvoelen, er half aangedaan of kalm-bewogen bij blijven.

O Florence, de geschiedenis, wat heeft ze mij 'n ontzettende levende ziele-emotie vervreten.

O! ik weet dat er zijn, lui van haat en afgunst, die bij al 't groot-geweldige, 't huiverend schoone levend in anderen, van jaloersche drift, dat zij niet kunnen zijn de voortbrengers ervan, in snauw uitroepen: larie, larie!

Ik weet, dat er zijn, die het verhevenste willen zien neergehaald naar den grond, om er in te graaien met de verhitte handen, te begluren met d'r kippige oogen. Ik weet dat ze schamperen, giftigen en ironiseeren uit onmacht, maar hun cynische krulapige lippen verwringen niet de nijdgroeven van hun harig kakement.

Roep larie, en nog eens larie; in je eigen nietig, branderig, onrustig en voos hart beeft de haat, zwelt de woede tot den krop, dat er zooveel groots en gaafs is, waar hun branderig begeeren bij verstomt, verzinkt tot niets.

Florence, die schijn-cynici zou ik willen striemen met de geesels van m'n hevigsten spot, als ik niet wist dat ze leege woordwellustelingen zijn. Florence! die schijn-guitigen en schijngeestigen zou ik de woorden van m'n haat als vuurvonken de oogen willen inlaaien, als ik niet wist dat ze grienden en krimpen onder de zachtste straf van een duizendmaal sterkere. Florence, ik heb een liefde, een hooge, verhevene liefde in mij, leven die den haat van den door onmacht en slappe wellustigheid binnen-in uitgeteerden cynikus kàn opwekken, een liefde voor jou, een ideaalbegeerende verrukking voor de menschheid, die de schalkjes kan brengen tot loutere razernij van nijd. Maar voor mijn nachten, tien jaar lang, doorgebracht op mijn kamer, zullen ook zij staan overmand, gebroken als pygmeeën.

Ik heb gewerkt, geleefd en ik voelde me ontvleezen. Ik

voelde ten slotte me nog maar alleen Gedachte. Mijn heel leven was werken, hijgend, opslurpend.

Alleen mijn oogen voelde ik gloeischitteren. Slaap had ik nooit, nooit. Ik ging naar bed om dat 't moést, maar m'n even geloken oogen hunkerden alweer naar het eerste licht. Ik haatte den slaap, 't bed.

Er waren uren dat ik 't goud-warme lampenlicht van mijn studeerkamer liever had dan God's zonneglans; uren, dat ik de heele wereld wel in 'n sluimer had willen betooverd houden.

O! die ruischende nachten, Florence, met de eeuwigheid om je, te zitten peinzen, voelen, scheppen, uitdenken, te zitten beven en te juichen, te zitten schreien en verrukken. Dàn begrijp je met de fijnste hersenstrillingen; dàn voel je met 'n ziel, fluister-zacht aansprekend als 'n harp. Dat goddelijk leven om je heen te hooren groeien in de stilte....

En dan de wondre groepeering van 't leven; alles zien kristaliseeren voor je genot-zoekende oogen.

Zoo, in de Geschiedenis, Florence.

Dat groote worstelen en dobberen van de blinde menschheid te zien, niet nuchter, niet bezadigd, maar als 'n visioenair met fantasmagorischen realiteitszin, als 'n epikus en groot dramaturg. Als 'n allerhoogst visioenair die 't verleden-leven vermag te omgouden met het vlammend licht van zijn hevigst en diepst verbeelden.

III.

In die nachten, liefste, liefste, werkte mijn brein, mijn ziel, mijn voorstelling, tienvoudig, stond alles verscherpt vóór me. Ik verdiepte, verruimde. Ik doorleefde het liefdeleven der grootste mannen en vrouwen in hun felste gebeur. — Ik vloekte en zegende mee met de ebben en vloed van 't wereldgeweld.

Mijn Verbeelding gaf mijn geest ontzettende geheimzinnige macht, macht om de doode dingen, de voorbijgegane, weer terug te halen in 't leven, zoo hevig, zoo intens en prachtgroot dat ik er soms zelf van huiverde en schrok.

Ik woonde bij den val van groote rijken ; ik leefde in de oorlogen en geweldige krijgen van stam tegen stam, ras tegen ras, alsof 't nog levend, gebeurend was.

Ik doorleefde met mijn ziel en zinnen, mijn brein en innigste Verbeelding het gansche levensgedruisch, de verhevenste en huiveringwekkendste toestanden uit beschavingstijdperken van àl de soorten volk'ren.

Florence, heeft ooit 'n wezen zóó met z'n dramatische Verbeelden, de angsten en martelingen meegeleefd van de eerste Christenen in 't festijnende, orgieënde, dolle Rome ?

Zoo bevend en schreiend, goddelijk doortrild van verhevenste emotie, gestaan tusschen het moordend gedrang der bloedroode beul-woeste heidenen en geloovers van toen ?

Heeft ooit iemand zoo gesnikt en vermorzeld gelegen met z'n ziel als 'n ruïne, bij den dood van Jezus ? En heeft ooit 'n mensch zoo de heerlijke aanruisching van goudwiekige eng'len hooren zingen, zacht de lucht door, bij de nedrige geboorte van 't devote kindeke ?

Heeft ooit een schepsel zoo gehuiverd en zoo geweend bij de bange smartkreten : wee ! wee ! uit den met waanzin omwurgden strot van den bloed-bedropen Oedipus oprauwend ; heeft ooit in 'n mensch zoo'n werelddeernis gesidderd, toen ik hem zag strompelen, op den schouder van z'n Antigone, 't woeste bergland in,.... dat leven van afgrijselijke verdoemenis ?

O ! die nachten, Florence, waarin ik stond tusschen het gedrang der vurige en sneeuwblanke tunika's der Heidenen !

Florence ! hoe heb ik geleefd met die prachtgeweldige Hellenen.

Hun poëzie, hun zang, hun liefdefeesten, hun orgieën, hun worstelingen.

Hun passies waren mijn passies, hun smart en vreugd, mijn smart en vreugd.

Ik doorwandelde hun land en heuvelen, hun bosch en velden in zonnebrand en maandauw.

Ik heb vlak voor mijn lichtende visioenen-wereld aanschouwd den cyklopischen en titanischen strijd van hun goden en men-

schen, op goudzonnigen of bloedenden achtergrond. En de menschen, niet als kampers, ver en vreemd van mij àf, maar broeders en vrienden mij omringend, schepsels van vleesch en bloed, met levend gebaar, oogenschitter en machtigen gang. Ik leefde met hen in huis, op straat, tusschen het volk en de heerschers in hun paleizen onder den geur van hun reukwateren in hun wondre praal. En vol kleurbrandende vruchtenvisioenen m'n oògen, ademde mijn mònd den damp hunner gerechten en schroeiende wijnen.

Florence, zie die prachtige amfora,.... is dat geen lijntooverij?

Die zinneverrukte schoonheidsdronkene, gloeiende Grieken heb ik aangebeden. Hun roes was mijn roes, hunne gracie mijn gracie.

Die goddelijke Grieken, daar speelde en stoeide ik mee tusschen hun druiven-bacchanten en Aspasia-schoonheden; die Grieken met hun heerlijke poëzie van het vrouwenlichaam, met die gracelijke verrukking voor de schoone lijn, den vorm bemind, als 'n zang, 'n prachtmelodie; die Grieken met hun woest-mannelijk, toch teer-vrouwelijke emoties, die vrouwen, zelf als vazen van elpenen blankte en zwierige schoonheid, zelf levend marmer en albast, heerlijk en vurig als kristal; die tooverij van de Grieken met hun dramaturgische gevoeligheid en statige harmonie, hun dialektische fijnheid en wond're geestige diepzinnigheid, ze waren óm mij en in mij. Maar niet alleen met hen bleef ik in liefde leven.

Wat was voor mij één volk?

Van de Grieken stond ik midden in de Romeinsche wereld, in de oud-Romeinsche, met haar natuurgodsdienst, met haar koningen en republieken, met haar teedre legenden en doorschijnende mythologieën!

Florence! als ik terugdenk aan dien tijd. Op m'n twintigste jaar doorleefde ik 't sterkst en zuiverst de emotie van den Romeinschen val, de bloedende ontaarding en ekonomischen tuimel van 't gansche parasietenvolk! Weer doorsiddert me 'n gevoel van helsch genot en onbegrensden afschuw. De

toen nog onbewuste dramaturg in mij genoot er z'n nachten van studie en fantasie, de nog onbewuste mensch in mij verrilde schrik, huiverde van ontzetting.

Ik had de kracht nog niet om het wereldleven breed te objektiveeren.

Ik had boeken van de beste ouden en modernen vóór mijn begeerende oogen uitgestald om dat Rome der Caesar's, in zijn verval en gruwelijkheden diep te leeren kennen, en tegelijkertijd huiverde ik, schrok mijn tastende hand terug!

Bij de Hellenen had ik, onder veel beestelijken drang en navrante verfijningszucht in 't vervaltijdperk, toch nog altijd hooge poëzie gevoeld. Tegenover de Romeinen stond ik vol van haat en afschuw, om mijn hevig gekrenkt rechtsgevoel. Plato was 'n aristokraat, stumperig doorvoelend de geweldigheid van Demos, maar toch van groote en heerlijke geestelijke kracht. Bij de Romeinen vond ik die aristokratie niet. Ik kreeg de sterkste opstandings-sentimenten tegen al hun afgrijselijke wreedheden, hun moordzuchtige en roofzuchtige en roofgierige harten, hun koude, zwijmelende, schepping-looze naturen.

Ik begreep dat zoo'n bruusk volk de schoonheid niet kon vatten als de Grieken uit eigen goddelijke intuïtie!

Maar toch, Florence, somberde er in hun leven een ontzettende machtige, zware tragiek waarin ik heelemaal opging. In het demonisme en dionysische geurde voor mij een bedwelming. Tacitus kon mij niet genoeg zeggen. Mommsen niet, Lampridius niet, Gibbon niet, Juvenalis en Friedländer niet, en geen hunner. Want ik zàg àlles gebeuren vóór mijn oogen, op mijn nacht-doorruischte kamer. Ik schiep, en de gebeurtenissen van toen, leefden, leefden allerfelst!

Florence, dat je toch voelen kòn, zoo diep en wijdst-mogelijk wat dat samenleven met dien tijd, met ziel, verbeelding en geest, in mij beduidde, en hoeveel wonderen voor mijn brandende oogen ontbloeiden.

In mijn zielevuur was een centrum van opperst leven!

Wat kon mij het historische feit als gebeurtenis schelen, zoo ik er niet in doordringen kòn met een alles overlevende diepte en hevigheid, met de innigste verrukkingen en de zaligste ontroeringen. Ik doorleefde die tijden niet als historisch vorscher, en koel kijker, maar alleen als scheppend kunstenaar en hevig ontroeringsmensch, die zich allerdiepst indrong in de ziel der personen, als een mensch die de atmosfeer van toen ademde, zooals hij ademde in zijn Heden. Ik schreide en lachte, jubelde en vocht, in mijn stille nachten, die dàn lichtend-rood, dàn goud doorvloeid van gevecht en moord, dan duister en stil van dood en vernietiging om mij heen stonden. Ik leefde zóó dicht op die Romeinsche zielen en orgieën, zoo fel in hun atmosfeer, hun bestaan, dat de vereenzelviging met schepselen en toestand één was. Mijn verbeelding trok die heele wereld vlak vóór mijn starend gezicht, zooals 'n machtige lens de verste voorwerpen uit duister en nevel losrukt en optrekt, en kleurig weer voor je neerzet. In die uren kòn ik 'n melodramatisch monster als Nero, zooveel keeren door mij fel in 't zotte gezicht gespuwd, beklagen en ganschelijk doorvoelen als 'n vreeselijk slachtoffer van 'n demonisch fatum.

Zie lieve, laat ik je eerlijk opbiechten. Ik was dood arm in dien tijd, en ik snakte naar 'n leven van schoonheid en pracht. De nuchtere wereld waarin ik leefde lag morsdood om mij heen. Haar rauwe plompheid was me 'n gruwel. De kleeren der mannen vond ik één karikatuur als bespotting van het schoone. Ik doorleefde uren van fel-demonischen spot als ik ze zag gaan mijn tijdgenooten, met hun bemodderde, of netjes-gepoetste schoenen, of met hun lakglanzende laarzen; hun hooge hoeden, hun omgeslagen broekspijpen, hun billetikkers en kellner-rokken; als ik zag gaan, de karikaturale elegantie der moderne vrouwen met haar rokkenrommel en dichtgeknelde middeltjes, haar queu's en smakelooze hoeden, heur zware voeten en grove handen. Kon ik niet uren schateren als ik 'n vent-met-'n draagband, op z'n rug gekeken had, zoo pàs komend van mijn Grieken en Romeinen, als nog

het purper en 't sneeuwwit van hun kleedij mij voor de oogen schitterde!

Droeg zoo'n wezen niet 'n draagbandkruis van smaakverdoeming op z'n tot bochel saamgetrokken gestalte!

O! 't was zoo gezond, maar de tunika's zeker niet?

Zoo lieve, verkoos ik de heerlijkheid van den droom en de geestelijke realiteit, den roes van de verbeelding, boven de afschuwelijke smaaklooze werkelijkheid van 't Heden, waarin de schoonheid was vermoord door de nuchterste geldbelangen; waarin alleen de natuur nog ongerept bleef in d'r pracht.

Eerst jaren later zag ik ook de eigendommelijke schoonheid van die verachte realiteit met haar broekspijpen-lui en draagbanden-dragers, voelde ik haar kern als levensvorm even geweldig als de schooiers-elegantie der Italiaansche bandieten b. v. of als de prachtcier en gracelijke heerlijkheid der antieke drachten.

Maar toen niet! Toen haatte ik m'n Daumier-karikatuurmenschen in hun walgelijke kleeren en plompe smakeloosheid. Ik leefde in voortdurende schoonheids-verrukking tusschen de Hetaeren, Grieken en Romeinen. Ik voelde mijn armoe maar heel weinig, want m'n verbeelding stapte niet wèg of ze liet mijn ziel vol licht en geur, vol pracht en bewondering.

Wat schoon waren ze die van wellust doormartelde Hetaeren, Florence!

Ik had eerst 'n smartelijken afschuw van mijn Grieken, nà hun val. Ik kon niet dulden dat ze uit hun eerste marmeren kracht waren stukgehakt, zich lagen te verstumperen tot dekadenten, zich verzwakten in verfijning en verzenuwenden wellust.

Ik begreep hun val, maar ik schreide er om! Toen leerde ik de hitte, de zinnepracht en stralende felheid der Ionische vrouwen kennen, en ik begreep dièper. Hier was 'n demonische wetswerking van 't leven zelf aan den gang!

Hoe zouden wij-zelf er ingeloopen zijn, tusschen de spartelende scherts dier zinnezwijmelende hetaeren, met haar schoonheid en passie gelijk levend vuur.

Wat Phryne deed voor de Grieken, op 't Poseidonfeest, volbracht ze ook voor mij !

En de heerlijke zee omkuste haar goddelijk naakt, schooner dan de schoonste godinnengestalte !

Nooit zag ik 't goddelijke zóó gemengd met 't menschelijke en godsbeestelijke als toen. In elke Hetaere zat 'n mensch-duivelin, zoo gegroeid door de weelde, zoo geperverseerd door de misdaad en de verschrikkingen van den erotischen waanzin. De mensch-duivel en 't mensch-beest is nooit dieper, ontzettender en wreeder in mannen en vrouwen uitgeklauwd met bloedenden greep, dan in dien tijd.

Ze was van een misdadig-diepe inworteling de passie, de passie van den heetsten wellust, de passie van àl-soortzinne-verbijstering. O ! neem alle hartstochten der wereld, zet ze in een kring van vuur en laat ze tot de eeuwen doorgloeien, en je krijgt 'n idee van de woeste voluptueuze razernij, het woest-krankzinnige koken dier driften, àlle richtingen der zinne-aandoeningen uit.

De mensch-duivel en 't God-Beest vierden orgieën, en elke gestalte van hartstocht trad vóór, in dien kring van demonisch vuur. En de menschen dáár figureerden als ellendigen en ontaarden door den oppersten wil van een komische vernielingskracht.

O ! die verschrikkelijke tijden van mensch-duivel en mensch-God, hoe zag ik ze gloeien onder den gouden luchtbrand van het Forum Romanum ; hoe zag ik ze afbranden, 't leven dier krioelende massa's tusschen den über-menschelijken waanzin der Imperatoren. Ook dàarvan kon Petronius me niets laten zien !

En de schoonheid van vrouwengestalten als godinnen, nimfen en sirenen daartusschen.

Er is 'n schoonheid, die alleen zóó'n waanzintijd en zóó'n bloedende ontaarding baren kan ?

O ! *Ze* is wreed, ze leeft van menschenbloed, zweet en vertrapping ! Ik weet 't, ik weet 't, ik heb er om geschreid, maar ze is toch van een ontzettende duivelsche pracht !

De Hetaeren waren nimfen en sirenen. Het spel hunner kleeren was teeder als 'n mist, doorschijnend als damast en gaas. Praxiteles en Apelles keuvelden met Phryne, maar niet één hunner had 't gesprek zóó vurig en innig als ik, met haar alleen, die allerschoonste vrouw, onder de verrukkingen van haar goddeloos-hevig, maar duivelsch-verrukkelijk temperament.

O! haar verdorvenheid was zoo groot, als de verdorvenheid van de braafsten dezer tijden. Want wàt zij in waanzin deden, die vrouwen, leefde óók in haar gebracht door 't lèven zelf.

Ik heb 't purperen kleed en 't sneeuwwitte, en 't gouddoorstikte van Theodata gedragen!

Lieve, hoe kòn zij schertsen en stoeien, wat 'n gracelijke teederheid en fijnste vernuft-wendingen in die vrouw! Hoeveel vogelen, met 't koloriet van de diepste hemelpracht, heb ik op mijn handen zien vliegen, om ze een dier vrouwen in haar wondre kleeden van zeesmaragd en goudgaas op de naakte schouders te plaatsen? 't Waren vogelen van 'n Paradijs, en ik wist de wondere liefdestreeling die ik haar gaf, met dat levend geschenk, en ik wist hoe de Gratiën verteerden van grooten hartstocht voor zoo'n duizelend eerbewijs.

O! Geen der in moord dampende ontuchtigheden der roode saturnaliën daar, te midden dier vrouwen, was mij onbekend! De walgende verachting in mij, voor de onnatuurlijke driften dier mannen, was helsch en van 'n grandiozen haat. Maar als eeuwleven geobjektiveerd doordrong ik die schepselen met de psychologie van het hoogste medelijden, en als dramaturg bouwde ik met de sterkste onbewogenheid de zwaarste realiteits-tragiek òp uit hun weelde- en waanzin-degeneratie. Soms ademloos sloegen mij de erger dan melodramatische verschrikkingen dier wreede hartstocht- en vermaak-moorden; maar op 't verderf konceptioneerde zich 't immense perspectief mijner wereldtragiek.

Toch wist ik heel goed, Florence, wàt ik daarmee deed.

Geen gekerm van gegeeselde slaven verliet mijn oor, zonder in mijn hart een hevig opstandsgevoel te hebben aangebracht. Was de slaaf minder dan 'n dog, ik vloekte den Romein in

z'n wreede geeseling. En nooit is er grooter verrukking in me geweest dan bij het meeleven van Augustus' daad tegen den gedrochtelijken Pollis, wanneer hij den kristallen vaas brekenden slaaf vergiffenis schenkt, en al 't moois bij z'n wreeden gastheer Vidius laat stukranselen.

Uit 't sentiment van die zielen is nog alleen de geestelijke geboorte van Virgilius, 'n Ovidius en 'n Cicero te begrijpen.

Maar 't sterkste leefde ik op in den tijd vóór 't verval waarin die vurige prachtfiguur Gajus, maar vooral Tiberius Gracchus zijn machtig sentiment voor het proletarische zwoegvolk, slaven en boeren, bòven de adellijke verdrukking hief; 't groote menschelijke rechtsgevoel met de teederste en innigste wijding ontplooide, en 't sterkst sidderde mijn hand bij den moord op die groote ziel, die 't eerst wèl de machtige stem van 't volk verbazuinde door den Senaat en de rijen der edelen.

Te midden van de ontaarding zocht mijn gloeiend oog naar 'n wedergeboorte van dien van rechtsgevoel en prachtmenschelijkheid doorstormden tribuun, maar er kwam niets.

Mocht ik daarom de schoonheid niet zien, ook in 't midden dier demonische verschrikkingen?

Als de verbevende ontroering wat gebleekt was, begreep ik dat dit leven had afgedaan. Alleen bleef er in over, het grootsche, demonisch-menschelijke. Ik zag dat leven in z'n organischen samenhang, z'n noodwendigen groei!

Moest dat niet alles gebeuren, precies zóó, Florence, en konden er wel de moordgeruchten zwakker of sterker klinken?

Kon 't bloed er bleeker vloeien en het gedrochtelijke zich tragischer, zwakker uitstorten?

Want dwars door die uitspattingen en vernielingen ging de eerste opstuwing en groei van een nieuwe kultuur, van een telkens gesmoord, telkens in bloed gedoken, maar al machtiger opwerkend rechtsgevoel, dat door de eeuwen heen, die vreeselijke materie noodig had om te gedijen.

Het komt er op aan, dan slechts de *wereld-tragedie* in al z'n ontzettingen, te zien als 'n *wereld-epos!*

Wat mij dus het meest aantrok was de demonische tragiek, 't vatten dier levensvormen, 't doordringen van een schoonheid die alléén zoo'n tijdperk kon geven, tusschen z'n gruwelen, moorden, menschverkrachtingen en weelde-stuipen in.

Zie Florence, de heele aera van Augustus af tot den val van Nero, gaf mij nachten, vol van tragediën, zooals er wellicht weinig menschen durfden doorleven! M'n verbeelding ging rond tusschen den lijnzwier der Corintische vazen, tusschen de boekwinkels met hun wonderlijk-beschreven manuscripten; ging rond tusschen de gevaarlijkste wijkjes van gespuis, roovers, opstandelingen, vermomde edelen.

't Avontuurlijke en 't romantisch-lokkende, dat in mijn eigen werkleven — waarvan je wàt weet en later nog meer van hooren zult — precies zóó ingegroeid is, door mijn onbewuste natuur, pakte me op, liet me niet los. Ik zwierf in de donkerste dobbelkroegen, de moordzuchtige popinae der volkswijken, en ik zwierf tusschen de orgieënde edellieden! Hoeveel maal in den nacht hoorde ik niet de dobbelsteenen kantelen, en hoeveel maal viel niet de venusworp open, voor mijn bevende oogen; en hoe hevig schalde 't gezang der drinkgelagen tot mij door?

Was er voor mij epischer bijeenkrioelen te zien dan in de volksbaden der Romeinen?

Ik zag ze in den zonneschitter wemelen achter blanke zuilen, en tusschen wondre plantsoenen spelen. De gloeiende weerlichten van tempels en paleizen àlom weersprankelde 't water tot wit vuur, en de lenige heerlijkheid van hun statieus mannenaakt zwol in de pracht der natuurlijnen.

En van de volksbaden naar de weelde-uittooverende vertrekken der rijke optimaten.

Hier doortastte ik de vreeselijke verfijning, met d'r schitterende diaboliek en wisseling van levensaspecten. Verhieven ze de massage van 't lijf niet tot 'n kunstige pracht, en wonderden niet om je heen de heerlijkste geuren van zalf en oliën?

Ik voelde den mensch in mij opstaan tegen die ziekelijke vertroeteling van 't lijf, verfijnd als hun cynisme, hun geest-

uitputtende neurasthenie! Maar de kunstenaar in mij bewonderde hevig het luxueuze geweld dier tooverij-weelde, het demonische der voluptueuze razernij gaf mij sensaties van hooge schoonheid!

Er was voor mij in dien oppersten zinneroes en woeste overheersching een wreede, oprechte, dierlijke ontzetting, die zich in zulke schepselen durfde uitleven! Ze waren zich zelf in den ontzaglijken trots van hun Romeinsch hart, tot den laatsten snik.

En toch zag ik hun kleinheid als wezens, weggevaagd door de eindelooze tijdgolven en herschapen tot eigen bestrijders wellicht van vroeger denkleven, door onbekend-kosmische levenskrachten.

Lieve, mijn hart, en mijn opperste ontroeringen voor kleur, lijn, licht en tooverij van tinten hebben mijn menschelijkheid niet 'n duim verdrongen!

Maar ik moet eerlijk zijn en zeggen dat ik, wandelend door hun eetzalen, de diepste verrukkingen heb gekend. — Er was 'n verblindende, goddelijke overdaad, 'n paradijslijke geur van vruchten- en vogelen-wonderen die 'n atmosfeer van lichtgloed om de etende menschen heengloeide, als 'n overal omvloeiende glorieschijn. Ik geloof, niet lieve, dat ik 't 'n maand zou uithouden te midden van zoo'n luxueuzen waanzin-praal. Maar 't was goddelijk! Ze hadden toch maar, in 't antieke brons, in 't marmer, in de tapijten vlak bij zich, de hoogste uiting van allergrootste kunstenaarszielen.

Ik ben na nachten van drukkende, weerlichtende weelde mezelf ontvlucht, ik heb de boschgeuren zalig me de longen laten invloeien, en den peinzenden wondertoon van 'n paarsen wei-avond over m'n brandende vizies laten gaan, in verzoenende koeling.

Maar de klank van 't gouden vaatwerk is muziek, en de lichtvonking van 't zilver als 'n tooverij van gloed! De kleur, 't koloriet lei over die eettafels te gloeien, moest ieder kleurverrukte, voelend de demonische sfeer waarin ademde dat

gansche orgieënde menschengeheel, bedwelmen van mooiheid.

De schenktafels staan te vonken in 't licht, als 'n kristallen vloot van vazen, bokalen en kannen.

De pracht-bekleede slaven krioelen rond. 't Purper, 't wit, 't goud en 't zeegroen der mantels en tunika's gloriet onder den schitter van tegenglanzen. Er zit een figuratieve schoonheid in groepeering der gasten.

O, lieve, ik hoorde de geeseling der slaven en hun gekreun, en 't maakte me stomp en woest, vol opstand en mededoogen, maar de gloeiende wijnen schitteren en vonken rond, de bekers staan volgestort en de mengvaten druipen nog van 't dikke vocht. De amfora's dampen kleurige wonderen uit!

Ik zou de slaven willen zeggen, trap de heele boel inéén, geesel terug, maar er stort over me een bedwelming, een duizel!

Het eindigt niet! Elke schotel is 'n wondre stilleven, en gargantualisch eetmonster slikt in, nipt of proeft, maar de wonderkleuren rondom blijven gloeien.

Het gigantische er in komt op me àf, en *ik* stort er op neer.

Ik zag den slaven den wijn verspoelen als donker bloed en zwaar dronken van kleur en lichtroes slurpte ik mée, wezenloos en loom. Ik hoorde door m'n ooren 't geruisch van oceanen vloeien.

Ik zag den schubbengloed der visschen en 't wild. — Ik haatte den smul, maar ik sidderde voor de sfeer-schoonheid dier gerechten, dier woeste bloemenpracht.

Het droesemde in me. Ik voelde dat tusschen den wijn 't hooge rood van menschenbloed droop. — Ik duizelde. Ik hoorde vaag den geeselslag tusschen den zang en muziek, en 't menschengekerm! In een hoek zag ik edelen zitten, waggelend, met de opgestoken bladerkransen als Dantekarikaturen, den lauwer om den heeten dronken kop gedrukt! Er trad nog 'n Romein in. De slaaf lichtte de sandalen van z'n voeten, bracht 'm de zilveren waschkom áán. — Maar 't is 'n tooverij, 'n wondertuin en 'n moordhol!

De kok is er naast den kosmeet, 'n godheid!

Hij styleert, groepeert, wondert de vaatwerken vol met de kleurige koncepties van z'n architektonische gastronomie. Hij streelt, verlokt. Zijn geest zweeft als 'n damp door de vertrekken, onvatbaar, maar overal doorheen dringend. In den geur van het bedwelmende reukwater en de reukoliën ligt z'n ziel opgelost!

Er worden vruchtenschotels aangedragen op zilveren en gouden schalen, met tintspel van 'n dageraad, en zonnegloed. 't Is of Eva zelf uit een zwerftocht door 't Paradijs, aan den disch verschijnt, en aandraagt toovergroote en gloeiende vruchten, exotisch als uit 'n Indisch wonderland.

Granaat- en oranjeappelen vervlammen hun rood en goud, tusschen den druivendauw, de donker- en lichtgloeiende wijnen. — Vogelen vliegen over de hoofden der drinkgulzigen en storten 't licht van hun vlerken en veeren rond de schuimende tafelen.

De flamingoveer gaat rond en de kelen staan gekitteld.

O! 't Is walgelijk Florence, wat ik zag, maar 't drinkgelag begint pas. De gasten met hun lauweraureolen, waggelend en brakend, zijn van een diabolische afgrijselijkheid. Ze liggen half gestikt in de goddelijke luxe, in de kleuren, de geuren, de lijnen, 't vuur-van-de-vruchten, en 't vuur van den Griekschen wijn. De bajadeeren zweven áán met hyacinten en kleurbloedende rozen in 't losse haar.

De hetaeren galmen als dronken godinnen, en de roode demonische zwijmelsfeer om haar heen, lekt vlammen uit, schroeit en verhit tot waanzin de dronken graciën.

O! Florence, hoe in mij de mensch te krimpen lag van smart en ontzetting om zooveel diepst-dekadente voosheid en verrotting.

Maar de demonische kunstenaar in mij wou zien, doorleven, tot den laatsten snik.

Het bachantisch leven daar schroeide mijn gezicht, mijn handen en oogen. Het bacchanaal dreef in 'n rooden nevel! Ik vloekte, weende, schold, tegen de onmenschelijke dierlijkheid. Ik huiverde, leed en vergloeide.

Maar ik stond verstomd. Ik zag 't voor mij vergaan als 'n wreede ontzetting van 'n levenswet, die zóó, en alleen zóó haar zelf zijn kon.

In die ontaarding en van waanzin-doorstuipten wellust gaat 't menschenhart hameren!

De zwier der hetaeren is 'n goddelijk festijn van ontuchtigheid en dwaze pracht.

Fasantengoud zwemt over die helsche nachten!

Ik haatte, haatte ze diep en overweldigend, die vrouwen, lieve, maar haar schoonheid en scherts bedwelmde me. Ik zag ze niet aan, want haar oogen stonden vol levend vuur! Ze kijken niet, ze verslinden!

Satan heerscht en schatert! 't Leven-zèlf in godsbeestelijke gestalte. Zoo moet 't mènschelijke in ieder wankelen, onder de bezwijmingen dier orgieënde pracht. De wijn blijft vloeien in de bekers. 't Is er 'n vergieting van bloed en leven, 'n uitstorting van hevigste passie, 'n titanische dronkenschap en 'n duizeling van alle menschendriften!

O! die nachten, Florence!

Ik zag Tiberius gaan, Augustus gaan, Claudius gaan.

Messalina was 'n demone, 'n giftmengster en 'n vrouw die mij lang, heel lang toch bekoord heeft!

Maar ik haatte d'r hevig, niet als moordenaarster, maar als laffe wegsluipster voor den dood.

Florence, heeft jou ijle en trillend-fijne ziel kracht om 't duivelsche geschrei van Messalina te hooren? En 't geweeklaag van Agrippina?

Die was zóó hevig-slecht niet. 't Leven heeft ze allen vergeven.

Maar heeft in jou geleefd 'n afschuw van Nero als in mij?

Wat zeggen de fabelen van hem? Dat hij brandstichter was, dat hij Sabina, de lieve Sabina vermoordde, dat hij Agrippina liet ombrengen, z'n eigen moeder, dat hij 'n ziel had rood als 'n hellevlam, en hersens van bloed doorweekt? Stond zijn geest niet in den felst-vlagenden waanzin te duizelen?

Maar als 't legenden zijn, Florence, dan licht er een wereld-ontroerende tragedie over de vlammestad Rome, in Nero's waan-

zinnig genot, als hij staat op de gloeiende tinne van zijn paleis, om den immensen brand te zien rondgroeien, en de hitte te voelen tegenslaan op zijn keel en z'n oogen.

Dat eischt een pen, druipend van koloriet, verknetterend vuur en Homerische epiek!

Roep eerst Satan op, àls hij komen wil.

Vraag hem, smeek hem om duizenden vaten menschenbloed.

Laat het om je heen dampen van hitte en kleur. — Doop je penceel in die levende bloedverf, en begin te malen den waanzin, de verschrikking en den val van dit vreeselijke Rome!

Als er dàn geen sidder door je handen heenrilt, en als er dàn niet voor je oogen daalt die demonische nevel waarin helletafreel op helletafreel zich toen gigantesk groepeerde, laat dan af, kruip wèg als 'n zot en ijdel stervelingetje, dat niets van dien vreeselijken Levenswraak begreep!

Zoo *Quo Vadis*, in z'n nietige en vooze romantiek.

Heeft Zola in *Nana* 'n wedren gegeven? Ach Florence, peuterwerk bij wat mijn ooren hoorden en oogen zagen onder de wedrennen der Romeinen. Wat ieder zien kon, ook zonder de visioenaire werkelijkheid.

En 't kampen der gladiatoren? Ik zie het wreed-roode oog van Nero loeren door zijn geslepen smaragd, naar de verscheurende schepsels! Maar daar is niets van te zeggen.

Hier ging een moordrood over 't leven, in damp van bloed.

Hier was niet de *mensch*, maar de *menschheid* waanzinnig!

En het uitbeelden van den massa-waanzin is geen arbeid geweest voor 'n man van twintig jaar. Maar in levensdiepte heeft de dramatiek dier gebeurtenissen om mij heengestaan, totdat ik 'n heel andere richting van 't leven uitwou.

Want wat was mij één Volk!

Moest niet de hevige werking van mijn Verbeelding een wereld van allerlei schepselen, helden en gedrochten, vrouwen

en kinderen kunnen rond mij tooveren uit de voorbijgegane tijden en eeuwen?

Maar ik genoot in mijn visioenairen drang van alle tijdperken àpart, nog meer, om ze later weer in eenheid te zien.

Mijn perspectief op het wereldbestaan was oneindig.

Een week te midden van oer-volkeren en oer-dieren, de andere week bij Boedhisten en Hellenen. En ik genoot, genoot hevig, telkens op andere wijze. Want de geschiedenis was mij in z'n feitensamenhang, door wien ook beschreven, niets: dood, dor en zonder dien grooten wereldgloed waarin ik leefde en staarde. Ik zocht en raakte altijd de trillende levenskern in menschengroepen en gebeurtenissen.

IV.

Florence, hoe, in wild gehuiver, dan weer getemperd door dramatisch gegroepeer van vage gegevens, heb ik in m'n studienachten niet met m'n Verbeelden de oerbosschen doorkruist, doorstapt, doorslopen onder het huiverend-schoon van hun eerste ongereptheid.

Ik heb er 'n levensmysterie in hooren zingen, ik heb er stemmen beluisterd zoo vreemd, zoo ijl. De zang der éerste verbaasde menschen, en bezien de vleugelengloed der eerste geschrikte vogelen! Ik heb oer-monsters begluurd met schrik en beven in 't hart, de schepselen groot als rotsen, woest als verwilderde horden.

Neen Florence, dat was niet lèzen, en wèten dat je toch thuis zit, rustig op 'n stoel, onder het goud-gloeisel van de lamp; dat was niet 't uit-woorden-opdoemen van een verschrikkingswerkelijkheid, met 't bewustzijn in je, dat naast je toch je broer snurkt, en dat je toch heel gewoontjes in de stad woont, drie hoog, omringd van buren....

Want ik las en doorleefde.... Mijn Verbeelding trapte mijn angsten en schuchterheden in me-zelf omver. Ik zàg de oerschepselen in hun demonische kolossusschap onder de oerboo-

men leven, vreten, moorden. Ze raakten mij aan, die behaarde oer-schepselen!

Ik was toen geen kind meer, maar 'n man, 'n man die het werkelijke leven groot en zwaar nam, zoo scherp en zwaar nam, zoo grootsch en hevig als hij leefde in de voor hem even werkelijke wereld van visioen en dramatische fantasie.

Liefste, heb ik je ooit verteld dat ik nachten lang zoölogie bestudeerde, en dan afdaalde op den zeebodem! Hoe daar mijn woest en innig Verbeelden op instormde?

Maanden aaneen genoot ik 't hoogste genot dat 'n mensch kàn doorvoelen.

In een wereld van stroomend malakiet, vol halfdoorschijnende wonderen, bosschen en grotten, van wier en waterkristal, doorfonkeld van visschenpracht, monsters en demonen, — o! dat was een gegroei van mysterische pracht en stilte om me heen die mij lang, lang doorsidderde. Want niets van het eenmaal diep-doorleefde gaat in me verloren.

Dat nachtleven was ook in zoo heerlijk kontrast met m'n dagleven van veel kommer en narigheid, waardoor ik toch weer in aanraking kwam met de reëele levenspracht die mij éven geweldig boeide en aantrok.

Zat ik niet met m'n diepzinnigen Spinoza uren in den lampgloedgouden avond, in de ruischstilte, vol verrukking en rust? Zat ik niet met hem te peinzen over onze hartstochten en roerde ik niet tot de diepste sfeer van levensgeluk als ik, door hem in gang gezet, gansch weer afwijkend van zijn stelsel, mij een wereld schiep van karakterkracht en -zwakte zooals *ik* die doorgrondde?

Want ik was zot op de psychologie zooals *ik* die in mijn eigen wezen had opgebouwd, luisterend alleen naar straf-eigen inzichten en diep-doorbrandende intuïties van eigen zielegroei. De wereld lag om mij duister, maar *ik* zag de gedoofde fakkels, in hun zwart silhouet, woest verlaten in den nacht.

Dan ging ik tot de aardegrens, en rondom den duisteren horizon liet ik ontvlammen de fakkels één voor één; ontstak ik

een immense cirkelrij van lichten en flambouwen, zoodat de wereld in een vuurkring rooden tooverglans naar den nachthemel opkaatste. — 'n Wereldbrand, en om mij zag ik in den gloed van het fakkelvuur opdoemen schreiende menschen van angst, en weenende menschen van dapperheid.

Met de dapperen verzoende ik mij, en leed jaren met hen een wreed, fel spottend, godloochenend leven; een Verbeeldingsleven wel, maar reëeler dan het met zinnen betaste bestaan. Tot ik weer naar Spinoza in rust en ootmoed terugkeerde, wel wetend vooruit, dat ik nog wel honderd en duizendmaal hem zou ontvlieden, om te voldoen aan een allerhoogst passieleven, een geestelijke zwerversnatuur ingeboren, hèm gansch onbekend.

Wat heeft mij Quack niet voor hellesmart en paradijszaligheid gegeven, om beurten. Florence, lees Quack's Socialisten met je ziel en je verbeelding en je bereidt je een goddelijk feest.

Lang niet allereerst om de zinnen, 't woord, 't proza, maar om de groepeering van gebeurtenissen die van-zelf voor je opdoemen. — Ga tot de werkelijke bronnen, de zielen door hem opgeroepen! Telkens 'n brok, dan sluit je die boeken en laat je je eigen geest werken.

Zoo doorleef je b.v. het revolutie-tijdperk weer heel heel anders dan b.v. bij Carlyle. Liefste, heb jij de groote Revolutie, met haar heroïsme en opstandsmacht, diep, zoo diep doorleefd, dat alles van je dagleven er om stil stond?

Ik heb haar doorleefd met hersenverstijvende ontroering en heroïsch gejuich, in dezelfde mate, maar nu in gehéel tegengestelde levensrichting, als ik den artistieken toover van het fransche hofleven ondergaan heb. — Even hevig.

O, hoe haatte ik ridders, jonkvrouwen, baronessen; hoe slim, sluw, listig, liederlijk en kanaljeus, zinnedronken en beestachtig vond ik hen, toen ze niet begrepen het groote volkerenverzet, den massaopstand van slaven. Hoe spuwde

ik hen in de trotsche tronies. Hoe vervloekte ik mijn minnarijen met die heerlijke vrouwen!

O liefste! de Revolutie, wat heeft ze me lang, bange en goddelijke visioenen gegeven. Ze heeft mij weken en maanden met een wereld van menschen laten omgaan, zooals ik na dien tijd nooit meer ontmoet heb.

Ik zat áán, bij de geheime bijeenkomsten. O! dat bange gefluister over de hoofden van 't moordende bloeddronken volk! Hoe goddelijk en hevig-mooi gloeide de schijn van den rooden opstand over die aandrommende stoeten! Hun voeten spoelden in bloed, hun oogen mistte 't roode licht uit, en 't gegons vóór.... 't Oproer gromde ontzettender en banger dan de moordkreten die volgden.

Ik heb Robespierre gezegend, ik heb lange gesprekken met hem gehad, ik heb Danton, den reus door 't zonlicht beschenen, ontmoet in zwaar gepeins en ik heb den vampyrigen Marat zien grinniken toen hij het adellijke bloed zag schuimen van 't schavot. Was zijn woord niet vlijmscherp en genadeloos-onbewogen als 't hakmes dat kerfde?

Ik heb ze zien zitten, de groote leiders, diep in den nacht, hun tronies aangegloeid in 't kaarslicht; en in den rooden walm, grinnikte de demonische gedrochte-kop van Marat, prachtig van fellen haat en moordlustige onstuimigheid. En woord voor woord heb ik hun geheime besluiten opgevangen.

En 't schavot! Florence, kind, ik ril nu nog als ik aan die nachten van mijn studie denk. Langs mijn vensters gingen de stoeten,.... mijn prinsessen, gravinnen, markiezen.

Hoeveel maal heb ik in den nacht de marche funèbre hooren weenen in m'n ziel, van Ludwig, dien Groote! Hoeveel maal schreide en zong m'n orgel dien doodenmarsch niet uit?

Nòg, nòg staat alles voor me, ongerept....

Menschenstoet op menschenstoet, de karren.... 't schavot.. de warme zoete geur van 't menschenbloed. 't Was huiverend-grootsch als gebeurtenis.

Plaatjes?.... Carlyle?.... Niets, niets was 't mij waard!

De eigen hevige werking van visioen en verbeelding, dàt gaf 't gezicht op dat vreeselijke leven.

'n Wereld van voorbij gewentelde werkelijkheid weer terugschietend in 't leven, onder 't vlammige verbeeldingsspel dat niet kòn vergrilligen, want mijn geest die vasthield de voorstelling, kende èlk feit en èlk detail.

Ik had toèn honderd drama's en romans kunnen schrijven, als ik minder egoïstisch in 't doorgenieten was gebleven. Door telkens nieuwe levenskringen te omvâmen bleef 't scheppen onder, de opneemdrang bòven.

En de middeleeuwen! Als je éérst de middeleeuwen in hun mystiek hebt doorleefd, en ze dan weer *zóó* ziet, als 'n sociaal drama, dat is prachtig en schokkend.

Je moet er natuurlijk een ontzaglijk universeel voelen voor hebben, maar dan geniet je ook tienvoudig. Want hun mystiek karakter, hun verborgen pracht van klooster en kerk, hun primitieven, hun gothiek, is mij even lief en groot er om gebleven.

V.

En ga zoo eens naar de fransche zeventiende of achttiende eeuw! Zooals ik 't toèn in mijn studienachten deed.

Liefste, weet je hoe ik die doorleefde?

Er was in mijn leven een tijd dat ik met diepste bewondering de gracie en verbijsterende pracht van 't fransch hofleven in me opnam.

Je begrijpt nu hoè! Zooals ik iets in me op moèst nemen. Er mee leven, dagen, nachten tot in 't diepste kern-eigene; de „mémoires", konfessies, brieven, den gansch intiemen groei van die adellijke bloem, tot ze openbarstte en zich diep in 't hart liet kijken.

Geen fransch feest, geen minnarij, geen gevecht, duel, samenzwering of ik heb ze meegemaakt, zooals dat de lèvenden onder hen destijds ondergingen.

Ik kende Parijs van de twaalfde, dertiende en alle volgende eeuwen....

Het Parijs van de melodramatische moorden, verschrikkingen en de geheimen van z'n voorsteden en achterbuurten; het Parijs van d'Artagnan, het Parijs der groote wereld.

O! dàt Parijs vooral!

Florence, ik heb met de mooiste vrouwen minnarijen gehad. Haar poeder en heur pruiken omgeurden me. Ik heb 't naief romantisme van die fransche vlinders gekoesterd en hun wreedheid, lichtzinnige, woeste erotiek begrepen en doorgrond. Ik heb met ze gezongen, en voor ze gevochten. Ik heb ze gekust, liefgehad met groote passie. Ik heb ze omstreeld met m'n innigste verlangens.

De geur van haar boudoirs was van 'n navrante bekoring, gevaarlijk, lokkend vol tooverij, sluimerig en aanminnig. — En ik, die de zee rook, en den weigeur met stroomen indronk als een der heerlijkste natuurgenietingen, ik genoot ook van de zwoele parfum, met z'n demonischen prikkel, van zinnezwijmel en visioen, van prachtboezems en wond're tailles. Hoe minde ik de kokette behaagzieke tooverij van haar chic, de geheimvolle bekoring van haar taal, zoete zachte zinnetjes van beloften en hartstocht. Hoe minde ik haar fijne lichtzinnigheid, den dartelen groei van d'r speelziek vernuft.

O! die fransche mooie vrouwen van dat hofleven, die prachtkleedij van gracie en statie; haar luchtige voornaamheid, haar fijne perversie, haar dekadentie en spiritueele spot, wat waren ze levendig, vurig, bekoorlijk en voornaam-verdwaasd.

Haar wellust was als 't gebruis van champagne in kristallen roemers. Haar scherts was een tournooi, en haar vonkende geestigheid en wereldsch-verfijnde ironie knetterden rond de diepzinnigste gesprekken.

Er was muzikale neiging in d'r stemmen. Haar geflirt en esprit schertste rond 'n punt van allerfijnste zinnelijkheid, heel subtiel, heel gracelijk, als haar goddelijke handjes, blank en fijn en zuiver gelijnd van gelid tot gelid.

Haar zang en dans, haar koketteeren en minnarij van vor-

men, adellijke pracht en distinctie, prikkelde den hoogsten zwier van elegance en voorname leugen, en alles trilde daar van een rijke lichtzinnigheid en subtiele erotiek.

Mysterie en geurenzee, maar van een koloristische bekoring, rijk en vol distinctie. Want was haar heimelijke zucht naar romantiek niet een brok tijdgeest-poëzie, vol zuivere accenten van geestelijk aristokratisme ?

Hoeveel keeren, liefste, heb ik niet met ze gedanst, en hoeveel maal niet gezien, d'r heerlijke gestalten, in het kaarsenlicht, fijn en dartel, en toch zoo prachtfier. En hoe moedig in d'r overgave waren er niet bij, als ze eenmaal haar minnaar kregen, hoe moedig in d'r bandeloos-rijk, los-van-alle-bedenkingen zich uit- en overstortend leven, hoe gevoelig en fijnvrouwelijk, hoe fel-jaloersch en durvend in d'r diepe heimelijkheid voor liefde.

O ! Liefste, liefste, hoe heb ik ze niet gemind en gezegend, gehaat en beromantiseerd. Alles doorleefde ik met die vrouwen, en zij met mij. Want de feiten vergroeiden voor me tot 'n wereld van levend kleurig gebeuren, waarin ik ademde, waarin ik sliep, droomde.

VI.

't Was veel dieper, veel inniger dan fantasie. Want dat is 'n wereld waar je weer uitstapt met je verkoelende verbeelding. Maar ik bleef er in leven, altijd sterker, altijd echter en vaster, mee met de stuwende werkelijkheid.

Al mijn passiën, mijn liefdes, mijn smart en geluk waren hevig doorleefd, echt, allerdiepst. Ik voelde toèn al dat 't groote leven mij heel anders doorsidderde dan aan alle andere menschen.

Voor mij bestond geen abstraktie van het voorgestelde.

Al het slecht-gebeelde in „mémoires" en boeken, bracht ik in den stijl van het voor mij zuivere en ikzelf bouwde verwikkeling en dramatiek.

Er kwam natuurlijk een tijd dat ik objektiveerde, maar eerst na alles heelemaal *zóó* diep, hevig-echt en zuiver te hebben doorleefd, *zóó* dat ik me zelf ***buiten*** het tegenwoordige voelde geheven.

Ik ben honderd innerlijkheden, liefste! Ik leef 't leven van alle soort menschen dan. Van een dienstmeid en van een gezant; van een droomer en van een werker; van een lichtekooi en van 'n maagd, van een prinses en van een baggerman, van een reus en van een dwerg, van een held en van een zondaar.

Liefste, dat is heerlijk en martelend tegelijk!

't Verhoogt de scheppingsvreugd, maar verhonderdvoudigt meestal de individueele smart.

VII.

Zoo gingen de tien jaren van nachtwerk van mij om, vol geluk, mateloos geestesgenot en hoogkoortsig leven.

Alleen de gloeiende lust naar meer, méér maakte mij ongerust.

Ik wilde 't gansche universum met al z'n krachten op me laten inwerken.

Zat ik niet op den dag, maand op maand met Darwin, in een heerlijke geluksspanning te observeeren, analyseeren, bijeengroepeeren, nuchter, scherp, objektief en kristalklaar, en ging ik op den nacht van dienzelfden dag niet heelemaal weg in Dante's pracht en de middeleeuwen?

Ik kende geen grenzen, alle kunst was mij één.

Ik doorleefde alle literaturen in ènkele der gròotste kunstscheppingen.

Heele aparte nachten had ik gewijd aan Beethoven en Bach, Wagner. Hun leven, hun partituren, frase voor frase, klankgang voor klankgang, trok ik in me na 't geheele accoordenwonder gehoord te hebben. O! hoe heb ik met alles innerlijk verteerende liefde hun werken ingeademd.

Moest ik niet afzien van mijn viool, dat menschenzielbergende wezen, dat nù na m'n ziekte, daar stom ligt en klankschuw, wijl mijn handen de kracht missen om haar teeder

zuchten en zingen, haar melodisch orgelen en schreien te laten ontstijgen aan d'r bevende klankziel ?

Je weet liefste wat muziek voor mij is ! Heb jij me niet altijd 'n symfonist genoemd ? Ja Florence, muziek is een groot wondergeheim van 't ziele-drama, voor ieder mensch apart, en voor de menschheid te saam. Dàt is juist haar ontzettende mysterie, dat één uiting ons ieder apart geheel verschillend beroert, en te samen toch de heiligste rust en vrede schenkt. Een uiting, die verschillende zielen, geheel verschillende dingen zegt en àllen toch gelukkig maakt.

Muziek is opperste kunst.

Maar toch liefste denk niet, dat ik haar verkies boven schilder-, boven letterkunst ?

'k Doorleef in het rijk van kleur en lijn, toon en licht, in dat van zang en klank, melodie en orchestratie, in literatuur, gelijkelijk de schoonheid, om 't even uit welk gebied der goddelijke kunst ze tot mij komt. Wáár de hoogste schoonheidsontroering ook wordt aangebracht, ik sta er bij, er in.

Zoo had ik nu al tien jaar geleefd, toen ik twee maanden voor m'n ziekte een heel vreemde tegenwerking in m'n eigen geest onderging.

Je weet, dat ik mij verleden jaar uitsluitend aan scheppend werk wou geven.

Ik voelde 'n roman te moeten schrijven, met episch-lyrische dramatiek.

Ik was begonnen met heerlijken lust en dollen ijver.

Dagen achtereen werkte, zwoegde ik, met vol scheppingsgenot, en 's nachts leefde ik in de geheel tegengestelde wereld van mijn studie.

Ik vond dat kontrast van mijn dag- en nachtleven verrukkelijk.

Ik aanbid de realiteit, de mèt geest en ziel en zinnefijnheid verdiepte realiteit. Ik vind de waarneemkunst prachtig als ze niet bij uitwendige karakteristiek blijft, maar van typeering naar psychologische analyse gaat. Ik voel me in merg en been realist, maar gansch vreemd aan schoolsch-literair ge-

formuleerd „realisme" en „naturalisme". Dat zijn morsdoode dingen. Ik doorleef 't schoone dagbestaan der dingen en der menschen, ik vermooi en verleelijk niet opzettelijk. Alleen werkt mijn temperament, ademt m'n ziel z'n stemming uit. Ik wil onverbiddelijk, zonder erbarmen, zien en schrijven, scheppen, dramatiseeren, en heel mijn zijn er in koncentreeren.

En zoo, na 't dagleven, tusschen de hartstochten der lèvende menschen, doorvoèlen den droom, 't meditatieve, 't bespiegelend-fijne en doorzien de verglinsteringen van 't pracht-geweven web der geestelijke peinzingen.

De vóórwerking van een scheppenden arbeid, 't stutselen van den bouw, is een daad van zaligheid. Dat ken je nog niet ten volle, liefste, omdat je je te midden van je studie nooit heelemaal vrij kon geven. Maar je weet dat ik studie als geheugen-techniek haat! *Zoo* studeer ik nooit. Ik wil *in* de dingen leven! Ik wil er in mijmeren, droomen, ik wil er bij zingen, jubelen.

Maar ik wilde toen meer.... ik wilde de uren vasthouden.

Soms had ik dagen verdroomd zonder bewustzijn, al maar in een zachte, duister-zilv'rige droomsfeer, waarin de levende dingen pracht-innig en klaar toch door mij gezien.

Dan ineens weer met 'n schok en 'n vlaag in 't volwoelende leven; dan weer de grootmachtige realiteit van 't land om mij heen, schoon de arbeid aan mijn roman in een heel andere wereld van schepselen mij bracht. Toch weer mijn nachten, mijn god'lijke nachten, in studie, voor alles, verzwolgen in idealen en fantasmagorische realiteit.

Maar geestelijke haschisch voor mijn levenskracht.

Plots voelde ik twee maanden vóór mijn ziekte een kleine inzinking van nachtelijken werklust.

Ik schreef wel den ganschen dag in koortsige aandacht en scheppingsliefde aan mijn roman.. maar 's avonds kreeg ik slaap.

Dat was me nog nooit gebeurd.

Ik werd onrustig! Veel zorgen versmartten mijn uren. Ik

had er nooit veel om gegeven, nooit zoo tenminste, dat mijn geestkracht er onder brak.

Op den avond van mijn ziekworden had ik mij, tegen vermoeiing in, heelemaal voorbereid op de studie van Marx. Ik had al maanden veel in hem gewerkt, natuurlijk zooals *ik* studeerde. Ik vond z'n werkbouw en gedachtekracht ontzaglijk, prachtig van scheppend denkgeweld. 'n Hoofdstuk van hem over de machine werd 'n brok ekonomisch epos, 'n gedachtezang. Hij bezielde de machine met een trillende levensstuwing. Ze bewoog, groeide, dreunde en hijgde onder zijn woord, zijn rhytmische kracht.

O! 'n vent om uit marmer 'n monument van den arbeid te houwen, met moker en beitel tusschen 't groote gerucht van zijn titanischen levenswil.

Ik had Darwin lief om z'n precieus vernuft, z'n klare en pracht-innige voornaamheid en kinderlijke natuur. Ik kende Kant in z'n stroeve symmetrie, Schopenhauer in z'n romantische, bitse, grimmige superioriteit, Nietzsche in z'n verbitterde, bijtende hevigheid en navrante geestesspanning, maar zij allen misten het epische gedachte-gevoel van Marx.

Want in dien man zat iets van graniet zoo monumentaal en iets van zeeschuim, zoo gevoelig en trillend; iets van dondergerucht en iets van geschrei en zacht gezang. Z'n hersens leken zelf een glinstervolle machinekamer, maar de ziel was van een ongeschonden prachtige menschelijkheid. Zijn onbarmhartige scherpte verheugde me; ik hoorde er 't vlijmsissende geluid van staal-uitvonkerende gewette messen in. Z'n ironie, z'n sarkasme, was diep, menschelijk en breed, en heel z'n wezen soms geniaal.

Ik zou me dien avond weer een gedachtenfeest bezorgen.

Met 'n innig epikurisme had ik me in m'n stoel gewoeld. Ik draaide en schoof net zoolang tot ik heel lekker zat. Ik dacht aan jou, Florence, ik kuste je stil 't blanke halsje.

In maanden had ik zooveel nachtwerklust niet gekend.

. . . .

Plotseling krijg ik 'n hevigen duizel. Ik spring òp, maar

val weer terug in mijn stoel. Ik voel plots iets ontzettends benauwds, een akelige vervloeiing van al mijn krachten.

Om mijn hoofd sloeg inéén s 'n hoepel, ijzerstraf. Om m'n polsen verknelde 'n greep, hevig aangesnoerd. M'n borst scheen besmakt met 'n atlasvracht. Ik zat te hijgen, te hijgen en in doodsbleeke siddering probeerde ik mijn schoonzuster te roepen.

Maar m'n keel leek dichtgewurgd. Heesch klankloosde m'n stem haar naam, 'n paar minuten achtereen zat ik verlamd. Toen ontwrichtte de last op mijn borst, barstte de spanhoepel van mijn schedel, ontknelde de greep om m'n polsen; en de beenen, eerst verslapt en machteloos ingezonken, suisden van binnen als had ik er uren op gelegen.

Ik voelde dat ik roepen kon. Er zat 'n wilde angst in mijn stem.

Dadelijk kwam ze naar boven, m'n lieve zus, dat innige kind, ontsteld door de schorheid van mijn angstroep. Ze zag me zitten ingevallen, plots twintig jaar ouder, m'n zwart haar bang en woest over m'n voorhoofd verwreven.

— Wat is er, David? riep ze heel zacht, zoo verbergend haar schrik om mij niet te ontstellen.

Liefste Florence! Hoe vreemd moet ik haar toen hebben aangekeken, met zulke bangvragende en hevig ontstelde oogen, dat ze zelf terugschrok van vale ontdaanheid en aandoening.

Maar Florence, je kent Zus bijna niet. De keeren dat je hier was, zat je bijna alleen bij mij. Je vond haar 'n heel mooi kind, maar je kent haar toch niet. 't Is 'n engel! 'n engel-van-'n-meisje! Ach lieve, neem al 't gore van zoo'n poes-lief zoetigheidje weg! Maar er is geen woord voor. Ze lijkt 'n meisje, zeg ik, schoon ze getrouwd is. Maar ik zie haar altijd als meisje. Ze is nu zes jaar gehuwd.... en ze lijkt nog heelemaal 'n kind. Geen enkele gepassioneerde vrouwelijn. Ze is zesentwintig.... ze lijkt zeventien. Ze heeft zelf 'n jongetje dat je 'n paar maal gezien hebt; 'n ventje van zes, en als ze met elkaar stoeien is zij 'n ouder zusje, meer niet.

Ze heeft alles heel innig meisjesachtig, teer-fijn, 'n subtiele

taille en zoo jeugdfrisch is ze, zoo geurend jong als 'n ruikertje bosch-viooltjes, in de eerste Maartdagen. 't Is 'n wonder van 'n vrouwtje.... Ja Florence, wat er met me gebeurde?.... dadelijk,.... eerst nog wat van Zus.

Nooit heb ik haar kwaad van iemand hooren spreken. Ze helpt heel graag. Maar ze is zeer zwijgend van natuur. Wàt ze zegt moet waard zijn gezegd te worden.

Ze is soms heel koppig, wrokkig wilvast, maar stil-ingehouden haar verzet en tegenover veel lui is ze stug, uit de hoogte. Voor zich zelf is ze streng, maar helpen kàn ze met een overgave als van 'n echt-devoot en vergoddelijkt nonnetje. Is 't niet wonderlijk dat ze héél veel lijkt op dat prachtige, mystiek-gracelijke Neurenberger nonnetje? dat broos-gehouwen heilige meisjen?

Màar laat ik je later meer van dat heerlijke vrouw-kind vertellen, hoe ze mij geholpen heeft! Hoe lief heb ik haar, haar die ik kussen kan, zoo innig als haar zoontje, ook 'n prachtventje, goudzacht kopje met 'n kristalfijn zieltje, wonder-naïef en doorschijnend. Geen poppetjes-goudkrulsel z'n haar, en geen engeltjes-snoezepoeteligheid. Maar je kent 't mannetje, je kent 't.

Je hebt 't zelf zoo moederzalig gezoend.... op m'n kamer, toen z'n goudkrullig kopje achter de deur uit kwam koekeloeren hoe z'n Parijsche tante er uitzag.

Hoe die lieve schat nog over z'n Fransche tante snapt!

O! 't Is 'n wonderlijk klein dichtertje, met oogen van 'n lok-godje, 't breintje vol eskapades en droomerij. Maar ook van hem liefste, 'n beelt'nisje later. Z'n groei is zelfs 'n wonder.

VIII.

Zus had haar man boven geroepen en was dadelijk den dokter gaan halen.

Ik probeerde te loopen maar 'n nieuwe duizel was over me heen gespiraald. Ik smakte tegen den grond en met volle be-

wustzijn, voelde ik mijn krachten uit m'n lichaam vervloeien in klamme en martelende benauwing.

M'n hoofd beefde weer, omkuipt van den knelhoepel; m'n polsen snoerden weer vast, m'n lijf sidderde alsof 'n elektrische stroom door me heen huiverde. 't Was 'n vreeselijke gewaarwording. Ik voelde vervloeiing van mijn krachten, 'n inzinking van mijn karkas, plots als 'n hoop vodden voor 'n stoel gesmakt, — en toch bleef mijn geest klaar en scherp toezien op al 't gebeurende.

Ik voelde mijn lichaam verpulveren tot asch.

Die nacht liefste!.... die nacht was onmenschelijk wreed!

De dokter van 't dorp was in den avond nog aangestapt. Hij had tot Zus wat gemompeld van uitputting, volkomen uitputting, pols van 'n zwak meisje. Was toen gejaagd weggegaan. Ik moest dadelijk rusten en me flink voeden.

Florence, die eerste nacht, hoe helsch leeft hij nog in me na!

Ik zag jou telkens in hevige verschrikkingen op mij aanstormen, doodelijk-ontsteld.

Tusschen hernieuwde aanvalbenauwingen, zoo hevig dat ik dacht te sterven, sluimerde ik nu en dan even in, 'n doffe akelige verdooving, met helsche visioenen.

Ach, liefste ziel, hoe snikte ik naar je; kind, kind, hoe wou ik je dadelijk bij me hebben, hoe wou ik je vastgrijpen en je zeggen dat je bij mij blijven moèst.

Nóóit heb ik zoo hevige smart en weedom gevoeld van niet bij elkaar zijn, in uren van dood-benauwing.

In mijn angst-sluimers had ik droomen zoo huiverendvreemd dat ik er van sidderde.

Ik zag je onder 'n eindelooze tempelgalerij loopen. — Naast je stapten twee reuzige negers, die bij elken tred langer werden, en al maar mij aankeken, in huiverende strakheid.

Wat ik toen leed, mijn kind!

Ik had doodelijken angst, delireerende benauwing dat ze jou zouden slaan of vermoorden. 't Rood van hun zwellippen

leek vuur. En bij elken stap groeiden ze op tot gedrochten, en jij, tusschen hen in, werd al kleiner en kleiner.

En al maar, hun strak-helsche tronies naar mij gericht, stom.

De tempelgalerij was eindeloos, eindeloos doorschemerd van 'n vaal-groen vuur. Plots zag ik je klein lijf, zoo klein als 'n pop, en je hoofdje mocht niet naar mij kijken. Dat verboden de zwarte, groeiende beulen. En eindelijk aan 't einde van 'n nieuwe kromloopende galerij zag ik je nog kleiner, kleiner, plots verdwijnen met de starende negerkoppen achter 'n rooden muur.

Er had zoo'n tragische stilte in den waanzinnigen staar hunner oogen gelegen, en zoo'n vaal-angstige scheem'ring over den geruchteloozen gang der groeiende beulen, al massaler tusschen de tempelzuilen, dat ik weende, zuchtte, krampte van benauwing, zonder dat ik je naam durfde noemen.

Door je verdwijnen achter den purperen muur werd ik wakker in stuipenden schrik.

IX.

Ik voelde mij dien eersten nacht in een schroeikoorts, die overal mijn lijf uitdampte. En toch niet zóó hevig, om mijn geest, mijn zien en waarnemen te verdooven en verwarren. Wàt ik opeens had, kon ik niet gissen, maar dat 't iets hevigs moest zijn voelde ik met fatale zekerheid.

Nooit voor dien tijd ongesteld, en nu op m'n zes-en-twintigste jaar plots dat afgrijselijke onmachtsgevoel!

Ik smeekte je dien nacht mij te hooren roepen! Ik voelde de wereld in zoo'n pikzwart nachtduister om me, en niemand, niemand die je dadelijk hier aan mijn ziekbed kon toov'ren.

In dien nacht heb ik een nooit gekend wijd leed gevoeld en een weedom zooals maar weinig menschen, en dàn nog alleen stervende, kunnen ondergaan.

Te middernacht lag ik klaar wakker. Van 't kanaal ver, hoorde ik nachtbooten seinen. De zee verdruischte en schreide

M'n kalmte verjoeg weer in een doodend angstverlangen.

Tusschen alles in, weende mijn onzeglijke liefdesweemoed voor jou.

In die nachten hoorde ik woeste en klagende melodieën. Je weet Florence hoe mijn hoofd altijd vol zat met melodieën.

In die nachten weenden de tziganerviolen den mijmerzang uit, van een krankzinnige jonge vrouw die zich herinneren wil waarom ze mee-zingt, maar niet kàn.

Telkens brak 't spel af, hoorde ik haar snikken.. snikken.. Florence.... was 't niet, 't woest-stille schreien en mijmeren van m'n angstige ziel? Wonderlijk klagend en roerend zong de viool als 'n menschelijke vraagstem. 't Was één smeeken één innig stil roepen....

In mijn verdooving en koortsigen sluimer gebeurden er weer wonderlijke vergroeiingen van visioenen, ineenstrengeling van reëele en fantastische angsten, die al dieper lokten mijn angstige, gejaagde zinnen en mijn vurig verbeelden in het duistere doodenrijk, waar ik beklemd hijgde, zwavelgeur snoof, en waaruit lijklucht me tegemoet vunsde en walmde.

Laat ik nu eindigen, Florence, van die twee eerste ziektenachten, want er komt nog zooveel meer.

Er was zoo'n tragische en martelende strijd tusschen mijn doodelijk-verlamd lijf en mijn werkenden opstandigen geest!

Dat was 't vreeselijkste, kind, dat ik, — wel in benauwingen verstikte alsof ik ademhaalde op den vuurtop van een vulkaan en voortdurend maar zwavel-asch proefde, helsch en kolendampig vergiftigend op de tong, — maar toch àlles heel zuiver en scherp omlijnd zag gebeuren, met mijn geest de reëele dingen tastend, gelijk vóór mijn ziekte.

Die klare bewustzijntoestand martelde mij hevig.

't Was zoo vreemd, zoo demonisch, dat doorwerken van mijn geest, wel ontsteld maar toch sterk waarnemend en ontledend, in een volkomen uitgeput en verlamd lichaam.

En nu, nu ik weer heel schuw 'n uurtje dagelijks werken

mag, nu nog lieve, voel ik bevenden angst voor die toen koel doorwerkende zinnekracht, die vlijmende tyrannische geestscherpte, die mij me-zelf steeds beschouwen, me-zelf observeeren liet, elke gradatie van mijn ellende, elke voortschrijding van 't ziekteproces naar den dood.

VIERDE HOOFDSTUK.

Florence !

Vandaag is 't 'n zomersche lentedag van stille zonnepracht.

't Juicht en 't kwinkelt en jubelt om me heen van vogelenzang. Ik heb vandaag weer 'n loopje van drie kwartier gemaakt op den hoogen weg, van morgen, tusschen doorglansd boomgroen en vonk'rig bedauwd gras.

Neen kindeke, dat levensgeluk toèn me overstormend is van onzegbare zaligheid.

Daar stond ik weer als vroeger, midden tusschen geboomten. Daar stond ik weer te ademen onder 't jubelend hemelblauw, ver en hoog en heerlijk smetloos-diep boven me uitdrijvende. Ik voelde weer zooveel levenskracht en geluk in me terugvloeien dat m'n bewogene ziel sidderde van ontzag en eerbied voor alles wat rond haar ging.

Op den hoogen zon-omstoven weg, zag ik lieve moedertjes, knussige kinderwagentjes duwen, zachtkens mee in tred, met haar blanke kleintjes, die in pralend zonnig kussenwit hun ommutste kopjes woelden.

Wat 'n joelend jeugdig genot. Allerlei wagentjes drentelden door elkaar, fijn wit gelakte, met geschitter en geflikker van zonbegloeide spaakjes, als miniatuur bruidkoetsjes, met rood en terrakotta-leer, prachtig overkapt.... O ! 'n feestelijke rit van zuigelingetjes en trotsche moedertjes tusschen zomersch geboomte, groen en schitterzon.

Ik stond overstelpt van ontroering om 't licht, den glans, 't zonnige, rustige en hoog-zachte ; van al die fijne kleuren van lichtovergangen, om 't lieve gedribbel en wieltjesgeknars. Ik had weer 'n gevoel alsof ik nooit ziek was geweest.

Heel die zonnige Hoogeweg, met z'n zomerboomen, dat pas

aangevlamde groengelommer, en de licht-duizelige geurende atmosfeer, lei doortrild van m'n innigste verlangens.

Ik voelde weer dat ik werken kon, scheppen zou. Ik voelde me zoo sterk, teeder en machtig te gelijk, dat ik alles aandurfde.

Geen sterveling, Florence, was toen in staat van m'n gezicht te lezen, hoeveel ik nog leed. Er zit 'n vreeselijke vulgairheid in 't toonen van smart.

Ik vind 't nòg heerlijk, liefste, dat je nooit goed wist hoe dicht aan m'n ooren de Dood z'n zeis gescherpt heeft. Alleen doodelijk-zieken ruiken z'n vunzige geraamtelucht; lucht van aarde en stof, zwavel en grafmolm.

Al mijn pijnen houd ik in, want m'n scheppingsdrang loochent ze.

Op dien Hoogeweg is me in den zonneochtend 't wonder weer geopenbaard! Wat verrukkelijk lichtfijn en teederzangerig is de vroege Lente toch! De Lente is 'n bloemige sprookjeshal, waarin het latere zware zomergezoem pas heel neuriënd opzingt.

Tusschen stille schitterpracht van 'n kronkelend boschje zag ik 't bloeiende rood van 'n kinderrokje, 't blanke lachsnuitje van 'n lief meisje wat later, en naast dat kindeke, 'n jong hupp'lend ding, dat met 'r gele laarsjes, fijne kuitjes en lichtbloemig gesprenkeld mousselientje dartelde in de zon als 'n wiekend witje.

Ze liepen door, verder,.... maar ik was overstelpt.

Heel die zonnige boschgrond, dat vlugge voetjesspel en gracie-fijne getrippel en gedartel van kinderpootjes, tusschen 't zoet-zomergegeur van bloeibloemen en gras, en rondom de zonnige aanschatering van al glanzen en licht; rondom de tooverij van schaduw en halfschaduw, zag ik als met nieuwe ziel.

Hoe kleur en licht, tint en geur me toch betoovert.

Zoo'n simpel rokje van zonnig rood, tusschen de stammen van goudgroen en wonderlichtend mos, telkens weg- en opduikend weer, dat roode rokje....

't Is 'n hoogste schoonheids-verrukking, zoo'n zonnedag voor 'n herstellende!

Florence, is 't geen zegening? Men zou zóó ziek moeten geweest zijn, om zóó nieuwgeboren weer te kunnen ademen, te leven, inzuigend met wijde longen de geuren van blad en aarde, gras en mos.

II.

In mijn ziekte was me alles vervreemd en nu vandaag, in 't zomergoud om mij, 't vleiende getjuik en gekwinkel, werd 't om te duizelen.

Florence,! hoe innig heb ik je nu toch hier bij mij.

Je passievol briefje, dan inéèns je geestige, geurige voornaamheid. Je kweelende zangerige vraagjes en hevig verlangen, roeren en verbazen mij. Niet wijl ik niet voòrbesefte dat je zooveel van me hieldt, maar wijl ik jou noorsche blanke pracht, jou gouden stacie, je slanke fierheid altijd en altijd weer zoo hooggeestelijk gezien heb.

Ik wist niet dat ook jou mond zoo kon drogen en murwen van heet verlangen naar mij. Ik wist niet dat je hadt als ik, jood, een zoete bedwelming en branding in 't gistende bloed die doet liefhebben met 'n vurige, hevige hartstochtelijkheid. Een liefde van kleurfelle, jaloersche pracht, zoo machtig, àllesdoordringend, dat ze hijgt, snikt, nooit verzadigd raakt, en nieuwe verrukking altijd meer en meer opstijgt uit zwijmel en nieuwe overgave.

O Florence, dat hàrt, dat minnen kàn als de zon z'n vuurstralen mint, dat hart is nu van bevend verlangen en weedom vol, omdat jij er niet bent.

Maar zijn liefde is geen hymne van zinneverrukking alleen. — En geen lijfroes van wellust. Ze is een ineensmelting van zielsverlangens, een tooverij tusschen minnenden van gezicht tot gezicht. Ze is een vurige bedwelming van elkaars oogen en zinnen. — Ze is als bloemend geluk, een rozebed, vol dauw

en geurzoet, en ze is als zongeblaker, schroeiend onze zielen en begeerten bijéén in de witte vlam van onzen menschelijken hartstocht. Ze is een tasten rondom van twee zielen, naar den verborgensten drang van onze heiligste lusten.

Kom hier Florence, kom hier. Laat ik je slanke lijf omhelzen. Laat ik je tegen me aanklemmen en laten je donswangen me streelen de gloeiende huid. Zacht en teer, en laat ik je sidderend meisjeslijf in mijn sterke trillende armen koesteren. Laat ik je omzegenen met m'n liefde, mijn teederheid, mijn zachte toch brandende passie. Laat ik je heel-zacht omknellen, en je fijne glimlachlipjes begloeien met m'n kussen. Florence, kom toch bij mij, ik huiver van verlangen naar je stem op wier klank rozen ontplooien.

Is er 'n woordje dat ik zoo lief heb als 't minnen.... Minnares, groote, stoute en fiere minnares! Kom tot me, overstort me met je gracie en je charme, maak me blind met je toover van gebaar en gang. Al was je 't liefje van den Duivel, ik zou je minnen, minnen en kussen zalig tot in eeuwigheid.

Jij bent 'n Afrodite, 'n godin, 'n hetaere, 'n vrouw en 'n madonna!

Nu zie ik 't blanke hermelijn van je witte kleed. Is 't 'n kleed?

Je vrouwevormen lijnen er achter, en rag spant èven je levend figuur fijne vouwselen in 't blanke weefsel.

Wie ben je toch, Florence?

Ken ik je wel?

O! die eeuwige twijfel aan je gewoon mensch-zijn. Telkens weer ben je 'n ander voor mij.

Ben je een Grieksche hetaere? 'n Phryné?

Verscheen je vroeger, heel veel vroeger op de mysteriën van Eleusis? als de verrukkelijke Boeotische? O! Vertel mij daarvan! Is er niet in jou de demonische charme van Aspasia, 't vuur en de bevallige pracht van een Sappho?

Is 't alleen m'n bekorend verbeelden dat je ziet omkranst van stoeiende bloemenkindren, wemelend en cirkelend om je heen, je omstortend met rozen en vruchten?

Florence, O! kon ik weten, diep diep weten of er geheime wellust *zit* in die pracht van je eenvoud; in de stille mimiek van je handen; in den soberen groei van je gebaar!

Kon ik weten, diep wèten of je liefde de wulpsche teederheid bergt en streelt, en je hetaere-gracie 't verstand-besluipende, wreede en bedwelmende heeft van zoet-schroeienden wijn?

Wat is er toch in mij dat plots zoo wankelt en bang wordt? Is 't wijl ik ook in jou de goddelijke vrouw niet zie, zooals ik mij die droom in zoet bekoren?

Maar ben jij dan niet vòl menschelijke echtheid, vol van gebreken en toch van zoo groote, zoo hevige teederheid, dat ik je min als die vrouw van mijn droomen?

Waarom beeft m'n hart dan zoo?

Och, je bent wèg, ver weg!

En nu zie ik in je blanken tooi en je goud harengewaad de tooverij van je prachtige lichaam en je gebaar.

En je stem, Florence, je stem?

Wat trilt, wat juicht, wat kristalt en vonkt ze, wat zilvertoont en zingt ze.

Je stem; is ze niet somtijds zacht en neuriënd als de muziek van een stoomenden ketel? 'n Zingende ketel, waarin 't heel zacht kwartelt en tjuikt, en waaruit, tusschen den damp, wonderlijk fijne wijsjes òpneuriën, zange-sprookjes van heel diep verlangen.

Kom nu, Florence! kom nu!

Zul je mijn minnares zijn, wulpsch of rein? Verterend van passie, of louterend *in* passie? Nee, nu voel ik 't weer zeker. Er trilt geen wulpsch aartje door je heen.

Je hebt een blanke graalpracht, iets van sneeuwglinster en wit einder-licht in je ziel. Je heel aanminnig wezen ligt er in te drijven en blank te gelukzaligen.

Als maanspiegeling op zomeravondzee, met 't zachte geklots en geruisch van zilver-verspoelende golfjes.

Maar al hadt je de wulpschheid en wreede pracht van een sluiptijgerin.... ik zou je even hevig begeeren. Al was je de mensch-duivelin, ik zou je liefhebben, ik zou je de diepste geheimen van je ziel ontrukken, en je in brandende en vlammende zinnen zeggen wat mij verteeren kàn. Want mijn ziel ruischt zacht als de zomeravondzee in den koelen nacht, en het God-Beest in mij is stom en schuw tegen de minnares van mijn heiligste peinzen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Liefste, zoo droomde ik van nacht.

In 't avondbosch, heel diep, hoor ik zilv'ren fonteinen zingen.

Ver, onder een maanmistig blauw, nevelig, doorbeefd, wemelen vrouwen om de zingende fonteinen. Groepen meisjes en vrouwen, als verhitte bajadeeren, de zinneverrukte gezichten wèg in danszwijmel.

De zingende fonteinen verspuiten hoog d'r zilv'ren kristal, dat in stortval neersproeit als vonkende avondregen.

En de dans gaat rondom, rondom; de ranke leden, heupen en dijen, wiegen en trillen; de beenen en armen neigen in erotische loomheid, en de gebaren zacht verweven den zilverenden maandauw.

Zachte muziek rijst òp van de zingende fonteinen.

In fijnen wemel schuif'len de vrouwen en meisjes rondom, en plots sterren ze uitéén, glijden kronkelig en betooverd langs elkaar, in wijden cier van golvende en omwindende lijnen. Er vloeit woest-getemperd begeeren in de slanke beenen, in de weeke naakte armen mollig, zacht en rillend. De fijne blanke wonderhandjes omsluieren 't maanlicht met geheime tooverspreukige gebaren, en de vrouweboezems vol brandende passie trillen en zuchten. — Er wiegt een zoete maat door den dans, en plots sneller van gang opent zich als 'n balletbouket, de kronkelbouw der gebaren wegslingerende bajadeeren.

Allen, allen zijn wonderschoon; romeinsche en grieksche profielen, en van zuivere pracht, heidensch begeesterd en devoot. Er zweven gracieuse vrouwen met loshangende haren, overstortend schouders en rug. Ik zie niets dan goudbleeke haarmantelen, roode en zwarte harensleepselen, in zwier zich

windend en terugzwaaiend over naaktblank van witte schouders en elpenen armen.

Dof geglinster van paarlen, glanst en wiegt mee met de wiegende armen en de gazen gewaden, zachtkleurig, fijn als damp. Ze wond'ren en kreuken in plooiselen om de slankgelijnde lendenen, zacht omschitterd van lichtuitvonkende ceinturen.

II.

Florence, je staat er tusschen in een purperen gewaad, waar een goud-ijle gaas-mantel als vleugelen op vertrilt.

Jij bent de slankste, de schoonste en aanbiddelijkste, doorhuiverd van een vergoddelijkte gracie. Ik zie je ten dans wiegen in hypnotische aanzweving van voetjes, besandaald in rag zilver. Je ijlpurperen kleed wuift en waait in plooipracht om je naakte lijf dat zweeft van statie en schoonheid. Je boezem hijgt, en in den zachten maandauw stormt je haar om je heen als 'n bleekgouden sneeuwvlaag.

En sneller gaan je voetjes ten dans.

Om je heen wemelen de vrouwen en meisjes. 't Avondbosch ligt koel. De zingende fonteinen ruischen, vervloeien in slepende mijmertonen, ver als beekzang.

De prachtvormen der naaktwuivende vrouwen komen en verdwijnen in een telkens opschichtenden wemel van gestalten. Haar handen weven vreemde wellustgebaren, de heupen wiegen, en de boezems smachten.

Zoete bloemgeur dampt op uit den bajadeerenden vrouwekring, en van de meisjes, — de haren omregen en versnoerd met bloemen en paarlen, krullen, afkronkelend langs oortjes en wangen, — vliegen donk're vonken van rozen, in deinende guirlandes den zilvermist omzoetend.

En jij Florence, midden in, alleen. Wilder gaan je voeten, heviger hijgen je borsten, en woester, wulpscher kronkelt je lijf ten dans.

'n Vaart van bebloemde meisjes stormt krans-slingerend om je heen, omduizelend je voeten en je armen.

En alles in die wereld dáár, blijft stom, stom voor mij, geluidloos en geruchteloos.

Plots, op rythmus van fonteinenzang, geheimzacht verlangzamend van tempo, sluip je weg, treedt je weer vóór, wieg je aan, als drijvend op wiekslag van je gouden vleugelmantel en den vlokkenwemel van je haar.

En om je, tegen je in, langs en rond je, glijdt de zinneroesdolle dans van d'andere vrouwen in al woester en wilder verkronkeling, tot ze weer rythmisch terugwiegen naar haar plaats, doorduikend onder tot poorten geheven armen van de loomen, die al stilstaan, lang.

Nu er is even stilte van beweeg en fijner zingen de fonteinen als vonkende boschregen, omsprenkelend 't haar der meisjes en vrouwen met droppelen-fonkel.

Rondom haar, al hooger verruischt een zang van zilvren regen.

III.

Maar ik ben bang, doodelijk bang nu ik jou zie in dat avondbosch, tusschen al die bebloemde meisjes en bajadeerende lokvrouwen.

Dat avondbosch, waar nu zoo vreemd doorheen ruischt de lokkende, geheimvolle fonteinenmuziek, als 'n benevelende, trage oversluiping van een mystisch gerucht. Florence! ik ken niet een dier vrouwgestalten.

Ze zijn wondermooi. Zijn dat mènschen?

Zie ze nu tot beeldgestalten verstrakken op haar plaats, toch fijn-wiegend d'r armen en hoofd op de zingende maat. Zie ze nù weer in al streelender houding, al wilder, brandender oogenlokkerij, en passie-gloeiender glimlachmond, zalig van huiverend zingenot.

Hare fijne ving'ren heffen de gazen sluiers en méé omwiegen ze in een zacht zweefgebaar, lijfzwijmel die komen gaat. Ze omwolkten zich in de ijle stof van haar doorschijnende pracht-

gewaden. En 't brandende naakt van haar lichamen verhuivert al woester wellust.

Kijk, die meisjes als 'n groep najaden, slanker, vleugliger en lichter in 't zeegroene tulle van haar gewaad omwolkt. Ze wiegen, en d'r haar-leliën wiegelen mee.

Zie haar gewaad dooraderd van bloemselen, doorweven van mistzilver en doorzoet van bruidsgeur.

Zie eene, wondre roodblonde daar, met dien rooden zwijmel in de gloei-oogen. Haar ranke taille en buig-fijne lendenen staan omsloten in de gouden centuur; haar wolkkleed kreukt ze samen even, in prachtval van fijne vouwen. Haar naakt lijf blankt mat achter de sluiering, in warmen levenssidder .... Ze verlangt, ze roept stil, ze smeekt stom, en de huiver van haar gesmoord behagen spartelt uit haar roode begeeroogen, smacht uit den krul van d'r lippen, trilt uit haar fijnbevende neusvleugels.

Zie die and're daar onder den fonteinensproei, in haar goudstof! Wat 'n wond're omsluiering en godlijke graciestand. De haren omvlochten met cyclaam.

Ze lacht; ze lacht in kat-zachten wellust en streelt zich den gloeienden hals.

Vóór haar knielt een goudkrullig meisje, naakt tot de voeten, alleen luchtig de borstjes omsjerpt met 'n purp'ren stof, de gouden krullen in wiegelenden tooi, vol slanke margrieten en blauwe lobeliaas.

Naast haar knielt 'n wondermeisje, àchterover de zwellende hals in blanken huiver van gespannen lijn, de borsten in mollige ronding omschaduwd, daaronder een zeegroene sluier, gevlochten met handjes van elfen, vol kelkende purperwinde. Zie, hoe de gloed van de winde haar purperend beschijnt in 't maangeglans.

Heur lokken, en rondom de slapen, vonken zacht van goudster en purperwinde. En achter haar in groepjes, staan weer anderen, wiegen uitgedost in zilverende kleedij en zacht paarlmoerige glanzen als van schelpenlicht.

Zie ze staan, stom, de oogen met felle bliksems van hartstocht

doorschoten, de haarstroom in wilden wuif, de zinneverrukte gezichten in nimfenblank, de brandende lippen vurig tongstreelend.

Maar de grootste en schoonste van allen ben jij, jij Florence! Hoe zie ik je fel-duidelijk!

Je kleine neus, zoo fijn, je even heel stout geschulpte mondlijn, week en hartstochtelijk, klein en demonisch, sarkastisch lok-spottend, met 'n glimlach van woeste hetaere-bekoring. O! dat fijne ovaal van je gezicht, hoe staat 't nu zilverblank en edel in 't licht uitgelijnd, maar demonisch toch, maar geheimzinnig!

Je oogen, vurig, demonisch nu, fluweelen, streelen, lokken. Je oogen jubelen, je oogen verschroeien, verglanzen hevig in een zaligheidszwijm.

Nu zie ik de fijne lijn van je goddelijk neusje in profiel naar mij toe. Ik zie heel duidelijk den fijnen zenuwbrozen tril bij 't inplantenshoekje en je mond beeft èven.

Je heupen wiegen, wiegen, je voetjes trillen, golven in de lucht en je armen tooveren lijnkringen. Je handen wijzen, lokken, streelen een spel van stille hevige passie.

Je lijf zweeft en wiegelt, je vleugelmantel verwiekt trilcirkels van goud om je heen, als gouden mist waarin je ademt. En je haren verwemelen vlokken in storm, tusschen de purpering van je wolkend gewaad.

Zie, daar wemelt de dans weer aan.

't Is 'n stomme pracht van vrouwenzwiersters in de wolkende kronkelingen van haar doorschijnende gewaden; goud en zeegroen, zilvermistig en purperend....

En fonteinen rondom zingen en zilveren hooger uit d'r watervisioenen, mistig bouwend grillig-kristallen paleizen van zingend licht, in een ijlen droomennacht.

Over de dansende hoofden vervonken ze haar droppelen en op de gazen gewaden smelten en sneeuwen de vurige fonteinpaarlen.

IV.

Florence, hoe demonisch en helsch dans je mee.

Die trekken van zwijmel heb ik nooit op je gezicht gezien.

En alles kringt om jou, slingert om jou, jij de slankste en vurigste van al die wild-bekorende nachtvrouwen.

Zie je dan niet hoe zich om jou heen uitstort de stomme liefde dier schepsels, in d'r vreeselijk wulpsch gebarenspel ?

Hoor ! 't gerucht, en eindelijk 't zalige gekreun van de dansende bajadeeren ?

Zie haar trillende borsten hijgen, golven zacht van zwijmel en begeestering.

Zie haar passie huiveren van liefdesdrang. In ieder dezer vlamt 't vuur van een Carmen uit de gouden oogen ! Ze zijn moorsch en spaansch en woest-waanzinnig van doorgloeide verbijstering.

't Is er bang, Florence, ik vind 't demonisch mooi, maar ik ril nu ik er jou bij zie ? 't Schittermooie meisjen van David Koorengel ? 't stille, statige wonderkind, dat heel alleen van hem is ?

V.

Plots Florence, breekt 'n donkerroode damp uit den grond, onder je voeten en in zachte golving vlamt hij voort, een donkerpurp're vlam, voortlekkend onder de voetjes van al de danseressen.

De zil'vren fonteinen blijven rondsprenklen den kleurigen regen over de hoofdjes heen. Haar muziek ruischt door 't avondbosch, en hooger, al hooger stijgt de donk're purpervlam, die als 'n nog groeiende brand, de fonteinen, de vrouwen, 't bosch omdampt.

In zwijmel danst alles voort, vrouwen en meisjes en hooger knettert op de purpren vlammengroei tot aan haar wiegende heupen.

Het fonteinengezang zinkt weg in 't zilveren parkbosch, verruischt in boomgefluister.

Nu zie ik nog maar alleen naakte bovenlijven in rood-donkren gloed geschroeid, de wiegende armen in wilde verbijstering zwaaien tusschen sluiergewuif dat niet verteert in de donk'ren vuurglimming.

Hooger stijgt de purpren vlammenbrand.

Nu zie ik nog maar alleen de wellust-begloeide gezichten helsch omschenen, rood en duister, den zwijmellach en de blanke tanden ivorig in gloed, de dronken oogen vervuurd van demonisch genot en de wiegende kleuringen van àl 't bebloemde haar.

Ik zoek jou, Florence, jou....met 'n ontzettenden angst. Ik roep, ik schreeuw! ik gil! Ben je dan niet mijn meisje? Of ben je 't groote Leven, Florence, nu in helsche gestalte mij kussend, en weer de bevende armen uitrennend?

Ik roep je, Florence, ik gil, maar je hoort me niet in je dansbezwijming, je ziet me niet, tusschen het vuur en de duivelsche begeestering waarin je zwijmt.

De dans is door je heen gefuried als 'n vreeselijke waanzin.

Nu tot de hoofden stijgt de purpren vlammenwolk, donkerrood, 't maanlicht vervalend tot groen vuur, de boomen rood-duister aangloeiend in woesten schijn.

Ik zie nog de heete lippen der vrouwen en meisjes in waanzinnigen wellustlach en passie-razernij, de lijven verzwolgen in de vlammenwolk, die uittongt en rondlikt met vurige kronkels in de woest-begloeide passie-gezichten.

Zoo stom, zonder kreet vergaat de vrouwendans in woesten zinnenwaan.

De zilvren fonteinen boven haar bijna weggedoken hoofden, verfonkelen hun kleurgloeiende druppels, sissen in 't vuur, er vol weerschijn als juweelen in versmeltend.

Florence, Florènce, ik krijsch, ik gil! Mijn angststem doorstormt 't avondbosch! Ik wil naar je toe, maar ik kan niet

van m'n plaats. Ik smeek, sidder, schrei, en in weenenden angst vergalmt m'n roep.

Je hoort niet, je hoort niet. Je kijkt over me heen, en ik sta als geklonken aan den grond..

Heel de vrouwen stoet in z'n schitter en schuifel en stilzaligen lach is verdwenen, verzwolgen in den purperen brand, die opgroeit, opgroeit, al bloedender, demonischer in gloed.

Alleen jij staat nog.

Nu zie ik voor 't laatst, den woesten zinnezwijm van je helsch-mooie oogen, waarin 't opvlammende rood satanisch weergloeit.

Ik zie nog den huivergenietenden lach op je stervenden mond als dronk je zoet gif in, dat je balsemde in plaats van schroeide. Je handen wiegen nog traag boven je hoofd, in verslappenden wuif. Ik zie met gillender schrik 't stijgen van den purperen brand.

Ik zie nog even drijven een wiek van je vleugelenden mantel tusschen het langzaam weggloeiende goudgestroom van je haar. Je bloemen wiegelen nog even boven de vlammenwolk, en eindelijk ook je hoofd verzinkt in den wolkenbrand.

Ik snik, Florence, ik wil op je toesnellen, je redden, maar ieder lid van mijn lichaam staat gesnoerd,.... ik weet niet door wien, door wat.... maar ik sta verlamd.

Toen zag ik langzaam zakken de donker purp'ren vlam, hoorde ik weer aanruischen muziek van de zingende fonteinen, die vuurdruppelen bleven, zacht in de wolk.

Als fonkelend paarlengestrooi sprenkelde 't water neer, en de vreeselijke wolk zakte, zakte. Sneller, al sneller verging de vlammengloed, als zoog de aarde 't helsche vuur in, dat niet gewond, niet geschroeid had de menschenlichamen, alleen verzwolgen.

Met angstige strakheid zag ik krimpen 't purp'ren gegloei, zoekend naar jou.

De vreemde vuurwolk zonk al lager, maar al de vrouwen en meisjes waren verzwolgen, heel het stomme zinneverrukte

leven van jou en de wond're nachtvrouwen, die haar bruidroes verdanst hadden.

Alleen in 't avondstille bosch zongen de zilvren fonteinen weer, een zang van mijmer, en de blanke maandauw omzilverde mistig de plek waar jij gedanst hadt; nu doodeenzaam. Ik staarde er naar, verdoemd van smart, jou zoekend, zoekend onder de boomen, achter en om de fonteinen, waar de vuurwolk wonderbaar gegloeid had.

Niets.... niets!

Nog eenmaal keek ik om, en vlak in de mistwazige glanzing van een maanblanke plek, zag ik schitteren 't juweel van je ceintuur, dat even boven je hart gefonkeld had.

't Schitterde er stil als 'n wijd openstarend menschenoog waar 't licht nog alleen in leefde.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Meer kan ik je 'r niet van vertellen, liefste, liefste.

Je ziet, mijn droomen, nu nog, zijn helsch en martelend en van een angstige, woestprachtige verschrikking. — Florence, wat zingt 't verlangen wonder-vreemd en roerend nu in mij.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de ontzetting van mijn droom ben ik nu weer heen. De vreeselijkste droom, die mij pijnigt, duw ik met steenen wil op zij, zóó, dat niemand weet hoe hevig apart leedleven ik lijd in die droomhel 's nachts.

De bangste droom is niet bij machte me langer dan 'n kwartier te pijnigen. —

Maar een droom waarin jij alles bent, houdt me dagen stom en onder angstigen indruk. Wat je brief me weer een goddelijke verrassing was!

Er is geen naam voor je Florence! Alles van mijn liefde en teederheid en woest en mijmerend verlangen smelt in den wonderklank van je naam.

Florence, hoe heb ik je lief.

O! Wist ik de geringste vervalsching van teederheid en 'n doordringende zinnefijnheid, ik zou mezelf vervloeken, en bejammeren, de ziel die 't hooren ging.

O! Wist ik de zwakste vervalsching in mij van 'n verlangen naar dit hoogste, verhevenste liefdeschoon, ik zou hier willen sterven, plots, met 'n smak, 'n sprong van m'n lichaam.

Maar ze is woest m'n liefde, woest en innig, allerdiepst en jaloersch, ze is grillig als 'n tooverslot, vol weerschijn van geluk en passie. En 't kristalblauw van den daghemel kleurt er wonderen van glans over heen.

Ja, ja Florence, ik zal je verder vertellen.

Maar ik smeek je liefste, laat mij m'n bekentenissen doen, tusschen den somb'ren verhaalgang van m'n ziekte. Ik moet je veel zeggen van onze natuur, nu we voor goed bijeen gaan leven.

II.

Je weet kind, dat ik na den eersten aanval in den avond en den nacht daarop zwaar ziek ben gebleven. M'n voorgevoel is zuiver geweest. Ik begreep dat 't om mijn leven gaan zou. Dat wàs zoo.

Zus heeft je toen wel iets gemeld, maar alles heel anders. Dat wilde ik zoo. Eerst mocht ze niets schrijven; later stond ik toe dat ze je wàt meldde.

Ik wist dat je anders hierheen zou zijn gehold, op zij slingerend je pas begonnen werk, offerend je moeder. —

Er zou toen niets liever voor mij op de wereld geweest zijn, dan dat ik jou had gezien voor m'n ziekbed. En toch heb ik je niet geroepen.

Heel eerlijk.... om drie redenen.

De eerste en zwaarst-wegende, wijl ik 't als 'n kleine misdaad voelde, je uit de groote voorbereiding van je nieuwe studie te halen, je plots lam te slaan met ellendigen schrik, ten tweede wijl ik toch hoopte dat 't met 'n week of drie, vier gedaan zou zijn, maar vooral ook wijl ik niet kon dulden dat je me in pijnlijke, karikaturale hulpeloosheid ging zien. Ik was zoo bang, dat je me leelijk, mager, ouê-mannig en ziekelijk zou vinden. — Dat je mijn pijngrimassen en benauwingen zouden verschrikken en later, ontnuchteren en verkoelen, dat je me zou zien schreien, iets „joderigs" zou vinden in mijn omgeving van broer en kennissen; m'n eenvoudig moedertje zou hooren piekeren over 't verlies van haar man, in een woord dat je me bleek, goor, onfrisch, korzelig, klein, duffig en schaamvol-zwak zou zien. —

Ik weet wel dat dat alles klein-ijdel en lilliputtig menschelijk was, maar 't leefde toch in me, hoe klein dan ook. En in mezelf schater ik om ieder die in gemoede meent dat er onijdele menschen bestaan. —

Je hadt me altijd forsch, groot, sterk, lenig en fier gekend. Je hadt me altijd hoffelijk-ironisch hooren spotten, de schijndingen van zwakkelingen hooren bedemoniseeren. Je hadt me

altijd gezien, zooals ik innerlijk ook was, fel, hekelend, bijtend en scherp, al strenger neerknauwend, maar je kende me ook als zacht, verlegen, heel schuchter, zwijgend en terugtrekkend schuw.

Plots zou je me nu zien lam, bleek, hulpeloos, en stumperig, telkens half stikkend en bang-benauwd scharrelend met halflamme handen. —

M'n gloedzwart haar, waar je zooveel van hieldt, kronkelde verward over m'n hoofd, m'n bronzen oogen staarden dof als door 'n fijn vlies. Al 't licht, 't vuur en de innigheid was er uit. En m'n lange lijf lag krom en gebeukt, beverig en klam. —

Je weet hoe ik altijd 'n doodelijken afschuw had van spuwende, in benauwing-persende en wanhoop-kleine menschen. Ik walgde van 't onaesthetisch-verchargeerde van leelijke gebaren. — Als ik iemand zie vallen word ik kwaad en schiet direkt in 'n lach. —

Ik word kwaad om 't onaesthetisch-hulpelooze van de lichaamslijn, schiet in 'n lach om 't karikaturale en de èchte menschelijke kleinheid van 'n door geen enkel dekorum meer te verwringen angstgezicht. Er zit òf veel gracieuse fijnheid òf walgelijke domheid in mimiek.

'n Mooie vrouw die plots 'r pink in 'r ooren draait om zich te jeuken, daarbij in 'n soort van krabgenot 'r mondhoeken uitrekt, vind ik voor goed 'n monster.

'n Meisje dat in gesprek, plots zich omdraait en 'r neus snuit zou ik kunnen beleedigen.

'n Bultige lijn in de taille of korsage van 'n lief schepseltje vind ik om te vloeken.

Zweetende gezichten, hulpeloosheid, burgerlijke drukte, eau-de-kologne-sprenkeling bij hysterische jonge-dames-toevallen; bangelijke benauwingen, hulpkrijschstemmen, en daarvan honderden nuancen, waarin klein-menschelijke angstjes opstuipen, haat ik diep, in merg en been. Hoe zou ik jou nu Florence, met je fijnzinnige en dartele ironie, je hoffelijken spot, en heel je aesthetische gebarenpracht hebben kunnen ontvangen, als ik om 't kwartier lag te stumperen, te zweeten en te kreunen als 'n burgerman, hulpbehoevend als 'n kuchende grijsaard.

Noem 't valsche schaamte, kleinheid, goed, maar 't was zuiver in mij. Ik vloekte en zegende om beurten de uren, dat je niet bij mij was.

Toen ik drie dagen zoo lag, na vreeselijke toeschroevingen van hoofd en keel, met opperst-helsche droomen, voelde ik me in mijn dorpje heel onrustig.

Ik wilde naar Amsterdam, naar een innig vriend, 'n medikus, die heel veel voelde voor mijn werk. — Ik wou er heen, schoon ik er geen benul voor had dat ik in die paar dagen tijd, van zwakte en uitputting, niet meer zou kunnen staàn.

Ik wilde door die innige ziel geholpen worden.

Er is in die uren kind, in een schepsel, een ontzettende, kroppende drang naar liefde. — Eerst een uit angst voor dat mysterieuze scheiden. Later een, — daarover heèn — uit deemoed. Om mijn èrge verzwakking werd 't vervoer naar Amsterdam nog wat uitgesteld. Op mijn aandringen had Zus haar princelijk blond en goudzonnig zoontje, op den dag in de ziekekamer bij zich genomen. 't Was wel wat druk, maar ik vond 't toch heerlijk. 't Was juist nu nog meer dan ooit, 'n zalig genot voor mij Florence, 't wonderfantastische mannetje alles te hooren be-snappen. —

Liefste, laat ik je toch veel van 't ventje zeggen!

O! dat ik dat wond're kinderzieltje kon beelden in al z'n ragge doorschijnende argelooze fijnheid, en diepzinnige kinderlijkheid. —

Hij heet Aron naar z'n grootvader. 'n Wonder-vreemd droomertje, zoo teer en blank van trekjes als was ie uit schuim geboetseerd. 'n Ragfijn neusje, de brauwtjes van 'n teed're buiging, 't mondje, klein en wilsfijn, 't ovale gezichtje van 'n prachtlijnzachte skulptuur, en dan z'n goud haar. — Hij lijkt veel op zus, z'n moeder, en soms weer heelemaal niet.

Er zweeft iets om dat kind dat 't heelemaal vreemd doet zijn, vooral in de geweldige-zoekende en droomwijde oogen, waarin je heelemaal wegzinkt.

Zoo wonder mooi en subtiel als z'n goudzonnig kopje en z'n

heel slank lijfje, zoo mooi bloeit ook uit, zijn zeer fantastieke geest.

Een groot dichter en diepe overpeinzer kan niet inniger, levensgeheimvoller en welluidender vragen doen en antwoorden geven dan hij.

Met z'n devote mondje zegt hij de wonderbaar simpelste en ontroerendste dingen, heel onbewust. Hij lijkt soms 'n teeder gehouwen gothiek heilig beeldje!

Ken je niet Florence, Elisabeth met d'r rozemand, dat gothieke wonderrank figuurtje met dat heel teere gezichtje onder den kap uit? Zoo kan hij òok kijken. —

En z'n handjes zijn rag als bij 'n Memlinck-figuurtje. Door al de vingertjes huivert een pracht-subtiel leven. Elk vingertje zingt een gracieus zangetje, van lijnbekoring.

O Florence, hoe dikwijls, heeft onbewust, dat mannetje mijn ziel een idealisme in 't prachtleven laten voelen, 'n verheven geloof aan een opperste-uitgroeiende menschelijke schoonheid, die ik zonder hem wellicht nooit zoo diep en ongeschonden doorleefd zou hebben.

Ik weet liefste, dat de z.g. „reinheid" en „argeloosheid" voor 't kind in 't algemeen larie is.

Onder veel te hel-optimistisch kleurlicht worden die zieltjes bekeken.

Ik ken kinderen, sluwer dan volwassen leugenaars, gniepiger en wreeder van aanleg dan kwaadaardige beesten; valscher en babbelzuchtiger dan jaloersche oude wijven; sensueeler dan wellustelingen; oneerlijker, gemeener en manniaker dan misdadigers-typen.

Ik weet dat er gradaties van vernuft tot sluwheid, passie tot fijne insluipende berekening zijn in kindertypen, die een groot psycholoog en waarnemer verbluffen.

Maar er zijn ook prachtexemplaren. En daaronder behoort hij.

Dat kind, brengt ieder, al is 't maar voor 'n kwartier, in een sfeer van onbesmet idealisme, in iets tooverachtigs verguld van argelooze toch diepe levenspracht.

Arontje Koorengel heeft zelf iets van 'n koorengeltje.

Ik heb nooit geheel aan onvervalschte kinder-reinheid geloofd. Bij hem heb ik ze vóór me, iederen dag, ieder uur, in den hoogsten en innigsten graad.

Je begrijpt liefste, hoe dolgraag ik hem ook in m'n ziekte zag. Als ik wat rustig lag, de ergste benauwingen naar hoofd en polsen ontspanden, — en blonde zus kwam met haar strakgespannen blank boezelaartje voor me, als 'n echte liefdezuster, en àchter haar áán schuifelde 't ventje mee, heel zacht, met z'n ovaalschoon, goud omkruld kopje zoo half in gêne tegen 'r rokken weggedoken, en ze duwde hem voort, haar fijne handen onder z'n zachtgedoezeld meisjeskinnetje, dan schoot er een blijdschap, 'n jeugd-geluk in me.

Ik keek dan maar stom-ontroerd naar moeder en kind, daar heel zachtkens aanschuifelend. Eén wezen, en toch weer niet?

Zoo vreemd, dat verschil en die overeenkomst!

Je hebt 't zelf ook al eens gezegd Florence, die paar keeren dat je 'm even gezien hebt. Arontje heeft nog iets in zich van 't zwijgend-waarnemende van mijn broer. Die heeft 'n superieuren fronstrek op 't voorhoofd, bij 't ventje verzacht tot iets heel heel innigs.

Maar z'n oogen, Florence, dat is de groote tooverij van zijn slank wezentje.

Heb je ze goed gezien lieve?

Je vondt ze toen al heel goddelijk, maar je zult ze altijd mooier en mooier vinden.

Als ik hem iets vertel kan ik er in staren zonder dat hij 't merkt.

Z'n allerprachtigst luisteren is dan zoo heilig en zoo groot, dat hij alles om zich heen vergeet, ook den verteller. Is 't eigenlijk niet dwaas om van die oogen iets te zeggen?

't Is 'n mengeling van 't fluweel-zachtste, stout-schitterendste en omwaasd gloeiendste licht dat ik ooit zag glanzen in menschenoogen. Het was mij altijd 'n innige heerlijkheid diep en lang in mooie oogen te staren, van wien ook.

Ik vind de lichtwerking, de uitstraling en expressie, de glans-

trillingen er zoo goddelijk in, zoo diep, wonderlijk geheimzinnig.

'n Oog is heelemaal 'n mysterie!

Aay's oogen zijn van 'n fantastieke bezieling, een streelende lichtpracht, en vol glanzende vurige, plots gedoofde, dan weer oplichtende schijnsels. Ze zijn dàn kristalblauw, dàn goudglanzend. Ze kunnen streelen en fluweelen als heel innige muziek.

En er zit een ongeschonden levensinnigheid in z'n kijk die dadelijk stom maakt van verrukking. Als hij bloost, verlegen lijkt, soms zacht snikt, is hij mooi, zoo mooi dat je 'r om schreien kunt.

Je hebt 'm wel eens 'n paar maal gesproken. Je vondt hem toen al 'n kindje zoo dadelijk van God!

Maar je moet hem kennen zooals ik hem zie.

Ik kon je in m'n ziekte niet veel van 'm zeggen, uit vrees voor emotie die me vervrat. Maar nu kan ik 't niet langer laten kindeke. Ik zal je den kleinen Aron of Aay, zooals wij 'm thuis noemen — voor je halen dat je 'm nooit weer vergeet. Ik zal je nu en dan wat van 'm vertellen, en je zult 'm zien in z'n leventje, z'n fantastische sfeer, z'n droomwereld, en z'n diepzinnige, eenzame, kinderlijkheid.

Vroeger dachten ze dat hij achterlijk was, om z'n vreemde zieningen.

Want ook hij zag zilveren duifjes voor orgels vliegen, waar geen orgel en geen duiven waren.

Mijn dokter heeft 'm gezien en ook die stond verbluft.

Hij is zoo'n fantast 't knaapje, dat de realiteit 'm niet kàn bereiken.

Hij is de grove realiteit, met zijn fijn voelen en kinderlijk-diep dramatiseeren mijlen ver vooruit! Hij is meer dichter dan schrijver van bundels sonnetten met naàm.

Alleen is hij volslagen onbewust van alles en van een prachtige nieuwsgierigheid.

Heeft hij opgewonden buien dan kan hij lastig zijn, nerveus lachen zonder maat, haspelt hij den boel door een, kwetst zonder moedwil de menschen die hij 't liefst heeft.

Maar zoo'n bui duurt niet lang. Dadelijk is met één wending

z'n heroïsche fantasie op te wekken. Want 'n jongen is hij in hart en nieren ; een alles-durver, vol oud-germaanschen romantischen riddermoed. Niet alleen in de verbeelding, maar ook in de daad.

Een goudzonnig Don Quichottetje die nu eens niet tegelijk z'n eigen Pancho is.

Iedereen die hem in den weg staat, al is zoo iemand vijfmaal grooter en tienmaal sterker, wil hij mores leeren. En toch zonder haatdragendheid, vinnigheid of opblazerij. Soms kon hij mij op m'n ziekbed, met z'n vragen naar den Dood, zoo hevig beroeren, dat zus 'm de kamer uitbracht, schoon hij zelf niet begreep wat hij misdeed.

Zoo'n plotseling uit de kamer gezet worden botste al heel hard op tegen de spontaniteit van z'n poeëten-natuurtje.

Om de vale, miezerige dorpseenzaamheid en om 't weenende prinsje, dat ie vooreerst niet meer met me mocht praten, wilde ik al spoediger weg.

Ik keek den godganschelijken dag op akkers en tegen zware luchten.

Die eenzame late herfstwoesternij van den grond deed me soms stikken, maakte me bang en troosteloos.

Ik kon wel ieder keer schreien om den ontzettenden weedom die overal rond de aarde knaagde, triestte en vaalde. En toch haatte ik zelfleed, zelfleed in de natuursombering.

't Ging al naar November. 't Vogelgerucht tusschen den verkaalden wilden wingerd onder m'n raam was rauw-hongerig, snerpend, gejaagd en schril.

Als ik daar, in dien uitgestorven hoek met z'n huiverend-vereenzaamde velden den landelijken winter had moeten ingaan, met z'n al snellere aansombering en dreiging van grauwe dagen, schemer en nevel, z'n dampige troostelooze luchten, ik zou zelfmoord 'n pleziertje gevonden hebben. —

Want waar moest mijn knaagweedom en verlangen naar jou ronddolen ?

Ze zweefden van uit mijn raam de lugubre akkers over, ver-

grauwden mee in den somberen ring van den nevelenden einder, maar keerden weer onvoldaan, al smachtender, naar mijn arm ziek en roepend smeekend hart terug.

O, dat verlangen toen! Die snikkende weedom naar jou, liefste, àller-allerliefste! als tegen den avond 't rondom mijn verstilde ziekekamer begon te duisteren; als ik vreemder en angstiger, 't stilte-geruisch en de tempering van huisgeruchten om mij heen hoorde gaan; als ik 't raam met de troostelooze akkers zag donkeren, al meer, al meer, waarop mijn blind heimwee doolde.

O! die getemperde geruchten om mij heen, hoe drukten ze mijn ziel, hoe deed 't 'n sombering ontstroomen, wijl ik er in voelde hoe ziek ik was; hoe deinde de ruischstilte áán, tot vlak vóór m'n mond, 'n angst die niet te smoren viel.

Ik hoorde òm mij, in dat ijle, zieke, broze hoofd, dat omschroefd stond van smart en ellende, 't gedempte leven der gejaagd-stille huisgenooten, en daarin hun angst voor mijn sterven.

Ik voelde met 't uur meer 't leven van mij wijken. Zoo ik kòn bidden, ik had gebeden, maar ik kòn niet. Mijn verstand stond klaar en sterk toe te zien op mijn eigen lichaamsondergang en levensvernietiging.

O Florence, rein kind, er was iets in mij dat toch heel hoog troonde boven doodsangst; iets zuiver geestelijks, iets kristalprachtig van blauwende zieleklaarte.

Maar 't menschelijk-bange overheerschte, en dàn lag ik ijlend van mijn smartweemoed naar jou!

Florence, als ik toen had toegegeven aan mijn weenend verlangen om jou te zien, ik zou mijn leed duizend maal verzacht hebben, m'n innerlijkste en diepste rust versterkt. Want ondanks al de liefheid van mijn verkeer met Zus, ondanks haar innige en aanminnige overgave en fijnzinnige kalmte, haar opfleurende scherts en betooverende opofferingskracht; — en ondanks de fantastische en kleurpoëtische levenspracht die telkens uitbrak, uit haar geheimzinnig-peinzend, dàn blij-jubelend

goud-zonnig zoontje, ondanks de warmte van m'n broers liefde, — voelde ik mij soms alléén, ontzettend vereenzaamd omdat ik jou, jou niet naast mij had.

De argelooze en reine mijmer van 't ventje deed m'n verlangen naar jou nog stijgen, en de pleegzusterige fijne teederheid, kuische innigheid en 't hulpvlugge ongegeneerde van 't meisjesmoedertje maakte me soms wanhopend van liefdespassie en hevig begeeren naar jòu.

Want in haàr handen voelde ik jou handen, in haar lijf, jou lijf, in haar stem, jou stem, om maar eens ièts van dat brandende verlangen te belichamen in wèrkelijkheid.... geen verbeeldingsgevoel alleen!

't Dorpspeuterige, 't miezerig-kleine en bekende van alles beknelde me, omwurgde me, maakte me voos en leeg en kribbig.

Ik wilde eruit!

Ik voelde me soms als in een kast opgesloten. En als ik toch dood moest dan te midden van meer zielen die ik lief had en innig kende.

Florence, hoe kon ik in snikken uitbarsten, met al stervenden weemoed, om de kleinste attentie? Was dat 't overprikkelde gevoel? Totaal niet!

Inwendig was ik even onmeedoogend oordeelend over mezelf, en de ziekte-oorzaak als ik kon wezen vóór mijn ellende. Maar ik voelde er in, een drang om goed te zijn tegen 'n stervende.

Een oudere broer van mij, uit de stad, kwam zoodra hij van mijn ziekte gehoord had aandragen met een bouket prachtwitte bloemen!

Ik zag er 't doodslicht in; hoe teeder en lief 't ook bedoeld was!

Ik voelde onder dien liefdedrang al het doodsbewustzijn aanvallen; een sterk onuitsprekelijk-weemoedig gevoel van zoo-jong al afsterven.

Ik begreep dat ik als jonge kerel van zes en twintig neergebeukt lag voor goed. En zóó ik bleef leven zou ik toch voor altijd verlamd zijn.

Ik tastte uren achtereen aan m'n beenen of er nog gevoel, prikkel in was.

Want 't ruischte en loomde daar zoo akelig alsof ze afgezaagd waren en ik toch pijn voelde.

Eindelijk werd besloten op mijn sterkeren aandrang mij naar Amsterdam te transporteeren. Je weet Florence, dat mijn broeder geheel zonder vermogen is, dat hij van z'n inkomsten als boekhouder moet leven. Hij zelf kan dus niets missen, en met mijn ziekzijn hield ook mijn verdienste op, schoon mijn uitgever toch royaal de maandelijksche post zond die ik ook vóór m'n ziekte van hem kreeg. Dat was dan echter een inkomen dat ik later weer zou moeten missen; dus feitelijk maakte ik schuld.

Ik mijmerde, zus en broer mijmerden.

Je weet lieve, iets van dien broer niet? Hij is stug, zwijgend-waarnemer, maar soms van een prachtige levenskracht en scherpe, stekelige psychologie, die door al zijn handelingen en woorden uitbot. Hij had me lief en had alles voor mij over.

Z'n natuur leek en wàs dikwijls heel egoïstisch, hard, onvermurwbaar, met koude logiek bevroren, en koele gewichtigheid omkorst, stroef en marmervast, maar in den diepsten fond zit er een fijne weekheid en zachte liefheid in 'm. Met 'n enkel zinnetje soms was al z'n stroefheid versmolten, als je 'm maar raakte.

Hoe kon hij anders ook zoo'n vrouw hebben?

Kijk kindeke, even nog iets van hen!

Ze leven naast elkaar en toch met elkaar; twee geheel wijkende temperamenten, zoo één.

Ik hoorde hen zoo dikwijls, — zonder dat ik 't helpen kon — in liefdesverrukking samen, als ik doodstil in mijn studeerkamer zat en zij niet vermoedden dat ik thuis was.

Ik wou dan wel even lichtelijk rumoeren om de aandacht op mij te brengen, maar dan inéén durfde ik geen stoelgerucht maken, wijl ik er iets ruws en wreeds-storends in vond.

Ik wou dan niet luisteren, maar hoorde toch altijd 't begin.

't Begon dan met 'n paar harde, schijnbaar korzelige woorden van mijn broer, waarop zij dan met dralende logika inging.

Hij is voor alles 'n realist. Hij is boekhouder door benarde omstandigheden, maar zoo hij zich boven z'n werk loswerken kon, zou hij een onzer zeer goede en echte schrijvers kunnen worden. Hij is realist, 'n kijkende, sarkastische, hoonende, bits-zwijgende waarnemer, 'n scherp-vlijmende ontleder. Hij heeft veel van mijn natuur, maar in mij werkt alles demonischer en meer aan alle kanten uitvlammend.

Hij is dikwijls star, eenzijdig, zeer onontwikkeld, koppig en gruwelijk verwaand, juist in 'n bewustzijn van allerpotsierlijkste macht tot objektiviteit.

Maar dring je goed in 'm door, dan *is* hij 't tòch niet....

Zoo zat hij dan met haar naast m'n kamer. 't Gesprek liep over polygamie, en hij sprak in wilde diagnostiek, vlijmende boertigheid en koel-omschroevende logika.

Dan boorde hij onbarmhartig door opsmuksels, leugens, larie en franje-moraal héén; verbrak hij schijnheiligheids-illusie en zotte verkronkelingen van preutsche schaamte-zwatelaars.

Dan Zus, met 'r zingende altstem er tegen in, met een zachte, fijne, vermanend-zuivere en kuisch-konventioneele idealiteit, toch ernstig, maar alles in haar woorden heel stil, suggestieloos en heel innig-vrouwelijk, 'n betoog, wonder-zacht gekleurd en rag-doorschijnend als vliesfijn porcelein.

Onbewust dan kwam 't droomrige, vragende van 'r goudzonnig zoontje in haar stem, maar vervrouwelijkt, heel teer; probeerde ze 'm met subtiele wendingen van intuitief vernuft zacht te overheerschen, en liet ze zoet wiegen en streelen de diepe muziek van haar lief-innig praten. Ik voelde dat er op dat moment ergens 'n traan in 'r oogen moest gloeien, want even huiverde verborgen ontroering van gekwetst ideaal-sentiment in haar geluid, in zoo fijne trillende nuance van lichte smart, dat ik er dadelijk door geraakt werd.

Dàn zag je stuggen broer Eduard ontpoppen. Plots viel z'n boeman-achtig, norsch-wrevelig, bijtend woordgeknauw weg,

trilde er groote emotie in z'n stem, schuchterde hij bij, vermorzelde 't mozaiëk van z'n eigen theorie-gezwets.

Want o Florence, in die realistische ziel, zit heel diep, heel diep 'n lyrische vogel te kweelen, zoo nu en dan maar te hooren, maar prachtig, kristalvonkend en jubelzwierig, vol zoeten drang en liefde-begeeren!

Als ie dàt lyrische leven maar niet telkens in zich versmoorde, vertroebelde met malle en verstompende gewichtig-doenerij, zwijgend wantrouwen en zure psychologie.

Want 't hondsche, verdachtmakende, botte en wraakgierige menschje in 'm, vervreet z'n mooiste emoties. Z'n temperament heeft 't wraakgierige van bijbelvaste semieten; 't wrokkige, leugenswikkelende en vervalschende van 'n zenuwgejaagd en inwendig diep-onrustig mensch, dat uiterlijk heel kalm doen wil, met air van analyse en cynisme.

En toch slaat die zelfde ziel over tot Esseïsche ascese als 't moet, en tot prachtige offering. Zet hij eenmaal iets verkeerds op, dan is hij één bonk stekelvarkerige prikkelende narigheid, klein-bekrompen, klein-listig en van 'n scheeve stom-trotsche onhandelbaarheid.

Daarom is 't 'n zegen dat hij zoo'n vrouw heeft, ook 'n kristin, maar 'n mengsel, wijl haar moeder jodin was.

En nu moet je den bitsen ineengedrongen kerel naast haar zien. In 'n half uur is al z'n praats en akrobatische spierkracht weg. Dan komt er weening in z'n stem, 'n diepe, zuivere ontroering, dan is hij heerlijk, heelemaal 't beste in-zich-uitstortend, door zonder kleinen wrok en vervalschende theorietjes, niet sluwig, niet slimmig en niet babbelzuchtig. Dan volgt hun liefdespel heel in de stilte van 't huis.

Ik liep dan toch weg als 't zoover kwam. Want dàn voelde ik me te veel. Achter mij hoorde ik nog gezoen, gevrij, gefluister, verrukking van twee zielen, ineenvloeiing van leven en begeeren....

Ik liep op straat, staarde de akkers over, voelde mij zoo eenzaam, zoo alleen! Kind, waar was je toen?....

Dan tastten mijn handen in de lucht....

Florence.... is mijn honger, mijn dorst naar jou bijzijn, niet 't martelendste dat me overkomen kan? Florence! Florence!

Ik sterf, ik stik van smart en verlangen, om je te zien, te zien, te kussen!....

Geen boek, geen vriend, geen ziel, buiten jou.... die mij zóó rust kan geven.

Florence kom!.... kom!

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Ja lieve! ik zal verder gaan, m'n smartverhaal.

Mijn broer was met Zus overeengekomen, dat hij met 't ventje hier zou blijven, z'n vrouw en een pleegzuster mee zouden gaan naar Amsterdam, net zoo lang tot we beiden weer konden terugkeeren.

Mijn uitgever had groote deelneming getoond.

Broer en Zus zouden zorgen dat ik niet naar 'n gasthuis hoefde. Ik zou in Amsterdam zoo mogelijk, een paar stille kamers huren voor 'n maand. Een nichtje op leeftijd zou bij m'n broer zoolang 't huishouden waarnemen.

Ik was in verrukking en ik dankte m'n broer innig wijl ik wist wat 'n ontzaglijk offer hij me bracht.

O, er is nog echte liefde in de wereld, die niet geanalyseerd kàn worden.

Florence, kindeke, laat ik 't zeggen, zeggen, honderd, duizendmaal. Er is nog een liefde die vreemd, geweldig en heilig is,.... de vriendschaps-liefde!

Ik heb mij in veel, ontzaglijk veel bedrogen gezien!

Ik heb op een heele bende van vrienden om mij heen, onbewust en bewust zielkundig geëxperimenteerd, en zij hebben op mij gevivisextieerd.

Ik heb klein-menschelijk gewurm, gekonkel, gezwabber en piekerige babbelarijen nijd en jaloezie over me heen laten stormen. Ik heb zelf gezien hoe het menschelijk demonisme, alles verzwart en versombert in je, na telkens weer teleurstellende pijn om bedriegende, verkoelende, opdringende of sluiperig-afbrekende vriendschaprelaties. En toch heb ik, 't groote gevoel voor de ware vriendschap onbesmet in me ge-

houden, zoo groot hevig en teeder als ooit 'n menschenkind heeft kùnnen bezitten.

Er zit in die vriendschap iets heiligends voor 't leven.

Maar karakters als 't mijne, met zooveel inwendige tragiek en demonisme, kunnen geen vriendschap verdragen als die niet, stoffelijk en geestelijk alles geeft, alles !

Daarom bespot, belach, beschater ik vriendschap die niet heeft, als eerste en klankvolst geluid die hoogste en heiligste overgave, zooals ze in mij leeft, ik die alles èisch maar ook àlles geef. Toch zal ik in 't leven troepen „amices" hebben. Och, waarom niet.

Zoo spring ik, ondanks alle verbittering en machttheorie over tien Nietszche's heen ! Want als je die vriendschapsliefde zóó onbesmet in je hebt, weet je ook dat 't in je bestaat. Ik heb zelf gevloekt, gescholden, ik heb zelf geschreid om vernietigde vriendschap. En je kunt vriendschap-zoo-in-'t-algemeen, heerlijk hoonen, hevig en waar, omdat de werkelijk-echte zoo enorm-zeldzaam is, en alles z'n namaak-vormen heeft in duizenderlei gradaties. Ik zelf heb gespot met vriendschap en liefde, juist in haar z.g. metafysisch karakter.

Ik heb door eigen kleinheid, wrokkigheid, stomme fouten en heerschzucht, haar mooie tronie dikwijls beschminkt met potsierlijke verdwazing en met maskerade-grilligheid getatoeëerd. Maar toch, ik heb ze ondergaan, ze bestaat, lièfste, dwars door onze kleine, demonische konkelarij, laster, sluwheid en zwak-menschelijke wraakgierigheid heen. Ze leeft dwars door onze vooze, onbeholpene en stakkerige gewichtig-doenerij en opblazerij.

Neen Florence, neen ! de dag-en-gewoonte-dingen kunnen dat heilige gevoel in mij niet oplichten.

In den diepsten kring van ons zieleleven, de stilste en subliemste plek van ons ongeschonden peinzen, 't hoogste bewustzijn, staat ze plots, de vriendschapsliefde, met 'n fakkel van vreugde in de hand en 't stralende gezicht vol van verheven geluk.

II.

O dat offer van mijn broer, Florence! Maar nog grooter dat van Zus. Zij die niemand haar kind toevertrouwde, zou er nu, voor god weet hoe lang, van scheiden..

Toen ik laatst hier was Florence, kon ik je niets van Zus vertellen. Als ik er nu zelf over schrijf wordt 't me al te machtig, voel ik een inzinking van hevige emotie en duizelende ontroering. Bij die aandoeningen voel ik me doodelijk zwak en uitgeput. Daarom wachtte ik, al maar wachtte ik, tot ik wat meer zeggen kon.

Want als ik die uren en dagen van mijn eerste ziekte uit de handen van Zus in andere was overgegaan, menschen die mij niet kenden, niet begrepen, ik zou 't bestorven hebben.

Zij, in haar slanke, meisjesachtige frischheid en innig jeugdmooi, gaf me zooveel van jou. Zus had me al tienmaal gevraagd of ze schrijven zou aan Florence, maar met groote ontsteltenisoogen wees ik neen, of stamelde, tusschen m'n benauwingen in...." Vooral niet.... nog niet."

Eerst moest ik hooren wat mijn vriend-dokter in Amsterdam van m'n toestand zou zeggen, want als ik 't hem ernstig vroeg, zou hij me de waarheid zeggen.

De laatste dagen was mijn lamheidsgevoel verergerd. O! lieve! hoe schaamde ik mij voor jou. Ik voelde me soms alsof je in één iets vreeselijks in me ontdekken ging, als je dat hooren zou. Gloeiende gedachtestuivingen en angstvoorstellingen doorschroeiden mijn brein.

Al wat ik vroeger in hospitalen en in 't ziekte-leven had gezien, bracht ik met rillende zelfpijniging en scherp-wreede, vlijmende kracht weer voor m'n geest.

En al die ziektegevallen toetste ik aan mijn eigen ziekte. Ik voelde echt en onontkoombaar dat ik verloren was. En nu dacht ik met ontzetting, maar klaar en vol realiteit, wat er met me gebeuren ging, als ik met verlamming leven bleef.

In 'n wagen, m'n heele jonge leven geborgen, ik, die 't bestaan

aan alle kanten had willen onderzoeken, die alles wou zien, zelf ondervinden, zelf doorstaan, doordringen.

Een gesluierde smartezuster stond over m'n bed heengebogen en kuste me stil.... de Berusting!

Maar ik weerde 'r met angstgebaar af. Ik kòn nog niet! Ik voelde me te jong om onder te gaan. De overgang van levensgevoel naar doodsbewustzijn was te hevig, te snel.

III.

Toen eindelijk dat verlammings-gezicht niet meer van mij wijken wou, lag ik te snikken als 'n kind, en soms als 'n misdadiger die in berouw verweekt, in z'n wroeging woelt.

O! Florence, 't zelfverwijt was bloedend, nog scheurender wondend! Waarom had ik mijn jong leven verteerd, verbrast in die tienjarige hevige nachtstudie, dat geestelijk nachtleven dat mij vervreten kwam van emotie en sensatie.

Ik vervloekte m'n boeken, m'n studie, m'n werk, m'n verzieling en vergeestelijking van ieder reeël leefmoment.

Ik smeekte in 't wilde, nu nog gewoon mensch te worden, gewoon me te voelen als 'n boer, breed, schonkig en rustig levend, als 'n koe, log en vadsig, traag en lui genietend van 't dagelijksch gedoe.

Ik vroeg mijn dorpsdokter eerlijk wat hij er van dacht, of ik verlamd zou blijven, en aarzelend schudde hij z'n hoofd.

— Moeten afwachten, je kunt nog beteren, je hebt nu 'n volkomen uitputting! Ik hoorde machinaal! Ik zag jou Florence me bestaren!.... 'n Lamme vrijer.... wat moois! 'n gewichtenwerker, 'n worstelaartje, 'n oud gymnast.. nou 'n lamme kerel! Ik kreeg 'n wreede, alle berusting en deemoedigheid wegtrappende verbittering in me; een opstandings-gevoel, een dol-dreigend demonisme, nu ik zoo vermorzeld en onmachtig neerlag. Daarna overviel me een stakkerige klamheid en angst.

Ik wilde, wilde, alles-omgrijpend sterk zijn, maar ik kòn niet, kòn niet.

Ik wilde niet ziek, niet slap, niet lam liggen te versukkelen, maar ik vermocht me geen paar centimeters uit mijn kussens te heffen.

Mijn geest zat in me te woelen, te martelen, te hunkeren naar al de bloeiende levensdingen, mijn lichaam smachtte naar rust en doodelijke stilte.

Dat gevoel van machteloosheid in de spieren, de zenuwen is de ontzettendste marteling die 'n mensch kan ondergaan; 't steeds voelen wegvloeien van je krachten. Verlamming zou beter geweest zijn dan een paralyse die telkens op- en afstroomde.

Er is niets bij te vergelijken Florence!

Stel je alleen een dergelijke benauwing voor!

Je gaat in 'n kist liggen, waarin je heele lijf precies zóó past, dat je geen vin kunt verroeren. Zie nu, 'n precies op de kist passende zoldering langzaam op je afzakken En probeer je overal knellend ingesloten ledematen nu te bewegen, 't deksel te weren, zonder dat je macht hebt over 'n vinger. Voel je dien doodsangst?

Zoo'n sensatie, maar nog veel erger, onderga je bij de bewustwording van je verlammingszwakte en 't sterk werken van je geest.

Hoor je nu 't geschrei van zoo'n mensch?

Ik kreeg hypertrofie. 't Kleinste gekraak verklonk me in de ooren als geknal of 'n stormend gerucht. 'n Gesproken woord trilde en galmde dreunend door m'n hoofd, dat arme hoofd, allersmartelijkst omschroefd van knel en druk.

Dacht ik aan 'n boek, 'n blad papier, dan kreeg ik 'n stikkende benauwing, 'n walg, 'n obcessie.

De ellendigste toestanden uit mijn armoe-jeugd, uit 't donkre leven van moorden, baldadigheid rondom mij in 't groote wereldgerucht, kwamen voor mijn gepijnigden geest deinen, heen en weer, als een wiegend schip op de branding.

Ik had geen wil meer om te beletten dat mijn geest bevallige en arabeske fantasiën omgoochelde in dien valen spokendans der herinneringsdingen.

Allerlei huiverende sensaties van 't ellende-leven omring-

den me, prangend en heet. In angstige, half-slapende, half wakende verdorring zag ik de dagen àf-, de nachten áánwentelen.

In 't pikdonker moest ik liggen, om de zenuwen te laten rusten.

Maar daarin zag ik inktschaduwen langs mijn bed kruipen, tot griezelige monsters vergroeien, gestalten van spot en boertig demonisme.

'n Allerbeste vriend van me, stond schimmig in een kamerhoek klaar om op me af te springen met 'n bloedrooden klewang. Een ander kraste en sabelde met meterlang-vergroeide nagels op m'n heet aangezicht. En overal om me heen zag ik vervisioenen ellende-beelden van Steinlen-platen.

Florence, in gewone werkelijkheid heb ik nooit huiverender eenzaamheid en bangere lugubriteit gezien dan er opdreigt uit de buiten-boulevardsteekeningen van Steinlen. Hoe zag ik ze nu in m'n ziekte en koortsige verhitting.

Overal verre verduisterde banken met makroo-typen, moordzuchtige wijven, die wijde rood-duistere nachten, de vale lantaarns waarin telkens zoo'n monsterkop oplichtte ! O God ! dat schimmige licht, die flauw-gele weerschijnen op de moordkoppen, die verdoembare hysterie der lokkende wijven.

Weer op 'n andere bank, heel ver, in een rood-vale nachtlucht, in de diepste diepte der eenzaamheid, 'n huiverende ellendige schooier, klappertandend in z'n rotplunje, hongerleeg, rauw en geeuwend, en overal om hem heen de parijsche nacht van de angsten-opjagende buiten-boulevards, met hun demonische sfeer van verlaten sombering.

En daar tusschen in 't warrelspel van gedrochtelijke karikaturen.

Zag ik de schooiers niet plots ophuppelen van hun banken, en als kangoeroes de nachthel inspringen, inéén met lange staarten, de steenen vegend.

Zag ik niet Beethoven in 'n chambercloak weggedoken, 'n Gouwsche pijp smokend in z'n doodskop ?

O ! die roode nachtluchten van Parijsche achterwijken, met haar vreeselijke geheimen. Florence ! Florence ! de eerste slaap-

looze nachten van mijn ziekte, was de misère een bloedende-kreunende jammer. Mijn heel leven herleefde ik met 'n koortsende smart, in 'n ijlende onrust en marteling.

IV.

En toch heel vreemd, ontzaglijk vreemd, bleef m'n geest in klaar zuiver bewustzijn, boven periodieke angst en benauwing, en boven lichaamsuitputting onaangetast alles toezien.

Er stond iets heel hoogs in m'n geheel verduisterd lijf en donkre ziel, als 'n kalme, omschijnende lichtklaarte. Dat licht was óók voor mij, dat zag en voelde ik boven al mijn smart en ellende uit.

Onder de klare en kalme schitterende belichting van dit hoogere bewustzijn hoorde ik tot me zelf zeggen : Wat er ook met je gebeurd, *ik* blijf rustig in je.

Ik wist niet wat 't was, maar 't gaf me een heerlijk rustig gevoel en 't leefde òp uit me-zelf.

Dan zag ik mij liggen stumperen, hoorde ik me steunen, zooals ik 't 'n ander zou hebben hooren doen. En toch was 't in niets 'n hallucinatie !

De meeste dokters, kindeke, zijn te grof in hun analyse, te schijn-geleerd, te zoekerig en onpsychologisch, om werkelijk de fijnste wendingen in 't geestelijk Ik van den patient, op zulke uren te verstaan.

Er was in mij een uiterste subtiliteit van gewaar worden, juist in de sfeer van dat lichtende *Ik* waarvan ik je zooeven vertelde.

Ik stond heel diep binnen-in doorlicht van een prachtigen glans, ik zag de dofste levensfeiten zich voor mij kleuren in den pastelzachten gloed van een regenboog.

Ik zag soms de schittering, verblindend spel van noordpoollicht, tegen 'n eindloos blanken sneeuw-einder, waaruit opdook het koele gevloei van wonderkleurige sproken.

Ik had een perspikaciteit die me zelf verbluufte.

Mijn verstand stond er bij verscherpt, ontledend neerziend op de stikkingen en angsten van mijn afgewerkt lichaam.

V.

Toen was 't uit Florence, met mijn cynisme en spot, hoon en duivelige stekeligheid. Ik geloof dat 'n mensch in 'n zware, heel zware ziekte eerst leert of nog spottender, verbitterder, of deemoediger en schuchterder dan ooit tegenover 't leven te zijn.

Alle guiterij en lagere humor van den dartelsten geest verstomt.

Ruik de graflucht om 't ziektewerk van Heine, en hoor 't gekwijn van z'n humor. Wat klein, strompelig, zwak en lamgeslagen zijn zieken.

Is Nietszche niet als een godlasteraar gestraft in z'n ziekte, en lijkt hij niet de August de Domme van zijn eigen felle negatie-moraal.

Hoe verteederd, beangst, hulpeloos en afhankelijk is een zieke.

Florence, als je wist hoe ik mij door mijn ziekte vernederd voelde, door 't Leven geslagen, gehoond, gerammeid. Ik, die in ironische felheid spotte met alles, ik lag daar neergeveld in één krampige verzwakking.

Florence, hoe heb ik de kleine beduidenis van *ieder* aardsch wezen gevoeld, allerdiepst. We zijn even nietig als 'n vlieg, die in de melk valt, en spartelend in die blanke heerlijkheid van zijn begeer, verzuipt! Ik geloof zelfs dat 'n vlieg nog veel meer energie verbruikt met z'n pootjes- en vleugelgespartel om van 't glibberige nat aan den kleverigen glaskant te dobberen, dan wij schepsels in ons ziekbed.

De grootste en kleinste geesten zijn in die sterfvoelingen allemaal elkaar in menschelijk levenszwak gelijk!

Wat zijn we klein, bespottelijk klein, nullig, nietig op ons ziekbed.

Niet altijd als we eenmaal wèten dat de Dood over ons heen zal gaan, vaal als 'n middagschaduw uit bleeke hemelwolken. Maar vóór dat we 't weten, als we worstelen met hoop ten leve en bloedende begeerten naar genot.

Zoodra 'n mensch bijkrabbelt doet hij weer gewichtig of er niets gebeurd is, trekt hij kuurtjes tegen 't Leven.

Maar groote God Florence, wat andere stem klinkt er in je, een van diepst ontzag, voor 't leven, als je ééńs maar in 't schaduwrijk gegluurd hebt.

Ik heb menschen gekend, bluf'rige schepsels die op 'n zeereis, bij 'n spasmodische braking, 't angstzweet op 't gezicht geklamd, in den hevigsten vrees voor den Dood, kreunden van berouw om al wat ze slecht gedaan hadden.

Bij herstel hadden ze weer 't hoogste woord, de knallerigste bazerigheid!

Dat ken je zeker wel om je heen, niet lieve?

Zet den grooten Napoleon, eens 'n paar centimeter vàn den grond, den eersten keer op 'n fiets.... En zie dan eens z'n wezen, z'n tronie in den angstban, tusschen het wiel- en stuurgeslinger?

Hoe is 't mogelijk 'n wereldheerscher, die kanonnen als kussens gebruikte, 'n paar centimeter van den grond gelicht, al z'n zelfbeheersching te zien verliezen!

Eén mensch is 'n nieteling! Elk individu als individu is belachelijk-onmachtig.

O Florence, ik heb de kracht en 't ontzaglijke geweld van het groote leven leeren kennen, de nietigheid van ons eigen wezen, z'n begrenzing en z'n eenzijdigheid, dat in gezonden toestand alles behandelt met 'n gewicht-voor-de-eeuwigheid, babbelt, oordeelt, veroordeelt, pocht, bokst, rammelt, spot, hoont,.... en plots knàk.... daar ligt als 'n voddig zootje, neergeworpen met 'n woesten smak, en weer gegrepen door de zelfde mysteriehand die je 't leven binnen-stootte.

Hoe werkte mijn geest in volle kracht.

Ik wist alles, alles, terwijl mijn ziel toch doorstroomd van angstige doodsgedachten maar woelde, woelde.

In mijn ergste benauwingen dacht ik aan de meest-verheven en meest-grillige dingen. Soms onder 't stikken, en al wèèr

nieuwe aanvallen, dacht ik aan Kant, bekritiseerde heele brokken van zijn moraliteitstelsel. Soms vielen me heele fragmenten van Dante in, tusschen stukken werk van anderen. Eer ik 't wist zat ik in 't kleine en godsstille kloostertuintje van Ruysbroeck. Ik zòng zelfs onderhands melodieën, klankloos natuurlijk, en *in* mij orkestreerde 't vol uit, brokken symfonie van Beethoven....

Toch lag ik half te sterven; ik kreunde, schreide, haalde adem als 'n halfdood gemartelde asthmalijder.

Ik zag de heerlijkheid van ons socialistisch ideaal opbloeien; een allerhoogste gemeenschap, de menschen samen in een prachtsfeer van zonnend geluk; ik zag brokjes allegorie van het nieuwe koningschap op aarde, in een doorgloeid oranjevurig licht.. Ik zag wijde landschappen voor m'n brandende oogen gedompeld in een zilvergroen licht als er glijdt over den rug van een haring; met toekomst-wezens, vol vrijen ademhaal, groot en overvloedig van kracht.... terwijl ik toch zelf vol pessimisme en melankolie mijn eigen verschrikkelijk lot afwachtte.

O Florence, hoe wonderde toen in mij dat vreemd-heroïsche gevoel, die mengeling van ideaal geluk, ideale liefde en bevenden angst voor eigen bestaan.

Maar in dat wondere glanzende licht van mijn hooger *Ik*, — zal ik 't nu maar noemen — stond alles te schijnen in kristallen pracht.

VI.

Het venster van mijn zonnigste Verbeelden lag ombloemd en geguirlandeerd van roode rozen en groen. De Visioenen-ruit gloeide van een bovenaardsch licht, en er om heen verstroomde een zilveren zonnewereld, glans en gloed.

O! dat Venster van mijn zonnigst Verbeelden, die doorgloeide ruit!

De vreugde omspeelde er de menschen in die zonnewereld.

Ze liep er als 'n witte vrouw, één gracie, 't gewaad van blanke zomerheid en bij elken stap liet ze bloemenwonderen vallen uit haar volle kleedij. De bloeiende wingerden verstoofden er druivengeur, en ik zag 't vrije geluk der menschen, als 'n goudgelen dronk schuimen onder de luchten, over de velden. Door de hemelen zoemde zacht 'n eeuwige lente, in zomersche geurselen, en de vogelkes tjuikten en tierelierden 'n paradijslijken zang..

En toch, Florence, zag ik 't als groot ècht leven, waarin de passiën bleven woelen, groot en machtig, maar waarin één groote menschenvrede wijd na-ademde.

De druivengeur Florence, hoe prikkelde ze mij zoet door de lucht!

Want ik wist dat ik niet zag een arkadische landjuweel, 'n bijbelsche idylle, maar een maatschappij van ontbloeide krachten, en alle levensessence gesocialiseerd.

't Was mijn Verbeeldings-ruit die doorgloeid lag van zonnegoud en m'n venster dat dampte in een rooden toover van glanzen; 't was mijn Verbeelden dat mij een venster gebouwd had, ombloemd van geur en groen, en dat mij daar àchter een leven liet zien, als één droom. Maar m'n klaar-lichtend verstand kwam er bij en zei: „wees gerust, wat er ook met je gebeurt, *ik* blijf rustig in je leven....

En ik begreep dat 'n zonnig visioen van een doodzieke 'n profetie was met aardsche kern.

Was 't niet, en is 't niet de droom van 't werkelijke, die in ons allen leeft, ons socialisten, Florence, dat we de hoogste gemeenschap van 't menschelijk samenzijn gaan bereiken; dat wij er nog zoo ver van zijn, maar dat 't komen zal, en komen moet, dat groote vredeleven, dat groote schoonheidsleven vooral, waarmee getast wordt de allerdiepste natuur der dingen?

O! in mijn ziekte heb ik 't gevoeld, al mijn hevig verzet tegen onrecht lag stil en stom zalig in den ban van dit zegen-goud visioen.

Dat geluk liet me nooit meer los, ook in mijn nòg bangere uren niet.

Wel kwam de melankolie me omstormen, mij persoonlijk rakend en martelend.

Want ik werd er al zekerder van dat 't met mij gedaan was.

Wat 'n gevoel Florence, ik die bijna altijd in 'n zonnigen levensschitter liep en rondjubelde. Jij vondt me wel meestal heel ernstig, bij 't sombere af, niet? Maar leefde er wel iemand die zuiverder 't gezonde optimisme voelde bloeien in z'n ziel, als 'n kerseboom in rooden glanstoover onder zonbegieting ?

Het leven is geweldig van Ernst en Schoonheid. Maar sluit dat de dartelheid buiten ?

De jeugdige uitbreking van stoeiende guiterij en echte zalige zorgeloosheid ?

Is 'n kind, 'n ècht, 'n kristalklaar onbesmet kind dan niet in z'n prachtinnige onbewustheid, de zuiverste weger van het leven ?

Zie Aaytje van Zus.

'n Kwikzilver-zieltje, zoo gevoelig en fijn, zoo ontvankelijk voor den lichtsten aandoeningsstroom in jubel en verdriet.

In twee op elkaar volgende minuten zegt hij 'n wijsheid van heerlijke, onbewuste diepte, en dadelijk daarop een kinderlijken stamel van oprecht geluk om 't nietigste geschenkje, zoo ontroerend ècht en innig dat je 'r om schreien kunt.

Die kinderen ! Ze hebben de geestelijke en diepe levensdingen in een tooverkring van argelooze pracht omsloten. Ze spelen met juweelen als met knikkers, en 't zonnelicht blondt over hun dartele kopjes, kleurt de lipjes fel-rood, blauwt, verft fijngroen of bronst de oogjes ; blankt de wangen en stil trekken de schaduwen lijntjes om de ovaaltjes, om de oogkasjes, onder den fijnen wimpertril....

Jezus heeft ze begrepen en Vondel ook ! en Hugo en nog enkelen. Maar die het mooie kinderwereldje werkelijk doorgrondt is een gelukkig mensch ; want zelfs de wreede, erfelijk belaste en chagrijnige exemplaren onder hen, die al de sluwheid en 't listig venijn van kwaadaardige volwassenen nog verfijnder in hun schijn-onschuld bergen, zijn nog als studieleven van groote beteekenis.

Maar niet altijd Florence, hield Aaytje me zóó levendig.

In mijn bed was mijn optimisme, mijn eigen toestand rakend, versmolten.

Ik lag klam te chikaneeren, bij te goeïgen dingen die ik dacht verkeerd te hebben gedaan; ik lag te weenen als 'n lastige zuigeling soms, en daartusschen in weer te peinzen over leven en dood, met allerlei hellevisioenen voor oogen, in een vurig gezwabber van ideeën- en hartstochtenjacht.

Dan was 't glanzende licht van mijn hoogere *Ik* heel diep in me verdoken. Ik voelde me gekortwiekt en in verschreiende hulpeloosheid neergebeukt.

VII.

Nu, nù in mijn komend herstel, ben ik toch innigst blij Florence, dat je me toch nooit zoo gezien hebt, zoo stumperig met bange oogen de zwarte wijzende vinger van het donk're noodlot overal volgend.

Ook niet in de uren dat de dingen om mij heen verfantoomden en vergroeiden tot ontzettende obcessie.

En toch, ik wist mij zoo te beheerschen, dat Zus maar nu en dan m'n gezicht zag verbleeken. Vroeg ze mij dan met 'n beving van angst in haar stem, wat er met mij was, dan stamelde ik 'n paar woorden, in schijn haar geruststellend.

Zou ik zoo zelf-beheerschend ook in jou bijzijn hebben kunnen blijven?

Hoeveel maal voelde ik mezelf niet den pols, luisterde ik met in heel-angstige spanning naar den bloedklop? Alles trllde in me zoo slapjes en meisjesachtig traag.

Ik schrok er van. 't Was soms of ik telkens iemand de trappen hoorde afrollen. Dan kwam de benauwing, me omklemmend met 'n greep van verstikkend geweld, dacht ik dat 't einde aanreutelen ging.

Dan, in die benauwing en stuiptrek van m'n gansche ziel, die me deed hijgen, m'n borst inperste en m'n polsen omsnoerde met ingleuvende koorden, verscheen Zus en streelde me zacht-

innig en zoo teer langs de gloei-kloppende zweetklamme slapen, dat ik even opluchting voelde. Heel zacht bleef haar hand doorstreelen, en kalmte suggereeren, maar toch, dwars door de benauwing zag ik jou, jou oogen, jou gezicht!

O! dan was 't verlangen eindeloos, eindeloos, smartelijker dan alles wat ik ooit gevoeld heb aan pijn. Dan bloedde berouw in me als 'n wond, dat ik je niet had laten roepen. Dan zag ik, in een band van vuur voor m'n oogen gespannen, je schrikmond, je staar-ontstelde oogen, naar mij, naar mij gekeerd. Ik zag je bevende handen naar mij wijzen; ik zag je bovenlijf gebogen in 'n stand om me te omhelzen, maar je kwam niet nader, je verroerde je niet.

Ik voelde dat ik hallucineerde, ik begreep dat je 'r niet wàs, dat mijn doodsbewustzijn je opriep en je beduisterde in den valen schijn van m'n wanhoop.

Ik wist dat 't 'n angstfantoom was, ik wist 't en toch leed ik hevig, smartelijk hevig onder 't zien vàn dat schrikgezicht, je aarzelende ontzetting, je heele figuur daar, vaal in dien vurigen band geschroeid, al breeder voor m'n oogen gespannen.

Maar laat ik nu ophouden allerliefste, zalig kind van mijn angstig hart. Ik doorleef weer alles zoo machtig dat ik voor bange, van angstvisioenen doorstormde nachten, vrees.

O! dat droombestaan is een tweede verborgen lijdensleven dat niemand die er buiten staat begrijpt, begrijpt in zijn verschrikkingen en z'n pracht.

Laat ik nu afbreken en later verder gaan....

VIII.

Mijn begeerte naar jou is zoo groot, en mijn droefenis zoo overstelpend, dat ik de krachten om hier te blijven alleen aan de ruischzee, de bloeiende zomerduinen, alleen tot 't najaar, weer in me voel slinken....

Florence! Florence!

Kom hier, heel dicht, heel dicht naast me....

Laat ik nu den meisjesgeur van je kleeren inademen, heel diep, dien heimvol zoeten, maagdelijken geur van heel je onaangetast meisjesleven.

O! dat teere, onbesmette in je, die kern van ongenaakbare fijne vrouwelijkheid, dat diepe blanke en zacht-brandende van je passie-lijf.

O! dat is mij een zinnetooverij, een passiepracht.

Te weten dat nooit 'n manneschepsel je genaderd is met den heeten adem van een heet verlangen, te weten dat er iets, 't zaligste en bekorendste, geheim-fijne en bevalligste in je is, dat nooit iemand zag, nooit iemand beroerde, nooit iemand naderde. — Te weten dat 't binnenst-innige van je ziel en je lichaam rein en ongeschonden is, als 't hartkruimige binnenste van 'n toovergroote donk're roos.

Kom naast me, ziel, kom, kom heel dicht bij me!

Toe kindeke, zeg me, zeg me, is er dan geen vlekje ondeugd in je gedachte? Ik zie zoo je blanke ziel drijven in 't klare schitterlicht van je argelooze kinderlijkheid.

O! waarom zijn wij mannen zoo passioneel, zoo woest en zwaar van gebaar?

Waarom zijn wij mannen zoo gecharmeerd door den gang van vrouwevoetjes, 't fijne gewieg van 'n taille? Waarom? Is dat alleen zinnebrand?

Neen liefste, antwoord maar niet. De einder van je droomen en je denken is zoo zilverblank als ochtenddauw, en je verlangen zoo diep en zacht-lichtend als 't azuur van 'n zomernachthemel.

En toch, schepsel, lief aanbiddelijk wezen, toch wreken zich ook in jou de zonden van anderen. Niet een mensch is er rein op deze aarde, in de modderige ellende van zooveel vuil, smart, armoe en onrecht....

Wij, ook jij, staan allemaal in de geweldige slagschaduw van 't wereldwee.

— —

Maar nù lieve, nu is 't mijn liefdesbegeeren.... Ik ben als 'n felle egoïst en leèf, begeer, zing, schrei!

Ik zie jou, ik heb jou....

Kom, Florence, kom naast me, heel dicht naast me......

Leg je donzige wangetjes op mijn bebaard gezicht, temper daar 't gloeien. Leg je arm om m'n lendenen, en je hand op m'n hart, en laat ik zacht en zalig-stil je heele sidderend lichaam tegen me aanvoelen.

Het minnen is heilig.... 't Is 't zilveren altaar waarom 't geluk heen zweeft....!

Zie 't zachte glanskringen trekken om onze saamgebogen hoofden....

Kom lieve, kind van mijn droef hart,.... laat ik je tegen mij aanvoelen.... Laat ik de zachte golving van je meisjesheupen zien, de slanke pracht van je taille tasten, de warmte en zachten brand van je boezem tegen mij voelen aanademen.

Laat ik je adem inzwelgen, je adem drinken, den geur van je mond, den geur van je wangen, den ontroerenden geur van je haar.

O! daar onder dien bedoezelden hals is 't alles van 'n blanke fijne smijïgheid en warm-zijden innigheid; daar is 't wit fluweel.

De zuchten amper, uit je levenswarme kloppende borst vang ik op, een voor één. — Ik voel er de trilling van je zalig begeeren in. Je lippen zoek ik, brandend, elk hoekje, elk lijntje, elk kreukje. Er weekt en vleit 'n trek om je mondje die is van 'n glimlachende, zacht-verdoovende zaligheid, goddelijk en toch menschelijk van genotsverlangen.

't Lijnt heel fijn den krul van je lippen om, springt hier, dan daar. — 't Trekt door je heele gezichtje als 'n wonder van fijne innigheid en argeloos meisjesmooi.

O! 'n kus van jou! 'n kus! in die zalige overgave!

't Is 'n zwijmel en 'n bewustwording tegelijk, 't is rein en hartstochtelijk, goddelijk en menschelijk, zoo wonder van verrukking als 't mysterie van 't eeuwig-vrouwelijke zelf.

'n Kus van jou mond is bedwelmend als 't openen van 'n roos, is wondermooi als 't zingen van Madonna zelve......

En toch zoo menschelijk, zoo menschelijk in verlangen....

'n Kus is 't zegel van een groot liefdesgeheim, voor ieder

schepsel anders en ondoorgrondelijk voor den niet-verliefde.... 'n Kus van een hoòg-verliefden is van goddelijken oorsprong.

't Is de koncentratie van 't leven zelf in z'n hevigsten drang, verweekt in z'n teersten vorm, z'n diepste intensiteit. 'n Kus is de nadering van twee zielen, met de verborgen overgave van 't lichaam.

IX.

Florence, kom hier!

Laat ik je kinnetje streelen waarom heen 't fluweelt, waarom heen zoo rag de ovaallijn buigt.

't Is zoo'n lief wonder daar, zoo blank en zoo wit, zoo schaduwzacht, zoo mollig en zijïg....

Om dat kinnetje zijn fijne raadsels van geluk geweven....

En wat slankt er je hals uit, wat broos.... Ben je niet rank als 'n vogel, 'n meeuw!

En die gebeeldhouwde lijn van je hals tot je boezem, zoo bevallig en rag als van 'n sprookjeskind.

En je neusje! 'n neusje zoo tril-fijn en geschulpt en teer.... om doodstil van te worden.

Zie kind, je bent mij een princes uit 'n zilver-bekabbeld droomenland.... 'n bruidje van heel, heel ver, ergens uit de lucht en de zee waar karperkleurig 't ijle licht moireert.

Je bent 'n beruikerde princessebruid die daar éven niest en plots 'n tooverrank bloesemboompje laat schitteren voor haar sneeuw-blanke voetjes.

En je oogen!

Is 't wel goed dat 'n mensch zichzelf hoort bewonderen?

Maar 'n kunstwerk dan, 'n Venus, 'n Afrodite.... Sidder je niet voor die vrouwlijnen?

Als er nu zoo'n levende voor en om mij gaat in de lentes en zomers van mijn bestaan!....

O! je oogen, Florence,.... Florence.... wat is er? waarom schrik je terug?

Kind, kind, laat mij toch heel lang, heel lang in die oogen zien.

Dat is één verrukking.

Als ik daarin kijk weet ik niet meer dat je mijn bruid bent!

Wat wondert er toch in je oogen?

Je bent een gouden vrouw met heilig haar, één zijïge stroom. Daarin, daaronder, 't wondre hoofd met 't rag gebeitelde neusje en 't godinnemondje.

Wie heeft dat gesneden, zoo fijn, zoo mollig en zoo stout?

Waarom heeft de schepper 't niet dadelijk zoo verborgen dat niemand dan hij alleen 't kon kussen? En wie heeft er met lichtende hand langs 't ovaalschoon van je wanglijn gestreeld, en wie heeft de princesselijke teederheid van je bloemblanke huid gespannen?

Wie heeft jou gestalte op doen wonderen, zóó zwevend en wiegend? Wie er dien wonderen zwier in geleid, die bevallige gracie er om heen getooverd? Wie heeft dien gouden schijn om je haren geleid, die elpenen oortjes gevouwen?

Je bent te mooi, te mooi!

Soms Florence, ben je niet meer menschelijk-mooi. Dan schemert je gestalte weg in de kronkelende ver-woeste diepte van een wild Walhalla. Je lijkt dan zelve een Walkyre!.... Florence, wie heeft toch dien gouden regen over je blond hoofd uitgestrooid?

Waarom schrok je, kindeke, toen ik van je oogen ging spreken?

Weet je 't niet, Florence, dat die de wond'ren van mijn leven ontsluiten?

Zoo als er gaat een hoog gedragen maatgang door je stap, zoo gaat er een dwepende glans door je oogen; goud en violet van weerschijn-verrukking en droomrige pracht.

Nu, nu zie 'k 't! Je hebt geen dweepblik, maar een heel vroom gekijk.

Er zijn jou oogen gegeven, om een schepper meelij af te smeeken voor al wat lijdt en droeft, kreunt en kruipt op de aarde.

Wat is er voor glans in die lichtende goudbronzen appels, glans die er in vlamt of peinst, laait of droomt, die er in gloeit of smeekt?

Als je hoofdje een beetje zakt op je borst, en je oogen kijken

me áán, met zoo'n beetje naar boven gegooiden blik, en 't avondlicht schijnt er in, dan gebeurt er een wonder om mij heen.

Ik zie 't bronsgouden geschemer van je oogen, 't starend-droomige, 't kuische kijken, 't vragende en gevende achter elkaar àflichten, tusschen je vrouwelijke levenshunkering. 't Is een smachtend streelen en hoogelijk-fijn lokken, één stomme roep.

En tusschen je staren in, een vonk-schitterende gloeistip die meelicht overal, je oogen binnen-in doet branden in zachte kringetjes rood en goud. 't Is er vochtig en glanzig, robijnig en warm. Is 't avondlicht dat er in wondert ? Zijn ze donker, zijn ze licht zóó ? Ik weet 't niet, ik weet 't niet, kindeke ! *Ze* zijn een wonder, dàt weet ik.

Je kijkt soms even als'n dweepster, als over de lichtpracht weemoed waast, maar je kijkt heel lang als 'n vrouw van hevig liefdes-verlangen. Want je oogen roepen, roepen smachtend.

Je kijkt ook als 'n guit, in vonkelend lichtjolyt, en je oogen zwemmen dan in één fijn-vurig licht, sprankelend en dansend van lichte scherts.

Als ik je heel naïef denk, springt er om je mond 'n trekje van 'n spottende Aspasia, zoo vernuftig, zoo ironisch, zoo alles-meedoorleefd-hebbend, zoo superieur en gracieus-tartend, dat ik er van ontstel.

Even, heel even de mysterieuse lach van 'n verwende courtisane ! Iets diabolisch.

Spreek ik je dan áán in dàt sentiment, in die wereldsche aandoening, dan klankt je stem òp uit een andere wereld, week en vol, altzangerig en zacht-luidend. En heel je gezichtje staat vol schroom, fijn en aanbiddelijk, vroom en teer als van 'n bidfiguurtje bij Rogier van der Weide. 't Ovaal van je kinnetje teedert blank, om heel eerbiedig te kussen ; de zachte boetseering van je wanglijn is van overstormende lieflijkheid, en je wondre oortjes, even bleek uittippend onder de gouden schaduw-spinselen van je haar, staan devootlijk in luistering gereed.

Je fijne neusje trilt. Er gaat een stroom van zoo heilig

en zuiver leven door je heen, dat ik je niet durf naderen met m'n groot zwaar mannelijf.

Mijn meisjen?.... mijn meisjen? Die goudvlammende oogen mijn, met hun violet geweerlicht? En je wondre oogen kijken weer droef en stil, met 't meewaren en den rustigen oogendroom van een smartezuster.

X.

Zoo sta ik gevangen in den tooverban van je vrouw-zijn.

Herken je mij?

Zag en hoorde je mij niet altijd, met wonden inbrandenden spot, gefemel en zoetige, verweekte liefdigheids-namaak van „meisjespuur" vermorzelen?

Was er voor mij niet in de malle poëtiseering en verideali-seering van 't vrouw-objekt, 'n lage, ignobele vervalsching van reëele sentimenten, sentimenten van dierlijken oorsprong?

En nog, hoe haat ik 't gefemel, gelik, gestreel, gestoei, 't opmonteren van de hysterische poppenkast eener doodzieke moraal. Hoe haat ik, 't door- en door versubjektiveerd individualisme van de ikheids-zangers der kleine liefde. Hoe haat ik 't verheven geblaas en platonisch gesnork op de vrouw, die in 't diepst van haar wezen voor de meeste dier zangers toch alleen verideëeld geslachtobjekt blijft.

Zie het kleurige opgetooi hunner driften, 't opsmukken en oppoetsen hunner lusten en verfijnde dierlijkheden. Ruik om alles, den walm en den geur hunner beschavingspomade.

Florence, wil je dat ik je 'r later van spreek, of nu, nu al van mijn haat tegen, mijn afschuw van al die broze zielen, die schepsels vol van 't woordeke „maagdelijk," vol van schrijversblanketsel, vol van vrouw-„veneratie" en „pure essence".

Mag ik nu al spreken van mijn hart tegen hen zóó hevig, wijl juist de werkelijke, van rood bloed doorstroomde, van zenuwen dooraderde vrouwliefde, uit de diepste diepte van mijn eigen ziel ontspringt; wijl de aanbidding van de schoonheid in 't vrouwwezen, in mij leeft als 'n heilige maar verborgen

geluksdroom, als 'n reliquie van mijn innerlijkste gepeinzen.
O! ze wondert in mij als de zachte zang van heel stil gemijmer.

Ik raasde en vloekte om mij heen, als ik er met de hysterische suikerzoete woordjes van slobberige erotiek naar zag gooien. Dan wordt 't 'n steekspeel van platonische wellustelingen. Dan wordt 't een ontheiligen van altaren; hoonlachen in een kerk....

Mijn vrouw-bewondering was vermetseld in de diepste nis van mijn zielegeluk.
Ze troonde er naast mijn liefde voor het groot-menschelijk leven, en mijn liefde voor de Schoonheid. Ze is daar als 'n drie-eenheid in den zacht-zilveren schemer van mijn zielegeluk.

En haal nu de in boeken adoreerenden, de in boèken „virginaal" voelenden, de in boèken rein-„resigneerenden", in den roestigen klinkklank van hun bombast vóór je!....
Er waait een wierookstank van duf en wulpsch ascetisme omheen.
't Is de groote ontucht van zieke zielen, zooals er ontucht bestaat van zieke lijven.
Maar ik weèt je afschuw, lieve!
Ik zie den hoon weer vlammen in je oogen, 't avondlicht brandt weer in je pupillen. Den gloeienden vonk er in zie ik overal meetrillen, binnen in den dàn donker-, dàn lichtrobijnen krans van je appels. Ik voel dat je in hooggedragen rythmus mijn haat tegen die verplatoniseerde erotomanie overneemt met heel je ziel, dat naast mijn stem in vloek en verdoeming, jou vrouwenalt klinkt, tegen de heiligschenners.

De blanke lotus waarin de heilige levensvrucht groeit is hun symbool van 't zingenot. Maar ze durven de gezonde drift van dàt zingenot niet ààn, en besprenkelen 't heilige der vruchtbaarheid en vleeschwording, met 't reukwatertje van hun platonisch snobisme.

Ze verstamelen „virginale" klanken, „leliëntaal," maar schenden de schoonheid van het eeuwig-maagdelijke, en eeuwig-vrouwelijke, met den zoeten walm van versmoord begeeren.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

XI.

Florence! kom! kom!

Laat mij niet langer snikken en schreien, roepen en bidden.

Ik zie je, maar ik tast je niet!

Wat ben je mooi, wondervrouwelijk mooi!

't Is of engelen je in gouden licht omspinselen. Er waast een lieve vrouwsfeer om je heen, ongenaakbaar-vrouwelijk en moederlijk, maagdelijk en meisjeslijk.

Florence, weet je, dat ik juist om jou pracht, 'n scheef gedrocht, 'n voorovergekromd stram-vervouwen vrouwtje met kaduuk gebochelte, hevig-aandoenlijk, mooi, smartelijk mooi, van menschelijke bouwvalligheid vind? Ik schrik er van!

Zooals ik schrik van 'n grillig vergroeiden knotwilg-grijsaard, of van 'n verzonken toren; zooals ik smartelijk geroerd word door ouê bruggetjes, groenbleek bemost, eenzaam en verknaagd wegdonkerend tusschen kleine slootjes, weibrokken of molenwiekende achteruitjes.

O! die menschgedrochten, wat hebben ze mij als kind al te peinzen gegeven en hoe ontzettend-smartelijk vind ik ze nog!

Zoolang de wereld vol schuimend onrecht en brandend egoisme volklotst, moeten die wangedrochten er blijven.

Er zit in hun geschondenheid en vergroeiing 'n allersmartelijkst verwijt, en 'n allersmartelijkste pracht. Ze zijn als kerktorens, eenzaam en onttakeld, gekrompen door ouderdom en smaad, verweerd en verbrokkeld, waarop de schaduwen bijeensluipen in den valen schrik van hun vergroend steenen smart.

Erge gebochelden zijn ontmenscht, en verminkt menschenleed.

Zie ze kind, zie de kromgegroeiden, kreupelen in sjovele achter-

buurten, op 'n valen wintermiddag, met dien smadelijken gang, den kop naar de straatkeien, in één strompel van lijf en lendenen. Als ze de wereld willen zien, moeten ze den blik opgooien. Maar 't rampzalige hoofd blijft gebukt!

In 'n stommen bult zit 'n verschrikking, de smart tot lijnenpaskwil gemaakt!

Zie vooral de arme, ontredderde gebochelde ouê wijven, met de hekserige tronies, groef voor groef nijdigen op haar mom, den romp smadelijk neergekrampt, de roodvale omslagdoekjes, schuchter om den gedrochtelijken karkas geplooid.

Wat 'n weenend, smartelijk symbool van vergroeide ellende kind!

Zij zijn ontzaggelijk die scherpe vernuftige, spitse wezens, met hun geteisterde ruggen, om uren te volgen, te bestudeeren in al hun doen.

Ze zijn de demonische schater van de natuur om 't grillige variant in zijn eigen produkten. Ze zijn de rondstrompelende satire en karikatuur op twee zeere menschenbeenen.

Uitwas en levend mensch te gelijk, die alles verwerken in schuwen angst voor smaad en spot.

'n Ergen bochel.... o ik vind hem prachtig, prachtig als demonisch levensuitgroeisel!

En met snikkend meelij, bewonder ik toch hun bestaan.

'n Blinde legt in z'n stillen staar, in z'n nerveus handbeweeg, in heel z'n schuifelenden stap en aarzelenden angsttred iets van zijn verduisterd leven bloot, een blinde heeft in de trilling van zijn oogharen, in den klank van zijn stille stem, iets vrooms om zich heen, dadelijk iets roerends van zijn lijden, waarmee zelfs geen steen hart durft spotten.

Maar 'n bochel lokt den giegelenden hoon uit z'n krocht!

Een bochel is smaad tegen 't schoone.... maar voor mij is iedere hevige bochel schoon in zijn lijn, zijn smartekronkel, in z'n menschelijke vergroeiing.

Is hun geest niet meestal van een fijnere verscherping, en zijn hun aandoeningen niet van een diepere uitgeslepenheid dan van een normaal-gebouwd schepsel?

Is 't niet of de demonische natuur, plots z'n schater laat verstommen, als ie ziet den jammerwrong van hun geschonden karkas, en ze nageeft 'n ziel, gevoeliger, subtieler dan van haar normale wezens ?

O Florence, ik zou 'n groot werk willen schrijven, waarin ik met heel mijn ziel kon zeggen, wat ik gezien heb, bestudeerd, doorleefd met blinden en kreupelen, wandrochtelijk gebochelden en verminkten. In den kring van zulk soort schepsels groeit 'n onbekend zieleleven, waar maar enkele menschen in doordringen.

En dat zieleleven is geweldig!

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van avond, Florence, heb ik moederziel alleen in 't bosch Rozenburg gewandeld.

Wat ga ik toch vooruit, lieve!

Hoe lang is 't geleden, dat ik mij niet durfde roeren, geen stap alleen doen!

't Was 'n wonderroode maanavond!

Herinner je je zulke maanavonden van verleden jaar? Toen we een week lang samen, avond aan avond, hier doorgebracht hebben, in één liefdesverrukking?

't Was ook nog vol gefluister van ons verleden.

O, die roode maanglans in 't bosch.

'n Luidlooze vredigheid.... een zoele lentenacht, die me weenen deed van stil geluk.

Is 't mijn schuld, Florence, dat ik 't zuiver-innige in de romantiek aanbid in zoo'n avond.

Ik, die toch 'n gloeihaat heb aan sentimenteel, de hoogste poëzie in fijne sluwheid vervalschend schijn-idealisme. Is 't mijn schuld, dat ik de zuivere romantiek aanbid, in zoo'n roodwondren maanavond in 't woud, waar vervloeiing rondzucht van heel vredig leven, en waar 'n wondre heelal-bouwer z'n hemellichten de azuren transen langsschuift?

Zoo, in die uren mag alles met me gebeuren. Ik geloof aan wonderen in 't leven. Ik geloof aan 't hééle leven in al z'n innerlijke en zinnenbetooverende vorm-mysteriën.

Ik hoor uit droomrig beschaduwde beekjes kikkergezang, in vreemd-ontroerend, rustig-kwakelend geluid. Ik zie hier en

daar 'n brok sterrenhemel doorschemeren, in immens blauw zacht verschitteren. Ik voel me met wond'ren omweven. Elke ademhaal is 'n levenszeeg'ning. Ik geloof alle sproken nu.

Mijn ziel wiegt in een zaligen dommel van geluk en rust.

Er glanst hier over 't bosch een roode maantoovering, en enkele donkere wolkjes drijven in 't nachtblauw als halfduistere driemastertjes in een wondre roodkoperen verlichting van zeilen en zilveren tuigage.

Rondom verruischt de nachtkoelte sprokerig, gefluister, verhaaltjes van kabouters met vertelziek zomeravondwindeke.

't Gaat fijn en ijl door de takken, en de nacht luistert, luistert heel wijd en aandachtig.

Als ik 'n uilenhuil, of 'n snerpend gerucht van kraaien hoor, schrik ik op, ontdaan, als 'n kind dat stom luistert en heelemaal in z'n ontroering weg is in sprookjessfeer.

Ik zit op 'n zodenbank, heel stil. 't Geurt er naar zoelig gebloem en adem van nachtbloeiers.

Wat 'n geheim groeien en bloeien zoo in den nacht van 't woud, onder de roode toovermaan!

Fluisterziek windeke verhaalt geheimzinnigheidjes aan m'n ooren, achter 't lentegeblaar, ritselt en ruischt me nà in suizelend sluimergezang.

Als straks 'n gestalte komt verschijnen onder den koperrooden maandauw zal ik niet ontstellen. Ik zal de verschijning bestaren en stil voorbij laten gaan in z'n nachtelijken kringloop om de maanglanzende aarde.

Want ik weet 't, ik wist 't, 't leven is één wonder, een woesten stil-prachtige groei van geheime schoonheid en werkelijkheid door elkaar.

Ik zie de roos van het mysterie bloeien tusschen de ruige brandnetels van 't reëelste dag-ding. Ik zie over alles, ook 't duistere, de zilveren schaduw van het heilige leven heenglanzen.

Zooals 'n reuzige wilde wingerd in treurwilgen-getak, met vurige pracht de herfstvensters en oude mosmuurtjes omslingert, zoo zie ik het gewone dagbestaan omhangen met de

bloedende schoonheid der geheimste, en in wonderen-opgegroeide levenspracht.

In elk gewoon ding zit 'n levensmysterie gedoken.

Om jou hoedje, dat eenvoudige, stille, altijd 't zelfde hoedje, Florence, dat ik thuis op m'n slaapkamertje heb hangen, — om dat hoedje trilt 'n wondersfeer van herinnering, van heel rag geluk.... Dat is voor mij het geheimzinnig-bekoren er van.

O! die avond nu, met z'n groote roode toovermaan, en die fijne nachtscheepjes in 't koperig-lichtende wolkenstrand, met hun zachtdroomerig geflapper van hun avondroode windzeiltjes, zoo ver in 't azuur! zoo ver, zoo eindeloos ver!

Mijn droef hart weende uit, mijn droef begeeren weende uit, m'n angstig verlangen weende uit.

De mijmermaan, nu als 'n roode wonderlamp in 't luchtstrand, omlichtend 't stille bosch. Was er ooit vrediger nacht over de aarde gezonken? De boomen om me heen in fluisteren, de paadjes en boschjes in 't fluweelen duister, en overal omheen, de roode maanmist.

Hoe geurde de lentegrond onder m'n beenen.

En nergens weemoed in 't avondbosch.

Geen tziganer-vedels die in haar droeven zang je hart met smart verlammen.

Ik smachtte wel naar jou, mijn verlangen mijmerde wel je naam, maar de nachttoover hield me in rust gevangen.

O! hoe fluisterde alles om mij jou naam, — elk takje, elk blaadje!

De roodtooverende maanavond leit 'n stilte over de dingen die fluistert als 'n uitvloeiing van allerhoogst geluk. Er is een geheimruischende groei van schoonheid.

Ik begin heel zacht te lachen, heel héél zacht, door de droef'nis en 't roepende verlangen heen!

Want Florence, niet? hoe gauw zou je niet bij me zijn, voor goed!

Vergeet niet lieve,.... ik ben nog niet sterk genoeg om mij weer zóó in 't gemeenschapsleven te gooien als vóór m'n ziekte.

Ik ben bang voor dien ontzettenden aandoeningsstroom die mij doortrilt, als ik ons ideaal doorleef, op en buiten vergaderingen; als ik die vurige werkerskoppen zie waarop de illusie, de hoop, de groote, sterke, ontroerende hartstocht, de hunker en heilige honger naar massaal geluk, de zorg weggloeit in die uren tenminste; groote hartstocht naar hooger leven, die de oogen omglanst in een goudrooden prachtschijn; de gemartelde en verteisterde handen in een beef van ontroering zet; als ik hoor 't losstommelen, rukken en doorknauwen van hun ketens.

Ik kàn daar nog niet tegen. En daarom, daarom Florence, is mijn snakken naar jou nog grooter. Maar mag ik je moeder offeren, om mijn genot te bespoedigen?

Die lieve vrouw!.... juist nu we toch gauw bij elkaar zijn?

Nog zeven, nog acht maanden, wat is dat voor 'n tijd? Heb ik geen martelend geduld geleerd op mijn ziekbed?

Telde ik daar in verbijstering niet maanden achtereen de dagen, de uren, de minuten, in machtelooze ellende? En verkrampte ik niet mijn vingers van smartelijke verveling?

Nee, nu niets meer van m'n rooden maanavond met z'n koper-dampige pracht waaruit wondren, sprookjes en levensgeheimen groeiden, die mijn denken en peinzen, mijn mijmeren en begeeren verwiegde tot één droom....

Nu weer iets van dat ziekteverhaal, waar mijn liefde mijn zielsgeluk doorheen gaat.

II.

Eindelijk was de dag er, waarop ik van mijn dorpje uit naar Amsterdam zou gaan. 'n Rijtuig stond voor de deur.

Eerst dacht ik, in elk geval toch wel naar 't station te kunnen loopen.

Maar stel je mijn ontzettenden schrik voor, kind, toen ik van mijn bed op den grond stappende, waarbij ik àl geholpen werd, ineen zakte als 'n leege peluw.

Zus schoot toe, hielp, met haar man, mij op de beenen.

Ik werd aangekleed. Stap voor stap ondersteund; wankel en gekromd strompelde ik vooruit.

Ik schaamde me, Florence. Toch wilde ik in ieder geval alleen probeeren te loopen, maar bij de trap zonk ik weer in, erger nog dan de eerste maal.

Ik was volkomen machteloos.

Plots kreeg ik hevigen angst, hoe verder men mij van m'n bed verwijderde.

Zus, broer en koetsier hielpen me weer overeind strompelen, en 't goudharige Aaytje stond met stommen kijk van niet begrijpen me aan te staren.

Ik hijgde, en ademdoorschokt heeschte ik klankloos naar Zus, dat ik liever niet weg wou. Ze keek me kalmeerend áán, zei dat alles in Amsterdam er al op ingericht was, — dat ik toch maar moest doorzetten.

Maar op haar eigen fijn gezicht zag ik ontsteltenis trillen. Ze had zelf niet vermoed, dat ik in die paar dagen liggen, zóó verzwakt zou zijn.

Eindelijk kwam ik met angstigen strompel, aan allen kant ondersteund, 't rijtuig in.

Ik voelde met heete schaamte buurkennissen en voorbijgangers naar me kijken; ik hoorde hun praatjes en hun halve konklusies...." „Is dat die jonge kerel.... nou al lam!"

Aan 't station nam m'n broer afscheid, kort maar zeer ontroerd. Ik zag in z'n stugge gezicht een bedwinging van tranen, een wroegende poging tot smartbeheersching. Hij wou mijn vertrek als iets heel gewoons laten aanvoelen, maar dat lukte niet. Ik voelde zijn beefhand in mijn beefhand. En z'n zoontje kon ik, ondersteund door zus en koetsier, uitgeput en hijgend, niet eens aan mijn hart drukken.

Ik riep 'm fluisternd. Stil, ontdaan en schuchter, kwam hij

op me aanloopen, alsof ie bang voor me was geworden. En heel vreemd, met fantastische schrikoogen, z'n luisterend kopje al vooruit in aandacht gespannen op 't antwoord, vroeg ie schroom-zacht :

— Ga je dood, oom David, ga je dood ?

Ik rilde en ontroerde hevig. Zus schrok, trok 't kind van me af, en z'n vader keerde zich stomweg om.

Op heel dien angstigen rit naar de stad hoorde ik in mij z'n kinderstemmetje klanken, met die simpel-ontroerende vraag, als 'n voorgevoel : Ga je dood, oom David, ga je dood ?

In den trein was ik allerellendigst. De verpleegster die aan 't station ons opwachtte en naast Zus zat, had voor 'n gereserveerde koupé gezorgd. Maar de dreunbonzingen en rythmische schokken deden m'n hoofd haast barsten. Binnen-in m'n ooren versuisden en vergilden noodsignalen van misthoorns.

Ik kon geen enkel gerucht verdragen. En alles juist woei langs me, omkolkte me als in 'n helschen zandstorm. Ik sidderde en weende traanloos.

Lieve ! hoe zocht ik je toen ! Als ik je maar een minuut gezien had, ik zou rustiger geworden zijn, mijn ellende zou in kalmer berusting weggezonken wezen.

Langzamerhand, door de dreuning die me geheel narkotiseerde vervloeide voor 't eerst en 't laatst in mijn ziekte even mijn bewustzijn in 'n warrige flauwte.

'n Paar sekonden, langer niet, was ik weg, diep weg. Toen hoorde ik weer !

En plots ook veel kalmer. — Ik voelde nu pas zuiver wat mijn ziekte worden ging. Ik zou geheel verlammen. Ik zou stikken in de benauwingen en 't zou uit zijn.

Wonderlijke gedachtengroei ! Want al wist ik dat nu ook heel stellig voor me zelf, 't verontrustte me niet meer.

Ik dacht niet meer droef om je, Florence ! Ik vond 't nu toch veel beter dat je m'n worstelen en tobben van de eerste week niet gezien hadt. Je zou 't nu wel hooren. Zus had mij weer gevraagd je te schrijven, maar ik had haar eerewoord

dat zij alleen van 'n ongesteldheid mocht spreken, die me belette te arbeiden. En ik voelde 't heel gelukkig dat je niet te weten kwam hoe èrg ik was.

Ik lachte flauwtjes toen ik den uitroep van 't princelijk zoontje weer in me hoorde opklinken:

— Ga je dood, oom David, ga je dood?

— Ja, goud prinsje, levenssprookje met hemeloogen,.... ik gà dood....

Zoo murmureerde ik kalm en innig-rustig in-me zelf, zonder smart, met 'n zachte diepe ontroering voor alles wat me inviel. Aay's roep klonk niet meer onheilspellend. Ik voelde dat ik m'n oude, vaste, oer-gezonde zekerheid van voelen, denken en besluiten weer terugkreeg, m'n alles vastgrijpenden en alles overmachtigenden wil weer zou kunnen doen werken.

Ik voelde den dood als geen verschrikking meer, al wist ik mijn jeugdjaren heen!

De plotselinge instorting, geheel onverwachts, zonder eenig bang sein vooraf, had me overrompeld, gebroken, overbluft. — Nu ik na een poosje inzag dat er niets meer aan te doen viel, kwam de groote en zuivere berusting in me ademen. Geen fatalistisch cynisme, maar een heel sterk bewustzijn van nood- en oorzakelijkheid; dat alles ging, zooals 't in hoogste levenslogiek gaan moest.

Ik had ontzaglijk genoten door m'n geestelijk werk, mijn kunst, m'n heele levensaanschouwing, ik had nog veel meer willen genieten. Maar 't kon niet anders of iemand die zoo fel geleefd had, zoo genoten, zoo één wilde zijn met wat hij in zich opnam, moest ook zóó geslagen en gestraft worden.

Mijn grootste fout was 't dat ik in 't geestelijk leven, in mijn kunst en mijn aandoeningen van geen grenzen wilde weten; dat ik àlles, àlles wou zien, doorleven achtereen, zonder rust; dat ik alles in de diepste kern wou doordringen, in muziek, literatuur, wijsbegeerte, schilderkunst, geschiedenis en wetenschap, en dat alles door mijn verbeeldingsleven werd opgetrok-

ken naar de hoogste hoogte van ziels- en geestgenot. En nu was mijn straf gevolgd.

M'n oer-gezonde lichaam lag geslagen, m'n geest bleef werken.

Er was geen ijzige koelheid in 't logisch zien aanschouwen van den Dood, ook wijl ik er een soort bekoring in ging vinden, 'n hoog soort bevrediging van 'n vaag verlangen naar zien, àls er ooit wat te zien viel. Maar vooral was ik rustig om jou, wijl ik de hoogheid en troonende pracht van jou eigen gezonde levensaanvoeling kende. Je zou 'n herinnering in je dragen die eeuwig rouwde, en toch zou je 'r 't Leven niet om verfoeien. Je zoudt begrijpen en berusten.

Nu wachtte ik m'n benauwingen af, vreesde ik ook veel minder.

De nachten met hun helsche droom-grotten bekéék ik.

Alleen hoopte ik nog op mijn vriend-dokter in Amsterdam, dat hij me dadelijk en oprecht zou zeggen hoe 't werkelijk met me stond; of er nog eenige hoop bleef, en of, zoo er geen herstel meer volgen kon, 't worstelen niet te lang zou duren.

Ik zou hem dat vragen op den man af, en in naam van onze innige en oude vriendschap moest hij de heilige waarheid zeggen. Want elk medelijderig vergoochelen van de feiten zou ik 'n walgelijke vernedering voor mijn eigen zielskracht gevonden hebben.

Toch voelde ik ook dat mijn berusting van nu wel weer omvergestormd zou worden door vlagen van bloedend verlangen naar jou. Maar ik klemde mezelf vast aan m'n marmeren wil, dien ik altijd bezeten had, en die nu ook in mij blijven moest.

. . . .

Plotseling somberde 'n welving boven mijn hoofd, 'n verduisterende tuimel van licht rond-om. — Aan 't gedruisch, portiergesmak en geroep hoorde ik dat we in Amsterdam waren aangekomen.

Ik schrok. De ouê angst begon weer uit m'n beenen naar m'n keel te klauteren, al m'n zenuwen strak spannend. Ik beefde als 'n kind. Ik vreesde, in den raas van 't geweld

rondom, van alle kanten gevaar. 'n Gevaar dat ik niet begrijpen kon, niet zag en er toch was. Soms had ik 'n gevoel alsof ik uit een luchtballon stortte, of struikelde voor 'n aangroeiende lokomotief, of als dorstige dwaalde in een immense spelonk van ijskegels. En telkens voelde ik m'n keel dichtsnoeren.

Zus was ergens in de duistering van 't kapgewelf verdwenen en de verpleegster, met kille hand, raakte me aan, zei stilletjes en droevig dat mevrouw Koorengel dadelijk met 'n vervoerwagen terug zou zijn. Ik begreep niet veel meer.

Tusschen 't roezende uit- en aanstormen van passagiers, gierde 'n fluiterig gegil door m'n hoofd. Ik lag omraasd van mist-signalen, m'n ooren ruischten. De stoomslagen van de lokomotief verminkten mijn pijnkreunende hersens, verstampten m'n gedachten tot één stikkenden angst. Ik zag uit 't portierraampje, boven m'n hoofd, stoomkleurigen mist verwolken. Ik rook en snoof zwavel, benzien en zoetigen kolendamp.

Ik zag de halfduistere, roetig-besmoezelde ruitjes van de stations-kap, de ontzaglijke spanbogen, verzwart als 'n bemorsten gevel van 'n sombere gevangenis. Keek ik naar 't plaveisel dan zag ik hollende, gejaagde, hijgende en zoenende menschen. 't Was 'n stormloop van half verduisterde wezens, uit den killen onderschepten lichtgroezel in de trapdiepte verzinkend, of opduikend uit de holle katakomben van 't station.

Ik sloot de oogen. M'n hoofd knelde, lag omschroefd als op 'n martelbank. M'n ooren gilden binnen-in al sterker. M'n hart mokerde van hevige onrust. Telkens even bleef 't net als stilstaan, voelde ik 'n stikking aankruipen in de keel, greep ik om me heen in doodsbenauwing. Dan ontmoette ik de kille handen van de verpleegster, hoorde ik 'n schorre stem wat zeggen, zonk ik aemechtig terug op de zitbank.

O Lieve! die vijf minuten alleen in de koupé, me stervend voelend onder dien woesten menschenwemel, 't al aan- en wegstroomen van passagiers, tusschen stoomgewolk, gegil en geraas, onder de doorsmookte kapwelving, die bange donk're hel in ontzaglijke omspanning en diepte boven m'n duizelende

alles omgekeerd ziende oogen, — die vijf minuten, lieve, vergeet ik nooit!

Ik dacht om niets meer, ook niet om jou!

Ik wenschte alleen dat m'n sterven dadelijk zou gebeuren, dàdelijk, niet langer dan wat minuten zou duren. Ik smeekte er om, en toch.... toch wilde ik niet onder die roet-mistige spoorhel. Ik wou liever op 'n bed, met Zus, moeder, broers en vrienden om mij heen.

Ik sloot m'n oogen dichter, voelend dat 't gedaan zou zijn. 'n Zoo schrikkelijke apathie en verzwakkingsgevoel doorsidderden mijn lam lijf en de benauwingen zaten zoo vast op me geschroefd, dat ik de verpleegster niet kon toestamelen Zus dadelijk te zoeken, te roepen.

Ik sloot m'n oogen dichter uit verbittering dat 't zoo afliep, maar de spoorhel bleef toch vóór me visioenen. Ik zag in 'n groen licht, toch den stroom als 'n valen mist tegen de kapruiten opkronkelen, plots wegbronzend in den zoeten smoesel van wolkerige rook-cyklonen. Ik zag de signaalpalen. Ik hoorde feller 't vreemd gerucht, geklepper en gedreun. Ik rook al scherper zwavel, benzien; vooral benzien. Die geur beroerde toen ontzettend en akelig m'n doodsgedachten.

Ik rook er in mijn eigen lijk, met 'n reuk als van half uitgebrand karbiet uit acetyleen-lantaarn. Ik hallucineerde op de reuken van de spoorhel, op zwavel, benzien, kolendamp en gaszoetige stanken.

Geen geluid kon ik geven, geen hand verroeren, anders had ik de verpleegster zeker verzocht de gordijntjes te sluiten. Maar zij zelf, zonder besef van mijn stom sterfgevoel, keek onrustig uit naar Zus, wat bang om haar lang wegblijven.

Eindelijk in jachtig gebaar kwam Zus aanstormen. Ik voelde plots haar warme, van innigheid doorstroomde zachte handjes op m'n klam angsthoofd, en ik keek op. Geen woord kon ik zeggen. Later vertelde ze me dat ik groen vaal had uitgezien als 'n gipskop in schemerlicht.

O Florence, hoe 't lieve vrouwtje me toen treurig aankeek.

Ik had 'r kunnen kussen, lang, heel lang, maar ik kon zelfs geen vinger verroeren.

Ik werd door twee kruiers uit de koupé gesjouwd en in 'n lammewagen, 'n soort drenkelingsbrankard, overgebracht.

Liefste, liefste, wat er toen in me omging, stom zonder klacht, 't valt niet te zeggen.

'n Week voor deze gebeurtenis had ik in m'n vermeende volle kracht, hier uren heen en weer geloopen, wijl ik 'n station altijn 'n prachtig ontmoetingspunt vind, om allerlei typen te zien, die je anders niet zoo gauw onder de oogen krijgt. Je maakt desnoods 'n tochtje van 'n paar uren mee, en dringt je in dezelfde koupé vlak naast of over hen, en je hoort en bestudeert ze. — Of je blijft onder den kap rondzwerven en ziet ze in hun, zij 't ook vervluchtigende hartstochten en akties.

Zoo had ik daar 'n week geleden heerlijk geslenterd voor psychologische studie, maar ook om nog duizenderlei andere aandoeningen die mij altijd overstormen als ik treinen zie wegdonkeren in den zilveren ademhijg van hun stoom, of woest op me aanstormen in den avond, de lokomotief-salamander met z'n vuurgloeiende gedrochten-oogen.

En nu lag ik daar zelf, vent van zes en twintig, op 'n brankard.

O! hoe ik toen den hoon en gril van 't Leven doorvoelde!

Dat is niet te zeggen, dat is alleen uit te snikken met brandende smarttranen.

Ik snakte naar leven, groot, hevig, geweldig leven, naar droomerig, broos, teer en innig leven, naar kracht, gezonde verrukking, naar fijne, zachte inleving van alles. Ik snakte naar m'n werk, mijn kunst; ik snakte naar 't meeleven van den strijd der proletariërs, naar 't uitbeelden van 't wereldwee en den wereldjubel der nieuwe menschheid. — Ik snakte naar alles,.... naar 't meeleven van kommer, van strijd, van goddelijke schoonheids-ontroering. Ik snakte naar jou, naar jou!

Daar lag ik, machteloos, gebroken, hijgend, en over me heen gebukt de Dood, grinnekend, z'n vaal-beenigen kadaverkop spiegelend in 't flikkerend licht van zijn felle zeis.

Ik zag het vreeslijke meelij en den verbijsterenden schrik op 't prachtige angstgezichtje van Zus. — Haar rank meisjeslijf slenterde mee naast de hobbelende brankard, en als ze maar even zag dat ik haar in m'n hulpelooze en schuddende houding aankeek, glimlachte ze zóó verrukkelijk en bemoedigend, alsof 't 'n doodgewoon ritje gold. En ik liet haàr in de illusie, dat ze mij misleiden kon, of ze liet mij in de illusie dat ik 't haar deed. Ik herinner 't mij niet meer. Maar wel weet ik, liefste, dat ze engelachtig opofferend was, dat ze met heerlijke overgave alleen mij, mij zag, om me rustig, kalm te maken. En toch, ze was in niets, letterlijk in niets, de vrouw die liet voelen dàt ze offerde.

Er was door de vrienden in Amsterdam vooruit 'n kamer besteld. Ik had ze in 't hartje van de stad verlangd op 't Rembrandtsplein.

Ik zou in 'n alkoof liggen, om, als ik wilde, en ik mocht wat beteren, naar 't menschengewoel van de groote stad te kunnen uitkijken, begijntjes-achtig nieuwsgierig, ineengedoken als 'n kerkuil, naar wat gebeuren ging.

Dat had ik al zoo geregeld op 't dorp.

Florence, wat 'n kolking er in 'n mensch z'n peinzen en leven plots komen kan.

Ik, die 't liefst leefde in de echt-landelijke eenzaamheid, tusschen de stille wijsheid en wijde pracht der al-verder zich strekkende velden ; ik, die 't liefst leefde tusschen den innigen wemel van 't vogelleven, alle soorten bij dag en bij nacht ; die indronk hun zang, bestudeerde hun zielsleven, hun karakters, hun worsteling om 't bestaan, hun drama's en jubel, hoog in de boomen of diep in de kleurige nestjes ; daar tafreel voor tafreel volgde ; ik die 't liefst leefde in 't bosch met al z'n plantenpracht, en 't liefst toefde aan de zee, met vlak aan mijn ooren de wondre zeezang, met z'n tragen ruisch of hevigen zwalp, z'n ruischende melodie van rustige zaligheid ; ik, die 't liefst de bewogene, doorstormende of wijde Hollandsche luchten, diep van goudblauw en zilver, doorzwierf met m'n Verbeelden,

de avondstranden ronddoolde en de machtige hemelsluizen zag openen in de parelende ochtenden, zag sluiten in den gouden zonnedaal, — ik voelde toen één drang naar leven, naar gewoel en gewemel. — Ik voelde me bang in 't Eenzame, dat nooit eenzaam was, ik voelde me bang toen voor de leeggekniesde winterakkers, voor 't winterland, en het loome weemoedsruischen van de zee.

In dien angst voelde ik juist hoe ziek ik was, hoe uitgeput m'n lichaam, en dat ik zou beteren àls m'n zwerfverlangen door de stille natuur me weer overstormde.

Ik was blij, dat ik eindelijk in m'n alkoof lag, om me heen wetende de groote stad. — Ik hoopte nu maar dat mijn vriend-dokter gauw zou komen.

Florence, als ik je van dien man moet gaan vertellen breekt me 't hart.

Wat een dooreenvlechting van wilde en woest-smartelijke tragedies is er toch in 't leven.

Spoortreinen die tegen elkaar inbonzen, in sterkste vaart; mannen, vrouwen en kinderen verkneuzen tot bloedige brei; in één sekonde wanhoop-ouders, rampzalige liefdeschepsels en wezen maken; de griezeligste lijkenstapeling opéénhoopen in afgrijselijke nuchterheid; bloedende gewrichten smakken tusschen treinwrakken, wielstukken, hout, glasscherven en ijzerbonken; 'n verbijsterende ruïne bouwen van vermarteld leven, van jeugd en ouderdom; zóó'n hel van uitbloedende rampen kàn niet demonischer zijn, dan de tragische botsingen en vernielingen van het noodlot, soms in al zijn blinde woestheid neersmakkende op zekere menschen en zekere toestanden.

Daarover later, Florence. — Ik stik van smart als ik er aan denk. — Want in den schijnbaren eenvoud van 't geval zit een kern van allersmartelijkste noodlotstragedie.

Ik had mijn vriend in tijden niet gezien. Ik dacht dat hij gezond was.

Voor 'n jaar of vier vertelde hij me eens dat hij 'n gefortuneerde vrouw had getrouwd, dat hij zich vestigen zou als

kinderarts, opging in z'n medische studies in de door hem zelf beperkte kleine praktijk.

Ik kende hem als 'n innig wezen, met een ontzaglijke en spontane liefde voor z'n wetenschap en z'n gezin. Later hoorde ik nog eens dat hij 'n heel lief kindje, 'n meisje bezat, waar hij letterlijk dol op was.... en, dat hij voor twee jaar 'n pleuris had opgedaan, waar hij 't niet dan met doodsnood afbrengen kon.

Liefste, ik sta verplet als ik over dat alles denk.... In groote droefnis voel ik me den moed ontzinken om nù verder te gaan.

Wat heb ik veel, ontzaglijk veel aan hem te danken!

Wat was hij goed en innig voor me, en levendig en zoo èchtmenschelijk. Ik heb onder al mijn dokters-vrienden nooit zoo'n prachtige type, ook als suggereerend medikus, gezien.

Mijn hart is te droef bij al 't smartelijke dat ik nu in m'n herinnering voel herleven.

Laat mij eindigen, kindeke, ik smeek je!

Lieve vriend, lieve kerel! Hoe zie ik je fijn rabbijnengezicht weer voor me, o! hoe zal ik je altijd 'n heilig plaatsje geven in de gouden nis van mijn herinneringsgeluk!

Florence! vertel me weer eens wat van je werk, je studie. Lees je veel, lieve! Hoe is Parijs, dat helsch-bekorende Parijs, die eeuwige stad van verdoemenis en ontaarding, ziekelijke perversie en demonisme, maar ook de stad van pracht en vurig leven, van geestfijne klaarheid en schittering?

Spreek wat, zeg wat, kind, ik wil wàt hooren, om uit m'n droefnis te komen! O! liefste liefste!.... ik wou 't rouwfloers van de smartenwereld voorgoed wel wegrukken met de vracht van 'n gigantenleger.

Kan 't niet, liefste, kan 't niet dat de zon altijd schijnt, in de menschenziel althans?

Florence, ik schrei niet meer. Ik heb 't leed, de smart in alle gestalten zien gaan.

En toch heb ik 't leven gesmeekt om kracht, en ik heb ze wéér gekregen. Kràcht, om de smart eerst te doorleven, en om dan van binnenste ontroering uit, allerhoogst en onbewogen schijnbaar, haar om te scheppen in schoonheid.

Ik ga niet meer met gekromde en kreunende gestalte onder haar kathedralen heen, maar rechtop; als 'n vrij schepsel die 't leven regeert, om ook den nederigsten te wijzen waar de groote zon van het geluk gaat gloeien.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Kleine heilige!

Ik heb van nacht liggen mijmeren hoe lang 't nog duren zal eer ik je voor goed bij me heb.

Nog zeven maanden! Zeven maandjes, kind. Nu trek ik je elke minuut dichter naar mij toe, elke minuut.

Kom nou eens zitten keuvelen, liefste!

Laat ik eerst eens dien gouden kronkel in 't haarspinsel van je ooren wegstrijken.

En kom tegen me aanleunen, borst aan borst, heel innig, heel hééI vertrouwelijk en in zaligen koester van je prachtige meisjeslijf.

We zijn nou heel gewoontjes niet. Al ben je nu nog zoo wondermooi, en zoo lang, kleine heilige, laten we ons nu eens als twee aardmenschjes bekijken, elkaar klein maken met vulgaire knussigheidjes, gewoontjes en liefjes.

Kom lieve, kijk niet zoo vroom!

Herinner je nog Florence, dien avond, maànden voor m'n ziekte, op m'n kamer?

Toen je je daar verkleedde als 'n Freja, 'n Gerda?....

Jij, de noorsche vrouw, met je gouden zonnehaar en je windekelkige blankheid? —

Ik zie je weer staan, de blanke armen in hun fijne lijn en soepele gracie, bloot uit de korte mouwen: en de weeke schaduw over je mollige armrondingen. En je knie èven teer-meisjeslijk, in 'n zachten span van 't voorkleedje, gebogen op 'n tabouretje, je lange gewaad in plooienpracht slank afrankend op den grond. En dan je denkbeeldige, symbolische weefgebaren door de lucht, als schreef je 'n mythische Runetaal, goud en geheimzinnig in 't ronddampende geel van de avondlamp.

Ik zie je weer in je op een àdemgolf verritselende witte zijde, dat sneeuwig glansde, moireerde en vouwde 't licht, en je blanke handjes stil wonderen verwevend. —

Wat slankte je lichaam godinnig. — O! ik wist dat je rank was als Venus, maar zoo'n taille....

Je stond er als 'n Iduna, in zachten lendewieg, die tooverend en geheimvol om haar heen kringde in kaatsenden worp, de blozende jeugd-appeltjes. —

En 't ging als 'n licht spel met rood-zachten gloed.

Herinner je je Florence, hoe ik versteld stond van 'n zoo wonderslank, teeder meisjen, met den los gestorten gouden harenstroom, de fijne schaduwdoezel er in, en de zonnegoudzijige glanzen er van om je hoofd en hals? —

Waar vandaan lieve, haalde je toen die plotse pracht?

Dat roode fijne koord om je hoofd, als 'n snoersel lichtend karmijn, enkele vlechten zacht omkransend.

O! je aanbiddelijk gezichtsovaal! Toen zag ik 't in z'n ragste en teederste schoonheid!

Je voelde je zelf Iduna, en Gerda.

Nooit zag ik zoo'n heilige schoonheid op je gezicht, zoo schroom-zacht en zóó wonderblank.

Je wangen kleurden éven doorbloosd als 'n ademtochtje rose, en je oogen glansden in één-licht-van verlossing. En je wondre hoofd zoo rag geboetseerd van lijn, met den gouden lampgloed in fond gezet, en 't bleek-fijne lichtspel op je naakten hals en armen....

Ik was overstelpt van ontroering om zooveel moois, zooveel goddelijks. —

Mijn wondere meisjen.

II.

Toen, in 't heilige spel van de weefgebaren lachte je me even toe, om je te doen herkennen! Niet Florence, niet liefste, liefste?

Je slanke naakte armen, met de hooge schoudercierselen en

korte mouwen wezen, en je handen lokten, riepen me. — Ik had je anders nooit durven naderen. —

Er wolkte een mythische sfeer om je heen. — Je haren, je fijngedoezelde brauwen, de bleeke trilling éven om je sidderend-aangedaan mondje, die huiver van hoog genot, was als verschijning in Freja's Walhalla.

Je rankte voor mij òp uit de besneeuwde wereld, de verre ijslanden, de blanke zilverzeeën, vol mythisch gerucht en zangerig spel nòg van de oude tijden, ruischend, ruischend; 't besneewde land waar toch de liefde-passie bloedt, rood, felrood als ècht menschelijke liefde. —

Waar de witte rozen bloeien tusschen de stralende sneeuw, den verblindenden schitter van blank-wit licht. Waar de zeegroene golving zwalpt en Aegier rondbruist met 'n woeste horde van bandelooze schuimridders; waar de eindelooze nachten goud-doorstard over de schemeraarde welven met een fonkel van zilverend avondvuur, in mythischen glans. —

En waar toch zoo hevig, zoo zuiver bemind wordt, als nergens ter wereld.

Hoe hoor ik nog je stem, dien zilverzachten zang vermelodieën door mijn kamer. Was dat niet 'n Walkure-lied, 'n lied van den noorschen schemer?

Was dat niet meesleepend van droomrigen drang, van àl bedwelmender, stijgender begeeren?

Je handen verweefden en teekenden gouden monstranzen in de heidensche luchten, en 'n immens verlangen vertrilde je stem in dat weemoedslied, dien zang van den noorschen schemer. Wat 'n stilte en een mijmering viel daarna in mijn kamer....

Was die ooit zoo doortrild van een vrouweliefde, van een stem zóó verzaligd van verlangen?

III.

Florence, je was 't niet.

Ik zag Ingeborg zitten, in een stijgende ontsteltenis wachtend haar Fritjof. Ik zag noorsche zomeravonden en zomer-

nachten om haar heen duisteren. En zoele boschgeuren haar omwuiven. —

Zij snikte, snikte.

— Ween niet meer, ween niet meer Ingeborg!

Kind, ben je 'n sage, 'n droom? Blank wonderkind, ben je 'n visioen van verteedering?

Ben je 'n vuur dat eeuwig brandt? Ben je de Liefde van 't Noorden. Ben je 't vuur dat brandt, als de zon z'n gouden oceanen de hemelen laat uitvloeien en afruischen tot 'n bloedroode pracht van vlammelicht, weerkaatsend op de droomrige spiegel-zee?

— Ween niet meer minnend meisje, wachtende, minnende, ween niet meer!

Hij komt, Fritjof, hij komt! Hij neemt je mee in z'n herkuul-armen.

Ik voel 't;.... 'n Jood die alles voelt,.... ik zeg 't je.... blank wonderkindje, ik, 'n jood die de witte roos van de noorsche liefde ingegeurd heeft, als de bloedende donkere roos van 't Zuiden. —

— Ween niet, niet meer. Hij komt je halen.

.... Wil je niet mee?

Zie toch Ingeborg, blanke roos van 't scheemerijle Noorden, zie toch hoe 't avondzonnevuur z'n hoofd en schouders al rood gaat omgloeien. — Zie, hoe z'n prachtige herosgestalte op hoogen maatgang van machtigen wil aanstapt, al nadert, al nadert. Hoe ze groeit voor je oogen!

Is dat Fritjof niet, de worstelaar en held?

Ik zeg 't je, blank minnaresje, ik, David, die alles voelt.

Zie z'n leeuwenhaar ruischen om z'n titanennek en schouders, zie z'n helmzilver flonkeren, als goud in den vurigen, dalenden zonnenevel.

Hij komt Ingeborg, sta òp en ween niet meer. —

Ik zie hem, ik sta op den hoogsten top, en staar over de bloedroode avondzee en 't zonnende land.

Zie, z'n zwaard in de hand. Hij heeft de steden in brand gelaaid; hij heeft de daken omvuurd, de vijanden vermorzeld

en duizenden handen heffen in jubel omhoog, als hun redder en kampvechter voorbij gaat!

Ingeborg, blank duiveke, sta op en ween niet meer!

Ik zie hem aanstappen onder de roodgloeiende zonnelucht. En vóór de avond verpurperd en vervaald ligt over 't land, is hij aan den boom waar jij wachtend droeft, en je hamerend hart beeft.

Hij is vol heugenis van jou! Hij is in z'n manlijke stoutheid verteederd en z'n sterke ziel snikt als hij jou eenzaam verlangen gedenkt. Hij snikt zooals alleen reuzen snikken en schreien.

Kom Ingeborg, ween niet meer! Leg je angstig-zoekende oogen rust op....

Eenzame, reine Ingeborg, goud kapelletje dat z'n licht weeft om de witte liefderoos!

Ingeborg! Zweeft om je hoofd geen wonderblank duifje in al kleiner kringen je omkransend, om je te troosten met z'n zoet gekoer?

— Zoeken je oogen nu weer gejaagd en bang over de roodspiegelende zee?

Maar bruist dan de zee geen galm van z'n roep naar je heen?

Hoor je de echo van je naam niet weerhallen over de baren?

Hij komt, hij komt, al nader. Hij komt Ingeborg en schrei niet meer.

David, 'n jood die àlles voelt, zegt 't je.

Ik kijk voor je uit op den hoogsten top. Ik kijk uit voor alle minnenden, wachtenden en verlangenden.

Hij komt, hij komt!

Geurt van de zilte golven, en 't rythmisch geruisch, niet heel de stroom van z'n wezen naar je toe?

Kom Ingeborg, sta op uit je droef gepeins en gestaar. Laat ik je nevelkleed zuiveren van 't zeeschuim. Keer naar je boom terug. —

Laat ik je armen kussen en je naakten hals, weef voort je wondre handjes.... weef voort....

Hij komt, hij komt!

Florence! hoe heb je mij dien avond laten spreken met dat blanke bruidje.

Wat heb je me dat laten zien, in jou gestalte, jou gebaar, jou neuriënden zang!

En die wondre sage in haar kristallen bouw en doorschijnende poëzie, haar geheimzinnig verdwijnend weerlichten over het sneeuwlandschap en de noorsche zee. Hoe doorleefde ik 't weer in m'n ziekte-nachten als ik slaaploos mijmerde en visioeneerde en mijn heete verbeelding zocht in de winterzonnige mythen. —

Is die graalpoëzie niet in al haar gradatie van blanken hartstocht, kristallen bouwsel van een geheimvol menschendrama, 'n levenscentrum waar alle gepeins en gevoel verzacht ligt onder de geluiddempende sneeuwvormen en den witten omgroei van het Noorden.

IV.

En nu vraag je me weer vooral te vertellen van m'n ziektevoortgang, van m'n werk, m'n plannen. —

Dat komt liefste. Dat komt! Maar ik moet je àlles zeggen, alles ook van mijn liefde, mijn voelen.

Zeg Florence, je vindt mijn haar altijd zoo mooi zwart, is 't niet? O! ik tril van vreugde, als ik hoor dat jij iets moois aan me vindt.

Ik begrijp 't veerpronken van prachtvogels voor de wijvekes. Had ik maar 't goudlicht van de fazant in m'n oogen; 't bronsgloeiende, 't roode getoover van 'n atalanta, als een mantel van levende schoonheid om mij heen! Had ik maar 't wonderpaars van den patrijs en 't goudpurper van 't roodstaartje. Had ik maar 't lichtgeparel van den tooverigen paradijsvogel met z'n legenddarischen staartkarbonkel.

Maar m'n haar vind je toch mooi, zoo zwart en vol echten ravenweerschijn.

Gloeit die er in?....

Florence? jij wijze kind, zoo kinderachtig.... Maar weet

je dat ik jood ben van geslacht op geslacht. Weet je 't goèd kind ?

Jij Noorsche, ik Oosterling !

Wat 'n wonderlijk paar ! O ! O ! Florence, hoe vaak heb ik smart gehad om m'n jood-zijn !

Juist wijl ik er zooveel moois van doorleefde. — Maar dat kàn er nog niet uit.

Later ! Later !

Laat ik nu nog heel even met je samen zijn. — Liefste.... ben ik niet als 'n Fritjof.

Neen Noorsche, dàt niet,.... maar ik heb z'n moed !

Ik voel me deel van 't hoogste....

En nu gaat de jood, die toch innerlijk in niets op 'n jood lijkt, je heel sterke dingen zeggen.

IJdel ?.... Zoolang nederigheid ijdelheid is, moet ijdelheid nederigheid zijn.

Ik voel me deel van 't hoogste, Florence !

Ik voel mij deel van 't heiligste, 't moedigste en zuiverste !

Florence stil ! Ontstel niet ! Want jij, jij moet me verstaan, als je m'n woorden maar in hun diepsten zin doorvoelt.

Ik, die dikwijls klein ben, onmachtig, ik voel me toch één met 't heiligste, schoonste en moedigste in 't leven, wijl ik de massa-ziel doordring, mijn Ik tast door 't licht van 't groote Al-leven. —

Menschenklein kind heb ik in m'n ziekte leeren kennen. —

Maar later, toen ik me zelf herwon, toen ik zeker was door die ziekte te sterven, ach liefste, toen zijn er wonderlijke en hoog-heilige dingen in me gebeurd. —

Niet waar Florence, jou mag ik alles zeggen ?

Wat voor anderen, nuchter verkoeld en met haatlijken wrevel verobjektiveerd, zelfvergoding lijkt, zal jij voelen in de zuiverste en hoogste geestesorde, waarin dat zelfbewust leven ook gevoeld is. — Want als één affekt er van versmonseld wordt in valsch vernuftspel, gaat de zuiverheid van de bedoeling ten onder.

Florence, ik heb den moed van en voor-me-zelf vast te stellen wat anderen van me zeggen.

Er zijn die er naar hunkeren 't te hooren uit den mond van vrienden, vijanden of.... uit den lof der zotten. Ik bekommer mij om geen der drie soorten. —

Ik heb me aan me zelf geopenbaard en ik weet deel uit te maken van 't hoogste. —

Hoe weinig schepsels zijn er groot-machtig in fier zelfbewustzijn, dat nooit tot zelfvergoding kàn leiden als je intens weèt hoe elk deeltje van individueele grootheid, produkt is van gemeenschappelijk bestaan, en zonder dàt geen sterveling iets kon beteekenen. —

Er spreekt geen hoogmoed in mij als ik zeg kind, dat *in* mij leeft en zich uiten zal, het hoogste en geweldigste schoon dat ooit 'n menschenkind voelde, scheppend voelde; dat alle sentimenten van innigheid, diepte, verlangen, teederheid, liefde, een centrum vinden in mijn zielekerk.

Ik ben opgegroeid in zonneglans, en m'n gesternte is van kristallen fonk'ling.

Ik vrees geen enkel mensch in den geest, en geen sterveling kan mijn gevoel, mijn leven, mijn waarnemen, mijn dramatiseeren, mijn psychologie en fantasmagorie, grooter, dieper en ontzaglijker zeggen dan ik-zelf.

Ik voel me doorstroomd, doorpassied en doorgloeid van het goddelijkst-menschelijke, en verhevenst-menschelijke.... En ik weet, dat al mijn uitingen in die opperste sentimenten gedrenkt staan. —

Niemand hoeft mij aan te moedigen om de „aanmoediging" zelve, noch mij met lof te bestrooien of met schimp te begrinneken, om mijn *Ik* daarmee te treffen.

Want niets is bij machte mij te raken.

Ik werk als een natuurwet, ik moèt, zoo goed als 't razen van den donder, 't zeisen van den bliksem, 't zee-zwalpende stormgerucht en 't zingen van de vooglen.

Als men mij bewondert om *mij* welgevallig te zijn, en niet

kristal-zuiver om mijn uitingen, dan sla ik dat gekal neer, zooals ik uitingen van jaloezie, afgunst, wrok en kleinmenschelijk venijn verpletter, met den allerdiepst-moètenden voortgang van àl nieuwer werk.

Florence, ik ben niet trotscher, ijdeler, niet hoogmoediger dan alle gewone menschen.

Ze zullen 't wel zeggen als ze dat lezen, maar ik zal er om schateren.

Ik weet dat wij menschen eigenlijk allemaal nietelingen, onbeholpen dwazen zijn.

Maar de groote kunstenaars zijn ten minste nu en dan sublieme dwazen.

Ik weet dat wij nederigjes, fatsoenlijkjes, en bescheidenlijkjes moeten zijn.... en ook mògen wezen.

Ik weet dat wij met al onze gewichtigheid en voelingen toch door de eeuwen heen verstuiven als strandzand.

Maar 't is me, ook vóór mijn ziekte, heel klaar geworden, dat we in ons de hoogste bevatting hebben van 't leven ; dat we in ons een goddelijke kern dragen, die ieder in zich zelf alleen kan ontbolsteren, als hij juist het groote menschenleven in àl z'n vormengroei vermag te doordringen.

Wij hebben bewustzijn van ònze nietigheid tegenover den Kosmos.

Maar dat nietigheidsgevoel getuigt juist aan den anderen kant weer van onze grootheid. Zeker, we zijn onder het sterrenheelal, pygmeetjes, zwatelaars. We voelen in ons ronduizelen een vaag besef van 't Eindlooze, als we onder 't nachtazuur opstaren naar 't luidlooze, eeuwige Heelal. We staan stom, verslagen, zielsbevend voor de ontzettende zeezwalping en den dondertoorn van 'n stormzee, als voor 't groot-bange gerucht van een oer-onweer.... Maar wij kleine zwatelaars staan te trillen met een goddelijke ziel vol schoonheidsontroering, wij stamelaars omvatten, probeeren te doordringen, te betasten, te doorvoelen al die grootschheid.

Zoo is de Geest van de Schoonheid ook eindeloos in òns!

Dat kleine brein, die nietige passie-zware mensch, doorduizelt toch met z'n kleine begrip en z'n intuïtie, die Eeuwigheid, en z'n innerlijk oor vangt den verren galm van den eindeloozen kosmischen rhytmus.

Met dat bewustzijn, dat werkende brein, die ziel, zwellend van de godlijkste schoonheidsontroering, dat kunstenaarssentiment, dringen wij door tot de kern van 't menschelijk-goddelijke, en onze intuïtie wordt tot 'n wijding van het groote onbekende.

Dat is het kosmische godsbesef van den grooten zielekunstenaar.

We voelen te behooren tot het onbekende, want wij menschen zelven zijn even groote verschijnselen, vreemd en almachtig als de buiten òns waargenomen zeestorm, het sterrenheelal en de donder!

Wij zien het sterren-heelal zóó doorhuiverd van grootschheid, met een *Ik*heid die zèlf die grootschheid schept, doorvoelt. — Wij zijn één met de geweldigheid van het verschijnsel. Want in onzen geest en ziel wordt het tot een Eenheidsvoorstelling.

En draaien wij ons om, met den rug naar 't Sterrenheelal, wroeten wij in de maatschappij, zijn we wrevelig, woedend, jolig, kwaadaardig, ijdeltjes.... dan doen we niets anders dan nog eens heel scherp bevestigen 't gevoel,.... dat we tegelijkertijd aan 't grootste en aan 't kleinste vastzitten in deze wonderwereld van leven, gaan en komen.

Zoo bevat een met smaad weggeworpen, glazerige aardappel wat groeisappen voor de goddelijkst-uitgroeiende orchidee; den goudlila dichter onder bloemen.

Shakespeare, Goethe, Dante, Homerus, 't waren reuzen van ziel en van geest, maar al hun werken te saâm kunnen mijn gewaarwordingen en mijn diepste aandoeningen niet zeggen, noch vervangen, ook niet als ik dóórvoel en dóórdenk van en over de dingen die zij diep voelden en diep dachten.

Ik zie die Grooten om beurten even afhankelijk, kleinmenschelijk zwak, stumperig en verdrongen met hun hartstochten tegen de Eeuwigheid aanstaan, als welk ander sterveling ook, woest-geestelijk vagebond of kamergeleerde.

Ik voel mijn ziel, mijn sentimenten, mijn levensaanschouw, èven machtig, even groot en teeder, als zij hun ziel en sentimenten voelden.

Want wat zij mij zeggen in hun werken voel ik zelf even diep en zalig, even machtig intens, ook zonder hen.

Er zijn misschien nog maar enkelen die zóó opperst liefhebben de schoonheid en 't leven, en zóó in de hemelsche sfeer van het groote geluk ademen, als ze zien, met den uitgeschroeiden hartstocht van hun hoog begeeren, àl wat er bestaat. Er zijn misschien maar enkelen die zoo gelijkelijk ontroerd worden door de schoonheid-van-overal, in de dieren- en menschenwereld, in de Smart en den Jubel.... en die zoo kunnen beminnen. Want voor mij is er geen teederheid in den iagsten adem van zielsverlangen teeder genoeg, geen verrukking, geen bedwelming van vrouw-mooi, verrukkelijk en bedwelmend genoeg. — 't Teederste en hartstochtelijkste op aarde en in den hemelsfeer gevoeld, doorhuivert mijn ziel, die brandt als 'n zon, en heimwee verglansd als de maan, — mijn ziel, die 't vuur heeft en de hitte van het gloeiende zonnelicht, en tòch ook maanden en maanden zilvert als de maan, de schuchtere omkransde en zacht-heimvolle nachtpeinster.

O! Florence, ik voel mij deel van 't allerhoogste waar al die reuzen zich deel van voelden. Het verhevenste van 't leven en de schoonheid zingt in mijn ziel éénzelfde melodie, als het in hen gezongen heeft.

Maar nooit, nooit vergeet ik onze dualistische natuur, vergeet ik dat de kosmische Demon ons aan het grootste en kleinste tegelijk vastgeklonken heeft.

Is niet de smachtende liefdeshunkering van den grijsaard Goethe naar Ulrika, 'n kind meisje van zeventien, demonswerk?

V.

Zoo zie ik veel ongeschreven drama's en epoden in 't leven.

Gelukkig de enkelen die in harmonische kracht zich gróót uitspreken kunnen.

Maar een doodeenvoudig visscher, hier aan 't barre winterstrand, die bij hevig stormweer en noodzwalpende golven, zijn lijn uitschiet, of in de reddingsboot stapt waar allen aarzelen, z'n roeiers beveelt, met 'n gezicht, waarop de eeuwigheid kracht en deernis heeft gestriemd, Florence, zoo een doodeenvoudig visscher ondergaat in *die* uren dadelijke aanraking met 't hoogste dat er in 'n mensch kàn leven.

Niemand dùrfde, en zijn zware stem dondert 'n bevel, de roeiers kruipen in hun sloep, bevend en beschaamd en hij dreigt ze den kop te verpletteren als ze niet doen wat hij verlangt. En stroef en geweldig ziet hij uit, onder den zuidwester naar 't gestrande schip in nood, en wenkt de gillende schepselen toe, moed te houden.

Florence, voel je den huiver van heiligheid bij zoo'n daàd ?

Is dat niet zelf 'n epos, 'n drama, 'n lied, 'n zang ?

Hij is iemand in aanraking met 't heroïsche, 't goddelijke !

Heel het groote, klassieke epos heeft aan zulk soort schepsels z'n merg te danken. Zoo'n kerel draagt in de hitte van zijn bloed een machtigen ontroerings-hartslag mee. — Daar is geen berekende humaniteitszin, geen lor „ethiek" bij. Maar het is één vorm van groot levensschoon dat zich in dien robuusten reus zóó heroïsch openbaart.

Hier geen slagveldmoed die narkotisch werkt en krankzinnigheid lijkt.

Hier een daad als 'n donderslag, geweldig mèt bewustzijn van heroïeke kracht, daad van een ziel die in 't volle licht van 't Eeuwig-goede arbeidt.

Is 't ijdelheid ? 't Vooruit zien blinken van de reddingsmedaille ? Belooningszucht ?

Groote goden ! die kniezerige bepeuteraars van 't machtigste levensgevoel !

Zie de zee maar eerst eens zóó in z'n woede branding met z'n kokend schuim dat rondvliegt als gloeiend heksenspeeksel. Hoor z'n golven razen en zieden; hoor de zee in z'n donderenden scheppingszang, in woest gerucht, alsof de wereld vernield wordt door den ruischenden haat van honderd goden; alsof er nachten over de aarde gaan vallen, duister en ontzaggelijk vol oergeweld, gelijk vóór den Genesis; nachten waarin de Geest-Gods zweeft over de woeste-grimmige aarde, nog vol afgronden en zwarte geruchten.

Zie zoo'n zee.... en beoordeel dàn de daad!

Wat 'n zotte zelfgenoegzaamheid zit er in de meeste menschen van nu.

Wat 'n laffe, puffe idealen-versnorkende berekeningszucht en burgelijke lauwte.

Ik kan schreien Florence, van geluk en ontroering om zoo'n eenvoudsdaad van 'n schipper, 'n zeebonk die verbluft stamelt als de redding goed afgeloopen is....

— Wa sel mijn nou genaèke! Ikke eb mijn plicht edaèn menairtje! al was d'r 't waèter wa driftig, nièt-dan?

VI.

Florence, hoeveel moet ik nog zeggen van onze diepste natuur. Ik wil, dat je m'n heele belijdenis hoort.

Waarom begrinneken ze Nietzsche, dien subliemen nar soms, met z'n koninklijke dwaasheden, dien Don Quichotte in den kring der bedialektiekte vadsige en dikbuikige wijzen. Niet wijl hij durfde zeggen hoe groot hij, hoe stumperig, niksjesnederig en onpersoonlijk de anderen geweest waren, was hij 'n Dwaas, maar koninklijk-mal, wijl hij het groote en kerngoddelijke van de gemeenschapsliefde niet voelde, dat 'n Griek 'm toch had moeten leeren. Er is nooit hartstochtelijker nar in fel parade-pak, met bellen op den kop en klankzangerig betambourijnd, door den modernen zede-tijd heengeschreden.

En nooit is de zielsblague, de individualistische waan zoo zuiver gezegd, zoo sterk en innig verliteraird.

Zijn blague wordt bèlachen nu, door nog paskwilliger blagueurs dan hij, lui van verstandelijke garstigheid en voos leven. —

Zijn blague was 'n èchtheid in hem, hùn blague is 'n leege valsche opwinding.

Ken je Nietzsche lieve? O! 't is 'n rakker! Pas op! Je zet 'm naast Jezus of naast 'n charlatan! Om 't even, 't is 'n rakker, maar 'n mensch die zich durfde uitleven zoo ècht als er maar weinigen op de wereld kunnen en durven. —

Hij dùrfde leven. Lijkt dat gewoon? O! 't Komt bijna nooit voor.

Hij dùrfde leven, machtig uit!

Zijn zelfvergoding is 'n andere pool van òns kommunisme. Vandaar dat hij de bourgeoisie in haar zwakke nietige leugens haatte en 't pessimisme verdoemde!

Wij hebben leeren zien dat we te zamen eerst wàt beteekenen, en dat persoongroei geheel afhangt van 'n sociale levensverordening. Wij hebben onze individueele funkties begrepen in de studie van het maatschappelijk organisme en zijn universeele wisselwerking op elk schepsel.

Onze affekten zijn subjektief. Ook wij socialisten erkennen de geestelijke zelfstandigheid in al z'n gradaties van ieder individu, vooral als dat individu scheppend kunstenaar is.

Maar Nietzsche was blind voor de ontzaglijke levenswet dat de Grooten en Allergrootsten er zijn, — niet ten koste van, — maar doòr de massa.

Onze schoonheid en ons geluk leeft 't hoogst waar geen vulgaire behoeften meer bestaan. —

Al onze arbeid van nù is voor 't grootste gedeelte dierlijk, zonder hoogere geestelijke liefde.

Neem de bestaanszorg van ieder schepsel wèg, en op den duur zal allééén genot voor het hoogste schoon in de menschsoorten overblijven; zal de arbeid zijn, bij ieder schepsel: uitstorting van ziel of verstand, uitstorting van levensliefde en schoonheidsontroering.

Liefste, is 't niet roerend dat ik van jou naar Ingeborg ben gedragen en nog altijd toef aan de blanke poort van het sterkste zonnelicht ?

Ik kus je kind, ik kus je.

TIENDE HOOFDSTUK.

— Zoo David, kerel, lig je daar! geef me 'n poot!

In prachtige innigheid en gul van gebaar kwam hij op me aanloopen, m'n jonge vriend Sam van Daalen, mijn dokter, vier jaar ouder dan ik.

Ik schoot in tranen! M'n warme hand wurmde uit de dekens. En ik wist van ontroering zelf niet wat ik terugstamelde.

Ik lag in de donkere alkoof van m'n nieuwe woning.

Nu zou ik hooren wat er voor goed met me gebeuren ging.

Hoe innig en toch verontrust keek hij!

— Vertel me nu eens 't een en ander David. Wat heb je vent? Wat heb je vent? Waarom heb je mij juist laten roepen? Ik ben dadelijk gekomen.... Maar ik ben kinderdokter.... Nou, 'n kind ben je nou juist niet.... Maar zeg nou maar eens kalm-an,.... wat scheelt je?

Ik antwoordde zacht, heesch. Ik vertelde hem van mijn werk, m'n vurigsten hartstocht ervoor; dat ik alleen leefde voor mijn kunst en voor 't heele leven. Ik vertelde hèm onderbroken, hijgend, hoe ik gewerkt had en hoe hevig geleefd. Dat wellicht nooit 'n schepsel de schoonheidsontroering, niet alleen van literatuur, maar ook voor muziek, schilderkunst, filosofie zoo òp zich had laten inwerken. Dat 't was mijn adem, mijn loopen, mijn zwerven en slapen, mijn droomen en denken; mijn heiligste verrukking en mijn goddelijkst peinzen. Dat 't was, mijn woord en wederwoord, 't binnenste merg van alles wat ik beroerde; dat geen minuut voor mij verging, dwars door zorgen en gebrek, kommer en misère, of ik had er mijn verrukking van 't leven luid in weerklonken.

Ik vertelde hem alles, onderbroken, hijgend.... Hij wou

alles weten, ik verbrokkelde de zinnen, ik verstamelde een tragedie, met de stem van een stervende, maar hij begreèp, doorvoelde.

Z'n klein, mager lijf zat tegen de beddeplank opgedrukt. In de donkere alkoof duisterde m'n verleden. Zacht verzocht hij de verpleegster de rechterdeur wat te openen.

Op z'n gouden bril kwam nu vonkerend geschitter trillen van zonlicht uit de voorkamer.

Vroom zat hij te luisteren, roerloos met de fijne en levendig-sterke aandacht van een persoonlijk denker, een stroeve peinzing die mij deed voelen dat ik begrepen werd.

Z'n geestige oogen, en heel z'n sprekende Heiniaansche kop verwerkte wat hij hoorde. Ik had 'm veel van m'n lijden en werken verteld, — ik voelde dat 't genoeg was.

Uitgesproken, lag ik doodop, ademloos, éven met bevend gesloten oogen neer.

Ik begreep dat hij als dokter me niet zoo had mogen vermoeien, maar ook, dat hij door ineens alles te hooren, ook scherper z'n diagnose kon stellen.

Want hij kon niet gedacht hebben, dat ik zoo doodelijk verzwakt was.

Zacht draaide hij zich om en greep m'n pols.

— Ik blijf 'n uurtje bij je, jonge. Wees maar kalm.

Ach Florence die stem, dat moedgevende, prachtig-diepe altgeluid en die luchtige ironie in allerlei voorbijvliegende komische opmerkinkjes, fijn uitgeraket, speelsch, toch nooit druk, statig en rustig, — o! hoe herkende ik weer elke wending van zijn prachtig vernuft! 't Gaf me dadelijk een zekere opleving, 'n vertrouwen. M'n apathische sluimer en psychische inzinking kreeg 'n vitalen terugschok.

Hij onderzocht me geheel, alles heel langzaam en zacht; want hij zag hoe uitgeput ik hijgde. Zus hielp, stond hem bij met de petroleumlamp. Ik vertelde hem nog wat van m'n martelenden hoofddruk, m'n sensibiliteit voor geluiden, van m'n nerveuze stikkingen telkens en m'n helledroomen.

Hij luisterde weer en onderzocht.

Wat prachtig in aandachtspanning stond z'n geestige kop. omglansd van lampgloed, wat fijn werkten z'n oogen onder de vonk-bril, en als in windspelen omgeurde mij z'n hospitaalachtige chloorformlucht. Zus bleef al maar achter hem, omschijnseld d'r madonnakopje in roodgouden gloed, vol spanning dokters' stil onderzoek bekijkend.

De verpleegster ondersteunde mij. Met borst en longen was hij heelemaal klaar.

— David, klonk klankvol en innig z'n stem, je hebt longen van goud en 'n hart van platina. Je borst is van staal, alles Metusalems-gegarandeerd ècht! Z'n humormond, joodschschalks en rag-geestig gelijnd, lachte fijntjes; z'n humoroogen guitigden feller in den lampgloed achter de vonkerende glazen.

— Maar toch ben je 'n heel klein Davidje. Deze keer heeft Goliath jòu geraakt, en niet met 'n kitteltje, en niet met 'n keilertje, maar met 'n echten keisteen! Je bent erg overwerkt. Dat is alles!

Neurose.... begin paralytisch.... maar teruggegaan.... Je hadt er nòg leelijker bij kunnen zijn. Nou is 't eenige recept .... 't laken! Beheersch je.... bedwing je.... rùst! Zet allereerst je werk uit je hoofd.... ik weet wel dat joù vooral zoo iets heel, héél moeilijk zal vallen, maar probeer 't ten minste .... 'n Vent als jij kan alles! Je zult zien, 'n korten tijd.... en je bent er boven òp. D'r is hier maar eigenlijk één mensch die je genezen kan.... dat ben je-zelf!

En hij ging door Florence, in leuke, zachte raadgevingen, toch suggereerend 'n scherpe gedragslijn, maar spelenderwijs door z'n woorden heèn, om al 't dokterachtige, pedant-stugge er uit te bannen. Met komische inschikkelijkheid zei hij dat ie 'n groòt kind als David wel bij uitzondering behandelen wilde, *als ik* hem maar ganschelijk vertrouwde.

Toen ik Van Daalen naar z'n eigen toestand vroeg wat later, en iets wilde weten van de gevolgen van zijn pleuris, zei hij gemaakt-luchtig:

— Prachtig jonge! prachtig! Ik word een onverslijtbaar aes-kùl-aap! ik heb nog zooveel polsen te voelen, als jij letters

schrijven moet,.... en krijg ik geen menschen of kinderen meer.... dan word ik veearts.... wel zoo'n goed baantje.... de beeskes verwijten je je stommiteiten zoo niet als de oogen van 'n stervend mensch.

II.

Na twee uur ging hij weg. 's Avonds zou hij terugkomen.

Eerst had hij 't wat te duister in de alkoof gevonden, maar toen hij merkte, hoe gevoelig ik was voor licht en straatgerucht, leek 't hem toch ook beter, mij de eerste week zoo maar te zien vervelen in 't donkere hok, indrukloos blijvend voor buitendingen.

Hij had me gezegd dat ik over 'n maand misschien alweer over m'n werk gebukt zou zitten, al was 't 'n uurtje per dag, heel kalm.

O! Hij had in de alkoof 'n glanzende levendigheid achtergelaten en den chloorformgeur, die mij van hem niet hinderde en benauwde.

Florence! Hoe verlangde ik na dat eerste bezoek naar jou!

Hij had me ten strengste verboden, een enkelen brief te lezen, ook van jou niet. Ik geloof dat dit feit jou ten slotte in angstig voorgevoelen naar mij toe heeft gebracht.

Hij had Zus de strenge verplichting opgelegd niemand bij mij toe te laten, vooral geen menschen die mij emotioneerden. Ze mochten me hoogstens èven zien.

Ik moest in absolute afzondering rusten.

O! Dat smoorduistere alkoof met nu en dan even den goudgloed in 'n hoek, van de lamp. Dagen als nachten; nachten als dagen! Wat 'n tranen heeft dat hok van me opgeslurpt, wat 'n wee en ontzettende smart.

Maar er was weer iets in me, dat mezelf richtte. Ik wilde me beheerschen, geen sterveling de werkelijke hevigheid van mijn leed laten zien.

Ik verborg mijn begeerte naar jou, diep, diep, in m'n ziel als 'n gewijd geheim. Ik voelde ook de waarheid van mijn vriends woorden, dat ik geen nieuwe prikkels van buiten heb-

ben mocht; dat ik me moest vervelen wilde ik 'n kansje op herstel zien naderen.

Ik moest leeg worden, leeg en emotieloos.

En Zus zou zorgen dat niemand me onverhoeds overviel; indringerige vrienden, familie, belangstellenden. Elk stormig aandringend, sluipend, of haar verteederend bezoek wees ze met sterke, zelfbewuste zekerheid af.

Broers, vrienden, vriendinnen, allen duwden ze den eersten tijd op zij, zoodat ik zelf alleen gedruischlooze, vage gesprekken hoorde, heesch-verfluisterd in de woonkamer.

Dag aan dag bleef ik verschroeid in 'n heete koortsige klamheid, verviel ik van den eenen, van dolle droomen doorjaagden en verwoesten slaap in den ander. Vóór mijn bed, in de duistere alkoof, zag ik bij wijlen 't gezicht van de verpleegster, schimmig en stil.

Zus verzorgde 't eten voor ons drieën en heerschte alom.

Kwam mijn vriend-dokter dan ging er heel hevig 'n stille juich in me òp. Uit de grootste apathie wist hij me op te wekken, weer te brengen, met z'n warme, menschelijke innigheid, z'n heerlijke scherts, z'n goedlachschen spot en fijne sarkasmes, waar ie me hebben wilde.

Vriend, hoe wordt m'n ziel nog doortrild van een allerhoogst dankbaarheidsgevoel als ik je herdenk!

M'n herinneringen aan jou zijn feesten voor m'n ziel! Er is in me 'n gewapper, geklapper van vaandels en vlaggen, die in windspelen hun taal spreken van jolijt en luchtknallende vroolijkheid. En soms zijn die herinneringen aan jou alsof ik den ganschen dag niets dan lijkwagens en rouwstoeten ontmoet op mijn stilsten peinsweg.

Eindelooze weedom deint in mij áan!

Waarom, waarom moest alles zóó gaan?

Florence, nooit in m'n gansche leven niet, heb ik 'n dokter gezien met zoo vriendelijk-mooie oprechtheid, zonder de geringste aanstellerij. Nooit één die zoo weinig gewichtig deed.

Nooit een met zooveel humanen eenvoud, en toch schalksch, fijn, beslist, zoo zeker en zuiver wetenschappelijk. Hij luisterde scherp, vergat nooit wat, bracht maanden later, nog elk onderdeel van 'n gegeven uitspraak te pas, verdiepte psychisch alle opmerkingen met 'n levendige, fijne waarneem-bekoring.

Waar ik eerst, bij anderen, zoo tegen heb opgezien, verviel bij hem geheel. Ik wist hoe oppervlakkig de kennis van het kunstenaars-zieleleven bij de meeste dokters is. Ik wist dat door elken zenuwarts, mij niet kennend, na onderzoek 't apraxia algera zou uitgesproken worden, 'n psychologische storing, 'n verhoogde voorstellingswerkzaamheid, 'n nerveuse onmacht, die me geheel ondermijnde. Ik wist hoe weinig diepgang hun analyse voor mijn gemoedstoestand zou hebben, en hoe grof ze het verbeeldings-komplex in z'n diepst-psychische werkingen van mijn geestelijk leven, zouden terugbrengen tot zekere fysiologische stoornissen. En ik kende hun gebrek aan scherpe waarneming, hun weinig logisch-verbinden van omschreven verschijnselen, en hun zwatelende pedanterie, waarmee ze hun onmacht en absentie aan diagnostische gaven meestal willen bedekken.

Bij hem niets daarvan! Wij hadden vroeger samen gewerkt, veel der grootste levensgeheimen met schroomvollen eerbied besproken, en hij wist hoe ik hun psychologie van het kunstenaarsgevoel, hun psychisch indringen in de spanning van een scheppingswerk, allergebrekkigst vond, wijl zij met hun nuchter verstand stonden buiten de werkingen van verbeelding en dramatisch sentiment, en met scholastische psychologie, zònder groote klinische intuïtie, voor mij nooit iets konden bereiken.

Maar 't innigst was wel dat hij dadelijk in mijn geval z'n onmacht geheel bewust was, en heel zuiver 't vermogen van z'n hulp afgrensde. Ik begreep heelemaal wat hij bedoelde met z'n woorden dat ik me alleen zèlf genezen kon. Hij was er om te kontroleeren en om de mogelijkheid van komplexen die zich zouden kùnnen voordoen. Daarom vertrouwde ik hèm dieper, rustiger dan ik zou gedaan hebben iemand die niets van het zieleleven en de zenuwwerkingen van een schep-

pend kunstenaar snapt; die noch in zijn voorstellingsleven, noch in den aard van zijn dramatisch sentiment doordringt; die ook niets fundamenteels van de grootheid der kunst begrijpt, zich alléén allergewichtigst voelt tusschen de hypothese van z'n ziekteleer. Maar om een nog diepere reden vertrouwde ik hem. Hij was zelf *artistiek*-voelend en met de grootste zuiverheid van wil en vermogen drong hij door in onze affekten.

En dan z'n prachtig-menschelijke natuur. Er was in hem nooit iets van een poseerenden polsvoeler en wijsdoenden receptenschrijver. Hij was ècht-nederig en ècht beslist.

Florence, als je'm in z'n onderzoek aan mijn bed gezien had; z'n bescharrelen, in dat donkere alkoof, van 'n lichaam dat zich niet van rechts naar links kon draaien. Als je had gezien 't onafgebroken flonkeren en spatten van z'n scherts; z'n levendige gevatheid, z'n fijnzinnig overal zich tusschenwerkend vernuft met arabeske van gracie zich door z'n zinnetjes heenstyleerend, o, je zoudt 'm gekust hebben!

Ik voelde dat hij zich met heel z'n ziel aan mij gaf, met z'n diepste kunnen en willen.... Ik voelde z'n liefde, z'n bedwongen passie voor mij bij iedere handeling. Nooit bijna zei hij me wat van m'n werk. Maar 'n enkele keer liet hij 'n paar zinnen los die mij doorsnikten van geluk, omdat ik dan voelde hoe geweldig hij het had ingeleefd.

Ging hij weg dan viel de duisternis van de alkoof driemaal stikkender over mij heen. Dan bekroop me weer sluimer na sluimer, waarin ik in koortsbrandende fantasie een wereld van ontzaglijke vreemdheid om mij heen zag wentelen.

Florence! Wat ik in die bange jaren doorleefde, dat is bijna onuitsprekelijk.

'n Woord dat ik meestal hol, rhetorisch vind, maar hier nog dor lijkt van nuchterheid. Ja kind, onuitsprekelijk!

III.

Ik voelde dat ik 't Doodenrijk naderde. Ik had gemerkt dat mijn vriend Van Daalen al ernstiger, onrustiger gezicht

trok na ieder nieuw onderzoek en visite. Ik voorvoelde dat 't met me gedaan moest zijn, dat ik aan 't uiterste lag.

Er zat 'n grillige ijlheid, 'n benauwende druk op m'n keel, m'n voeten gloeiden in roosterende hitte, en van m'n beenen sprong de vuurstroom naar m'n handen.

Later zei me Van Daalen dat ik toen ook aan 't uiterste geweest was!

Lag ik wakker dan stond m'n werk voor me met al z'n schepselen, z'n heele architectuur, maar dan in konstruktieve verbrokkeling, scheef gezakt en gebarsten, bezien in de hallucineerende onrust van mijn doodsgevoel.

Lieve! Heb ik je al gesproken van het martelende verdriet dat ik leed toen ik voorvoelde dat ik midden in m'n scheppingswerk zou blijven steken? Nog heb ik je'r niets van gezegd. Er zijn ook dingen die in eeuwige smartgestalte voortschrijden!

'T Was 't vreeselijkste gevoel van navrante, jagende en vliegende smart dat ik ooit doorleefd heb.

Ik wist nu eenmaal dat ik dood zou gaan. En ik haatte diep en hevig alle vooruitloopende ontroeringstragiekjes. Maar ik wist 't.... en 't was toen zoo doodstil in me!....

Lieve! dat schrijven nu over 'n gevoel van zóó diepe met allerlei geheimenissen omsluierde verlangens. Lijkt 't niet 't ontrafelen van bloeiende rozen, 't moedwillig schudden van sneeuwig-bebloesemde vruchteboompjes?

Maar 't is toch ook van zoo intense herinneringspracht?

Liefste.... dat doodsgevoel dan, was eindelijk heelemaal in me verrustigd, verkristald. Ik keek er naar òm, kalm. Er was niets meer in me van overgevoelig angstbewustzijn, 'n doodsverteedering die altijd komt. Ik lag soms rustiger te ademen, in den greep toch van dezelfde hevige benauwingen van vroeger.

Maar wat gejaagder in me kwam opstaan was de zorg voor de voleindiging van m'n arbeid.

De gansche levensspanning der figuren, der zielen werkte in mijn ziel tienvoudig na. 't Werd 'n smeeken aan 't leven om nog zóó lang te kunnen ademen, als alleen noodig was om die, in mij rondzwervende, hun eigen wezenlijkheid zoekende Ikken uit mijn geest, mijn eigen brandende Ik te dragen. Hùn leven, hùn gevoel, hun persoonlijke diepte wou ik niet meetrekken in mijn dood.

Liefste, kindeke, dat lijkt allemaal zoo gewoon, zoo individualistisch, maar inderdaad is 't van een verbijsterende schreiende tragiek.... de worsteling met den Dood van een naar leven snakkend kunstenaar, die eindelijk heelemaal glanzend-kalm berustend in z'n eigen lot, zelf te moeten sterven, — smeekt, sméékt, z'n werk dat hem lief is als 't licht en 't heiligste van z'n jong bestaan, nog te kunnen voleindigen, dien arbeid zijn laatste leven te geven!

IV.

Florence, hoe heb ik als joodsch jongetje vroeger, meelevend 't bijbelsche epos van 't Oude Testament, met een intuïtieve vereenzelviging van al die menschen daar, dat land en die volkren, niet geschreid om de sombere ramp van Simson, den blindgestoken reus?

O! wat 'n symbool van vernietigende ontzetting ademde er in de tragiek van zijn verzwakking. In zijn blindgestoken oogen doolde voor mij een duisternis van de schrikkelijkste vereenzaming. Hoe heb ik als jood-jongentje z'n lot omhangen met het rouwfloers van m'n prangendst meelij. En hoe heb ik ééns nog meegejubeld, toen Simson z'n herkulischen wil vóór den heidentempel weerkreeg. God smeèkend om hèm, voor enkele minuten, z'n oerkracht terug te doen stroomen in z'n verweekte spieren; voor één minuut z'n armen en pezen weer te spannen tot 't staal van zijn vroegere titans-kracht. Hoe heb ik gejubeld toen hij die trilling van giganteskemacht

weer door z'n lijf voelde stroomen, en met zijn, van wraakhartstocht bevende reuzehanden de tempel-pilaren bijeen rukte, al zijn vijanden, de hoonende bespotters van z'n weerlooze blindheid en zich-zelf begroef onder 't heete onweer, den aardbevenden dreun van het neerstormend tempelpuin.

Er is nooit grootscher en levensbreedere tragiek geschreven dan in deze simpele episode. Maar als mannetje, met de fijn-zwevende fantasie van een gevoelig joodje, voorbeschikt alle duisterheden van taal en visie, tot in-'t-kernst-eigene, zònder verklaring, alleen met eigen intuïtie te omvatten, op te lossen, voelde ik toen al de ontzetting van 't Simsondrama voor mij 't meest, 't breed-menschelijkst, *niet* in z'n smaad, *niet* in z'n volvoering van wraak, maar in zijn heilig-ontroerde momenten van bidden aan God om kracht, om nog één keer te voltooien, al ging hij zelf er bij onder, wat hem toèn 't hoogst scheen.

Dat smeeken van dien blindgestoken reus, dat vurig erbarming vragen is van een zóó groote droefnis, dat ik er nu en eeuwig weer bij sidder van ontroering.

En zoo heb ook *ik* 't leven gesmeekt, niet om me uit 't doodenrijk te houden, — dat kon niet meer, dat voelde ik en maakte me ook niet meer bang — maar om nog éénmaal, éénmaal kracht te herwinnen van vroeger, mijn arbeid te kunnen afmaken die ik met een ziel vol verrukking had opgezet, die menschenpassie te mogen àfbeelden, die gestalten te kunnen boetseeren tot de laatste trek gedaan was, en dan te sterven!

Dat smeeken, liefste, was een der vreeselijkste tijden van m'n ziekte. Want voor mij bleef 't 'n vragen aan blinde machten. Ik wist niet waar ik heen moest, ik alleen met m'n kosmischen godsdienst.

Ik smeekte mijn vriend me te zeggen of hij me niet kunstmatig zóó kon herstellen dat ik ten minste nog 'n vier maanden wist te schrijven, al ging ik er dadelijk daarna bij ten onder.

O! lieve! Hij lachte niet meer om m'n smeeken! Hij

begreèp, begreèp! Hij voelde hier te staan voor 'n heilige ontroering. Hij moèst voelen dat nù sterven, midden in den groei van mijn werk zou zijn als 't vermoorden van 'n barende vrouw, of iets van zóó martelende wreedheid. En hìj weende met mij om m'n gloeiend smeeken en roepen. En uit z'n stil verpletterd meeschreien voelde ik dat z'n objektiviteit versmolt in den geweldigen ernst van het tragische geval. En luider, al luider bimbamben in somberen zang de doodsklokken langs m'n ooren.

Met wat bezorgde liefde keek ik dagen en nachten naar de schepsels uit m'n boek.

Je weet kind, hoe razend lief ik den kunstarbeid heb, hoe lief mij 't scheppingswerk is.

Er waren voor mij nooit goddelijker uren in 't leven, dan de tijd waarin àl wat van vèr geklonken had, al wat vaag zich verwoelde in mijn ziel, daar ging opstaan in den stuwenden uitingsdrang, als ik 't geboortevocht de innerlijke, met-geest-geschapen wezens zag omvloeien.

En nu lag ik neer, machteloos, met dien drang tot scheppen toch in me.

V.

Heerlijke! Heb je wel eens gehoord 'n simpele akkoordoplossing? Hoe 'n eenvoudige wisseling van harmonieën 'n allerdiepste ontroering je geven kan? Maar ook 'n bevrediging, 'n zalige bedwelming in het opgeloste klankzingend uitruischen vàn de harmonie?

Hoor den wonderen groei, sonoor, vol klankenpracht, in groep-akkoorden van Beethovens Sonaten; 't weven, 't onderweven, 't zingen, gonzen, trillen, schreien en zachtkreunen van 't zieleleven. Hoor 't stille aanjuichen en weer wegdroeven, zie 't donkeren en lichten, 't schaduwen en kleuren van iederen toon. Hoor er in 't minnen en vragen, 't vragen vooral, 't geheime vragen aan 't groote leven wat ze met onze arme

sidderende ontroeringszielen wil,.... hòor dat liefste, en je weet hoe m'n smeeken moest geweest zijn.

Er zijn snikken, en zangen alleen zóó, in dien tonenweedom te zeggen. De trillende verschuivingen van 't basgeklaag, meè met de diatonische verrukkingen, de stijgingen van 't sentiment, al hooger, hooger, in een droevender samenzang van iedere noot, verstervend, iedere noot als 'n zielekreun,.... zóó liefste, zóó smeekte ik om een oplossing van mijn angst en zorgen voor m'n werk.

Iederen keer dat de benauwingen klemmender wurgden en eindelijk weer loslieten dacht ik nader tot m'n dood te staan, schimden de menschen uit mijn boeken angstiger voor mij op.

De worstel, de spanning waarin ik toen leefde, wachtend op wat herstel, om krom, gebroken, met beefhand, half lam, toch maar verder te schrijven, m'n ziel te ontlasten van het zware gedrang dier schepsels, — zouden die te vergeten zijn?

Toen ik op 't ziekbed gesmakt werd, was ik pas aan 't begin van mijn arbeid. Maar de architektuur stond in ieder onderdeel vóór me.

Je hadt er al iets van gehoord, en ik weet nog hoe diep je 't in-leefde.

Toen kwamen er uren dat ik verder wilde. Mijn lam lijf vervloekte ik. Ik wou den dood tergen, ik wou wèrken, werken!

Ik smeekte Zus op te schrijven wat ik dikteeren ging, ik smeekte de verpleegster, den dokter, maar ze bleven doof voor m'n aandrang.

— Als je wilt dat er nog iets van je terecht komt zie dan af van al je schrijven.... blijf rustig, kerel, kerel, ik smeek 't je!

Dat zei m'n vriend zoo innig, zelf zoo bleek-ontroerd dat ik mij toch weer beheerschte en met 'n marmeren wil dwong tot kalmte.

Ik liet de halfgeschapen schepselen maar in mij roepen naar hun vader....

Ik deed alsof ik niet hoorde; ik rilde wel, maar ik luisterde niet.

. . . .

Mijn ellende bleef weken zóó, zonder vooruitgang, zonder 'n spoor van nieuwe kracht.

Mijn dokter sprak me geen moed meer in. Hij wist dat ik psychologisch te scherp afleidde en te snel waarnam om me te kunnen bedriegen.

Elke aarzelingsnuance in z'n stem, bij 'n vraag van mij, hoorde ik verschuchteren. En iederen dag voelde ik mij verder van mijn werk verwijderen. Alle sterfangst was volkomen in me weggezonken, alleen bleef bange onrust dat ik m'n arbeid niet kon voleindigen.

Had 'n wonderdokter, 'n god-weet-wie, me toen gezegd: Je zult werken en kracht krijgen voor vijf maanden, maar des te eerder zul je daarna dood, ik zou 't met 'n snik van dankbaarheid hebben aanvaard. Had men mij gezegd: Je leeft nog vijf jaar als je nièt, nog twee jaar als je wèl werkt, ik zou 't laatste in zaligheid en verrukking gekozen hebben, want 't brandde in me, 't woelde, snikte in me. 't Moest er uit. Voor jou kind, zou ik tòch niets meer zijn. En ware ik niet aan de konceptie van 't werk begonnen, ik zou stom zijn gebleven; ik zou gehoopt hebben 't wellicht nog eens uit te spreken als zooveel dat op ieder voel- en denkgebied in me leefde, en dat mèt mij zou zwijgen als ik zèlf zweeg, stomgemaakt door den dood. Maar nu woelde 't half-af in me rond. Rompen, brokken, tronies zag ik; armen die naar mij grepen, oogen die mij diep bestaarden; oogen wijd en doorschitterd van groote pupillen als van uilen, menschen als torso's.

Hoe ik er doorheen geleefd heb Florence, 't is me nog half 'n raadsel. Maar ik wilde, wilde opperst me beheerschen, en dat gelukte me, hoe martelend ook.

Met mijn vriend sprak ik soms, verbrokkeld en hijgend, toch over alles.

Hij vond dat 'n genot. Ook mij m'n eigen gewaarwordingen te hooren formuleeren. Langzamerhand vertelde ik hem alle gradueele aandoeningen, zoo rag en doortakt van fijne analyse

en met onbewust-zuivere diagnostiek, dat hij eens half ontsteld uitriep:

— Maar kerel, je kunt me missen. Je neemt alles nog scherper waar dan ik.... En nooit zag ik 'n patient zoo zuiveren samenhang brengen in al die verschijnselen van eigen ziekte. Dat is benauwend, David! Ik kan je niets verbergen, niets!

Hij begreep toen blijkbaar nog niet geheel dat alle hartstocht, alle waarneming en alle verbeelding zoo mogelijk in me verscherpt waren; dat ik in 'n door koortsige onrust, aangegloeid centrum van bewustzijn me zelf lag te martelen met angst-omhuiverde voorstellingen en allerlei gebeurlijkheden.

Je weet al lang lieve, hoe in mij de verbeelding werkt, de groote voorstellingsrealiteit, die me dikwijls moe maakte als ze te krachtig en te lang bleef, m'n fysiek afknaagde.

M'n oer-gezonde levenslust en levenskracht temperde dàn zelfs.

Je weet hoe ik een toestand van zuivere voorstelling onderga, zóó geheel ècht dat hij reëel voor m'n zinnen komt staan, en al de funkties van m'n ziel en gedachten vastgrijpt.

Stel ik mij voor, dat b.v. 't zoontje van Zus plots in brand staat, door eenvoudige associatie van feiten er toe gebracht, — b. v. door 't zien afstrijken van lucifers en 't denken tegelijkertijd aan 't ventje, dan onderga ik de verbeeldingswerking in een geheele sterk-reëele tafereelenreeks. In en vóór me wikkelt zich 't proces àf, zoo ontzettend en aangrijpend werkelijk, met alle onderdeelen, van aktie, gang, gebaar, geluid, in zoo'n levend verkluwen van toestand naar toestand, dat ik 't in de werkelijkheid niet scherper zou kunnen waarnemen.

Zooals 'n zuur inbijt op metaal, zich dadelijk in den lijnengang wringt en vlijmt van de lijdende hand, zoo vreet m'n verbeeldingsrealiteit in op m'n zinsrealiteit.

Ik zie m'n schattig kereltje zich kronkelen van pijn, ik hoor den omstand, 't gegil, ik ruik den asschigen schroeistank van zijn in brand gevlogen kleeren, en niet als 'n fantastisch-koel overdacht, zinsbegoochelende abstraktie, literair verdramatiseerd, maar als 'n te tasten werkelijkheid.

Het is een visioenaire voorstellingswerking die alle richtingen in stuurt wáár mijn Ik dat wil, en 't verbeeldingsobjekt, in volle wisselwerking van toestand en plastiek beheerscht.

Zoo leed ik de smart van mijn eigen ellende die nog kòmen moest vooruit reeds als reëel feit. Ik doorleefde jou smart, 't moment waarop je zoudt hooren dat ik voor goed heengegaan was.

O! Die voorstellings-realiteit vooral Florence, heeft me verknaagd van ontzetting. Er ging een vale schaduw van wanhoop over me heen, die al groeide, groeide.

Ik doorleefde 't leed van alle vrienden en liefhebbenden....

VI.

Ik wou me los rukken van 'n vermogen dat ik als kunstenaar met de hoogste en gewijdste gevoelens in me-zelf ontzag, en in gezond kontakt en evenwicht hield met m'n gemeenschapsgevoel, mijn levenslust en humoristiek. — Ik wou in me verbrijzeld zien die macht van de Voorstelling, de doorgevoerde fantasie, die mij geheel wèrkelijk doorleven liet, in z'n eigenste en diepste details, wat 'n ander met z'n zinnen moest waarnemen; dat vermogen en een macht die mij in staat stelden als scheppend werker, àlle levenstoestanden allèèn met de verbeelding te dramatiseeren, zonder eenige diepere aanraking met een feit-toestand, een bepaalden werkelijkheidsvorm; een macht die mij àlles deed konceptioneeren wat ik wilde dat gebeuren kòn en gebeuren moèst.

Je weet lieve dat ik je eens liet zien, hoe ik uit 'n krantenbericht van vijf regels, met 'n groot dramatisch gebeuren, geheel elk onderdeel van het drama opbouwde tot één geheel, en dat later bleek, groote overeenstemming te bestaan tusschen mijn toen in voorstellingskracht uitgewerkte realiteit en 't plaats gehad hebbende feit zelve.

Je weet lieve dat ik, hoewel streng-dokumentair werkend, nooit de gebeurde, maar altijd de door de voorstelling volkomen zelf-geschapene realiteiten kies, die ik nooit heb ge-

zien, en waarvan ik toch vaststel dat de grondkern precies zóó gebeurt of gebeuren mòet. Maar daarover als ik je van mijn werk ga spreken.

In mijn ziekte nù werd de begrenzing van mijn verbeeldingsvermogen niet meer door m'n gezonden wil beheerscht, kwam er van zelf 'n pathologische storing.

Grilvormig vergroeiden de verbeeldingsfeiten in een logische verschuiving van allerlei verschrikkingen. Vóór m'n ziekte in even sterke mate in me levend, kon ik telkens tusschen den voorstellingsgang m'n wil smakken, de tafreelenreeksen breken naar willekeur, de tragiek stuiten en de verwikkeling tegengaan. In m'n ziekte was ik die macht kwijt. Toen ging het dolzinnige verbeeldingswoelen z'n eigen warrelgang. 't Overmande me, putte me uit. 't Gaf me de violentste emoties die toch m'n vernuchterd en ontsteld Ik niet wilde ondergaan.

Telkens schudde ik den visioenairen aansluip van dat verbeeldingsleven wèg, maar na 'n poosje drong alles weer op me áán, omsingelde mijn gloeienden geest, en al kompleter, klaarder en heviger groeide die onzinnelijke realiteit, méé met de vlam van mijn koortsige onrust roodfel aangelaaid. 't Was werken, scheppen, maar onafgebroken en naar de demonische willekeur van mijn onbeheerschte verbeelding.

Hoe dikwijls Florence, heb ik je toen niet geroepen, gesmeekt me te verlossen van die macht, die nu in mezelf tot ontzetting werd.

Ik leed onzeggelijk hevig. Gelukkig hield dat wakende droomleven niet langer dan 'n paar weken aan. Eindelijk trad m'n wil weer op, vermocht ik de woelingen van mijn verbeeldingen terug te stuwen naar de duisternis van haar vreeselijken oorsprong.

De golvingen van mijn wil doortrilden me weer geheel en ik voelde dat het dubbele en uitputtende realiteitsleven zou ophouden te bestaan.

En toch lieve mag je niet denken dat het 'n soort delirium was, b. v. 'n hallucinant zien van ratten met vuurstaartjes,

krabben met vlijmscherp geschaar, of 'n bang zien aansluipen van langpootige griezelspinnen, en karikatuur-skorpioenen.

Niets, niets daarvan!

Alleen was 't 'n geheel zelfstandig doorwerken van den plots in scheppingsdrang gestuiten geest, *in* de lijn van voorafgeganen arbeid.

't Bleef immanent scheppen. 't Tragische en pathologische ervan was, dat ik alles versomberde.

Ik dacht b.v. aan jou! Ik zag je gaan langs 'n boulevard, tusschen de kleurige menschmassa, omstormd van groot stadsgerucht.

Als er nù eens 'n opstoot kwam.

Bom! daar hadt je 'm al!

Nu bleven mijn gedachten niet bij de veronderstelling, maar gingen zuiver scheppend aan 't werk. M'n verbeelding en m'n dramatische groepeeringsgeest doortrilde, doorstampte al m'n denken. Ik ging werken, werken. Ik zag dien opstoot zooals ik 'm moest zien wanneer ik hem beschrijven wilde. Ik doorleefde den toestand dan tienmaal banger en met meer spanning, omdat jij tusschen dien menschenwoel dobberde. De realiteit er van werd al scherper, groeide áán tot 'n vreeselijk gebeur. Dan was mijn wil weg om mijn voorstellingsleven stop te zetten. Ik kòn niet, kòn niet ophouden. Ik moest elke faze ervan versomberd doorleven. Ik vervloekte de geweldige grijpkracht van m'n verbeelding, maar dat gaf niets. Tot ik eindelijk je bloedend en gekneusd zag wegdragen. Dan leed ik huiverende smart, al wist ik dat 't abstrakte fantasie was. — Bij een zoo sombere afwikkeling kwam dan van zelf de rem, die de voorstelling in z'n tragischen kronkel afbrak.

Dacht ik 'n kwartier later in de donkere alkoof iets te zien schimmen, ik stond dadelijk op 't kerkhof. Dat hinderde op-zich-zelf niets. Maar dan kwam weer de woeste en ragfijn doorgevoerde tragiek, die geheel scheppend doorwerkte, en m'n liefste vrienden in de fantastische realiteit meetrok; tragiek die niets anders de lucht inschoot dan onheil-verhui-

verende zwarte fluitpijlen, noodlottig en bang versissend in een eind'loos nachtruim van angsten.

't Was 'n heillooze overrompeling en 'n marteling waarvan ik niemand bijna durfde spreken. Alleen stamelend even aan Zus.

Toch wist ik dat mijn wil gauw terugkeeren zou, kennende de oer-gezonde kracht van mijn diepst wezen, om de lugubre duiveling van een doodenwereld terug te duwen, een wereld die in mijn verbeelding spookte en demoniseerde, m'n voorstellingsleven een macht gaf, waarvan ik zelf huiverde.

Voor 't laatst nog dacht ik aan de Place de la Roquette, waar ik vroeger uren had rondgezworven. Dadelijk daarop stond een innig vriend voor mij, op Montmartre wonend. Ik zag 'm, sprak 'm aan, en bang doorflitste me de gedachte: hij is anarchist.... O! als de rampzalige maar nooit 'n dolle daad doet.

't Was weer genoeg. Ik zag 'm al gaan, z'n handen op den rug bijeengesnoerd, hals ontbloot, smadelijk en gebroken voortstrompelend tusschen den mompelenden priester en den hooghoedigen beul. Ik had hem gevolgd in zijn schrik, als hij in den groen-valen schemer van z'n cel 't schrik'lijke messtellage ziet opdoemen. — Ik zag hem nu gaan, 't mes door z'n nek kerven.... zooals ik op de la Roquette, dat stomme ontzettende bloedhoofden-visioen als dierlijke terechtstellingsdaad me zoo dikwijls had ingeleefd.

Maar dat was 't laatste wezen dat m'n gemartelde verbeelding uit mijn vriendenkring aangreep. Ik voorvoelde dat 't uit was met die verbijsterende dramatiseering van 'n voorstellings-realiteit die veertien dagen en nachten m'n gekrenkt leven nog meer rammeide, me met 'n verhoogde hevigheid van beklemming doorsidderde, en mijn wil tot onderbreken, had lam gelegd.

God, mijn God, Florence, wat 'n ondragelijk wee is er in

den benauwenden zwaren geur van een ziekekamer. Ik heb er 'n jaar achtereen in geademd en 't was me of ik in een krocht ergens half verstikt en verwurgd lag. Er is geen angstiger geur voor me geweest dan karbol en jodium.

't Werkte niet narkotisch op me in, maar weenend weemoedig.

Als ik nù nog ergens voorbijkom waar ik jodium-lucht opsnuif, dan doorhuivert me al een bang, ziekte- en ellende gevoel.

Ik krijg dadelijk visioenen van donk're gasthuizen waar een allerdroefste menschengroep ligt te verkwijnen tusschen hooge, sombere muurwerken.

Ik hoor 't gesteun en gekreun van stervende sjovelen, vervreemd van alles in die doorgrauwde gasthuiszalen. En ik hoor kraken de vale kribben en reutelen de in doodstuipen verheeschte stemmen.

Mijn God, mijn God! wat 'n troostelooze wolken drijven er van daag in de hemelen; rouwstoeten en katafalken. Wat 'n grauwpaarse daken triesten er in de schemerende stad! Wat 'n zware doorstormde luchten, donker en smoezel als 'n rookhel, dampzwart over de aarde duisterend.

En daar de gasthuizen, ver uit 't licht, naar de sombere achterwijken, tusschen wat droef gepui en gebuur.

Verstilde gasthuizen, waar verstomde smaad door heen schreit, als zeezang in schemerzacht.

O! die karbol en jodium-lucht!

Florence, Florence, ik kàn niet meer!.... Laat mij uitsnikken!

. . . .

Gasthuizen, wat zijn ze anders dan een stervende wereld voor sjovele melaatschen?

Een wereld van wonden en bloedingen, 'n verettering van jeugd en hoop! Schatert de Dood er niet ieder uur, iedere minuut? En is er niet een worstel tusschen zijn blinkzeis en de krampige, terugsleurende wanhoopshanden van 't Leven? — Loopt 't geluk er niet met schaamte, als vermagerde gestalte, onder de schriklijke staar-oogen van den Dood?

'n Gasthuis is 'n levensruïne.... Er omheen gaan de doodsgeruchten.... En de weemoed, de herinnering, bleek en huiverend, sluipen er stil rond, en schrikken wèg bij elk nieuw aanloeiend doodsgelui.

O Florence, er waren weken, maanden, dat ik, in angst er zelf heen te moeten, niets anders hoorde dan 't verreutelend gejammer, 't snikkend geklaag en gekreun van die in noodlotskronkel verminkte menschenkinderen; — dat ik alleen hoorde hun doodsgeschrei verjammeren als de mist-hoornroep van 'n schip in nood!

't Scheelde zoo weinig of ik was er heen gebracht. Mijn armoe heeft m'n geest er om heen laten dwalen.

Er was nergens geld meer. M'n uitgever had me 't heele honorarium gegeven dat ik eerst eigenlijk hebben mocht als de roman ganschelijk voltooid bleek.

Hij kòn niet meer doen. Mijn broer bezat niets, en ik minder dan niets.

Die armoe knaagde dwars door m'n ellende, en in mijn huiverende ontstelling te worden verhuisd naar de gasthuiszalen, hoorde ik vooruit al het gekreun en gereutel; zag ik naast mij sterven àl wat m'n verbeeldingsrealiteit, die vreeselijke macht, me liet zien.

Ik hield je vast Florence, aan je zacht-geurende kleedij. Ik zag je je gezicht afwenden, je handen sidderend opheffen, alsof je huiverde van een melaatsche.... Maar ik liet je niet gaan, ik smeekte je me aan te zien, me niet alleen te laten versmoren tusschen de angststille schaduwen der zieke-zaal muren.

Hoe dikwijls meisje, heb ik je in die angsturen, die zorgmartelingen aan m'n bed geroepen, als ik fluistergesprekken hoorde van dokter, Zus, uitgever, broer, wat er met mij gedaan moest worden.

VII.

'n Maand was voorbijgesomberd. Ik mocht je brieven nog

niet lezen, heerlijke zegginkjes van jou, die daar nu ergens in huis lagen, zonder dat ik wist wàar; 'n wondende, diepwondende kwelling!

Wat zou er in staan? Zou je 't voorvoelen dat ik zóó ernstig was? Zou je toch uit je zelf komen? O! mocht ik haàr zien!

Maar plots kreeg ik kracht.

Ik wou niet meer denken, wou niet meer mezelf martelen. Ik moest rusten, rusten, me vervelen. Ik moest geeuwen, ontspannen, me voelen versaaien.

De hevigste rug- en hoofdpijnen verminderden mijn levenskracht niet en m'n belangstelling in alle dingen als de nerveuze verstikkingen maar wegbleven.

Ik was nu voor goed tot de zekerheid gebracht dat ik bijna geen beweging meer maken kon? Ik voelde door m'n geteisterde lijf 'n verlamming loomen, alsof ik met de zwaarste gewichten op bed vastgesnoerd lag.

Een uitgezenuwde verslapping. Bij elk zwak geschuif van m'n hoofd ging er een verdoovingsstroom door mijn beenen, borst en armen. Achter m'n schouderbladen striemden pijnen en groef 'n vreeselijke machteloosheid al mijn kracht weg. Ik had 'n gewaarwording alsof daar elke zenuw en vezel ontweven en langzaam 't lichaam uitgetrokken werd.

Nu en dan had ik 't heel zonderlinge gevoel alsof ik kromp en dan weer veel te lang werd uitgerekt; soms of ik ademde, niet meer met m'n mond maar met de borst, de voeten, de knieën, om beurten.

Nergens was iets akuuts en toch onderging ik de hevigste pijngewaarwordingen en fysieke smart.

Nù nog zijn rug en schouderbladen doorschokt van die verzwakkings-ellende.

Maar nu ik de hemelzee zie en 't lentelied hoor; nu ik weer met hun prachtvlucht en goddelijken lijnzwier, m'n zwaluwtjes zie vliegen, hun zilveren witbuikjes scheerend langs den lichtzonnigen grond; nu ik weer hoor m'n mollig-zang'rige tapuitjes en m'n met goudbrons-gloed omveerde spreeuwen; nu ik de

heele vogelenwereld weer hoor fluiten en zingen, snateren en musiceeren ; hun kleurige praal weer zie opleven tusschen de velden en 't heerlijke groen ; nu de zon weer gaat goudwiegen over de aarde, en ik weer alléén loop, vollen adem indrink van boomen en boschzoet ; van gras, bloem en duin ; nu ik weer de zilte stroomgeuren besnuif van de zee, 't winde-spelen m'n hoofd omkoelt, en heel de lentelucht en 't blauwe hemelgezang me overstort met 't geluk van 'n pasgeboren levenskracht in goddelijke verrukking, nu kan de bleeke herinnering me bestaren en ik zal 'r in d'oogen terugkijken en schateren met fellen lach. Nu kan de weemoed aansluipen en ik zal hem zacht hooren murmelen, zonder geschrei, en de pijn zal me niet den jubel ontnemen en 't groote geluk van de schoonheidsverrukking.

Ik heb nooit zoo diep ademgehaald, nooit zóó binnen-in stil gejuicht, nooit zoo elken pas doorhunkerd van een natuurgenot gevoeld, als nu.

Ik slaap nog hoogstens drie uur per nacht, slecht en telkens wakker, waartusschen uren van gepeins en stil gewerk. Maar niemand die mij dien slechten slaap aanziet.

Zus begrijpt er niets van, m'n broer niet, geen sterveling ; ik zelf niet.

Ik geef niet om slaap. Kribbige verslaapte menschen die in nukkigen wrok zich in den ochtend kleeden en wasschen, kan ik niet luchten.

Hoe eerder ik mijn bed uit kan springen, hoe liever.

Dat heb jij toch ook, niet kindeke ? Of drentel je altijd nog eerst wat rond in je kamer, en gaan dan eerst die gouden haren los langs je slanke wonderlijf op 't blank van je nachtpon ? En schuifelen je voetjes dan in roode muiltjes ?

Wat zou ik 't verrukkelijk vinden je eens zoo te begluren, als je je bed uitstapt en je weet niet dat ik je zie !

'n Vrouw alléén is heel iets anders dan 'n vrouw in gezelschap.

Er zijn parijsche schepsels die ik nooit intiem zou willen

zien. O! ik ken ze met de vracht van d'r ondergoed, d'r nachtkleeren en slaapkamerchiek....

Maar jij Florence, jij.... jij hebt niets anders noodig dan den goudmantel van je haar, je witte damasten pon je wond're slanke lijf omlijnend, en je gezicht.

Bedluieren is vreeselijk voor mij, ik haat 't bed!

Op den dag lig ik nog, maar hoe!.... M'n gretige oogen wijd open naar de blauwe of zilverblanke lucht, die doordraafd staat van wolkentochten.

En de peinzende dorpsstilte hier over de velden is me een zaligheid; de wei mij een wijde eeuwigheid, zacht volgezongen met m'n brandend verlangen naar jou, en in 't hoogruischend rythmus hoor ik 't groote menschenlied zingen, breeder dan de zonnewaaier, en 't goudglanzend watergespiegel alom....

En ik werk weer, ik werk weer Florence!....

In die paar woorden is 'n geluk te verjubelen met honderd zangschallende klaroenen, in 't fijne goud van de lucht en den lentedag.

ELFDE HOOFDSTUK.

In alle tragiek, of liever òm alle tragiek stoeit humor, meestal onbewust; dàn des te komischer. De ironie van het toeval is bron van alle kluchtspelen. En zelfs de kluchtspeldichters van aristokratische geestesverfijning, met overal doorheen zwenkend vernuft, hebben dien prachtfaktor niet kunnen buiten sluiten.

Zoo ook in mijn ziekte-drama.

Mijn dokter en mijn uitgever hadden gezorgd dat ik vrees voor gasthuisvervoer kòn wègsmijten.

'n Paar beschermelingen van kunst-menschelijke zoogdieren, hadden gemeenschappelijk besloten me niet door 't gasthuis te laten opslokken; gunden mij een half jaar vooreerst, thuis ziek te liggen.

Mijn uitgever, 'n nerveuze, drukke, maar toch fijn-gevoelige kerel, soms doorstormd van heel-innige buien, had met hart en ziel voor me gewerkt.

Hij wou mij en m'n arbeid zien te redden. In 't begin stootte onze nervositeit op elkander af, als twee elektrische stroomen. Zijn vurigheid gliste wèg op mijn apodiktische scherpte en lichtgeraaktheid. Maar langzamerhand leerden we elkaar toch beter kennen en begrijpen. Wat ik eerst aanzag voor humanistischen truk, in den grond voos eigenbelang, voelde ik in hem al zuiverder aan; tot ik eindelijk z'n achter veel schijnsluwheid en koopmansschap verborgen diepere natuur doordrong, en z'n nerveuze maar groote overgave en gulle diepte hoogelijk ging waardeeren. Maar vooral ook m'n lieve vrienddokter, die zelf zooveel had gedáán, hoe kwam hij ons in blijdschap meedeelen dat we vooreerst uit den ergsten nood geholpen waren.

Mij mocht 't eerst heel omzichtig worden meegedeeld. Maar uit de diepe en avonddoorduisterde alkoof had ik z'n warme en innige stem, versmoord van vreugdeklanken, al lang gehoord. Ik kreeg 'n soort zielskramp, 'n hevigen schok van aandoening. Want ik had mijn gasthuisvervoer al in zóó mijmerende en apathische zorgelijkheid ingeleefd, dat ik ook geen steun meer verwachtte.

Zwak riep ik naar de woonkamer dokters naam. en nog wilde hij 'n uitvlucht bedenken om de ware reden van z'n laat-avondkomst te verbergen.

Maar toch, mijn stem, zacht-ontroerd en klankloos, scheen hem heel diep te treffen. Hij kwam op me àf, en kort-aandoenlijk zei hij me dat ik mijn gasthuis-angsten uit den kop kòn zetten. Wat lag er 'n milde molligheid in z'n vol .orgelend geluid, en hoe vreugdevonkten z'n oogen achter z'n schitterbril.

Ik hoorde hoe mijn uitgever alles had klaar gespeeld bij 'n heel groepje menschen, wat smaad, lompheid, onverschilligheid hij overtroeven wist met z'n prachtig volhouden, en hoe alles goed was afgeloopen.

Dien nacht, — neen kind, 't humorgevalletje komt nog! — dien nacht sliep ik heelemaal niet van vreugde en innigheid. Ik werd overgloeid van een zalig berustingsgevoel, nu de vrees verdwenen was voor 't sombre gasthuis, met al z'n stervenden en vreemden. Want zeker had ik daar iederen keer 'n anderen dood gestorven, en van èlk lijder, z'n kwaal doorstaan.

En dan, hoe zou ik van Zus afgekund hebben!

Die lieve meisjes-vrouw, met haar blonde pracht, haar fijne, langzaam-indringende bekoring. O! Ze is 'n geboren ziekeverpleegster, met een diep-zachtzinnige en èchte zelfoffering; met 'n rustige, wijd-gedragene en onbewuste levenswijsheid.

Nooit zag ik haar kregel, al riep ik 'r dwars door den eersten slaap, en dadelijk daarop weer. M'n liefdezuster was 'n zeemleeren pop bij haar vergeleken.

Florence, ik zou als 'n kind geschreid hebben als men mij van haar had weggenomen.

O! dien nacht! Hoe bedacht ik mijn broer in zijn eenzaam dorpshuisje nu, met den gouden jeugdvogel, 't zoontje in huis; dat stille rondkijken van den knaap met z'n betooverde oogen, en dat zoeken naar z'n moeder, die al maar wèg bleef.

Hoe hoopte ik dat ik gauw dood of herstellen mocht, dat broer in ieder geval weer z'n vrouw en 't vragende tooverzoontje weer z'n moeder had.

Wat stil stomde dat verlangen van die twee wezens, zonder dat ik ooit 'n klacht, 'n woord Zus erover hoorde reppen.

O! dien nacht Florence! Alles lag rustig om me heen te slapen. Zus lag in de alkoof, vlak voor m'n bed, op den grond. Ze loste de verpleegster af.... Ik had haar gedwongen dat ze in ieder geval zou gaan liggen rusten....

Ik zou haar wel roepen als ik haar noodig had.

.... 't Lieve kind; ze sliep heel zacht en de verpleegster ook.

Eerst laat kwam er rust in 't woelige huis. De menschen die ons de woning verhuurden, hadden een winkelhuis, dat zeer laat 's avonds open bleef.

Vlàk onder me woonde 'n moeder met 'n kindje, en de grootvader. Moeders eega was stuurman, kwam eerst over anderhalf jaar thuis........

Bòven me woonde weer 'n gedeelte van 't verhuurders-gezin, zoodat heel laat 's avonds langs de trappen de opstommelingen van 't gebuur klonken, schrik aanjagend en benauwend. Verhuurders-gezin had pal boven m'n hoofd zijn keuken en alles sliep daaromheen. Achter mijn alkoof, vlak tegen de deuren sliep ook 'n groote zoon van den eigenaar, en op vier, vijf kleine kamertjes daarboven voor de verhuurderij vertimmerd, woonden weer kommesaals, vooze café-chantants-artisten, muzikanten, bierdrinkers, en allerlei luidruchtige grootestadsgasten.

Van ieder kende ik 't gestap en geroep!

II.

O! dien nacht, hoe hoorde ik de laatste geruchten in 't heele huis uitsterven.

Ik hoorde 't twee uur van de Munt slaan, toen de groote zoon, vlak achter m'n alkoof wonend, z'n kamer instommelde. Ik hoorde op dat zelfde uur, boven m'n hoofd de meid morrend thuiskomen en telkens 'n kommesaal. Alle gesprekken, onder druk gelach en gestoei hoorde ik door het nachthuis van de geburen, alsof 't in m'n alkoof voorviel.

Ik had 't moedertje van den zeeman met haar lastigen kleinen huilebalk ook opgehoord, sussend en stemvleiend. Soms haar nachtgezang steeg door de zoldering, 't kindgeschrei er doorheen, en dan plots kwaadaardig 't gebrom van den nijdigen in z'n slaap gestoorden grootvader.

Eindelijk hoorde ik alles in bed stappen, en elk gerucht uitsterven....

O! hoe ontroerend vreemd was mij toen dat groote huis, met al z'n ademende menschen, waarvan ik nooit een gezien had. Hoe vreemd dat gansche huis waarvan ik niets anders kende dan de duistere alkoof.

Ik lag dien nacht met machteloos lijf, koortsig in de kussens, maar in m'n oogen moet 'n stille vreugde gelicht hebben, wijl in mijn zoolang opgejaagde ziel een breed geluk zong dat ik niet naar 't gasthuis hoefde.

Geen oog deed ik dicht. 't Brandde voor en over m'n gloeigezicht en heel vreemd lag m'n opgejaagde van angst doorhuiverde ziel nu te sluimeren in een wakend lijf, dat rondom zich wist de nachtruisch en de slaapstilte van het groote, vreemde huis.

Ik hoopte weer iets meer, en mèt diè hoop op herstel Florence, snikte krampender m'n verlangen naar jou òp!

O! die nacht! die nacht! geheel zonder slaap, met dat stomme leven van 't toen geruchtlooze huis om me heen! Hoe heb ik m'n verlangen laten opzingen uit m'n sluimerende ziel.

Voor mijn bed suisde 't slapend ademgehaal van de lieve Zus; 'n endje verder van de verpleegster. En ik in de nacht-eenzaamheid, klaar wakker.... zonder joù!

Maar iets helsch-onrustig was uit me,.... de angst voor 't gasthuis!

III.

Er werd berekend en overlegd of ik niet de kamer àchter mijn alkoof kon krijgen, wijl ik daar, zonder veel straatgedruisch, meer in 't licht lag en toch stil in groote Keizersgrachttuinen keek.

Nù klonk de ironische lach van 't toeval-leven.

Je was eenmaal bij me Florence, in m'n ziekte daar, niet lieve? Herinner je je dat Zus je vertelde van 't luidruchtig gebuur om me heen, en je heeft laten zien, hoe alles in dat smalle oud-Amsterdamsche klein-vertimmerde huis, volgepropt zat van menschen. Nu weet je, dat àchter mij, op gelijke etage, de zoon van den verhuurder woonde; 'n jonge robuuste kerel, die doodelijken angst voor zieke menschen en ziekten had. Z'n raam had hij dag en nacht wagewijd open. 'n Ziek schepsel bleef hij, met huivering en vreeze, mijlen uit den weg. Deze jonge buur hoorde ik altijd erg rumoerig stommelen en bonzen, vooral den laatsten tijd, alsof hij met granaten balde. Hij zong, floot, schreeuwde, jubelde met forsche, gezonde luidruchtigheid. De grond trilde, en mijn alkoofdeuren dreunden er van.

Dat alles geschiedde tweemaal daags als hij van z'n kantoor kwam. Hij stormde dan de trap op, schoof langs m'n alkoofmuur, sloeg z'n deur met woesten duw open, ronkte en bonsde rond als 'n nijdige beer in 'n winterhok.

Geen tien minuten was hij thuis of 't dreunbonzen op den vloer begon, telkens onderbroken door een woest gestommel. Dan hoorde ik z'n borst nahijgen, even stilte, dan weer dreunrumoer, gebons, gehijg en stilte, gefluit, gesmak en weer gehijg.

Mijn hoofd lag gesnoerd in een schroef van smartpijn. Ik stuiptrilde en schokte mee met elken dreun.

Zus werd bleek, had in groote ontsteltenis al vroeger de huisjuffrouw gesproken, maar die ketste luchtigjes àf:

— Ja siet u.... 't is dur 'n jonge bard.... je ken dur geen oûfe kop op sette .... en lachend overtuigd dat ze gelijk had, dribbelde ze weg, zonder antwoord van Zus zelfs af te wachten.

Door toeval had ik vernomen met hoe groote moeite die kamer nòg gehuurd was. Niemand die 'n zóó hevige zieke voor onbepaalden tijd wou hebben tegen maar zuinig geld. Twee keer was voor dien tijd al de boel bij anderen afgesprongen toen ze vernamen dat we joden waren. „Jodetuig" wou ze niet op 'r kamer hebben, 't brave mensch. Ook de lui, waar men kamers met alkoof vooruit gehuurd had, wilden mij toen ze me zagen opdragen niet hebben. Zus had 't mij bij aankomst weten te verbergen. Maar later vernam ik 't, en voelde ik er nog de ellende van na, 't kwetsende, minachtende. Ze zagen m'n verlamming, maar meteen dat ik jood was, en toen hardvochtig wilden ze me weeromsturen. Zus, hoorde ik later, liet zich niet uit 't veld slaan, moest de verhuurders toen diep hebben laten voelen hoe laag en onmenschelijk 't zou zijn, *mij* in zoo'n toestand, de reeds gehuurde woning te weigeren. Met haar lieve fijnheid en bedeesde verontwaardiging won ze in vijf minuten de sympathie van 't gezin; kon ik naar boven gesleept worden. Maar 't door toeval vernemende, bleef 't lang, als 'n smaad in me nagloeien.

Zus had zich met de heele vriendenwereld van mij te kwaad gemaakt, wijl ze op strengen raad van den dokter niemand tot me toeliet van wie ze verwachtte dat zij zich niet met praten konden beheerschen.

Ze lette, uit de voorkamer zèlfs, op elke stemnuance, gebaar, en intimiteit. De stugge en woelig-onbeschofte bewoners van 't gansche huis had ze al onder den duim. De ruwe werkmeid, die eerst van 't winkelhuis naar de bovenkeuken holde en hakketrapte als tien huzaren over 'n Vondelparkbruggetje, sloop, onder haar suggestie, poeszacht op en neer.

De ouê brommerige grootvader beneden maakte veel hurrie, bonkerde tweehonderdmaal per dag trap op, trap af als 'n strompelend rhinosserosje. Maar zoo onbehouwen, snauwend, brutaal en loslippig kon hij niet zijn of Zus ging den grombeer te lijf.... op haàr manier, met de fijne charme van hàar meisjesmooi. Heel zachtzinnig, heel beleefd, toch heel gesereerd hem overtuigend wijzend op den buurschappelijken plicht der inschikkelijkheid.

Hij habaaide eerst heel gemeen en ruw wat tegen.... „laat die vent in 't gasthuis sijn verleg doen.... nog mooier.... mijn eige trappe....

Waarop Zus weer heel fijntjes wat zei en z'n grofheid verbrokkelde met 't vlijm-scherpe van haar vormelijke, koele terechtwijzingslust.

Na drie keer rumoer, waarmee hij argeloos bewijzen wilde dat hij niet maar dàdelijk te temmen viel, leek 't of hij koautchouk onder z'n zolen had geschoven, zoo aarzelend doften z'n stappen op de trap. Op die manier had Zus in haar bedeesde toch langzaam in beslistheid opgroeiende kalmte, de juffer rechts, den ouên brompot links, twee kerels kommesaals boven, meneer hier, meneer daar benèden en den heelen trapburen-kluit van rumoerende, lompe, en vulgair-zinnelijk-doende schepsels, voor mij, tot sluipende en zacht-sprekende wezens gemaakt, slechts nu en dan nog maar uitbarstend, en dan heel kort.

Nu zou Zus ook den „jongeling" achter bewerken!

IV.

Zes uur in den avond. Plots 'n zwaar gestommel op de duistere trap, gedreun van den grond, als bij 'n trein in aankomst. De jongeling rukt zijn deur open, stormt binnen. Mijn hoofd ligt in 'n vreeselijken knel geschroefd.

Zus klopt aan bij den bard.

— Binnen!

Jongeling ontsteld.... de juffrouw van dien altijd thuis-

hokkenden meneer van hiernaast, gelooft hij.. 'n knap ding!

— Meneer!

— Lieve juffrouw!

— U vergist u, ik ben getrouwd....

— Ge.... trouwd?, ontstelde de branie, da..àt.. dàt....

— Is 'n feit, viel Zus lachend en fijn-spottend uit de hoogte in,.... maar iets anders meneer!

— Wat is er van uw dienst juf.. mu..vrouw! schuchterde de bard.

— 'n Kiesche zaak meneer! Ziet u eens hier.. Uw moeder heeft voor 'n poosje geleden, mij en m'n zwager een kamer met alkoof verhuurd....

— Uw zwager! allemàchtig!.. straks.... toen u zei.... dat uw een.... man!....

— U vergist u, mijn zwager! Nu schijnt ge u met 't gezin beneden al zeer weinig te bemoeien.... U weet blijkbaar niet dat mijn zwager ziek is....

— Ziek, zièk! schreeuwde hij met dollen schrik.

— Wilt u zoo vriendelijk zijn uw stembanden wat te ontzien, mijn zwager ligt hier vlak achter deze deur.

— Wàt! vlak bij! allemàchtig! Banger, wilder, ontstelder klonk z'n stem.

— Juist meneer, vlak bij! Hij is zelfs héél ernstig ziek.

— Heél ernstig ziek! allemàchtig mensch, jaag me de koorts niet op m'n lijf, op twee stappen van me af een ernstig zieke man,.... dàt is gemeen.. juf.. muf.. dat is.. dat is 'n schandaal, allemàchtig! Dat hadden ze me eerder moeten zeggen.. allejesis! dat dringt natuurlijk door m'n kamer.. die akelige ziektestof! Allemachtig, waarom heb ik 't niet geroken. Nee, juf.. muf..frouw.. dat is niet netjes.... niet fatsoenlijk.. dat is nie.

— Meneer, u raaskaalt lichtelijk, ironiseerde Zus fijntjes, niet ik, maar uw moeder had u moeten waarschuwen. Ik heb uw moeder telkens verzocht u te zeggen, dat m'n zieke 't zoo niet uithouden kòn. Nu kom ik u zelf 'n verzoek doen.

— 'n Verzoek? weer iets van die zieke?

— U is namenlijk nog al geruchtmakend!
— Ik juf.. muf..vrouw, ik, als 'n muis zoo stil..
— Goed meneer, als 'n muis, maar u wilt wel toegeven, dat 'n muis niet tweemaal per dag met vijftig en honderd kilo halters werkt, zooals u ze daar voor je hebt. We wisten maar niet wat dat bonzen en dreunen beduidde!....
— Ja.... ja.... mevrouw.... maar.... maar ziet u, dat is oefening voor de spieren en voor de gezondheid, de gezondheid.... dat is mìjn levensbehoud.... U wilt me toch niet verbieden.... verzoeken, dat te laten.... u begrijpt 't is gezond!....
— Voor u misschien, maar niet voor mijn zieke. Voor hem is 't heel òngezond....
— Maar allemàchtig! u wil toch bij geval niet.. dat.. ik 't werkelijk moet laten, ontstelde de bard haperend.
— Ik wil u nog wel meer verzoeken.... Ik wil u heel vriendelijk vragen de kamer tijdelijk heelemaal aan òns af te staan.
— Wàt? Wat-zegt u? de kamer? en *ik* dan.... m'n halters.... wat? dat is ongehoord.... u windt me al meer en meer op.... juffrouw! dat is ongehoord.... m'n heele gezondheidsoefening.... in eigen huis.... 't is ongehoord!
— Ongehoord is 't niet meneer, met uw verlof, wij wenschen juist 'n kamer waar mìnder gehoord wordt. Wij zullen tot zoolang 't noodig blijkt gaarne dit vertrek er bij huren.
— Wat meju.. mufrouw.. de zieke hier! hièr slapen.... in mìjn bed, waarin ik later weer moet legge, de zieke èten waar *ik* eèt.... allemachtig mensch u maakt me gèk! ik vlieg.. ik vlieg!.. Ik kom hier nooit weer terug.. ik had 't al lang moeten wete.... mevrouw.... ik heb de eer.... Ik zal moeder zegge dat ik vertrek.... Morgen kunt U hier terecht .... ik heb de eer! Allemachtig 'n mooie boel.. 'n halve dooie vlak achter m'n deur, ik had 't toch moete wete.... mevrouw! dag mevrouw!

Glimlachend, toch wat rood opgewonden kwam Zus terug. Ik had alles gehoord, ook gezien den maniakalen angst van

den bard voor een zieke. Zus vertelde me later dat 't 'n wonderlijke jongen moest zijn, die altijd dacht aan overerven, en alles deed voor z'n gezondheid,.... zóóveel dat hij er soms doodziek van werd, door overspanning. Maar nooit heb *ik* meer den loggen stap van zijn dreunvoeten op de trap hooren bonzen, en de stilte achter m'n deuren in die eerst zoo rumoerige kamer was wonderbaarlijk en rustgevend aan m'n toegekneld hoofd.

V.

Vier weken had ik nu in de smoordonkere alkoof gelegen, vier volle weken, toen m'n dokter er toe besloot me achter in de „gezondc" kamer over te brengen.

Dat was 'n gebeurtenis. In mijn toestand was bijna niets veranderd. Ik had geen hoop meer op herstel. Ik voelde dat ik op z'n gunstigst geheel verlamd zou blijven. Ik sprak er kalm met m'n dokter over, maar die praatte mij moed in.

— Je zult zien kerel, over 'n paar maanden geef je pootjes, ben je weer op de been. Mijn verhuizing naar achter gebeurde op een somberen herfstdag. Ik werd door dokter, zuster en verpleegster overgetild. Onder hun handen voelde ik mij sterven, zoo akelig-machteloos en verellendigd uitgeput was ik. Mijn rug leek van brei, m'n lendenen en beenen van papier.

Dokter bleef nog wat spreken. Ik hijgde, maar antwoordde toch op alles, want mijn geheugen was in veel dingen even sterk gebleven als vóór mijn ziekte. Toen ik wat kalmer lag, niet meer zoo amaechtig en stervens-ellendig, ironiseerde, lachte ik zelfs zacht mee met z'n vernuftige zegseltjes, in 't uurtje van zijn bezoek. Hij roemde mij toen weer als 'n zeldzame patiënt. Nooit had hij een zieke gezien die zoo heelemaal geen apathie overbracht op den medikus, zoo gauw zichzelf vond en beheerschte, en zoo stil kon blijven.

Hij wist dat ik de ellende van m'n ganschen toestand van a tot z had doorzien, en toch nooit merkte hij beklag, gelammeteer. Alleen hoorde hij me nu en dan heel èven erg ont-

steld iets zeggen van mijn helsche droomgroepen. En soms, met 'n snik, na uren samenzijn, smeekte ik plots om verlossing van mijn vreeselijken hoofddruk als de slapen omschroefd, al dieper en dieper de hersenspan saamdrong en als verplette.

Maar ook daarover sprak ik langzamerhand al niet meer Florence! Een keer, nog wat later, was jij bij me. Herinner je je nog liefste lieve, dat je aan mijn bed zat, herinner je je dat nog, bloemenkind, mijn geluk, mijn zaligheid? Dat je je niet kon voorstellen dat ik zóó lam neerlag, zoo heelemaal gebroken? Ik wilde mij toen opheffen, maar hoe zag je m'n beschamenden worstel om 'n paar centimeter van 't kussen overeind te krabbelen, met 'n boeirood hoofd.

Wat hadt je 't toen druk over mijn aangegroeiden baard. Ja, Zus wilde wel telkens beletten, dat je 't over allerlei dingen met me hadt, maar dat ging toèn toch niet op. M'n koortsomgloeid hoofd hamerde van geluk en emotie nu ik joù levensgeur indronk, je ingulzigde met m'n oogen, je streelde, tastte, met m'n oogen, en langs de lijnen van je teeder wangovaal een zoom kuste van heerlijksten eerbied en bewondering.

Wat straalde er 'n smart en tooverij uit je oogen. En je roode bloemen,.. neen, toen ik die in je handen zag, moest ik 't uitsnikken, want elk jaar had ik jou die wondre daliah's gestuurd.

Wat zei je toch lieve, van m'n baard? Nu leek ik 'n oud-romantische Kastiliaan, zoo'n echt Velasquez-figuur, 'n tengere Spanjool met gloedzwart haar en spitsbaard.

O! Ik zag je wel stil snikken en weenen om die tengerheid en vervreten magerte van m'n ziek gezicht, om de droefnis van m'n verdunde handen, en de trieste trekken van m'n mond.

O! lieve lieve! Toen ik je zoo stom-verbaasd en innig-verteederd van goddelijke overgave zag zitten, en ik niet overeind kòn om je heel zacht de wangen te streelen en 't gouden haar, en de weeke schaduw om je kin en hals, en al dat onzeglijk innige om je edele handjes en oortjes, neusje en mond, om je

oogen en prachtgestalte, toen versnikte ik van binnen bloedende smart! Wie hadt je geschreven dat ik zóó ziek was?

Toen de dokter ons na drie dagen scheidde, had ik hem kunnen wurgen. Ik begreep, wilde niet begrijpen dat zoo'n emotieleven me vernielde, weer maanden achteruitzette. 't Kon me ook niet schelen, als ik jou maar bij me had, als ik jou maar zien, lokken kon met m'n oogenroep. Maar jìj gaf toe aan 't gesmeek van Zus en dokter en je ging wèg.... wèg!

O! die drie dagen van je blijven! 'n Ouwel uit den gouden monstrans kan voor den oprechtst en innigst-geloovigen priester geen heiliger en ontroerender gedachtenis bewaren, dan mij geeft 't kleinste stofdingske van je verblijf toen!

Zus vertelde me, heel omzichtig, dat je met den nachttrein weer naar Parijs vertrokken was. Ik hoorde den ganschen dag niets anders dan stoomgehijg en lokomotief-gefluit, ik zag niets dan rails, gesnor van woeste wielen en wègslingerende in de aardediepte verdwijnende spoorwegen.

Als ik nu weer aan al die dingen denk, nu ik toch weer herstellende ben, dan is 't of ik onder zinnetoover leefde, onder grilligen ban van demonische goochelarij.

Want nu begin ik de wereld weer pas te zien.

Florence! kindeke, nog zeven maanden! Dan ben je mijn!

Ik heb je laatste brieven gelezen. Kind! kind! werk jij ook niet te veel, te hard? 't Kost me weer altijd zoo'n immense moeite jou in te denken als letterdokter. Jij met geleerdheid en studiebronnen, jij met abstrakies en vaal getheoretiseer. Elsa op 'n snijkamer, en Lohengrin op 'n levensverzekeringkantoor kunnen niet karikaturaler voor mijn verbeelding vernuchteren.

Ja, 't is wel de realiteit zien in den lachspiegel van het fatum. Maar 't is wel eens goed de Goden te bekijken met kromme beentjes, ooievaarshalzen, waterhoofden, platte neuzen en monden als scheuren. Dat sterkt.... 't idealisme.

Florence, zal ik durven, zal ik je eens heelemaal schrijven

wàt mijn liefde voor jou is. Wàt ik ganschelijk onderga, en hoe ze groeien kwam uit veel twijfel en spot ? Zal ik je zeggen van haar zuiverheid, blank en smetteloos, zooals sneeuw uit den hemel valt. En mag ik je alles zeggen ?

Ja 't moet lieve, 't mòet, wat er ook gebeuren gaat.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Ik ga 't nu al doen; 't moet, 't moet!

't Brandt me in de ziel, 't gloeit me op de tong. Ik heb 't vermijmerd dagen en jaren, in den stillen peins, de verrukking. Ik heb er om geschreid en gejubeld.

Liefste! als ik nu ga zeggen wat me verteert, wat me uren en uren doorgloeit; wat me doet zijn als het vurigste vuur, dat eenmaal in vlam gelaaid, daar ligt te gloedschroeien in z'n prachtigst hevigst rood; als ik nu ga zeggen wat in mij zingt, met den zoeten blanken murmel van een luit-zang; wat er in mij heimweet en smeekt; als ik ga zeggen wat me omtoovert en bezwijmt met de dampige geurzwaaien uit zilveren wierookvaten, wat me drenkt met den droom van ons samenzijn, — dan Florence leef ik niet meer in de wereld van tasten en kijken, harde woorden en scherpe realiteiten.

Dan is er een ijlheid van leven om mijn ziel die koelt en luwt m'n brandende gedachten en hevige begeerten.

Nooit vloekte ik mijn lijf-ik, omdat er zaligheid en heiligheid is in den zinneroes.

Maar dàn toch staat mijn liefde-ik sidderend van ontzag op den hoogsten top van menschelijk verlangen; staan mijn gedachten gespannen tot de uiterste hevigheid. Om mijn hoog bewustzijn ruischt heen 't eindloos heelal, en de doorflonkerde sterrenacht omlicht mijn verbeelden.

Ik hoor den ruischzang van 't Eeuwige en onder mijn voeten duizelt in donkeren woel het aardgeleef met z'n millioenen schepselen.

O! Hoe licht voel ik me nu, hoe licht, engellicht in de ijlte van m'n geluksfeer.

Mijn hart hamert wel lieve, maar niet van onrust, m'n

lichaam siddert, maar alleen lieve, van verrukking. Ik zweef rond als 'n gouden libel in maneglans.

Ik sta in een eindelooze wereld van zilverglanzend geluk, dat mij omstroomt aan allen kant.

Want Florence, ze bestaàt, bestaàt. Ze bestaat voor mij. Liefde, in hoogste en goddelijkste zuiverheid.

Ik heb gehoord Florence, de woorden van Grooten, die spotten met de liefde, haàr illusie alleen voelden leven. Grooten, die *in* de illusie 't bereiken vonden.

Ik heb gezocht Florence, gezocht in eindeloozen doorjaagden worstel en onrust, in vernielenden hartstocht, in woest begeeren, in gouden zwijmel, zinneroes, in onverteerde ascese, in loutering en overgave; in smartoffers en onbewust esoterisme van de ziel, in heel de fonkelende toonschaal van orgieënd genot, pas làter gezien in de sombere omfloersing van passiën en driften.

Florence! ik zocht niet meer, ik kòn niet meer.

't Leven wierp mij uit, 't Leven dat alleen Liefde *is*!

Ik lei amechtig van wrange ontgoocheling neer, en in mij, diep in mij weende dat hooge, wondere lied van verlangen, pijpte de minnezang, 'n heimwee en zalig haken naar de allerhoogste, innigste zielegemeenschap....

Toen kwam jij voor me staan.

Hoe schrok ik! 'n vrouw, 'n mènsch met liefde!

Die lach, die soms plotse klater van geluk, die rinkelende pret, die held're kristallenvreugde, die klare adem van rustige en reine wijsheid.

Jou levensgeur woei op me áán als d'aroma van 'n druivenveld. Je verrukkelijke woordjes kabbelden als 't vertelseltje van golfjes tegen schipboeg; je stem deinde vol, week, zilverend.

Is dat de klank van 'n menschenstem? Is dat de edele lijn van 'n meisjeslijf?

Is die ledenpracht, die slanke stijl van wondre vrouwelijn, die bouw niet 't godseigene ?

Is die heele lichte gang, die heel fijne en rijke groei van meisjesweelde en meisjesteederheid voor mij ? voor mij ? Is die tooverij van gouden haar voor mij ? Mag ik die met m'n handen doorstreelen, overal waar de gouden schaduw zachtelijk glanst tusschen den lichtenden gloed ! Is dat blank vroom gezichtje van mijn meisje, dat witte gezichtje, dat goudblonde gezichtje waar levende vlinders om heen wieken hun gouden vleugelzeiltjes ? Is dat 'n meisjen om wier gouden vlechten koerende duifjes zachtkleurige kringen trekken met den blanken dauw van veerenlicht en hun sneeuwwitte vleugels ?

II.

Florence ! liefste ! hoor toch van m'n verleden.

't Was somber in m'n ziel. Er was niemand die ik groot, met innige liefde-overgave liefhad. Ik was jong en trapte op de liefdegestalte. Ik vervloekte den poëtischen schijn, 't valschbeschitterd idealisme van zoogenaamd liefdes- en levensgeluk.

Ik kon fel bedemoniseeren, in diep-gemeenden vlijmenden afschuw, alle liefdespaartjes die gluiperig elkaar bekusten, zoete naampjes vervleiden en in schijn-zalige verrukking elkaar beknuffelden met hartstocht die tot zelf-ontroering, en innigheid die tot geluk brengen moest.

Ik schaterde, schaterde, feller, demonischer.

Ik zag weer blind gestruikel.

Ik was cynister, wreed, onbarmhartig spotter, fel en genadeloos, met 't zaligste der zaligheid : de liefde.

Naam van mysterie en geheimste levenswet !

Ik zag alleen blind gestruikel. En mijn schater verklonk, demoniseerend, en innerlijk weende ik om m'n verloren geloof ; ik schreide wijl ik eens in volle zachtheid van gemoed de gouden wijsheid van 't leven in m'n ziel had voelen binnenvloeien.

Ik verdoemde de engelachtige streeling van vrouwenmonden !

't Was mij walg en weemoed. Ik had de religie van de vrouweziel als 'n lichtend wonder van liefde zien breken in mijn hart. Maar heel kort!

Ik haatte 't woord „engelachtig", met hevigen allerdiepsten haat.

De misdadigste rauwheid leek me dieper en zuiverder van levenskracht dan 't liefdesgegoochel van 'n mooie leege vrouw. — Ik heb de wreedheid, duivels zien strakken in d'r woesten waan en vooze romantiek. Ik heb 't vernietigende in haar bekoring en 't lokkende en d'r lachende geheimnissen getard! Die zielen, vurig en helsch als weerschijn van roode anjelieren!

Wat die sexedrift zich toch mooi kan vermommen; die lijflijke lusten, daar in poëtische gestalte verschijnend op den drempel van een met klaren schitterdauw beplengde nis. Dat minnekoozen, die tortelende zinnestreel, die koerende minnedeuntjes, twee lichamen in zoeten rythmus bijeenwiegend, ze in valsche verteedering verweekend, met 'n gevòel alsof ze 't voor àltijd vàst zullen houden.

Juist dat verkrachten van 't Eeuwige en allerhoogste er in, bracht stormende minachting in me!

Drink niet alleen in extase-waanzin den gloeienden adem van je beminde, maar zeg, zèg haar inéèns wàt je begeert. Omsluip elkaar niet met de in zinnepassie geboren in schijnteederheid verweekte lievigheidjes. Omgoochel je zoet meisjen niet met 't kirrend geklank van je vol hartstocht doorbeefde stem. Bedwelm elkaar niet met de geuren van je verlangen, met den vurigen zang van je vermooiden omkleurden wellust. Omtoover haar niet met gevlei en zoet geklinkklank van zachte, amoureuze naampjes, — want de hoogste schoonheid is teeder en doorschijnend als 'n gouden avondmist en liefelijk uit-haar-zelve. Omstreel en bekus haar niet, in de al stijgender toon van onzuiver zinnegevoel, dat de gèest verhit en de verbeelding schroeit!

Zèg, zèg, dat je in den schitter van je mannepronk 't vrouw-

dierke begeert, en dat de vlam van je passie haar 't liefdegezicht rood gloeit.

Schreeuw om dat vrouwdierke, roep, maar wees ècht, ècht.

Geef geen stem en geen zang voor 'n eeuwigheid, geen hoop voor 'n tijd, 'n jaar, 'n dag!

Wil je streelende, lokkende minnarijen, wieg je verbeelding dan niet op den zoeten zwijmel en bedwelmingswaan van de Liefde. Want die is er in niet één!

Na bekoeling van dat zoet-zinlijke, sta je met uitgebluscht hart, uitgebluschte zinnen voor datzelfde schepsel dat je in schijn-idealisme, in poëtische vervalsching van 't allerhoogste je eenig, eeuwig begeeren hebt genoemd.

III.

Kom hier nu, liefdeschepsels!.... Laat je fatsoen werken, nu, juist nu!

Kus je vrouw in schijn even teeder als toen, in extasewaanzin. Houd je kranig!

Blijf in positie! Laat de menschen zien dat er nà je eerste bevrediging niets in je veranderd is. Breng haar glinsterende snuisterijtjes mee. Geef d'r geurige geschenkjes.

Omfladder haar met fijne in schijn-aandacht natuurlijke attenties. Omstrooi haar met liefde-naampjes, vooral als er menschen bij zijn.

Laat je huiskamer gedrenkt geuren van 'n warme gezelligheids-atmosfeer, van huiselijke rust en harmonische innigheid.

Lach nog eens om 't prachtmondje en den schitter van haar blanke tanden. Strijk nog eens lief en aanminnig over de fijnheid van haar witte handjes. Kus haar 's morgens bij 't weggaan, 's middags en 's avonds. Maar doe je zàken, je maatschappelijk werk, koel met macht en verblindlooze zekerheid.

Doe daar overheen of je'r nog bezit in de gouden glorie van je eerste, zalige verrukking.

Zie 't gezellige gewoel van de kleuters om je heen. Laat

een huiselijke drukte rond je wemelen. Speel met je kroost als 'n brave, goedlachsche, lummelige vader.

Drink bezadigd je thee,.... doe je zàken, lees je krantje,.... doe je zàken, neem je warme pantoffels uit de handen van je snoesjes, en doe je zàken, vooral je zàken!

Maar bij de goden! Je liefde is dood, dood, morsdood mensch!

Je groot begeeren is gedoofd, je groot en heilig verlangen, dat eerst in je opgestaan was, je schroeide en gloeide, je bekoortste en in je zong, zòng, — dat begeeren is wèg, wèg, vergleden in de duffe matheid van vervatsigend zingenot. Je heimwee naar dat onuitsprekelijk teed're, dat zacht-wazige, dat omsluierde, geheim-zalige gezang van je zieleroep, ligt nu in te snorken. Je poëzie ronkt, je teederheid kwijlt.

Je voelt je als 'n held met hevige buikkramp!

Armzalige vergroeiing, vervunziging van leven.

Daar wiekt ze weg de goudvleug'lige Eros. Nu sloft er 'n schaamteloos realistisch schepsel door de gangen met harde wreed-snauwende stem en drukke rammelmuziek van sleutelbossen.

Op straat loopt gejaagd en bezweet de zàkenman, de beminde, de poëet in kraakschoenen.

God in den hemel! 't is afschuwelijk, afschuwelijk!

Met hèm rookt, smakt, sluipt Eros! Met hem drinkt hij borrels, zwaar bier, zwatelt aan de kletstafel, rolt de balletjes. Met háar slurpt hij warme anijs, melkieszoet.

Hij riekt naar kamerstof, gangveegsel en servies-spoelsel.

Met hèm verdient hij geld, scharrelt hij op de beurs, en beknipoogt ze schuchter de dienstmaagd. Met háar brengt ie de kinders groot; wascht, verschoont, telt ie de huisrekening op!

. . . .

IV.

O! ik schater, ik stamp van demonische verrukking! Hoho! Hahaha!

De liefde als 'n hemelsch preludium, Eros op 'n goud troontje !

En nu vervet zich 't wijfke, als 'n naar knoflook riekend rentenierstertje, zwellend in d'r chambrecloak, monkelend in d'r pluchen armstoel.

'n Bont narreschip de Liefde, gestrand op de riffen der innigste vulgariteit.

Uw hulkje in maneschijn, geliefd paartje is lek ! Neem je onderrokje op lieve Eros, en jij meneer sla je broekspijpen om. Het modderbrijt hier lichtelijk in de buurt.

Haha ! Hahaha ! de Liefde in huis, met hangborsten en zwangerschap, 'n gulle buikkarikatuur voor ieder spotblaadje !

Zeker 'n zwangere vrouw is 'n heilig schepsel, zeker.... maar 'n niet-zwangere óók. Venus met holle lendenen, en kleurige verzwollen aderen op de beenen.... brr !

'n Kouseband sleept onder rommelige kleedage uit.

Maar er zijn er met fijne ochtendjaponnen, blanke uitzetten van geurig damast, gaas en Egyptisch sneeuwblank lijnwaad.

Venus, met voorbehoedmiddelen !

Geluk, eeuwig liefdesbegeer.... 't is alles duf en oudbakken als 'n verstane taart die korst en verdroogt.

Liefdesgeluk !.. 't is als de kleurpoëzie van een spektrum.. ontastbaar, wijkend, vervloeiend, vurig verbeeldingsgekleur, gevonk.... plots wèg !

Als je 'r naar tast is er niet eens weerkaats, niet eens wàsem !

O Demon ! Verrukkelijke demon van verachting en haat, kom op !

Klauw je bokspooten vast in de aarde, wring je hoofd naar voor, posteer je lijf en lendenen, in afwachting van stormenden aanval.

Kom op, Demon, kom op !

Giet den gloed van je vurige gestalte over die schepselen heen, die daar in 't donker minnekoozen. Verlicht ze met je helleglans, één moment !

Wees bruut, genadeloos en verschrikkelijk !

Draai je heen en weer tusschen de minnekoozers. Schater, schater één hevig oogenblik. En verdwijn weer, verdwijn Demon!

Laat alleen achter je aanklinken in den nacht, 't hinnekend geschater van je verachting!

Lach om de ontuchtigheden, nièt van hun liefdedaàd, maar van valsche versluiping, om de bemorsing van 't allerhoogste en heerlijkste, de Liefde!

Lach om de ontuchtigheid der bank-sereenen, duinsereenen, plantsoensereenen. Lach om de verborgen schrielheid hunner passies. Lach om den vernielenden hijg hunner beestelijke driften; lach om heel den zinnegoochel en 't valsch geschetter van den be-idealiseerden wellust. Lach om de erfelijke perversie; lach om al die hunkerende schepsels, die allen Eros en Venus bepleisteren met 't kleverige sputum van hun vulgairheid.

V.

Florence! lig je te schreien! Is je haar verbleekt van mijn woesten gedachtenstorm?

Gaat er 'n sidder door je heen, nu je weet, voelt, verneemt wat er nog in me leeft?....

Florence, ik bid je, luister!

Want toch bespuw ik dien Demon! Ik bespuw hèm met hoon en schaterende verachting!

Ik bid je luister, lieve minnares!

Ik zie de wereld zonder ware almachtige liefde. Ik zie de hartstochten werken, dreunen, stampen, als was de gansche kosmos één ontzaglijke machine-hel van beweeg, gegons, geflikker van spanten en assen, gesis van vliegwielen en gerader van dreunende mokers.

Ik zie de hebzucht, de ommantelde, de verhumaniseerde, de dief-koele, de brute, vlijmende, verfijnde, snerpende en martelende. Ik zie de geldmacht heerschen als de draak in de Nibelungen. En nooit, nooit kan ik mijn levensvisie laten ommisten met schijn en valsche idealiteit. 't Klare gezicht op een groote, bloedende maar hevige, zuivere en machtige werkelijkheid is mij liever dan 't wazige verschiet op een

dampig verpoëtiseerde realiteit, die tòch geen droom is!

Florence, *niet* wijl ik het waas òm 't Schoone en 't Goddelijke loochen, en *niet* wijl ik 't nuchter-reëele voorop stel als de éénig-levende waarheid, want de allerhoogste pracht en 't geweldigste van der dingen realiteit zit *in* den doorglansden geest, in mijn eigen konceptie van natuur-zien, *in* 't waas, den damp, de omsluiering van levenstafreelen, gedekt met den zachten goudmist der Verbeeldingsfeer, of met het gloeiende passierood van mijn innerlijkst droomleven overvloeid.

Elk schepper en waarachtig groot werker geeft in de konceptie van zijn arbeid, de realiteit omhangen van zijn visieleven, z'n innigste natuur, die de skulptuur der gebeurtenissen wordt op z'n diepst, op z'n schoonst. Door het dramatische en het epische, en het lyrische stuwt zijn eigen innigste droomleven, schept zich zijn kunst òm in de verhoogde realiteit van zijn Ziening.

Zou daar 't waas niet zijn, 't zilverragge, mistende van den weemoed, en 't goud-zachte en dampige van den ochtenddauw? O, 't is er 'n wonder van half licht, schaduw en gedempte tinten.

De foto-skulptuur is 't fossiel der aandoeningskunst.

Maar ik verafschuw de veridealiseerde poëzie, de vàlsche werkelijkheids-verteedering die 't groote, zware bloeden der wreede, ontzaglijk-helsche realiteit niet ziet.

En ik nù, die hàar altijd zie, naast en door mijn droomleven, ik heb gevonden, ik heb gezien.

Florence, zie mij als een levens-zwerver die boete doet, zonder zelfmarteling. Er is in mij de hoogste drang geweest, altijd, naar Liefde, opperste Liefde. Een alles-insluipend verlangen naar haar Eeuwigheid. Mijn haat, mijn spot, mijn demonisme keerden weer terug, bebloed, verminkt naar mijn eersten liefdemijmer. Ik dacht de Liefde te kunnen loochenen als gebeurtenis, als levend feit, en ik begluurde de schaduw van haar Illusie, bang, schuchter, vol van schrik dat ook diè verdwijnen zou plots.

Maar waar een schaduw sloòp, was daar ook geen wèzen?

Florence! ik zocht, ik zocht, want zonder dat wezen kòn ik niet leven!

Mèt m'n demonisme, m'n verachting, met spot en weerzin, met m'n eigen zinnelust en gebreken, groot en diep, ben ik toch 'n kind van de zon, 'n kind van 't glanzende, uitstroomende gouden licht, 'n kind van de zee, 'n kind van de verstillende maan, de zachte, visioenen voorschemerende avondlijke mijmerlamp in den grooten stillen nachthemel.

Mijn natuur is komplex als 't leven zèlf.

Want lieve, denk niet dat mijn haat, mijn demonisme, m'n spot goeiïg is, kleintjes, zich-zelf voor verschrikkelijkhoudend! O God! wàs dat maar zoo! maar al die vormen van leven zijn even hevig in mij, wat m'n werk bewijzen zal, en wat ik je later verklaren kàn.

Zoo bespotte ik den schijn van 't Ideale omdat ik zelf in de hoogste ontroering huiverde voor 't wèrkelijk-Ideale!

O, Florence, Florence, mijn liefde-verlangen is eindeloos, eindeloos!

Ik aanbid 't hoogste, voel mij alleen bevredigd door 't hoogste!

Na jaren worstel tusschen dat zwervende begeeren, is uit den komplexen groei van al mijn passies en gevoelens een groote eenheid gestegen, waarop ik wachtte, waarvan ik wist, dat ze komen mòest.

Toch weet ik ook dat ik altijd die gemoedskomplexiteit houden zàl, een inleving van, een vereenzelviging mèt alle levensvormen. En ik ben er gerust om wijl de eenheid van al die veelvormige levens toch boven alles weer in me uitgroeit, àlles omsluit.

VI.

Door een wereld van smart is mijn begeeren gegaan en ik heb de schijn-vreugd, 't schijn-geluk huiverend in velen van nabij gezien. Mijn eigen verlangen is er bevender om naar mijn eigen menschenhart teruggekeerd.

Kindeke, kindeke.... tusschen verbittering en smart heb ik de Liefde gevonden.

Ze bestaat, bestaat voor mij in jou, in 't groote worstelende Leven, in 't werk, de scheppende kunst. Want jij, Florence, jij bent toch geen vrouw, jij bent mijn minnares van de stille peinzende, droomende en zegenende ziel, èn minnares van de opschuimende, aangloeiende ziel.... Jij bent m'n kunst, mijn diep-zalig, m'n aller-verrukking insluitende zielevrouwe. En je bent m'n liefde meteen; mijn maagd en m'n moeder, m'n kind en mijn vrouw, mijn wondersprookje en m'n realiteit! Jij bent 't zilverlicht en de duisternis; de schaduw en de zonnebrand, jij bent 't vuur van mijn ziel, en de weemoed van mijn peinzen. Jij bent m'n zoete vrijster, mijn pijpster en minnekoozend blank kapelletje!

Want door jou lieve, lieve, allerliefste, heb ik 't geluk gevonden onder m'n medeschepselen.

Ze bestaat, ze bestaat mijn liefde voor jou, meisje, goud van haar en glanslicht van ziel.

Ik heb de Liefde door jòu gevoeld, zooals ik besef de eeuwigheid onder 't staren naar den zee-einder.

Ik heb om Lohengrin geschaterd, en ik doe 't nog, maar heel anders nu.

Ik heb 't verdramatiseerde symbool in m'n eigenste en diepste wezen doorgrond en òmkoesterd met de wiegende melodieën van mijn hernieuwd geluk.

Ik heb de Liefde begrepen, ik heb 't gezien, niet meer als de bleek-schitterende illusie, 'n schim die verdwijnt als men haar nawijst met bevende hand, maar lévend.... lévend!

Ik heb haar gekust en zij heeft mij weeromgekust!

En ik heb begrepen, dieper en rustiger àl de fatamorgana's en illusie-vormen van haar wezen; al haar schijngestalten. Ik heb begrepen den woesten zinneroes, de van wellust doorkrampte schepselen, de in schijn-idealiseerenden en poëtiseerenden, en mijn verachting is vergroeid tot aanschouwend-meêlij.

Maar nu Florence, moet ik je ook alles zeggen van mijn

liefde voor jou, hoe ze in me leeft, hoe ik jou zie, met opperste eerlijkheid en genadeloosheid tegenover jou en me-zelf, wijl 't groote Leven dat in mij wil.

. . . .

VII.

Als ik je zag, zijn in mij geweest twee begeeren.

Ik zag je als vrouw, met tooverende gracie, stacieuze lijfpracht die m'n zinnen in schroei lei. Ik dronk je adem, ik zoog in je zilverzijïge stem en ik streelde mijn vurigst verbeelden met de wonderblanke vingertopjes van je charme-handjes. Ik smoorde m'n bloedkloppingen en hevig hartstochtbegeeren. Ik droogde m'n verzengden mond en ik kuste je lippen in verwilderde bedwelming.

Ik ont- en verkleedde je, waar, wanneer ik wilde. Ik omstrooide je met rozenschelpjes, en je haar, je haar, liet ik slierten over m'n gloeiende wangen in een ruischend gouden praal, alsof ik droomde te sluimeren onder 't gezang van wuivende, wiegende koornaren.

Ik omvatte je middel, ik drukte je tegen me aan, in één vervoerende bezwijming, ik verlangde elke lijn van je lijf, elk hoekje en trekje; ik begeerde elk stroompje van je warmte. Ik dronk in je adem, je zoeten adem, je bloemgeurig en zaliggloeiend jong leven.

Ik zag je mondje bewegen, maar ik bestormde het met m'n brandende zoenen. Ik zag je neusje fijn trillen als van 'n slank hertje in angste....

'n Vuur, hevig van almachtigen hartstocht sloeg me de handen uit; een brand brak door mijn gansch hunkerend, van verrukking doorsidderd lichaam.

En mijn almachtige, geweldige passie stond in me op als 'n moordende titan die met roode handen naar je greep, je omtastte, omhelsde, je in m'n armen knelde je in den schroei van zijn hevig begeeren blakerde, en je warm, kreunend bang meisjeslijf doorsidderde van tegen-verlangen.

Florence ! Dat gevoel duurde heel kort ! Als 'n bliksem door m'n ziel was de passie ingeslagen, verdampte daar in aschzwarte vernieling mijn eerst stil-glanzend geluk. En als 'n helroode, fel-gloeiende bloemenperk, in daverend zonnevuur van smorenden zomer-middag, *zóó* vlamden m'n zinnen áán in kring, duivelend om m'n gestorven geluk.

Mijn goddelijke vreugde, stil en rustig lag daar nu tusschen 't vuur, verkoold, dood, aschvaal.

VIII.

En toch is mijn passie geen wellust geweest in naakte hevigheid.

Want in mij brandt de hartstocht die gaat door alle graden van verrukking naar de opperste schoonheidsontroering.

Ik kàn alleen leven in dat allerhoogste van 't Schoone en de Verrukking.

Wat is innigheid die niet 't allerinnigste geeft, wat teederheid die niet 't allerteederste verklankt, wat verhevenheid die niet 't allerhevenste omvat, wat kracht, die niet 't allergeweldigste treft ?

Al die uitingen bestaan voor mij alleen in haar hoogsten vorm, wijl dàn 't zuiverst.

En dàt geen exaltatie en koorts van den geestdrang, maar een ingegroeid, diep ingeworteld door alles heen-getakt begeeren en ademen van de ziel.

Jij liefste weet dat ik altijd zoo geleefd heb, dat ik altijd zoo blijven zal.

Zoo was mijn hartstocht voor jou te groot van bovenmenschelijke aandoening, diepte en begeeren. Er *in* brandde wel de vurige schoone wellust, maar nìet met een schijnsel van vernielende zinnehitte. Wat er om heen waasde en weefde in fijne, duisterder tinten was mij even hevig lief en innig.

Toch lieve, na mijmerende ontsteltenis kwam weer aanschuifelen in mij het tweede begeeren, dat altijd komt en heel, héél lang bij mijn arme ziel blijft toeven, met zacht innig gefluister.

Dan meisjen, dan ging 'n sterke man weenen. Stil weenen in de rust van zijn kamer, of buiten, vèr buiten aan de gouden mist-zee als er niets van de golven te zien is, als er een nevel drijft, eindloos één met den einder, en uit dien gouden nevel alleen 't ruischgezang zingt van de levende zee.

En nog, nog zaliger weende 't in mij om dien verganen hartstocht, als 't 'n zomernacht was buiten, waarin ik stond.

Wat is er goddelijker dan 'n zomernacht in 't bosch bij ons, tusschen boomen en stil vogelengedruisch, en 't zoele wondre gefluister en gesuizel van blâren ?

O Liefste, je kent zelve die diepst-roerende poëzie en geheimvollen ruisch van een zomernacht, niet kindeke ?

Als ik dan zoo even maar in de avond-verte, van belantaarnd laantje, in 't zachte schijnsel, 'n rood-verdonkerden rok of 'n vrouwegelaat zie opschemeren, rilt er al 'n gelukschok van zalig herinneringsleven door me heen !

In zulke luidlooze en hooggestemde avondpracht, Florence, schuchterde en schuifelde in mij áán, dat tweede, groote begeeren, zoo vroom en simpel als niets dat ter wereld me omgeeft, dat mij roept om gezien te worden. O! ik ken dat goddelijk stil gevoel van aanbidding en rust, zoo zilverachtig, vol van wonder zielegeschijn, zoo blank als maanglans.

Elk zuchtje dan tusschen de takken trilt in mij ààn 'n heilig genieten, 'n gevoel van gave, gansche levensomvatting, 'n droomende bezonkenheid en zalige gemoedsvrede. 't Is 'n verrukking die niet koortst, niet hoog jubelt, maar zilverzacht gloeit en fijn kwinkeleert.

Dan zag ik 't groote menschdom en ons lèven daarin, en alles omwaasd met 't teederste besef, en tegelijk 't machtigste gevoel van wijdte en geluk.

Alle zinnedrift was op m'n ziele-bodem gezonken als roerige droesem.

Er is dan 'n hevige vergeestelijking van alles door ons liefdesgeluk heengedrongen, die als 'n geur, niets verdringt en toch overal tegelijk is.

O ! ik besef dan allerdiepst dat de vreugde der zielen tusschen geliefden 't hoogste blijft.

Niets van mijn mènschelijke innigheid en passie is verloren en toch zie ik om me heen op veel wijder horizons van zielsrust en geluk.

Ik begeer je nu met m'n zinnen en ziel, maar zoo ongerept en stil-geslagen van diepe bewondering, zoo smetteloos dat er niets met de zinnen hoeft te gebeuren, en nooit toch, zoo hevig-gelukkige ontroering me doortrild heeft.

Ik ruik verschen, zoeten bloesemgeur en vruchten. Ik weet niet vanwaar.

Ik zie 't vuur van de hanekambloem in de avondpracht, en den levenden glans van goudleliën. En mijn oogen trillen van diepe ontroering, maar stil, heel stil.

O ! 't was 'n worstel tusschen passie en zieledrang, later 'n spel, eindelijk 'n rustige aanschouwing van geest en lichaam, die eindigt voor maanden en dagen met de glorie van een harmonische overwinning voor beide.

Ik zie je weer staan in wond're gracie van heel je vurig meisjeslijf. Je haar is nog gouder, lichter en zijïger, van 'n vergoddelijkten glans, en fijn, als 'n gouden stroom langs je mollige schouders en over je rug heen, verglijend. 't Streelt over je fijne wangelijn, kittelt langs je blanke oortjes ; 't krult er als bij 'n woelig klein meisje over borst en schoudertjes, in zonneluister, goud, een goud, al goud.

En de man-driften in mij zijn verzonken.

Ik zie je als 'n vrouw van smetteloos ademen. Je verweeft zachten gloed om je heen.

Is er iets bovenmenschelijks in den schemer van je oogen ?

Is daar niet een goud geschijn van heel zacht licht, en trillen daar niet onrustig de gouden wimpers van je fijngebogen leden?

Snik je Florence? Snik je?

Ben je hevig ontroerd? Wil je zoo niet zijn?

Ach lieve, lieve, vrouw van vergoddelijkte pracht...... Waarom ben je niet als alle andere vrouwen. Waarom zie ik niet je naakte schoonheid; niet de pracht van je blanke, teedre vel; de welving van je heerlijken moederboezem. Waarom zie ik je niet in 't naakte vrouwenmooi, omschaduwd van je eigen meisjesschroom.

Er is in mij zelfs een bange schuchterheid om je te naderen.

O! die zachte schaduw en dat ragge licht dat je heerlijke naakte lijf om je lendenen leit.

Is er ooit zoo'n heilige schroom in 'n vrouwegestalte gehuiverd?

IX.

Florence, Florence, nu verschijn je me toch weer als vrôuw.

Snik niet langer.

Ik vergoddelijkte je niet in suggestieven drang naar eigen mooi. Want mijn ziel deed 't zelve, zonder mijn wil, zonder mijn passie.

Florence, snik niet langer. Sta niet verbleekt in stille ontroering.

Je bent weer m'n vrouw.

Ik zie je weer zooals je me wachtte aan 't station te Parijs.

Ik zie je naar me toestappen, ik ruik den heerlijken geur van je kleeren, dat zoete geheim van je meisjesleven. Elk plooitje in je mantel en rok is me razend lief. Ik snik in je armen en ik bedwelm onder den geur van je borst. Dat is daar 'n wonder van goddelijk leven.

Ik heb je weer vast en ik durf je omhelzen!

Ik zie je naast mij gaan. Wat is alles wonderlijk lief en fijn om je en aan je.

Ben ik dan 'n dwaas, dat ik alles om je heen zie vergloriën tot gulden pracht ?

Ik zie alleen joù en ik hoor alleen van jou ! Een ieder dien ik spreek is er vol van.

Je bent zoo stil, zoo stil ! Waarom lieve ? Zeg toch wat, zeg toch wat !

Je bent zoo stil en eenvoudig. 't Schijnt mij een allerhoogste begoocheling, je verschijnen en je naast-mijn-zij-ruischend gestap, en je haar en je handjes. Maar 't is alles ècht waar, echt, want iedereen ziet 't en zegt 't.

Als ik Zus vraag hoe ze jou vindt, dan zilvert er 'n traan in d'r oogen, en met 'n stem vol vereerende ontroering, zegt ze heel gesmoord :

— Dat is geen mensch ! zóó mooi.... zóó mooi.... dat is geen mensch !

Dan word ik eerst even bang, bang voor 't bovenmenschelijk mooie en stille in je leven.

En spreken m'n vrinden over je, dan is 't met 'n alles verplechtigenden eerbied !

En al die bewondering gaat om je heen. Je hoort er nauwelijks naar. En je bent als 'n liefdezuster die haar gouden jeugd koesterend verwaakt bij ongelukkige grijsaards of zieke kinderen.

Maar nu heb ik je weer.

Je loopt weer naast me. Parijs gromt, dreunt en kraakt om je heen. Je lichte stap zweeft.

Ik hoor weer je rokgeruisch, en alle mannen staren je na om je ranke meisjeslijf, je wondren gang en schoonheid, je simpele statie en god'lijke charme.

't Witkanten kraagje om je hals verschittert 't zonlicht om je heen in blanken krans, en nog schooner blondt je hoofd naast mijn donker haar.

En langs je gaat 't demonisme van Parijs in allerlei gestalten. Je ziet er nauwelijks naar.

Maar Florence, kijk nu eens, kijk, kijk !

Je wandelt, je droomt, je peinst, en alles blijft in 't blanke gesternte van je wezen in evenwicht.

Je geeft je aan mij, aan mij.

Je loopt op 'n kraterstad en je voeten roosteren niet.

Er blijft een zilveren stilte in je en je noorsche pracht van temperament komt alleen voor mij in golving.

Niemand daar die je nadert. De perverse wijfjes, de innocente halve-maagden, de verwelkte en verblageerde parijzenaartjes, gommeux, losbollen, genialerige musici, dichters, schilders en 't dekadente ras mooie meneeren, durven alleen naar je wijzen, in de verte.

Je hebt ze met 'n gebaar vernield, en met 'n oogenfonkel weggekeken!

Ze lachen cynisch, ze lachen begeerend, ze smonselen en konkelen om je fiere geweldigheid en de noorsche svelte kracht van je natuur, waar hun perversie op afbreekt en wegbrokkelt, — en inwendig aanbidden ze je, begeeren ze je met de woeste hitte van overprikkelde passie.

O! 't Is prachtig, prachtig.... En dan te denken dat ik, uit de verte, zoo dikwijls jaloersch was!

X.

Er zijn drie liefdesbewegingen in mij, die naar d'r aard, subtiel en ideëel te groepeeren vallen.

Zoo nuchter in schijn Florence, maar kom dichter bij staan en wat eérst leek 'n vlakke gedachtengroei, 'n fijne geestesdynamiek, is dàn te zien als 'n kleurige wondre styleering van passie. Dichtbij zie je 't goud en 't rood, 't purper en geel van 'n bloemenveld er over heen gewaaid. 't Is de hartstocht met z'n immensen einder dien ik rondga en de liefde in haar kleurig en gloeiend kringtrekken om het groote en geweldige menschenleven.

In de eerste zielebeweging begeer ik je als vrouw met heel den bedwelmenden geur van je verrukkelijk lichaam.

Die beweging van passie, door m'n geestleven getemperd,

vervloeit in den subtieleren groei van het tweede liefdesbegeeren, ideëeler, hooger, zuiverder van leven.

Dan zie ik je van me vervreemden, maar heel bizonder vervreemden. Je wordt me niet vreemd als mensch, maar ik vind je intiem-verrukkelijk vreemd. Ik voel je vreemd, zooals ik een Lieve-Vrouw vreemd vind. Heelemaal in goddelijke aanraking met iets bòvenmènschelijks en toch wonderlijk intiems. Ik zie naar je óp als naar de moeder-gods, toch nìet met vergoddelijkte, maar met vermenschelijkte teed're aanbidding. Ik zie je heerlijk, intiem-vroom, die wond're moederoogen, die stille madonna-handjes om 't kindeke, die schroom-zalige verrukking om den mond.

Ik nader je als háár, in zoete verrukking om dat hooggoddelijke, dat blanke en stil-stralende in je, die moederluister, dat smetlooze en toch mènschelijk-fijne en lieve. En ik aanbid je, zooals ik in háár aanbid, dat wondre symbool van 't verhevene in 't moederschap, 't moederleven.

't Leven om je heen staat in gouden luister gespannen en 't bovenmenschelijke van de madonnasfeer zie ik dalen naar de aarde over je meisjeshoofd.

Die uren, die dagen, die nachten Florence, je zoo te zien, in die sfeer, dàt sentiment, als de vergoddelijking van heel mijn innigste en diepste vrouw-vereering. Zoo naar je op te zien, uit de verte, stil, vol schroom elken tred van je speurend, zonder natrilling van den lichtsten lijfshartstocht! O! dat is de groote, m'n heele ziel in zaligheid onderdompelende verrukking van mijn leven, die ik doorleef met vurigheid en teederheid, in mijmering en jubel.

Een zonnebosch volgeflonkerd met wondre schijnsels is heilig en schoon niet? Zoo bèn je!

Een stormzee razend zilveren zuilen van schuim verwentelend en verbrijzelend, de rit der woeste orkanen te hooren demoniseeren in gillenden loei en branding is schoon niet? Zoo bèn je! Een stille, wonder-innige avondmaan in 't woud,

met een omblanking van wolken-meren is goddelijk niet? Zoo bèn je!

Maar je bent alles, teeder als 'n Lieve-Vrouw, 'n godsmoeder, en tegelijk ook de opstand van het wereldvolk dat in de geelgloeiende zon z'n roode strijdvanen verwappert, en optrekt in eindeloozen stoet naar een leven van nieuw menschengeluk.

XI.

Florence!

De nacht is 'n groot zwart geheim, 't groote duister van 't stille en geruisch-zachte leven.

De nacht is het zwijgende silhouet van ons vroomst en diepst peinzen, niet?

Wat daarin gebeurt, is heilig, ontroerend, hevig van rust en zuiverheid. De ons omgroeiende gepeinzen staan verstald in 't nachtgeruisch, en 't is in ons stil als aan 'n stikdonkere zee.

Die nachten dan, waarin ik waakte in m'n ziekte en in de nachten nù van mijn herstel, die nachten met niets om me dan 't sterrengeheim en den stillen groei der donkre uren, keek ik uit mijn raam en zag ik je staan, stil en vol ontroering.

Zie, hoe mijn smettelooze bewondering naar je opgroeit en je ombouwt met mijn liefde.

Ik zie je staan in den flonkerenden starrenacht. Om je heen klapwieken mijn gedachten als lieve nachtvlinders, zilverzijig en bleek. 's Morgens gloeien en gouden zeààn en kransen een lichtkring om je goudbebloemd meisjeshoofd.

O! nu voel ik, hoe in den hartstocht van mijn eerste begeeren die stil-bewonderende gedachten in 't rijk van zinnebeneveling, uit 'n huiverende duisternis zijn opgejaagd naar de lichtende kim van nieuw en al-wijd geluk.

En 't vale vleermuizen-gevlerk van 't lagere hartstochtleven nu ligt neèr, in roerloozen dood.

Ik verlang je niet meer als vrouw Florence. Ik voel in die uren dat ik je nooit wil bezitten als vrouw.

Ik wil je smetteloos zien bloeien, onaangetast, door geen menschenhand gegrepen.

Droòm meer dan mènsch!

Je moet bloeien als 'n groote roode bloem in 't diepste woud, die plots' verschijnt, d'r prachtkelke opent, d'r geure uitademt, d'r roode glanslicht vergloeit, en stil weer verdwijnt.

Maar zal ik dan niet weer heimwee voelen weenen door m'n vereenzaamde ziel, als ik daar sta, te midden van 't woelende menschdom? Zou ik jou warme menscheborst niet meer zoeken en ronddolen in 't wilde leven met z'n woeste en stille schoonheid?

Wat helpt 't of een avondzon je in m'n verbeelden omschijnt? Wat helpt 't of ik de hemelen in rooden brand zie staan, als ik jòu niet zie? Jou oog niet, jou gezicht niet, jou lichaam niet? Wat helpt 't als ik 't vogelentierelier hoor fluiten en luiten in den avond als zoete minnemelodie, als ik jou handjes niet zie gebaren, je rok niet hoor ruischen, de plooisels in je kleed niet kan tellen, en den geur van je meisjeslijf niet inadem?

Florence, kan ik je zoo liefhebben, zóó als 'n roode bloem in 't woud, nooit naderend, nooit aanrakend?

Spreek lieve, spreèk!

Waarom ben je geen vrouw als alle andere vrouwen?

Waarom mag ik je niet minnen met m'n ziel en m'n passie, in saamstoeiende kracht?

Waarom niet in die verrukking van leven die ons de dagen doet zien als 'n paradijshal waarin de menschen jubelen in 't gouduitvloeiende licht? Die ons de nachten doet voelen als zilvren festijnen onder den wolkenloozen starrekoepel?

Lieve, ik zoek je oogen en je handen.

Waarom moet er zangerige heimwee in me blijven snikken, heimwee die mij smart en toch zalig is. Min ik dan mijn droefnis?

Maar weet je Florence, weet je, dat al 't weemoedige in mij, altijd soms gauw overstroomd wordt door de zonnige pracht van een groot levensgeluk.

Florence, ik heb je lief zooals nooit 'n wezen lief durfde hebben misschien.

Ik huiver er van ! 't Is 't hoogste, 't hevigste, 't allerhartstochtelijkste en schoonste.

Kan er nog een menschenhart zijn dat in de woeste branding van zijn begeeren en de schuimende onstuimigheid van zijn verlangen, zóó zich zelve openrijt, zoo zich wondt, zonder zich te willen wonden ?

Florence, Florence, ik heb je lief, zooals de zon liefheeft haar licht.

Als ik je zie doorhuivert me een zoet verlang.

Hoe moet ik je toch zien lieve ?

Ben je een vrouw ? Neen, neen, je bent eindloos meer. Je bent de aanstormende verrukking in ieders groot leven. Je bent de Schoonheid, je bent 't Leven zelve, 't groote, hevige Leven. Je bent als 'n dageraadsgegloei, heel teer doorvuurd van 't eerste zonnegoud en je bent als 't laatste avondrood over mijn nieuw geluk heenglanzend.

Je bent geurig als 't zoetriekende vlier en vurig als de wonderroode tulp van de berglanden. Je hebt den wonderblauwen weerschijn van de druifhyacint in je oogen en je huid is blank als 't rozig gesneeuw van den bloeienden zomerviolier.

O ! hoe sidder ik van ontroering bij 't zien van je groote lichtoogen, die staren als de Eeuwigheid staart. Ik sidder bij 't hooren van je stap, bij 't kreuken van je rok.

O ! ik weet niet wat er al met mij gebeurt, als je naast me en om me bent.

Er is bloemenheerlijkheid rondom ons gestrooid op 't naakte veld....

Naast jou voel ik alle dingen voorbijgaand, vervluchtigend die niet zijn van de hoogste geestelijke orde. Als 'n schimmestoet door de tijden gaan der dingen onwezenlijkheden.

Met mijn goddelijke liefde voor jou, sta ik bòven 't vergroeiende. Mijn liefde is altijd geweest ; zal altijd blijven.

Als de zon uit den hemel neerstort in een vlammespiraal de aarde splijt en d'r sulfer-stoffen rondslingert tot brandende

zwammen, en zij-zelve als vuur-starren rondsliert in den duisteren kosmos, dan nog zal de liefde er zijn, want die is Eeuwig en onvergankelijk.

Met mijn liefde voor jou, vrouw, sta ik in den tijdloozen lichtkrans van het verhevenste en eeuwige leven.

Is er zaliger verrukking dan die Liefde in maatschappij en natuur ?

Ik heb met m'n ziel en m'n zinnen doorreisd het sombere aardeleven. Ik heb de menschen zien groeien en weer vergroeien als misdadigers, wangedrochten, hebzuchtigen, mismaakten. Ik heb het groote menschenleven hooren gieren, schreien, gigantisch bulderen. Ik heb in de steden zien moorden en in de dorpen zien brandstichten.

Ik heb 'n bloedzee voor me zien bruisen en koken van de oorlogs-gruwelen.

Ik heb de somberste misere meegeademd in zinnen- en verbeeldingsrealiteit. Ik heb de jammerende moeders in de krotten hooren weenen, om veel wat haar lief was, maar wat vertrapt lag in den duisteren hoek van d'r wanhoop. Ik heb strompelende stumpers in rottende sloppen zien verdwazen. Ik heb idioten zien staan in kronkelige steegjes, vóór verweerde krotten, omschemerd van ellendegrauw en verdoemde lichtlooze armoe-venstertjes. Ik heb oude wijven zien staaroogen, doorwalmd van drank ; ik heb kreupelen in rotlompen gootwater zien slurpen met zwarte hongertong.

Ik heb mannesnikken van reuzen hooren vlijmen en verstikken in woeste onmachtsdrift. Ik heb reuzen hooren vloeken en zien stuiptrekken. Ik heb schuwe blinden zien tasten in angstnachten, als een storm van wild gerucht voor hun duistere oogen heenwoei in zwarte vlagen.

Maar àchter het immense wereldwee zag ik òpschemeren een menschengroep die zong, zong, in hoog-dragenden rhytmus, 'n heroieke wijs.

Ik zag vlammeschijn flitsen door de droeve levensnevelen en het zwerk lichtelijk aangloeien.

Ik zie de zingende menschengroep groeien, al groeien en den klankenstorm van zijn lied hoor ik aandruischen als een breed zeegerucht.

Lieve, ik heb 't leven doorreisd met m'n ziel en mijn zinnen. Ik heb de kruizen gezien in de groote huizen, en de bloeddruipingen langs 't schandhout in de need'rige krotten.

O! 't Leven is huiveringwekkend, ontzaglijk grootsch in z'n verstommende droefnis en smart, en in zijn zachte, serene en felle, gloeiende schoonheid.

Er is een schavot voor ieder!

En in de cel, zweet op de angst-donkre muren der gevangenis zijn bloedschaduw dóór, vóór de in schrik verwaanzinde oogen van elk soort misdadiger.

Maar toch hoor ik boven àlles uit, aan den lichtenden einder het heroïsche lied van verlossing. Het zijn de gemartelden, gebukten, de zwaar-gebogenen van smart en smaad en de van veel menschenjammer verknaagden die nù zingen.

Zie de nijveren zich splitsen — na hun dagzwoeg. Maar op avonden en zekere dagen groeit die menschengroep aanéén tot één lichaam, beademd met één ziel.

Dan zinkt 't sombre zwerk weg, gloeit de einder van het roode licht en de steden en velden in zonnevuur, weergalmen van haar zang.

Zoo heb ik 't leven doorreisd met m'n ziel en zinnen en overal lag de droefnis, de druilende sombering over de menschenwereld, onder den eindeloozen herfsthemel en 't weenen van triestenden stadsschemer.

Maar dwars door die sombering heb ik altijd 't leven zien gaan in gang naar hooger bewustzijn, altijd stijgend, heel langzaam, met instorting soms van machtige tradities, plots teruggroei van in schijn vernietigde wezenlijkheden, maar toch

altijd hooger en zuiverder, breeder van bouw en menschlijker schoonheid.

Florence, dat heb ik gezien door jou!

Was ik verbitterd, woest, vergramd door jou liefde, jou goddelijke innigheid heb ik 't Leven leeren zien, begrijpen aan allen kant. Mijn liefde voor jou heeft dat ontzettende begrip van 't Eeuwige in me gebracht, dat hoogste en schoonste besef van ons menschelijk bestaan.

Ik weet niet lieve, of men jou zal zien als de vrouw van vleesch en bloed, van hartstochtstormen en vrouwelijke sereniteit, van innigste overgave en grootsche fierheid.

Ik weet niet of je niet meer bent diepste uitdrukking van mijn wereldgevoel en geest-omvatting die al de gradaties van liefde doorleefd in z'n lichamelijke, z'n geestelijke en vergoddelijkte pracht.

En toch liefste, teedre, goddelijke vrouw, ben je van bloed en zenuwen, als ik, en tegelijk mijn hoogste verrukking.

Ik heb je gezien en door jou tooverstaf geraakt, is in mij die heilige ontroering gesidderd voor alles wat bestaat.

Ik heb 't menschenleven als een ontzaglijk poëem met mijn verbeeldingen doorstraald, en 't is langs mijn brandend-verlangende oogen voorbij gestuwd in gloeiend licht, en soms plots' verduisterd in grauwen mist. Het is langs mij heengestormd, 't heeft me opgenomen, het heeft mij in verrukking gelaaid, in goudvurige verbijstering om z'n pracht. 't Heeft me weer in stomme droefnis neergesmakt en verpletterd. Het is voor mij blijven dralen en stilstaan, wiegelen en droomen. En eindelijk greep ik 't vast, met vuisten van graniet, in hijg en worstel, maar ik wòn, ik overheerschte.

Dan waren er machtige tijden, dat ik het omvatte, geheel, al mokerde 't rond, wilde 't zich losslaan met 't gerucht van 'n oer-zee, en een kracht van goden. Ik hield het in m'n bloedende, geteisterde maar zwellende machtsarmen gekneld, ik hief het op met titanischen wil en beheersching, ik droeg

't op mijn bebloede handen, met al z'n smarten, al z'n geweld en bloem-zonnigheid.

Ik heb jou tooverstaf zien verbleeken en dan weer vergroeien voor mijn verwonderde oogen tot levenopwekkende pracht. Zooals Sintrens onder de fakirs met glurenden angst en heilig gebeef de schoone dingen van hun droom-begeerten uit het Niet zien opgroeien, tot geurend en kleurend werkelijk gebeur, zoo zag ik tot mij komen wàt ik verlangde, wat blank en zilversprokig rond mijn zachtste droomen had gezweefd.

Daarvan nog iets liever 'n volgend keer, en dan weer 't droeve verhaal van mijn ziekte.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Lieve, ik heb 't Oosten doorleefd, en de wonderen van de gouden tropen met d'r zingende wateren, d'r gloeiende glanzen en vogelen-paradijs stonden òm-mij gerijd in zonnevuur.

Ik heb er de volkeren gezien, in hun wondre gracie en gloed, in hun zonnende praal, in hun trillend koloriet, als paradijsvogelen en parkieten, in hun smaragden goud, hun licht en tooiselen.

M'n verbeelding heeft er van verhaald in de roode zonsondergangen aan 't strand.

Ik heb de zwartlokkige vrouwenpracht gezien in stacie en praal van het bijbelsche Oosten, en de geuren van ceder en mirre zijn mijn zinnen doorvloeid.

De roos van Saron geurde haar wondre reuke van weelde en zinnezwijm rond m'n hoofd, en de zoete aloë stroomde mij toe over de Zee.

Lieve, lieve, ik heb in 't Oosten geleefd met gloeiende zinnen en verliefd hart, en er al de zaligheden gekend van de tropische nachten, de wondre vrouwen en meisjes.

Ik heb er de gouden vruchten zien vlammen in de zonnehitte, en kende er de nacht-geheimen van de duisterende cyprusboschjes.

Ik heb er dartelende kinderen zien dansen in naakte schoonheid, en de liefde der mooiste vrouwen zien uitvlammen tot een goddelijk vuur van begeeren.

Maar liefste hoe nu ?

Ik heb 't Noorden doorschouwd als 't Oosten en ik ben er in verzonken van geluk.

Volgde hièr mijn verbeeldingen niet 't schitterend arabesk

van een vuurvlieg? En stortte over 't hoofd der joodsche bruiden geen trossen gouden regen neer?

Lieve, 't noorsche leven en zijn mystische diepte heb ik doorleefd als 't Oosten.

Er zit een koele, blonde, analytische drang in mijn hart, en een stomme taal, die mij alleen van 't Noorden spreekt.

Ik heb de mythologie van het Noorden met een snakkende liefde in mij, zooals mijn gevoel is voor jou blanke wezen. — Ik heb de ijsvelden en 't witte wonderlicht van sneeuw en kou overgleden met m'n verbeelden.

O lieve, hoe goddelijk en stil van verrukking leeft in mij de oer-pracht der eerste Germaansche liefde. — Als de harmonie en de ijle muziek van m'n zielevrede weer in mij terugkeert, zoo rein en zoo blank en zoo rustig, dan is mijn hart vol van dat mythologische minneleven.

Het Noorden leeft in mij, met z'n zacht-doorgloeide mystiek en z'n kristallen bloei van heel fijn en gezond geestesgenot. Maar vooral de heidensche dramatiek van 't Oer-Germaansche is van een overrompelende heroïek en pracht, die mij nog veel nader staat dan de wellustkleuren, de zoele specerijenzwijm van 't Serail en zinnebedwelming der oostersche erotiek, dan het flonkeren van de gouden koepeldaken in diep allée, dan 't branden der moskeën.

De zonneboog kleurt de hemelpoorten daar met wondre vuurbloemen. De trage zee loomt en verruischt er een zoet verhaal van minnesluimer en zonnigheid, en zoo zingt je het gansche Oosten de ooren voorbij, in kleurigen hittezwijm en verdooving.

Er zijn dagen dat mijn ziel niets liever hoort en mijn oogen niets trillender inluisteren. Maar van veel langer duur leeft in mij de fijngrijze, blankteedre harmonie van het noorsche; blond en licht, nevelig-zilverend en toonrag als z'n mystische natuurpracht. En omspeelt van zijn wondre mythologie, en van z'n heroïsche schimmen-figuren, is mij het Noorden vol van tooverig leven.

Er is een Edda waaromheen suizelt een eeuwige stilte van roerlooze pracht.

Dat blanke mythe-leven is de berijpte poëzie van een groot epos.

De Graal en de Walkieren, hun natuurgedicht, ligt voor ons als de sprokige goddelijke schoonheid van een berijpt woud, overvloeid van maanglans.

De mythologie van het Noorden bewaart voor mij de Liefde en heiligste, de innigst-romantische verschijning. Er zingt een heimwee daar in de wouden als omspeelden nù nog zacht-klagende hoboe's en verre fluiten 't leven met den minnezang van Lohengrin.

Er weent daar nù nog een diepe en sidderende beroering van smartregisters die de mènschelijkste kern der heidensche dramatiek òmschept tot groote brokken verromantiseerde werkelijkheid. En telkens klinkt uit dat noorsche rijk òp een teedre stemmingsmuziek die verrukkelijk is als 't Wagnersche Parcifal-drama, vurig en bedwelmend als de Tristan- en Isolde-minne-tragiek.

O! de mythologie van 't Noorden lieve, geeft mij de smetteloozе lyriek van 't leven, zonder droesem en zinnezwijm. Zij heeft haar gouden monstrans zoo goed als de kristelijke tragiek; zij heeft haar heilige asse en heilige urne.

II.

En toch Florence, doorvoel ik 't leven van heel anderen kant even sterk.

Mijn tienvoudige natuur die alle levensuitingen gelijkelijk in kracht en diepte doortrilt en toch tot eenheid komt, zoo zuiver als 't zuiverste, laat mij tienvoudig bestaan!

Want mijn eenheid heb ik door jou liefde?

Maar die liefde kind, kent die dan in mij een verbijsterenden strijd tusschen geest en vleesch? Zie ik mijn begeeren van jou, niet altijd en altijd weer stijgen vèr boven bevrediging van lusten en driften!

O lieve, laat mij alles zeggen. Alles! Weet dat ik vaak 'n

stumper ben, 'n zwak, klein wankelend mensch. Zie 't niet als 'n konfessie zooals er schijn-heiligen doen, in religieuse opdringerigheid sprekend van hun individueele zonde en zondaarscha.

Zóó spreek ik niet, wijl ik aan geen individueele zondedracht geloof, en wijl ik 't 'n walgelijke komedie vind, dat ikkige zondaarsbewustzijn vooròp te dragen, in alle gesprekken, in alle gedachten. Ik zeg alleen dat ik wankel vaak, klein ben, òmdat ik mènsch mij weet.

Ik strijd voor geen persoonsverreining zoolang de wereld in zoo groot wee kreunt.

Maar mijn liefde spreek ik uit, en dan zeg ik je lieve, dat al mijn menschelijke kleinheid en zwakheid, mij 't hoogste, 't allerhoogste niet onthouden heeft, dat is de Liefde en 't Schoonheidsbesef. Ik verlang 't allerhoogste in Liefde! En ik weet, dat 't allerhoogste wat 'n mensch van liefde en schoonheid in zich kan bergen, óók in mij geborgen is, tusschen mijn zwakheid, kleinheid en stumperigheid in.

Ik heb jou en de menschheid lief met m'n opperste vermogens.

Soms kan mijn gevoel bedolven liggen onder zorgen en droeve dagdingen. Maar plots staat 't in mij òp met 'n geweldige majesteit, rukt me mee, sleurt mij door hel en hemel en in hijgende verbazing laat het mij overal neerstaren op 't groote leven. Dan zie ik mij ademen in 't hoogste geluk, voel ik in mij opgestaan een groote en almachtig-mènschelijke wijsheid.

Ik heb van niemand 'n zintuig noodig; geen oor, geen oog, geen hand, geen gedachte!

Ik zie en voel 't machtigste en teederste leven door eigen ziel in harmonie met de al-natuur en in harmonie met 't maatschappelijk leven.

Ik kijk òm en ik zie je naast me.

Wat zijn je handen blank als 't bloemenzij van witte kampanulaas. Wat is je lichaam hoog en edel. Wat is er voor een mythe-schijnsel in je oogen. Schijnt er een zonnewolk achter je haren? Wat zweeft en weeft er toch om je Florence?

Hoor het leven zingen! Is dat 't sombere aardbestaan van mijn angsten en droefnis?

Zie ik daar niet 't zwoegen omglansd met wonderbaar licht?

En hoor ik niet de schreiende menschheid nu te zaam als 'n ruischende zee?

't Leven zingt en de menschheid schreit?

Florence hoor! Schreien? Schreien? 't Is geen schreien: 't Is de zachte murmel van 'n lied dat aandeint!

Ik zie meer menschen, al hooger en verder en hun aangezichten stralen van een rustig en glanzend geluk.

Is dat nu 't droeve aardbestaan?

Florence, verklaar mij dat wonder. Toovert jou liefdesstaf dan alles voor mij om?.... 't Schreien in lachen,.... 't droeven in zang,.... 't klagen in jubeling?

Is dàt een stijgen van 't aardsche naar 't hemelsche Florence?

Gebeuren al deze dingen in den diepen bloei van mijn visioenairen geest, en ook wijl mijn aardsche liefde voor jou, telkens en telkens weer òpgaat naar die smettelooze verrukking waarin ik je niet begeer als lijf-vrouw, maar alleen als symbool van 't allerhoogste en verhevenste levensbeginsel?

Is mijn vergoddelijking van je menschelijkheid omglansd met 't wondre licht van mijn hoogste aanbidding? Zingt 't leven dan niet zèlve dat poëem in mij?

Florence, ik smeek je, antwoord, antwoord Florence!

Ik hoor nu je lach, je zilver-trillenden zangerigen lach.

Florence, zeg! zou 't 'n droom zijn van woest romantisme?

Zeg dat dàt niet kan, niet kan.... Want ze was altijd *in* me, van kind tot man.

O! nu begrijp ik je lach en den zilverenden zang van je stem. Dat alles is symbool in mij, niet waar? Heel die onrustige slingering van het kleine, morrende leven, naar 't groote vast-innige welbehagen is niet alléén in mijn menschelijk voelen voor jou gemerkt, maar ook er bij, de groote vergeestelijking van ons beider *Ik* tusschen het *Ik* van de menschheid.

Ja liefste, allerdierbaarste, ik snak naar je liefde, naar je zielsgeheimen.

Boven de zinnetastende werkelijkheid, drijft in 't rijk der groote kosmische stilte, de visioennàire werkelijkheid. Al hooger in mij stijgt die impuls naar 't zuiverst geestelijk leven, als de sfeer der goddelijke menschelijkheid mij maar steeds omvloeit.

Ik doorstijg alle sferen van aandoening en gedachte en het machtigste, grootsche, naast 't teederste en idealistisch-innigste leven dat jij in me opwondert Florence, jij die alles in me samenvat. Want dàt is het groote en jubelende geluk van mijn leven, dat ik al de levens *in* mij, de tienvoudige oervoeling van het meest tegengestelde, tot harmonische oplossing breng.

Ik heb alle driften in mij en toch liggen ze overwonnen zonder onverschilligheid, zonder praal. Ik heb alle aandoeningen, de vernielende zoo goed als de scheppende, en toch liggen ze beheerscht, zonder weemoed-naspel.

Een ruisch van iets hemelsch gaat er over mijn schoonheidssluimer heen; iets als tonenschemer.

Ik kom en daal uit de sfeer van het platonische wijl ik dat moet, wijl mijn menschennatuur dat in mij wil, zooals die zelfde menschennatuur mij ander keer weer opheft tot de hoogste ziele-liefde.

Zoo woelt er telkens een demonische macht in ons die de prismagloeiïng van de hoogste Ik-heid dooft, de fierheid breekt, klein maakt, machteloos, zinnewoest en menschelijk nietig. Zoo een àndere weer die kleinheid neutraliseert, de machteloosheid opheft, de zinnerazernij kalm strijkt, een sidder van jubel en heerlijkste schoonheidsontroering door ons heenstuwt, een kracht die ons bevende, arme menschenschepsels vergoddelijkt en in stomme verrukking laat ademen.

Zie ik je nù, na die erkenning, onwezenlijk, in een droomleven?

Florence, vrouw, verrukkelijk meisje, wat kan 't mij deren

of er menschen zijn, die grinneken zullen om dat heilige van mijn geestesliefde ?

Ben jij niet toch van mij ? Zie ik je niet zoo, met een snikkende overgave van heel mijn diepst en zaligst geluk ?

Ik zei je toch, aanbiddelijk meisje, dat ik geen oog, geen oor, geen hand, geen brein, geen ziel van wie ook noodig heb om dat verrukkelijkste van 't leven te voelen, hevig te ondergaan.

Die schoonheid, die verteedering, die behoefte aan de hoogste religie van zieleliefde leeft in mij met zoo hevigen drang, die bevende verrukking en uitstraling, dat ze mij verteert, dat ze mij als doet sterven van genot.

Is er grooter geluk dan naastenliefde, menschenliefde, grooter dan hooge vriendschapsliefde ? Ze zijn alle gestalten van die eene groote en heilige zieleliefde voor jou !

Het sentiment er van moet van een goddelijke religieuze ontroering en diepte zijn !

En wat kan mij 't schelen of 't hier of ergens anders beschreven staat.... Leeft niet echt gevoel van schoonheid en geluk nog onzeggelijk veel dieper in de stille ziel....

Florence, goddelijke vrouw, je schemert áán en wèg voor mijn verbeelden als 'n princessebruidje van heel uit de zangerige oude tijden. Je stem is als 'n wondre ballade !

Je zweeft aan, zoo argeloos, zoo droomziek, zoo wonderlijk broos en betooverend van schroom.

Er is geen zinnebegoocheling noodig om je zoo te zien leven..

Bruid ! bruid ! in een zilverraggen droomnevel geweven.

Wat stil staren je droomoogen, in droeve diepte en innigen schrik achter de sluiering van je aangezicht. Hoe helder staat de fijne neig van je luisterend hoofd te vangen 't zilveren gerucht van iets heel liefs uit de verte !

Luister je naar 't vervluchtigend geluid van 't verruischende leven, en durf je nu niet naderen 't gegons van de machtige wereld ?

Droomprincesje, wat staar je goddelijk-lief en weemoedig van teedren luisterangst....

Kom maar, kom maar, het is 't ademen der menschenziel dat je hoort, hèèl zacht....

Florence, kindeke, wat weeft er toch zoo ijl tusschen je droome-oogen en je bruidssluier?

O! o! wat 'n vroom-droef gelaat, wat blank-bleek en stil in z'n staar.

Florence, kom hier, kom hier!

Hoor mijn mannestem weer klinken en jubelen, sterk en vast als 't gelui van 'n vroolijke torenklok.

Kom! kom! ik begeer je als vrouw, ik verlang je te zien!

Mijn passie is vuur, mijn adem is vuur, mijn lijf is vuur!

Nooit heeft er 'n mensch zoo hevig, zoo door merg en ziel, met heel z'n innigste diepte verlangd naar 'n vrouw. Ik duizel bij de gedachte aan je verschijnen.

Ik bid je Florence, boor met je tegenbegeeren door de ziel dezer woorden. Dat alles is brandend als 't vlammenspel dat 'n heilige grot omspeelt. 't Is 'n heilig vuur dat eeuwig ruischt en meewaait met 't windegestoei; zijn gloed zal me verteren als je niet éénmaal geheel van mijn geest en mijn lijf bent geweest!

Zie liefste, zie! Grijp in 't diepste van mijn begeeren. Hoor àchter den snik, 't bevende woord, den roep, mijn bloedend verlangen. Weèt de begeestering van lusten en driften er in, maar vat ook dieper, al dieper naar 't eeuwige gevoel dat mij beheerscht.

Zie door het hooge gloeiende groen van boomen, het verre schemeren der gouden vruchten.

Je bent 't Leven, de schoonheid, en je bent 'n vrouw!

Kom, kom! blonde weefster van dat zachte licht, blonde weefster van zon en damp.

Doof het heete branden van m'n oogen, den fellen gloei van mijn liefdehanden, den woesten klop van m'n hoofd.

Is er 'n innigheid van voelen die door jou niet groeit? Is er een sentiment van hoogste heroïek dat mij door jou niet wordt ingegeven?

Wat is mijn bestaan zonder jou, de innigste innigheid die in mij zich koestert en 't leven verfluistert tot 'n zoet geheim tusschen twee zielen.

Hoor de lente-vogels, goud en flonkerend, kwinkeleeren en tjuiken. Rondom onze hoofden strijken ze neer op de zwiepende takken, een wolk van geel-gevederden, als 'n kanarisch wonderlijk getierelier!

O! zoo zingt in mij de innigheid en de teederheid. Al die zacht roffelende zilverende zangslagjes zijn verrukkingen en òpbevingen van mijn verlangende ziel, en 't kristallen liedjesgevonk is de kwinkelende vlijt van mijn minnehart.

De nestjes, geurig van vlier en mos, zijn omhangen van m'n gouden droomen.

Want ik zelf ben de minnaar, en jij de minnares!

Florence, heerlijk meisje, je bent 't teederste bruidje op aarde, 't lichtste van stap, 't liefste van gebaar, en de leeuwerik zingt in je stem, heel hoog als uit de wolken, en toch zoo vlak bij mijn verlangend hart.

Ik heb onze smart en onze vreugd als 'n gordel van innigsten lotsgroei om ons heen gekronkeld, en nu zijn we één voor 't heele leven.

En nu ben ik zoo blij dat ik je gezegd heb hoè ik je min om beurten.

Kom nu tot me, Florence, kom! kom!

Laat me niet langer in de eenzaamheid van mijn herstel.

III.

Liefste, zie je daar niet in de heerlijke zonnepracht, op de goud-doorbloemde zomerwei, dat meisje op blanke klompen? Met haar roode rok, zonnig doorgloeid, haar mollige, luchtig-om-jakte schouders, zóó klaar en frank van de gemelkte koeien stappen, haar juk op den rug en 't helle gevonk van de melkemmers tusschen 't gras?

Ze wiegt haar heupen en ze stapt als 'n pauw.

Die jolige, stoere meid heb ik gisterenavond haar vrijer zien zoenen, oud-hollandsch klankvol en „arkadisch" !

Nee lieve, geen ironie. 't Was 'n glanzende, gezonde en oer-gemeende vrijage !

Ze is d'r 'n mooie, statige, leepe !

't Is genot, die ingedrongen, prachtkrachtige kuiten onder den kortrooden opgeschorten rok te zien uitlijnen. En zie eens dien forschen zinnebloei van het stoere zacht-ademende lijf. Zie die felle blankte van haar tòch bezònden hals en gezicht, en den zwel van haar trillende borst. Ze is in staat een paar kerels op d'r heupen te lichten en de wei over te dragen.

Ze is prachtig, die roodrokkige, bezonde boeremeid, blank onder haar juk van schuimende melk, met om haar heen den zomer-zwijmel der goudgroene wei en de uitwasemende pracht van den aemechtigen zonnedag.

Haar blonde haren glanzen rond haar bolligen kop als zonneweb, haar oogen blauwen als hemeltjes. Haar roodkersige mond jolyt in den onbewusten plooi van den jeugdlach, die haar frisch snoetke omguitigt. En bij èlken stap dichter naar den bloemigen en beklimopten hof trilt en wiegt er schalkscher mee, op haar heupen en rond haar middel, een min-lokkende kracht die van haar klompen uit schijnt op te stijgen.

O ! 't is 'n pracht zoo'n zonnige, zomersche melkmeid, in den heerlijken karn-geur van het even gehooide grasland, met den lieven plooi van haar rood gerok en d'r licht-omvlamde jak, de bloote armen, mollig en blank in vrij beweeg door de warme lucht heenslaand. En 's avonds, die frissche jolige melkmeid op den schoot van haar slungeligen vrijer, vastgekneld in zijn boersche passie-knuisten, vurig zij terug, doorkruist van machtigen levenslust.

Liefste, zie op de boulevard nu die aktrice, die jonge vrouw met haar mof in de hand in de ronddampende kou. Ze staat te wachten. 't Vriest. Maar achter haar voile ragt de fijne ommelijn van haar trotsch-fraai gelaat.

Ze is mooi, heel mooi. En heel even trampelen haar voeten

op de straatsteenen, lijnen zich prachtig haar rok en mantelplooien mee.

Ik ken haar niet lieve, maar wat is ze charmant en rank en wat 'n verrukkelijke gracie heeft 'n mondaine vrouw toch die zich zóó prachtsmaakvol kleedt; zoo elke tint van onder- en bovenkleedage in harmonie brengt, zoo verzorgd, doorgeurd van hooge distinktie.

Wat 'n prachtwezen is toch 'n vrouw, en wat 'n overrompelende schoonheid rankt er in de lijn van haar taille, in den opgroei van haar lenige lichaam.

Zie, daar staat ze, in schijn doodeenvoudig, haar eene handje in de mof die ze nu en dan op 'r gezicht drukt. Haar adem stoomt achter 't mofje wèg en telkens, met heele lieve en fijne trekjes, haalt ze haar voile even van d'r neusje en mondje àf. De plooitjes van haar mantel en rok vergeuren 'n fijn intiem vrouweleven. — Ze is 'n artiste, dat zie ik aan elk klein gebaar. O haar gestalte is van een wonderlijke bekoring en lenige gracie. Ze stampt weer met haar fijn gelakte schoentjes op de straat. Ze heeft 't koud en ze wacht! Wat prachtig wordt nu dat figuur, die wachtende trotsch-fiere vrouw, dat omvoilde mooi-strenge gezicht, 't ongeduldig gedoe van haar handjes en voetjes, de gebaren van de mof en den zoelen geur van haar kleeren die haar gracie nog áánsterken.

Zie, nu richt ze haar voile heelemaal òp uit ongeduld, 'n tipje blijft even voor 't voorhoofd hangen. Ze is heel bleek, van 'n strenge, heerschende mooiheid. Alleen haar mond is fijn-wulpsch, smachtend en week van hoeklijntjes. — En nu 't voiltje weer nèer. Nu is ze heel ànders mooi, vrouwelijker, liever, zachter, genaakbaarder. Haar fijn trampelen is heerlijk. — De kleine wrevel op d'r bleek-fijn gezicht is heel teeder, en 'r bronzen oogen vuren. —

O lieve, wat is 't toch innig, als 'n mooie vrouw zich zoo weet te kleeden; met een chic, die oorspronkelijke drapeeringen aan den lijngroei van haar kleed geeft; die, schoon geboren uit het smaakvolste en fijnste overleg van den geest met de schoonheid, een indruk geeft van hooge ongekunsteld-

heid. De fransche vrouwen dragen, àls ze oorspronkelijken smaak hebben, haar kleeren logisch-mooi. Elk onderdeel is verzorgd en meegegroeid in de samengevatte rankheid van haar heel lichaam. —

Zie, hoe elk lijntje van haar puntige kokette hakje tot haar prachtigen pluimhoed een groote aesthetische verzorging geeft, en hoe de gracie van haar beweeg de schoone leest en heel de gestalte tot 'n natuurlijke charme wiegt.

Zoo'n francaise, met het tintprachtige of kantragge spel van haar onderrokjes, in moirée of zijde, in citroengeel of vuurrood, is 'n bewegend princiep van levende aesthetika.

Ze heeft den fijnen geur van het schoone òm haar en de pracht van haar lijf weet ze te vatten in plooien en draperie, die bestudeerde eenheid wordt mèt den ranken en eigenen groei van haar lichaam. — Zooals ze haar oogen aanzwart, haar wangen poedert, heel fijn, en brauwen stift, haar huid emailleert, haar nagels laat verzorgen, heel haar blank lijf koestert, baadt, verzorgt en doorgeurt met de ragst-doorgevoerde distinktie van lichaamsweelde en verfijnde omkoestering van batisten en zijen stoffen; zooals ze poëzie brengt in de fijne pracht en gracie van haar ondergoed, zóó ook voert ze dóór de logische mooiheid van haar avond- en ochtendtoilet, is elk onderdeel van haar kleedage in verfijnd evenwicht, honderdmaal doorzien met de eigenheid van haar persoonlijk mooiheidsbesef.

IV.

't Is ijdel en broos en uiterlijk, niet lieve? En zoo'n schepsel is toch maar 'n egoistisch, koket, leeg ding, dat in de eigenlijke ontaarding van 't gekultiveerd mooi, met haar poudre de riz, haar viooltjesgeur, haar boulevard-zwijm, en grande kokotte-charme, 'n steenhard, diep ongelukkig leeghoofd blijft......

Maar ze is toch, zoo trampelend daar staand, heel mooi, vrouwelijk-fijn, voornaam, prachtig trotsch, en van 'n fiere, grande-kokotte-stacie. Haar artistokratische weelderigheid

heeft 't bekorende van 't zeer echte. Ik ruik haar geurige mondainerie. Ik weet er de bodemlooze oppervlakkigheid van.

En toch, met haar pluimenhoed heeft ze de geurende gracie van 'n trotsche valkenierster, is ze de aktrice van een wondre charme!

En als ze met me spreken, Florence, hààt ik die ijdele, praalzieke, beuzelige boulevard-blommen, die met haar perversie de diepe schoonheid van de vrouw-natuur verkrachten. Ze zijn gonzend, opgeblazen, naijverig, koortsen van jaloezie, broos als 'n pop en valsch als 'n wolf. — Ze zijn klein en babbelzuchtig.

En toch zijn ze mij, zoo figuratief, in die helsche stad, van een goddelijke charme, tusschen het groote gewoel van het ontzaglijke krioelende leven daar. Alleen om haar smaak al, haar hoogst vatten van de prachtpoëzie der vrouwenkleeding, alleen al om haar met ragge vingers beroeren van 't harmonisch tintenspel, 't begrijpen van lijnen en stijl, de wondergave om van een schoon vrouwelichaam, éénmaal gekleed, de schoonheid mèt de kleedage te laten samengroeien.

Al zijn ze klein en bespottelijk bij de tunika en de natuurcharme der Grieksche vrouwen, ze hebben toch óók haar eigen mooi! Maar de arkadische gracie van m'n plompe, heupwiegende en roodrokkige melkster is mij éven lief, bij wie de wei-wind de wangen poeiert en van wie de heupen trillen van levenskracht.

Veertiende Hoofdstuk.

Florence! Wat 'n heerlijk schrijven nu weer van jou! Dat was mij een ochtend van licht! Nu zal ik je nog spoediger zien misschien?

Maar neem je toch in acht kind. Werk niet te veel. Ik weet er nu nog zoo àlles van.

Het grootst en machtigst opneemvermogen is toch mènschelijk begrensd.

Lieve, vrouw, kind, speelsche wijze en gloedvlinder, ik kus je, kus je heel héél lang!

Koninginnepage, met den violetteeren weerglans van je droomoogen! ik roep je! ik roep je heel, heel lang!

Lieve, laat mijn snikkende schreiend-verlangende ziel niet langer wachten.

Weet je lieve, weet je, mijn viool is ook niet meer! Ik kàn, ik mag niet spelen!

En haar klank, haar zingen en neuriën was me zoo heilig, haar weemoed en jubel, in dat éénzame natuurleven hier.

O! die oude viool, wat mènschelijks is er aan en om 'r? Hoe ligt ze nu te peinzen in d'r duffe kist, over mijn zwakte en beroerdigheid. En ik smacht kind, smacht, naar d'r wonder-zangrige klankziel. Ze kan wèenen met een zachte stem van innigheid en klankdroeve toonpracht. En ze kan schertsen, lachen, stoeien, jubelen met 'n zilver geluid en zoo mènschelijk timbre, dat je omkijkt en zoekt naar 'n ziel.

O! lieve, je weet 't niet, hoe lief ik mijn viool heb. Ik zou er nù m'n jubel niet op kunnen uitstorten. Voor jubel hoort óók lichaamskracht. En al stoeit en juicht 't in m'n binnenste om al het goudlicht dat mijn oogen weer zien en mijn levensverlangen weer indrinkt, mijn handen hebben de

macht nog niet om de viool te wekken uit 'r peins. —

Maar als ik éven kan ga ik weer spelen, zal de wondre stem van mijn oude viool je ontroerend roepen en lokken uit die helsche stad. —

O! als ik nù al kon. Ik zou willen spelen met 'n gebroken rug, maar nù, nù lieve zou ik bezwijmen.

II.

Ja lieve, ja, ik zal verder vertellen van mijn ziekte, nu mijn viool je nog niet kan verhalen.

Nà jou weggaan kind, viel er een angstige stilte om m'n ziel.

M'n gedachten verzwierven wild, woest rondom de sombering van mijn onmacht.

Elken dag kwam mijn innige vriend en dokter, en elken dag nam hij kleine proeven.

Nu, in de lichte kamer zag ik pas wat 'n vermoeid gezicht hij zelf had, hoe dof en uitgedoofd van glans z'n oogen achter de brilglazen stonden, hoe besluiteloos en slap z'n mond lijnde. Ik voelde ook dat hij mijn toestand eerst te gunstig had beoordeeld, dat hij nu zèlf zeer ongerust begon te worden.

De waakzaamheid van Zus was zoo groot als ooit, en haar humeur èven innig, en zacht als op den eersten dag. Ik had haar gepaaid 't zoontje 'n uurtje aan mijn bed te zetten, dat godszonnig fantastje, met z'n heerlijke oogen vol droomselen en reinen kinderpeins, — maar m'n dokter weigerde, wist hoe ik daarop reageerde. Genoeg voor Zus om er geen letter meer van te reppen, en me af te wijzen met haar fijne, krachtige zachtheid. Ik wist wèl dat zij, als ze afgelost werd door de verpleegster, nu en dan 'n uurtje haar zoontje met broer liet overkomen. Maar nooit sprak ze me van dat wonderzieltje, dat zèker naar oom David vroeg. Niets verklankte ze van z'n leventje om elke emotie weg te houden.

Eens vond ik dat veel te stroef, maar later begreep ik, hoe goed 't mij gedaan heeft.

Met mijn dokter hield Zus soms lange fluistergesprekken,

heel in de achterkamer. Maar mijn gehoor was van wondre fijnheid. Dan pakte ik wel eens brokken van hun onrust op. Zag ik Zus niet om me heen, dan versomberde ik erger. Maar zoodra merkte ik niet dat ze van 'n boodschap terug was, of ik voelde iets juichend in me opdansen. Dadelijk hoorde ik 't huisgerucht gedempter. En als ik dan door de open deur van 't alkoof het prachtige slanke meisjeslijf van Zus zag heen en weer schemeren, naar kasten, ramen, kachel of langs deuren; als ik haar knussig bedrijvig wat huishoudelijks zag doen, kwam er 'n blije gerustheid in me, die mij m'n verlammingsgevoel makkelijker deed vergeten.

De verpleegster leek 'n goed mensch, maar wat stug en zwaartillend. Heelemaal geen zonnige help-natuur. Ze leed wel mee geloof ik, zoo uit enkele woorden te voelen, maar er straalde geen opwekking van uit.

Schoon niets met mij gesproken mocht worden dan alleen 't hoogst-noodige, wist Zus toch altijd, àls ze wat moèst zeggen, met 'n warm-streelende en gedempte innigheid me uit mijn stom gepeins over den achteruitgang van m'n toestand op te beuren. Die lieve zachte oogenspraak, die doordringende diepe inleving van Zus, in al mijn verstild-bang gemijmer, wat zijn ze mij een ontroerend herinneringsgeluk van uren die ik nooit meer vergeten kan.

III.

Plots gebeurde er iets dat mij sterk deed achteruitgaan.

De kwelling van mijn gedachten aan verlamming greep me weer hevig áán.

Normaal terugkeeren in 't leven, met 't vrije gebruik van alle organen,.. klonk voor mij als 'n sprookje.

Ach Florence, wat mij dat weer heeft doen snikken van ontsteltenis.

Geen sterveling, of hij moet diezelfde soort toestanden hebben doorleèfd, — kan beseffen noch zich voorstellen, de ontzetting die een zieke bevangt als ie een geheele verlamming

voelt naderen, overpeinst dat ie verder z'n gansche leven bewegingloos zal moeten afslijten.

Je weet kind, hoe elke soòrt afhankelijkheid met demonischen afschuw door mij gehaat wordt. Denk je nu eens, in mijn gewaarwordingen van toèn.

Daar lag ik, gebroken, 'n kerel van vijf en twintig. Ik, die het hééle leven had willen onderzoeken. Ik die alles wilde zien, overal wilde indringen. Ik, die de grootst mogelijke fysieke kracht en vrijheid van beweging moest bezitten om mijn arbeid uit te houwen zooals ik dat zèlf wenschte. Ik, die jaren had gedroomd van dat heerlijk-avontuurlijke leven, waarin alle maatschappelijk bestaan, van de somberste misdadigerswereld tot de kringen der hoogst-geestelijke en maatschappelijke aristokratie door mij in beeld gebracht zou worden; gedramatiseerd en psychologisch geprojekteerd als 'n epos van moderne-Homerische omvatting; dat ik zou geven als 'n epotheoze der menschheid, 't allergrootste epos met al z'n hartstochten en droefnissen, met al zijn gestalten van geluk en schoonheden; waarin ik wou uithouwen het moderne leven, den groei der samenleving in al z'n uitingen en verschijningsvormen, daar lag ik nu vernield. Ik, die het gevaar, de moeite, de taktische komedianten-vaardigheid om in allerlei geboeftekringen mee te leven, mee te ademen tot in 't hart der dingen, van zoo'n goddelijke bekoring vond; ik die heel mijn werkplan en koncepties op gansch die levensvrijheid gebaseerd had,.... daar lag ik, nu als 'n hoop oude kleeren, in elkaar gekreukt, verlamd, half-sprakeloos, met de sombere hoop alleen nog maar m'n leven lam te kunnen afslijten op 'n stoel.

Eerst had ik geschreid, heet en bang, met den snik van een gemartelde wanhoop er tusschen gevlijmd, dat ik mijn werk niet kòn voleindigen. Nu lag ik verpletterd onder 't besef van mijn verder doelloos en machteloos bestaan.

Waar zou ik kunnen zien, vrij, zònder menschen bij me, 't bosch, 't land, de zee, de groote stadswoelingen van Londen en Parijs desnoods Amsterdam. Waar zou ik m'n epische groepeeringen van

groot leven, en het doorwerkt materiaal vandaan moeten halen?

Want m'n grootste Verbeeldingen, m'n wijdste voorstellingen met haar geheel eigen gang van dramatischen bouw en wetten, met haar psychologische afwikkeling van toestanden, moesten toch, hoe ook geschapen met de dramatische en epische Verbeeldingsintuitie, gedragen zijn, door een in àlle richtingen doorleefde realiteit hoe kort ook.

Ik zou in de onstuimigheid en heerlijken wisselingsdrang van mijn geest daar stumperend en onmachtig op één plek blijven neergeblokt liggen.

Ontzettende marteling die mij dreigde!

Dat was de man die het leven in al zijn magistraal beweeg op zich wou laten instormen, die het heele menschbestaan in z'n geluksroes en passiën, in zijn opgroei en ondergang hoorde opdonderen en weer wèggalmen; de man die het heele leven zag koken om zich heen, 't hoorde mokeren en kreunen, zingen en sterven, — dat schepsel zou in 't vervolg in 'n stoel 't leven bekijken en hen die toevallig zijn levenshoekje uitdwaalden.

Ik zou de natuur bezien.... in m'n stoel! Ik zou de zonsondergangen, de stad, 't land nooit meer alleen, alleen zien; nooit meer mijn strand en duin allééén doorzwerven. Ik zou niet meer los en vrij tusschen mijn strijdende broeders kunnen gaan. Ik zou voortgerold worden op 'n karretje, de pijnlijke grilligheid en prikkelende verveling ondergaan van lieden die je bijstaan.... Want Zus, Zus was eenig! Ik zou in alles geholpen moeten worden als 'n kind; in alles, begrijp je lieve? Ik zou de ziekelijke onbeholpenheid van mijn eigen lijf dag aan dag, uur aan uur, in machtelooze schaamte door vernederingen en geduld voelen wegvreten. Ik zou m'n jeugd op 'n ziekenstoel zien verflensen als 'n afgesneden roos, dorrend duf in onwelriekend water van 'n te nauw bloemkelkje.

O! hoe vond ik dat 't leven me vernederd en gestriemd had als 'n wezen met grove knuisten.

Florence, zoo ik op die momenten de fysieke kracht bezeten

had, ik zou me uit de kussens opgeworteld en me vernield hebben, onverschillig op welke wijze.

't Heete zweet brak me overal uit. Mijn verlammingsgevoel deed in me groeien een zoo alle hoop vernielende obsessie dat in geen gedachtenhoek meer rust voor me te vinden was.

Toch zou ik alles in me smoren omdat ik Zus en dokter niet wilde verontrusten. Ik wilde smoren wat in me woelde en gloeide, en 't gelukte me. Ik sprak er met niemand over. Alleen nu en dan keek Zus me langer aan, éven 't gezichtje banger doortrild dan gewoonlijk. Er verinnigde dan plots 'n zoo medelevende trek, een zoo vèrvroomde vraag naar liefde-vertrouwen haar oogen, dat ik mij voor een poosje weer wat rustiger voelde òpleven even den verlammingsangst kon bannen.

Ik voelde mijn gezicht vergrauwd van wanhoop en versmoorde vrees.

Want één ding was er waar ik nauwelijks aan durfde denken. Een ding, 't vreeselijkste, 't pijnigendste, *in* mij een ontsteltenis dragend zóó groot dat alle geloof aan herstel in me verwilderde tot de luguberste voorstellingen.

't Was die gedachte :.. hoe zal Florence tegenover mij staan als ze hoort dat ik voor altijd verlamd neergesmakt lig ?

Je weet lieve, hoe diep en uitspetterend hevig ik haat in 't leven elke verweeking die geen zuivere teederheid is, en elke moedwillig melodramatieke mengeling van noodlot en toevalligheid. Maar hier stond ik toch voor 'n woesten uitval van 't fatum, waaruit 'n tragedie van diepen rouw te bouwen viel.

In mijn nooit rustenden geest ging één woel, en m'n lichaam werd al slapper en machteloozer. Ik had mijn dokter gevraagd, met oogen zóó doorgloeid van verlangen naar waarheidsantwoord; hoe 't met mij stond, — dat hij niet durfde ontkennen dat de verlamming er heel gauw kòn zijn, voor goed.

Wat moest jij, jij bloeiend kind uitvoeren met 'n verlamden man !

In mijn ziel, mijn liefde, was alles 't zelfde gebleven, neen, nòg vuriger als 't kòn, snakte ik naar je bij-zijn, je liefde, je

wonderen-uitbloeiende oogen waarin gouden droomen woonden. Nog inniger snakte ik naar je streelingen, je woorden, hoe kort en even ook, maar vooral naar onze ziele-uitstorting, onzen sàmenkijk van alle lèvensvormen buiten òns, die de minneuurtjes zoo fèl verdiepten tot tijden van hevig geluk.

Maar mijn lichaam was nu vernield. Jij was met ziel en lijf één gebleven.

Ik durfde niet meer denken!

Ik kende je goddelijk-aesthetische natuur. Ik voorvoelde dat je in mijn leven onder die ontzettende tragiek zou blijven wat je was: een meisje dat haar ziel eenmaal had gegeven aan 'n man, die plots voor altijd machteloos zou zijn.

Dat moest een vreeselijken omkeer ergens in jou zieleleven brengen.

Toch voorvoelde ik wel dat je je nooit meer kon geven aan 'n ander, maar des te smartelijker rauwde en kreunde dàt gevoel juist in me.

Moest de verruk'lijke, teedre en diepe mooiheid van je vrouwleven vergaan vlak vóór mijn stomme oogen, en voor zoovelen die je nu half vrij gingen weten, je hartstochtelijker begeerden? En was er voor mij helscher kwelling mogelijk, dan 't zien van jou jeugdleven dat verdorren moest in ongewilde ascese?

O! als 'n vurige zwam, ontbrand pàl in de hersens, zoo vuurde en demonde daar de wanhoop, de ontzettende smart en alleen de slaap oversluierde met een rouwdroomfloers nu en dan mijn wakend angstbestaan.

Ik wou er niet aan denken; niet aan 't allerergste, dat ik ééns er je toe zou dwingen mij verlamde, machtelooze los te laten, je tòch te geven aan 'n wezen dat je zou kunnen bekoren. Ik wist wel, voelde wel dat zoo iets niet goed ging, wijl ik de fluidieke ragheid van al je liefdessentimenten kende, wijl ik diep voelde dat je zoolang ik leven bleef, zelfs indien er naast mij iemand kon komen die je zóó geheel kon omvatten, je je toch nooit zòu geven. Want de tragedie van onze verhouding en liefde zou altijd tusschen jou en die nieuwe verbintenis komen

staan, storm, schimmig, maar ontzettend van smart-werkelijkheid.

Je wist dat mijn liefde zou blijven, altijd, altijd, en toch voelde ik toen al, dat ik je op een of ander keer smeeken zou van me weg te gaan.

't Demonisch-onmenschelijke erin vond ik van zoo wreed-alles uitscheurende smart.

Mijn ellende schroefde zich strakker om m'n hoofd, want nu begreep ik dat ik jou meesleepte in m'n verdoeming, jou jonge vrouw, die dezen keer haar tooverstaf in geheime kringen rond mijn ziekbed had gekeerd, zonder dat er 'n wonder uit òpgroeide.

IV.

Eindelijk na worstelende nachten kreeg ik mijn zelfbeheersching weer terug. Ik doormijmerde mijn toestand met een immens weemoedsgevoel voor jou! Maar ook dat gevoel kwam overwonnen door al wijder en uitzinkender berusting.

Ik zou er niet meer over peinzen en angstigen. Wel schrikte ik hevig voor 't moment dat 't jou gezegd moest worden, maar daar over heen zag ik toch al met berusting wàt er gebeuren moest.

Wat jij doen ging zou goèd zijn!

In mijn toestand, wilde ik niet stapelgek worden, moest een geweldige verdringing van abnormale verlangens gaan leven. Jaloezie en angsthuiver moest uit me gerukt.

Beter dan ooit zou ik mijn liefde voor jou kunnen vergeestelijken.

Kon ik niet meer terugstreelen met m'n verlamde handen, niet meer opvangen je heerlijke kussen op m'n brandenden mond, kon ik niet meer omtasten je meisjeslijf en aan mijn hart drukken je heel innigste goddelijkheid, ik zou toch nog je schoonheid zien, je leefgeur opsnuiven, je hooren spreken, en ik kon heel smetteloos en voluit met je denken, voelen, leven met den geest en de ziel.

Ik voelde rustig en breed dat ik mij moèst overwinnen en

dat vroegere gevoel van doodstillen vrede kwam weer in me aansluipen. Dat groote ontroerende gevoel, alsof er iets heel lichts in me leefde, boven alle somberte uit. Aan dat alles-objektiveerende, oppermachtige en boven alle vernieling, me-zelf uitdragend sentiment liefste, heb ik 't zeker te danken dat ik niet waanzinnig werd van snikkende smart en hopelooze ellende.

Nee lieve, lieve droomster, laat ik je 't hier nu zeggen met 't zuiverste en hevigste levensaccent aangeven,.... geen sterveling die zòò iets niet doorleefd heeft in vollen omvang kan beseffen 't leed dat mij toen vermorzelen wilde.

Een groote energische wil, een alles, in kunstkoncepties omscheppende ziel en geest die snakten naar aanraking met het machtigste en teederste leven, in zóó'n droefnis van dagen en nachten neergeslagen met 't hijgende besef dat ik jou verliezen ging!

De hel was ik ingejaagd, en achter mijn hielen áán ruischte 't vuur van pijn en wanhoop! Toen voelde ik aan den lijve dat er levensleed is die den mensch in één dag vermag te grijzen; die de verbijstering en den mijmerend-stommen waanzin kunnen brengen in wreedsten en meest tragischen vorm.

V.

In die nachten gebeurde 't Florence, dat ik veel wakker lag, niet slapen kòn.

Vóór mijn ziekte had ik nooit nog 'n slapeloozen nacht doorgebracht. Nu, altijd in bed, zonder lichaamsvermoeiing, de blanke of mistige dagen half sleurend in de gure avonden, in een dommel, verdooving en angsttoestand, sliep ik 's nachts bijna niet meer.

Mijn verlamming had ik rustiger als noodlotsfeit voor me genomen.

Soms kreeg ik plots, 'n heete gisting in mijn geest, om er uit te stormen, maar als ik dan m'n lichaam voelde als omstapeld met gewichten, die mij aan 't leed vastmoerden in strakken span, dan rilde en verkoelde ik van zelf.

In die nachten, geruchtloos in 't kil-vreemde huis, als ieder om mij heen sliep, heb ik heel stil een nieuw leven mij opgebouwd. Ik zou, nu ik mezelf niet vertrappen kòn, me in de walging van m'n ellende moèten schikken. Jou lieve, zou ik zien, niet veel wilde ik dat je komen ging, wijl 't me te erg zou martelen. Waarvan ik bestaan moest wist ik zelf niet. Maar dat zorgleven duwde ik vèr van me weg. Wat me toen weer 't meest greep was de gedachte : hoe te staan tegenover mijn werk.

Ik zag vóór me, den blinden Milton, maar 't scherpst den dooven Beethoven.

Ze stonden voor mijn bed in die geruchtlooze, ruischende nachten.

Vooral toefde mijn goddelijke vriend Ludwig, mijn zielsbroeder Beethoven heel lang, héél lang !

Beethoven, je weet liefste, is mij zoo eigen en toch zoo heilig als 'n priester de gouden monstrans, zonnepurperend doorvlamd van levend licht.

't Is mijn spijzigingssymbool van ziel en geest !

Z'n symfonieën weenen en jubelen, klagen en zingen door mijn ziel alsof ze in mij herboren worden.

Ik voel 't allerdiepst kind, mijn heele scheppingsdrang is uit een symfonische natuur geboren. Door heel mijn werkbegeerten gloeit 'n architektonische lijn der symfonie. In zijn zangen zingt mijn weemoed en mijn vreugd, en ik zing zijn jubel en z'n smart uit. Nacht aan nacht bleef hij voor mijn bed schimmen, z'n groote goede, hoog-menschelijke leeuwenkop over me heengebukt. En de starende heimwee van z'n wondre droomoogen brachten berusting in me, stil en zacht-snikkend.

Zag ik hem niet met z'n ontzettend smarteleed van doofheid ?

Wat is doofheid voor een klankendronkene, een klankengod, een minnaar van zang, als hij — Ludwig, de groote Ziener en diepe luisteraar naar het innigste zielegeluid, doof ?

Was zijn doofheid niet in hem, als 'n leeuwerik die z'n stem verliest, als 'n nachtegaal stom geboren ?

Wat onzeggelijke smart moet in dien menschelijken klankengod, in die zingende ziel rondgedoold hebben toen hij bemerken ging dat hij z'n eigen klankziel-naar-buiten uitlevend in tonen, niet meer hooren kòn! Was z'n doofheid niet, 'n moordende kwelling, als van 'n moeder die haar éérste kind dood ter wereld baart?

O! een marteling, die ieder ander met zwarte duisternis den geest had omfloerst, als niet in hèm, de heilige scheppingsdrang zoo hevig had geleefd, ook al hóórde hij niet meer, dat de klankenrythmus, melodie en orchestraal sentiment, met geheel vergeestelijkt geluid, in z'n ziel bleef doorjubelen of doorweenen, ook al was z'n zintuigelijk kontakt met de uitwendige werkelijkheid vernield.

De toonmysterie werkte veridieeld in hem dóór. Hij hóórde dàdelijk met z'n ziel. Hij schiep den rhytmus met z'n allerinnigste geluidsvangster, z'n luisterende ziel....

Elke stem, elk tempo, elke samenzang van de instrumenten openbaarde zich éérst in de diepte van zijn binnenste klankleven. Z'n oor was lam. Z'n ziel zelf hoorde, ràg en onverstoorbaar! En als 't eerst in hèm geweend had, en de stemmen waren verklonken door zijn ziel, dan drong 't naar buiten, gaf hij de wereld 't lèvende geluid van zijn poeëm, zongen de stemmen der instrumenten uit, wat in zijn diepste inwendigheid alleen was geboren, in de goddelijke stilte van zijn verstomde ontroeringen; kwam er een werkelijkheidsstroom van zang en toon-heerlijkheid in zijn arbeid, die *hij* niet kòn hooren!

Vroeger lieve, hàd ik mij zoo dikwijls ingeleefd in zijn ellende, vooral de uren waarop hij z'n doofheid bemerkte, en hij Riez met stomme ontzetting van z'n gehoorverzwakking sprak; toen het in hem pijnde en martelde òf hij soms zijn gehoor ging verliezen, — die toestand had ik zóó ingeleefd dat ik er maanden van onder den droefsten indruk bleef.

Ik zou hèm zoo teederlijk getroost hebben, had ik altijd gedacht, als ik in zijn tijd leefde.

Nu lieve, nu troostte hij mìj!

Maar toch voelde ik, dat de wereld van het literatuur-epos, nog altijd 'n heel andere aanraking eischte met 't leven, dan die der muziek.

Zeker lieve, zeker stond Beethoven in 't leven, en was hij epikus voor zoover van het subjektieve zielsverklanken in toonschepping van epiek gesproken kan worden.

Maar uit een enkele wereld van mijmer, kontemplatie en vrome verrukking, kan de diepst-innerlijke droom der muziek, met z'n ontzaglijke lyrische stroomselen, en z'n dramatische rhytmus, de hoogste wijding bereiken, zooals b. v. in Bach 't groote gods-kind.

Toonpoëzie leeft allereerst van innerlijkst veridieeld zielsleven.

Z. g. toònschilderingen, wat zijn ze anders dan gemoedszangen ?

Het kontakt met de buitenwereld dringt voor de muzikale schepping op den achtergrond. Doòrdringen in realiteits-details en psychologie is overbodig.

In de muziek, die geen opera is, werken alléén groote subjektieve sentimenten van vroomheid, verrukking, droomerij, smart, jubel, geluk en hartstocht, die in hymnen, zangen, symfonieën uitgestort of verdramatiseerd, altijd lyrische gemoedsverklankingen blijven. Zelfs 'n natuurpoeëm met z'n goddelijkrijke en plastische verrukking als de *Symphonie Pastorale* is veridieelde en geromantiseerde gemoedsstemming van één door elegisch-schoon ontroerde ziel, die nergens de stroevere energieën, hevige hartstochten en epische dramatiek van 't landleven vermocht te omvatten.

Alle objektieve werkelijkheid valt voor haar adem wèg, en haar scheppende subjektiviteit, verijlt in de schoonheid van iets onzichtbaars, zooals de goddelijke bloemgeuren door ons gedronken, geproefd, door de zinnen, toch niet gezien worden,

Een jubelzang, zonnig en heet, op den Oogst als in *de Pastorale*, is voor een lyrisch-episch schepper in literatuur, hoe heerlijk ook van klankpracht en verrukking, slechts van één kant gezien, en in arkadischen duizel van schuimend levensgenot bezongen en hevig verindividualiseerd.

Zoo voelde ik, dat mijn scheppen als verlamd kunstenaar toch ook heel andere elementen noodig had om tot zuivere uiting te komen.

Want al zou ik mijn indrukken van vroeger leven nòg zoo verscherpen, de scheppende verbeelding laten werken in alle dimensiën van geestelijk bestaan, mijn intuitieve psychologie belasten met den druk van uiterste geestesspanning, ik zou toch naar 'n werkelijkheid moeten grijpen die mijn emoties bevrucht, m'n ziel in zwangerschap 't nieuwe leven laat baren.

Daarover hebben wij al meer gesproken niet kind, en later moet ik je 'r nog meer van zeggen als ik over mijn toekomstig werk spreek, mijn epos en wereldtragedie.

Om al die voorstellingen heen, kon mijn geest in de wakende nachten, een gedachteweefsel spinnen.

Op die uren troostte ik mij met de beroering-brengende idee, dat 't lyrische leven, dat ik nooit afzonderlijk had willen noch kùnnen geven in mijn arbeid, dàn in hoofdzaak mijn scheppingsdrang zou leiden naar de fantasie en fantasmagorie. Het doorleefde zou ik kristalliseeren in een der hoogste vormen van scheppingskunst.

Sterker in mij werd de troost toen ik al zuiverder begreep dat ook de meditatieve mensch zijn subjektief leven vermocht te dramatiseeren, het vangend met den bezonkenen zielepeins, het doorschijnend met de vlam van 't bezielde, 't vermocht te voeren, door alle graden van schoonheidsontroering tot zeer machtige en zeer groote kunst.

Ik voelde al sterker dat mijn ontzettend ongeluk door mijn geest moest worden weggeduwd, dat ik de schoonheid ook te dienen had met een verlamd lijf.

Ik zou door 't wonder der bevruchting uit eigen levenspeins en dramatische fantasie voortbrengen, scheppen. Ik moest rustig worden, en ik werd 't, voor langer duur dan ooit daarvoor!

En ik voelde Florence, dat ik joù toch nooit zou verliezen. ook al gaf je je aan een ander.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Florence, vandaag heb ik weer 'n uur langer gearbeid. Zus heeft 't toegestaan en m'n broer keek er van òp, dat ik 't zoo lang uithouden kon.

Florence, meid, lieve blonde prachtmeid, 't juicht in m'n ziel alsof er 'n nestje kinders, 'n koor zit te verjubelen. Mijn ziel en mijn hoofd staan weer gevuld met goddelijke werkbegeerten, precies als vóór m'n ziekte. Maar nu pas ik meer op!

Dezelfde ontroeringen onderga ik wel, en 't heele leven grijpt me weer telkens áán, maar ik laat op den dag en 's avonds vooral mijn geest wat beter rusten.

Ik heb weer heel alleen gewandeld, en 's middags met Aay. Dat heerlijke ventje geeft me 'n groot geluk, 'n prachtige naïveteit van leven. Ik proef zoo weer de kinderziel en 't onbezonnen kindergeluk, in zijn omgeving, zóó zuiver en kristalklaar dat ik er ganschelijk van betooverd sta.

Soms wordt het mannetje me te druk, voel ik mijn ellendige slapte en uitputting in de schouders, rug en beenen; laat ik hem gauw schieten en stap op 't rustbed. Maar van middag was 't 'n zaligheid met 't gouden droomertje rond te zwerven tusschen den zomerbloei van veld en weg.

Ons huisje ligt hier in de laaiende zon, heelemaal open met 'n lekker-boersch tuintje achter en voor. Om ons heen akkers en geurende duingrond en èven van ons af de glanzende zomerzee. Er zijn hier duinen met 't wonderste mòskoloriet. Lieve, je zoudt er van ontstellen, zoo goddelijk! Iedere minuut van den dag vind ik wondermooi. Ik haal adem van tien schepsels,

Al wat ik de ziektemaanden aan lucht ben te kort gekomen. drink ik nu met kannen in. 't Is hier altijd prachtig! 'n December-middag, als 't wat gemist heeft, en de late zon de stille armoe-wijkjes verguldt met rooden nevel; de lente en de zomerochtenden.... o, dan staan de dagen op de aarde in blinkenden, stralenden zonnetros. God, God kind, wat staan de dagen toch goddelijk mooi in 't leven, als je zièn kunt. En die duinen hier in de roode, violette en gouden lichttooverij. Iedere minuut van elk soort weer ook, is me een verrukking. De gedempte en grijze sluier der droeve mijmerdagen is mij even schoon als de zonnepurperende en laaiende dagen. Ik bespied elken lichtgang. Ik neem in me òp elke schaduw, en de ragste nuance van ieder tintspel, eeuwig anders en wisselend onder het magistrale hemelgebeuren.

II.

Stel je voor, Florence, dat ik vandaag met Aay aan den arm, m'n zonnig-omgloeid zomerhuisje uitstap, 't tuintje door, 't knerppad op, de duinen in, langs bloeiende akkers en bosch marcheerde. Niet te ver, want dat durf ik nog niet. En nu 't droomertje aan m'n arm huppelend, telkens z'n blauwe kiekers van de geurende lucht naar mij, naar vogeltjes, naar zonnebloemen, naar àl wat er schitterkleurt, leeft, klapwiekt, fladdert, vliegt en gonst.

En dan Florence, z'n wondre vraagjes, en als je'm niet heel bevredigend beantwoordt, z'n eigen fantasie! 'n kereltje van zes!

— Hee David.... als ik.... als ik nou dat rad.... dat rad in één ziet u, zoo in één hupla! met m'n armen tegen hou.... enne.... en.... dan staat 't toch stil niet?.... dan.... dan, hou ik 't zóó in de lucht.... zò .... heel hoog.... en.... enne stil staat 't uitgedraaid! niet David?

Waar valt hij daar in één op met z'n fantasie? Ik zoek.... ben verbaasd!.... O ja.... ik heb 't!

Hij heeft 't nog over 'n drijfwiel, dat hij in de machinekamer van 'n groot hotel, in snorrenden gang heeft zien wentelen,

hooren lucht verzuigen en kleppen. Hij was eerst wat bang geweest, voor het stille ruischende geweld, maar toen hij den machinist kalm zag oliën, en tusschen al 't gerader heen en weer loopen, durfde hij 't óók wel doen. Want hij durft àlles dadelijk nadoen, zonder aarzelen of schrik.

Toen hij twee-en-'n-half jaar was, moeilijk sprekend, riep hij tòch, op alles wat hij zag: „eppe" ! greep z'n handje de lucht in: „watetore eppe.... moan eppe.... zon eppe...."

Nu, 'n beetje jongensachtiger, wil hij die dingen óók, maar zegt 't wat omzichtiger.

Ik moest hem ook tòen terughouden. De machinist verfantaseerde hij tot 'n wilden-hoofdman met 'n gouden pet. De machinerieën zag hij als lèvende wezens!

— Wat hebben ze 'n dorst, David, kijk es hoe ze drinken.... die wielen en die stangen.... lusten ze geen water, oom?

Toen moest ik 'n heel verhaal doen, dat me slecht afging, wijl 't hem niet fantastisch genoeg was. Wonderlijk is 't, Florence, te zien hoe die jongen de realiteit wegtoovert en zijn fantastische werkelijkheid in de plaats zet voor 't gewone dingenverloop. En prachtig-hardnekkig voert hij de realiteit van zijn droomleven door, loochent hij alles wat voor z'n oogen staat wanneer 't niet mee wil mèt zijn bewogene ziening.

Mijn verhaal deugde niet. Hij zou mij vertellen hoe 't was. Hij beweerde heel nadrukkelijk, dat ik er niets van wist, dat al die raderen als hij 't maar wilde, met een hand vastgegrepen tot stilstand te brengen waren.

't Geraas, dat de raderen en wielen maakten was sprèken van zuigers en kleppen en stangen.

Hij beweerde plechtiglijk, dat de machinist-hoofdman ze alléén verstond.

Florence, onder dat praten en werkelijk-doorleèfd vertellen moet je z'n oogen zien staan. Zie, ik zou 't 'n schenden van z'n heerlijk zieltje vinden als ik je hem niet liet zien, precies zooals hij is. Zooals hij 't leven telkens omtoovert als kindgoochelaartje, met z'n naieve gebaartjes, engelenkopje en goud-

oogengeluk, alle harde realiteit te pletter slaand met z'n kinderknuistjes. —

Er is in hem 'n fijnheid van visie en doorvoering van sublieme gedachtetjes, die verrukkelijk-zilverig spartelen van jeugd en frissche, blanke kinderfantasie. Daarbij is hij volbloed rakker, guit en moedig als 'n Noor.

Heel z'n leventje is 'n prachtige mengeling van uiterste teederheid, zachten schroom, innigheid en fiere charme. Toch volbloed jongen! Hij eet graag, veel. Hij stoeit, vecht en ravot. Hij is dol met, en 'n baas in alle spelen. Geen duin te hoog om af te rollen, geen boom zoo dik of z'n knuistjes en beenen staan klaar om hem te bespringen. Hij neemt wonderfijn waar, vooral afwijkingen van 't normaal type. Hij bestudeert ieder menschengezicht, elk gebaar van handen, voeten en lijf. En de heele dierenwereld waar zijn moeder hem inleidt, staat voor hem open tot de meest komische en ernstige vergelijkingen.

Elk mensch is om beurten bij hem 'n zwijn, 'n kip, 'n aap, 'n olifant, 'n tijger, 'n adelaar, in verband met eigenaardigheden, die hij in gebaar en gang bij mensch en dier waarneemt.

Neen Florence, 't is overkostelijk te zien hoe eigen hij met de dieren van woud en zee is. Hij doorleefde ganschelijk al wat men hem vertelt van leeuw, tijger, walvisch, bok, slang, varken. Hij vindt àlles belangrijk en àlles er van ontroert hem. Hij brengt overeenkomsten te pas tusschen menschen en dieren, welke òns ontgaan, maar die bij dieper schouwen prachtig blijken te bestaan.

Ik geniet van die scherpe, rake waarneem-zuiverte in zoo'n jong kereltje, en wijl ik letterlijk in niets overdrijf weet ik, dat je hem precies zoo zult zien.

Zijn onverwoestelijke en prachtrijke fantasie is zoo ruim en gevariëerd, dat eenvoudige menschen, die voor 't eerst met hem in aanraking komen, 't ventje heel vreemd bestaren, twijfelen aan zijn verstand. Hij zet dan schijnbaar alles op den kop! Inmiddels neemt hij ze waar. Wòrden z'n luisteraars nuchter, dan verstilt z'n stem, druilt ie af.

Ook is in 'm gegroeid, 'n zoo intuitief-diep klankgehoor, gevoel voor lijn en kleur, dat ie je om 'n haverklap versteld doet staan.

Geen lied éénmaal gehoord van straatorgel, viool of piano of hij kent het dadelijk. De zuiverheid van zijn zingen is ontroerend-mooi. Hij lijdt als de meid of welk schepsel thuis ook zingt, en geen stem houdt.

Je moet 'm zien, midden in z'n heerlijkst spel, stil en aarzelend naar ons toesluipen, als z'n moeder of ik 'n paar inleidende akkoorden op het orgeltje aanslaan.

De indische slangen staan betooverd in de bosschen als 'n Javaan zacht z'n fluitzang verwiegt door den tropischen nacht. Geen slang kan meer betooverd zijn, dan 't gouden droomertje van zus. Het schijnt of z'n heele wezen vergroeit in de goddelijkste aandacht. Alles wordt bezield, aangetrild in hem. — Hij staat er in vervroomde verrukking, de blauwe groote oogen vol licht, waarin wonderen bloeien.

God Florence, zoo'n stille verrukking en wijding tegelijk zag ik nog nooit in 'n kind.

Als 't spel uit is, blijft hij in 'n hoek van de kamer altijd nog 'n poosje napeinzen, heel bedeesd, heel schuchter, zwijgend en stil. Dan eindelijk komt ie wat bij, gaat ie vlak voor je staan als je zit, en met zijn gezichtje voorovergebukt, bijna op je neus, vertelt hij wat.

Hij spreekt dof, kijkt je pal in de oogen. Hij raakt je niet aan, alleen staat dij stil en ziet ernstig. Dan volgt er zulk 'n woest-fantastisch verhaal, dat z'n grootste intimus moeite heeft 'm te volgen. Ziet hij, dat je om een of ander lacht, dan begint hij van de lijn zijner oorspronkelijke en in hèm gaaflevende fantasie of te wijken, broddelt hij er wat doorheen, zoomaar wat hem invalt. De rust van z'n fantasie is dan gebroken. En eindelijk gaat z'n heele stemming over in dolle uitgelatenheid en schalksch jolyt.

Hij was altijd anders dan alle andere kinders.

Als ventje van drie wou hij niet 'n bal, maar altijd 'n „mooie,

erge bal." Daarbij dan 't stalige hemelblauwende van z'n oogenschittering te zien!

Zag hij den regenboog, vroeg hij heel innig er mee te hoepelen!

Op dien leeftijd was hij voor geluiden al zoo gevoelig, dat hij 't openschuiven van gordijnen in alle toonaarden prachtig namaakte, 't instorten van water in kannen, en dat alles in de moeilijkste nuancen opgevangen.

Nooit zag ik 'n kind zoo zonder geheele absentie van dwingerige boosheid, nijdigheid en drift. Z'n mijmering en z'n woest spel is alles van een ontzaglijke zuiverheid en openheid.

Van bravenhendrikigheid geen spoor. Maar toch, z'n felste fantasie, z'n meest woeste uitvallen zijn in een prachtigen nevel van kinderschroom, teederheid en zachtaardige liefheid omfloersd.

Hij is lieftallig als 'n riddertje, slank en blank als 'n koorknaapje, wonderblond als 'n serafijn.

Als ik hem nu en dan mijn viool geef houdt hij die prachtig en met innigheid vast, als 'n echt violist, maar zijn ontroering voor den klank is soms zoo groot, dat hij de snaren niet durft aanraken. Dan speel ik. Z'n nerveuse luistering is dan zóó heilig, dat ik plots afbreek. Ik ben bang. Ik wil 'm uit die tonensfeer hebben. We gaan dan ballen. Ik breek z'n mijmer en dat gelukt me wel eens dadelijk. Maar soms komt dan plots weer zoo'n vraag, zonder aarzelen:

— Zeg David, waar was ik nou toch, vóor ik geboren werd?

Hij verbluft je, doet duizenderlei soort vragen, fantastiek en diepzinnig, overrompelend.

Eens zag hij een stokoud, kreupelen landlooper, schooierig op armkrukken den weg afstrompelen. —

Hij bekeek 't schepsel met smartelijk-verbaasde oogen, en hevige ontroering werkte nog uren nà in den gouden weerschijn van z'n kijkers. —

Hij was naar den stakker toegeloopen.

— Heb je pijn man? vroeg hij ontsteld en doodelijk ontroerd.

De kreupele vergrinnikte wat, maar hij bleef hem bestaren.
Ik kwam er net op áán, liet den man door 't ventje wat geven.
Maar o lieve, lieve, die emotie te zien op 't gezicht van dat kind!
Dagen achtereen deed hij allerlei vragen, stil, geheimzinnig over 't oud-worden. —
Wat was oud-worden? Hoe ging 't? Groeide 'n mensch altijd door? Waar de beenen van den stakker toch konden zijn?
— Moe, ik wil niet oud-worden, zei hij heel beslist, daar kùnt u voor zorgen, ik wil niet kreupel gaan later. Doet 't pijn, oud-worden moe? Moè, moè, zorg toch dat ik nooit oud word!
Hij huilde bijna. Er zat groote smart in zijn stemmetje en verschrikking. En telkens als hij me maar even alleen zag, begon ie te vertellen wat hij aan den kreupelen landlooper gezien had.

Wat is zoo'n baasje toch 'n heerlijk wezentje Florence!
Zeker, er is in de opvoeding voor zoo'n kind 'n moeder noodig als zus. Maar bovendien nog zooveel lichaamskracht. — Ik kan je nu niet allemaal zeggen wat ik voel als ik zoo die verzorging van 't kereltje zie.
Al die luimen, dien wilden bloei van z'n fantasieën, waar je je heel zuiver moet inwerken, heel dat onbezonnen prachtnatuurtje, dat de heele wereld ziet als zijn eigendom, wat moet 'n mensch-zelf 'n poëtische omvatting van 't wereldleven hebben om niet nuchter met z'n stemmingen en dorheden op te botsen tegen zijn idealen en begeeren. Want het is meestal een omgang van minuut tot minuut.
'n Reuzenarbeid, zoo stil gewijd aan 'n kind, dat nog lang en lang niet beseft wat er voor hem geofferd wordt.

Wonderlijk Florence! Op 'n middag bracht 'n kennisje van zus, die gehoord had dat Arie zooveel van muziek hield, hem zoo'n lorrig goedkoop viooltje mee, dat schorrig piepte en kraste.

Heel blij neemt hij 't roodgele instrumentje in de gretige knuistjes, zet 't tegen z'n kin, haalt er 't magere, dunharig-zwiepende strijkstokje over heen.... hoort dadelijk 't gekerm.. en begint heel ontdaan stil te houden, de oogen vol kindersmart.

Nooit zag ik erger ontgoocheling op 'n kindersnuitje.

Toen hij 't den tweeden keer zag, lei hij 't viooltje doodkalm op den grond, en ging er op staàn, zonder 'r 'n woord bij te zeggen. — Krak-krak kreunde 't ding onder z'n voetjes en met 'n allerinnigste minachting, schoof hij met z'n voeten 't ineengetrapte instrument opzij, ook weer zonder 'n letter van toelichting of verontschuldiging.

't Was prachtig van zwijgenden hoogmoed en fierheid.

Dat kennisje had onbewust iets heel superieurs in 'm gekwetst. Nooit sprak hij meer over 't viooltje en we zeiden er ook niets meer van.

III.

Hij is 'n ontzaglijk gevoelig zienertje, die maar niet dat fijne, prachtig-kinderlijke kàn verliezen, al banaliseert hij zich ook in den omgang met de grofste bengels. Als 'n prinsje loopt hij tusschen ze in, soms heelemaal wèg in eigen fantasie en mijmer, soms vuriger, joliger en brutaler dan al de jongens bijeen. — Meestal kan hij niet met hun nuchter-normale fantasieloosheid overweg. Wat heel gauw te zien is.

Ik zei je al lieve, dat hij alle verhoudingen schept. Zijn verbeelding is zóó zuiver en sterk, dat hij ze ook in z'n spel voortzet, ganschelijk onbewust.

Dan komt er botsing tusschen z'n fantastische varianten en de vlak-aan-de werkelijkheid blijvende nuchterheid der andere jongens. — Het is in hem zóó klaar, dat hij ook 't zelfde van z'n makkertjes verwacht. Komt er nu niemand in 't midden, die de levenssfeer dier kinderen inéén weet te werken, dan begrijpen ze niets van elkander! Want z'n wonderlijkste invallen kan hij niet verklaren en de nuchtere makkertjes snappen hem niet.

Dan staat hij alleen, doodalleen, te midden van z'n innigst spel.

O! dat is zoo aandoenlijk! B.v. in een zwenking van hun samenspel is 't voor hèm noodig dat plots in 'n donker kamerhoekje de zon schijnt. Dan ziet hij daar zòn en nu zegt hij 't! Z'n doodnuchter makkertje hoort en kijkt beteuterd, zègt doodkalm dat 't dònker is.

Nu kijkt Arie op z'n beurt verwonderd! Dònker?.... Nee zòn! Goed, knikken de makkertjes, want even begrijpen ze, dat Arie „maar wat zegt". Vijf minuten later hoor je plots wanbegrip.

Ze hebben dan de gansche fantasie-realiteit van Arie vergeten en houden allemaal tègen hem vol dat 't donker is. Maar hij, dòòrlevend in z'n eigen realiteit, had niets vergeten, ziet 't nog steeds zònnig. Dan botsen ze, loopt Arie ontdaan naar z'n moeder of mij en huilt stil.

Zoo draait ie alles op den kop, maakt van 'n zonnehoek in den tuin b.v. inéèns 'n donkeren stal. Hij stommelt dan tastend overal doorheen, houdt dat prachtig vol, leeft precies als in-de-werkelijkheid van den stal. Elke fout die hij z'n makkertjes dan ziet begaan, ergert hem, doet hem wegdruilen, verslagen staan.

Nòg een wonderlijke voorstellingswerking in hem is zijn bezielen van alles wat dòod is. Hij kan zich geen doode dingen voorstellen. Alles bezielt hij. Ook daarin heeft hij veel te lijden van z'n makkertjes. 'n Huis leeft voor hem, 'n machien óók. 't Water, de hemel óók. Alles zingt, spreekt, of treurt. Hij is 'n ècht sprookjeskind, voor wie uit eigen natuurlijke behoefte alles vanzelf bezield is.

Prachtig kwam gisteren z'n echt natuurtje uit, toen 'n vriend van ons onverwacht zich tot 't groepje spelende jongens wendde, een op z'n schoot trok en vroeg: „Wat wil je worden als je grooter bent?"

Allen luisterden gretig, ook Aay.

— Agent, antwoordde de jongen blij-schuchter.

— En jij? vroeg m'n vriend dóór, aan den tweede:

— Brandweerman, klonk 't opgeruimd, lekker rond, normaal en rustig. —

— En jij ?

— Schoolmeester, want dan bê je de baas.... Schoolmeester.... meheer !

— Hee ! en jij, Aay ?

Hij had stil geluisterd, z'n kopje even afgewend, hóóg door 't ruit starend naar de zonnige lucht, en beschroomd aarzelde 't uit z'n mond, plechtiglijk en sober :

— Toovenaar !

De jongens rond 'm schaterden 't uit, en mijn vriend mee !

Maar ik keek 't kereltje aan, zooals hij was blijven staan nà z'n verlangen gezegd te hebben. Uit 't antwoord zag je den heelen jongen groeien.

Allen waren in een nuchtere reeks hem vóórgegaan. Agent, brandweerman, schoolmeester ! Hij.... toòvenaar !

Geloof me Florence, dat ik 't mannetje in niets veridealiseer.

Ik heb hem uren en dagen beschouwd en waargenomen, en nooit heb ik iets gevonden, dat ik in zooveel andere kinderen wel zag : snibbigheid, valschheid, jaloezie, leugenachtigheid en soms verfijnde wreedheid. Over àl z'n doen, over hem alleen is 'n boek van kinderleven te schrijven ! —

Hij is 'n klein riddertje, vol droomen en gracie en van een wonderblanke, smettelooze zuiverheid nog.

Zal 't zoo blijven in hem ? Ik weet 't niet !

Op school kan later alles in 'm gesmoord worden, met vernielende nuchterheid en onbeholpen paedagogie.

Maar nu is 't nog 'n mensch-wondertje, 'n kind zoo diepzinnig onbewust, zoo vòl reinen jubel en echte droefenis, dat Jezus hem in den kring der Wijzen zou getrokken hebben.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

O! Had ik 't prinsje maar aan mijn ziekbed mogen zien! 't Zou me zoo veel goeds en zonnigs gegeven hebben.

Van 'n vreeselijke kwelling heb ik je nog te schrijven Florence! Van 'n pijniging, wijl alles er in zoo in demonische tegenstelling was met mijn toestand.

Ik had je al stamelend van de enorme doorklinkende gehoorigheid van 't huis verteld waarin ik ziek lag. Nu moet je weten Florence, dat op 'n Decemberavond, vlak aan den muur waar ik met veel moeite heengeschoven was, plots 'n helsch zang- en pianolawaai losbarstte. Juist 'n uur daarvoor was 'n benauwing over me heen gestormd, zóó erg, dat Zus en waakster dadelijk 'n beroerte verwachtten. Ik lag te mijmeren en voelde me in 't avondhuis met al z'n beduisterde en vreemde hoeken, waarin ik nooit nog 'n voetstap gezet had, weemoedig-vreemd, ontroerend vreemd! Toèn meende ik, dat ongeveer ieder mensch òm mij zich zoo vreemd en ontroerd voelde, zoo schuw 't leven bekeek, precies als ik zelf.

Straatklanken en geruchten van buiten, gedempt aanwaaiend, ontroerden me. Een zangstem achter tuinen, van 'n dienstmeisje of 'n ander schepsel, ontroerde me. 't Eenvoudigste schokte me emotioneel. Ik leefde zoo vèr-af en vervreemd van de buitenwereld.

Je begrijpt nu lieve droomster, wat ik voelde toen daar plots, vlak bij mijn hoofd die café-chantant-herrie, in al d'r rauwe, scheurende felheid zich over me uitstortte alsof ik er midden in zat.

Zus informeerde dadelijk bij de juffrouw beneden. Ze hoorde

dat vanavond groote repetitiën werden gehouden van mannezangvereenigingen achteruit, en benèden 'n nieuwe tingeltangel geopend werd. Heel spijtig en ontdaan kwam Zus boven, voelend dat ze daàrtegenover heelemaal machteloos stond.

Het was bij mij gewoonte geworden dat ik tegen half negen m'n oogen dichtknelde, 't licht uit de kamer liet uitdraaien, en probeerde te slapen.

Mijn dokter had gezegd : Slaap, zoo vroeg je kunt, wat je dan te pakken hebt, heeft je ten minste goed gedaan.

Zoo werd 't nu avond op avond tegen half negen heel stil in m'n kamer, draaide Zus of verpleegster 't licht uit. Ook zij probeerden te slapen omdat ik 's nachts, bij erge benauwingen ze weer wakker deed schrikken, en Zus soms bij mij bleef waken tot den ochtend !

Dien avond nu barstte plots 't zangrumoer achter mijn slaapmuur los, zoo érg dat ik sidderde in mijn bed.

Achteruit hoorden wij zangrepetitiën van 't mannekoor dat over de avond-tuinen heengalmde als treurspelreien, donderend en machtig.

Vlak bij mijn hoofd, 't martelend vulgaire getjingeltjangel van allerhande moppen en platte liedjes, stormenderhand door de heele bende meegerefreind.

Ik voelde den grond onder me dreunen. Ik lag vervreemd van 't leven in angstige luistering, en in koortsige spanning alles aan te hooren. Ik voelde nù dat ik aangeland was in een vulkanische buurt van liederlijk volksvermaak, nachtjool en daverend schandaal, dat ik ademde tusschen nachtbrakers, bierhijschers en prostituées, 'n bestaan dat mij lang vreemd gebleven was, dièn avond me daarom nòg banger, helscher, in 'n rooden verbeeldingsgloed van koorts en angst omvlamde.

Het keelgemartel en de valsche koleratuur van de hysterische kroeg-zangeressen, 't getier, gestamp, applaus, het schelle gejubel van duizenden stemmen, zonder dat ik 'n levend schepsel zag achter den stommen muur, gaf me een duizelende emotie van smart.

Van slapen was geen sprake meer!

Zus had me verschrikt aangekeken, want ze wist dat alleen slaap me weer wat opfrisschen kon. Ik zag 't bleekschimmig beschenen gezicht van Zus naar den muur staren, waarachter de storm aanloeide, en 't nachtlichtje verdanste 'n silhouette-kankan op de schokken van 't lawaai. 't Was zoo fel te hooren, alsof ik er midden in stond.

Heel de kamer begon voor m'n heete oogen te verkrioelen in lichtend en wegduisterend gestèr. Een woest-fantastische sfeer van schaduwen, vale glimsels en lichtvonken dwarrelde me voorbij, omkoortste m'n brandend gepijnigd hoofd.

Ik zag me zelf doodsbleek liggen op de kussens, 't gezicht aangevreten van schrik.

Van de avondtuinen uit, klonk dóór, het orgelende mannekoor, zwellend en overstelpend van gedragen breedheid, maar telkens rauw en demonisch doorbroken van tjingeltjangel gekrijsch en pianogeroffel.

M'n Verbeelding ging weer hevig aan 't werk, zonder den wil.

II.

Wat ik dien eersten nacht niet voor helsche karnavals gezien heb, Florence, dat is onzeggelijk! Heel het middeleeuwsch Italië met z'n brug-der-zuchten en z'n demonische maskaradefeesten z'n liefdesvervoeringen en romantiek van woeste schoonheid, tafreelde zich voor mij uit, in wondre bekoringsgroepen. En telkens in de verhitte koorts van gestoorde rust en overstormde zenuwen zag ik joù Florence, wèrkelijk vóór me! Je zweefde blank en schuchter in zwier me omzegenend met de wonderstof van je kleed, om me heen, als 'n nimf van Botticelli.

Ik riep je, ik ijlde, en soms hoorde ik me heele zinnen zeggen, zonder ze zelf te verstaan.

Ik voelde me ademen in den hellenkring en 't hellevuur roosterde m'n aangezicht.

De zang verscheurde m'n zenuwen, kerfde in m'n angsten, en telkens 't verre koor, dat in stemmestijg aan kwam golven,

uit de avondtuinen, tilde me op, wiegde me weg, bracht een ontzettenden weemoed in mijn ziel, onbeschrijfelijk van sterfverlangen en levensbegeerte dooréén.

In die uren droeg ik de smart van 'n heele wereld.

Ik voelde me letterlijk bedwelmen, vergaan, onder den zang van 't heilige stemmekoor. Ik rilde en verstijfde, voelde m'n hersens als klompen ijs, tot plots de schelle chantantroffel me weer terugsmakte in de realiteit, me z'n liederlijkheid de ooren intrommelde met helsch geraas.

Om twaalf uur 's nachts verstomden de koor-repetitiën, tot twee uur spuwde de tingeltangel z'n heet geweld tegen den muur. Ik lag verdoofd, half te sterven, overkrijscht.

M'n hoofd verschroefde tienmaal heviger kwellingen en banden, ik lag in 'n koortsigen stuip.

Zus kwam telkens naar me zien, staarde mij dan pal in de wakende verwilderde oogen.

Florence! Hoe snikte m'n ziel naar jou! Dat mannekoor!

Zooals 'n mooie, volle en emotie-vertrillende menschestem in d'r klankende pracht, wonderen van aandoening in je ziel kan storten, zoo had 't mannekoor mij overrompeld.

Ik had 'n gevoel nu en dan alsof ik voor de heele wereld weenen moèst, en toch kwam er geen traan in m'n brandende dorstige oogen vloeien. Er lag 'n smart in me te kroppen en te snikken die er niet uit woù!

Florence! had ik toen je gouden haren èven voor m'n bed zien schemeren, mijn slaaplooze nachten zouden geen martel meer geweest zijn.

Tegen den morgen viel ik in sluimer!

Ik was al gewend aan weinig slaap, maar nu werd ik bovendien nog zwaar uitgeput. Het schalmei had mijn Verbeelding in werking gezet en 'n verwoesting in m'n sluimerende berusting aangebracht.

Toen mijn dokter den volgenden morgen kwam schrok hij van m'n gezicht.

Er werd dadelijk beraadslaagd en besproken dat ik verhuizen

moest. Maar waar ? 't Was het eenige moment in mijn ziekte dat ik Zus den moed zag verliezen, schreien en dingen hoorde zeggen in mijn bijzijn, die me weer tot de grootste droefnis en angstpeinzing deden terugzinken.

Ik vernam toèn wat ze al ondervonden had bij het zoeken naar woningen. Ze vertelde dat er geen buurt te vinden was waar voor 'n zware zieke dag-rust heerschte.

Maar 't ergste en pijnigendste klonk wel uit haar mond de bekentenis dat ze drie woningen zeer geschikt had kunnen krijgen, doch dat de verhuurders bij 't hooren van onzen jodennaam dadelijk de vertrekken weigerden. Ze verklaagde toen nog wat smaad ze te ondergaan had, van 'n wijf en 'n kerel, die haar bovendien er onbarmhartig bij beleedigde uit wrok tegen de joden. En eindelijk vernam ik met wat 'n groote moeite ik zelfs de kamer had gekregen waar ik nù lag.

III.

Florence ! Ik had alles gehoord ! Ze had wel zacht gesproken Zus, maar toch niet zacht genoeg om niet door mij verstaan te worden. En in dat door smartelijk snikken afgebroken verhaal aan mijn dokter, hoorde ik de droefnis van mijn eigen jeugd weenen, de herinnering aan allerlei smaad, heel 't leven door ondervonden als geboren jood.

Je weet lieve, ik haat allerdiepst verweeking van gevoel door zelfleed-analyse. Nu ik weer iets beter ben, voel ik mij weer fier en vol levenskracht. Je weet dat er voor mij niets schooner en heerlijker bestaat dan 't leven in den groeienden woel en strijd van mijn kameraden, onverschillig of ze jood of Christen zijn. Maar toch, ook vóór m'n ziek-zijn droeg ik nog dikwijls herinnering aan vroegeren smaad met mij ! En nu, in die slaaplooze nachten, vermijmerde ik weer zooveel van dit jeugdleven, en bracht ik bijéén 't grievende en smartelijke, opgewekt door den smaad, dien Zus nu voor mij ondergaan had.

Zus zou toch probeeren ergens anders 'n kamer te zoeken, schoon ik niet wòu dat ze op den dag langer dan 'n paar uur van me weg bleef. Zij begreep me in alles op 'n wenk, en in 't bijzonder als de stikkingen 't hevigst waren, was haar bijzijn me 'n zaligheid.

Op den dag probeerde ik nu óók te slapen, wijl ik toch iederen avond tegen half negen al de repetitiën en den tingeltangel tot twee uur 's nachts verwachtte.

Ik was er nu niet meer zoo bang en ontsteld van. Er kwam langzamerhand in mij een samenvloeiing met dat joelende vermaakleven achter den muur. Er ontdooide iets in me!

O! lieve, wat er toèn in me gebeurde, behoort wel tot de vreemdste sensaties in mijn ziekte ondervonden. Hun ruw en liederlijk zangspel en pianogeroffel, droeg ik òver heelemaal onbewust, in een sfeer van herinneringsgeluk aan joù spel.

De piano achter den muur verroffelde en verspoelde d'r tonen, woest of traag, *ik* hoòrde alleen joù! Ik leefde als 't ware letterlijk in één tijdgebeuren, twéé of méér toestanden door. Ik hoórde den liederlijken deun, en ik hoórde joù spel. Ik hoorde hùn rauwen zang, en ik hoórde joù stem zilveren en klankwiegen. Ik leefde tùsschen de lui, en toch heel apart met mijn eigen verrukking voor jou! Hun zang en dans en getier transponeerde tegelijkertijd òm in een prachtige realiteit-van-herinnering, die tùsschen 'n werkelijkheid van 't gebeuren òpgroeide.

Dat was 'n goddelijke sensatie, maar ze vermoeide me hevig, zoodat ze wègbleef, dikwijls! Dan leefde ik de tingeltangel weer anders meé.

Iedere stem die ik hoorde achter den muur gaf ik gestalte. Elke zang zong ik mee, stilletjes. Wat mij eerst 'n brute marteling was geweest van rauwe wondende realiteit, werd langzamerhand 'n afleiding voor me. Telkens hoorde ik schaterend gegier en *in* me lachte dan óók iets, zonder dat ik wist waaròm gegierd werd. Het spel van den pianist volgde ik nu nuchter; de deuntjes oók. Ik bekritiseerde in mijn eentje alles wat ik hoorde; de stemmen, de muziek, de moppen, de duo's, en ik

leefde door den muur heèn alles klaar en fel met de bezoekers meé. Ik zag de verhitte menschenkluit rillen onder de schelle verlichting en broeiende kachelgloeiing. Ik varieerde telkens andere typen. Ik speelde met haar gestalten en vergoochelde telkens hun tronies. Er werkte *in* mij, de demonische chargelust van Daumier, en de verfijnde zinnelijkheid in lijn-suggestie van Toulouse Lautrec. 't Was 'n subtiele prikkeling van de Verbeelding en 'n diepe indringing in 't besminkte vermaak. Ik blankette de gloeiende bakkesjes der zangeressen en het helgele café-chantantgas striemde er perverse zonden òp.

Ik had er 'n soort genot van, dat die joelende massa niet wist op welke fantastische wijze 'n doodzieke ze lag te bekijken achter 'n duisteren muur, haar stemmen en jubel, uit tronies en gestalten van eigen schepping, liet opklinken.

Zus had gezien hoe kalm ik mij in 't nachtrumoer schikte, was daardoor zelf ook rustiger. Er waren avonden dat ik mij voelde als 'n lamme op karnaval, die in den verblindenden lichtgloei der àgiorno's staart, en een italiaansch nachtfeest met z'n moorsche glansen rond zich heen liet krioelen. Ik genoot van mijn eigen fantastische groepeeringen.

Van het Rembrandplein, òver besneeuwde buurten, ging m'n Verbeelding òp naar de mysterieuze grachten van Italië. Ik roeide wèg over kanalen en lagunen, naar 't avondlichtend Venetië, met z'n kleurig feest-gedruisch. Ik zag de gondola's wiegelen op de goudbeplaste wateren ; de matrozen hun riemen scheren. Ik zag den schitter der bekapdoekte vrouwen, haar zangerigen zwier verwemelen tusschen de lichtende have.

Ik rook de wondre zoete lucht van het romantische Zuiden. De zwoelte omgeurde me van een zomernacht, en het marmer der Dogenpaleizen blankte voor mijn verbaasde oogen tot een wondre lichtstad, òpgroeiend in 't diepste nachtazuur.

Zoo zag ik Venetië als in 'n droom van avondgoud en diep, maanmistig azuur, overwaaid met de zoelte van een wilde romantiek, in de ranke stacie van zijn paleizen, wiegen op z'n Canal Grande, in sluimer gezongen door het tooverig geneurie

der zachte gondelierszangen. Ik zag opdoemen uit den kronkel van wegjes, 'n volkmeisje, met 't teedere profiel van St. Cicilia's Donatella, en zacht-droef zong haar stem 'n Ave Maria, als was ze zelf 'n dwalende Madonna.

En als de gloeiende reflexen van het agiorno-vuur in de kanalen waren uitgedoofd, de matrozenzang verstomde; als de opschimming der paleizen in den gloed der kwijnende verlichtingen verzonk in den nacht, dan zag ik aanklepperen den geheimen duivenzwerm van het Piazza San Marco, dat mij was als een heilige boodschap van Dante aan zijn verzwakt geslacht!

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

In den vóóravond Florence, doorleefde ik een ding waaraan ik roerend gehecht was.

Ik vertelde je al lieve, dat ònder mij een jonge vrouw woonde van een zeeman, die om de drie jaar thuis kwam. Alleen haar vader, de grombeer woonde bij haar in. Het stemmetje van die moeder hoorde ik iederdag, en ook 't geschrei van 't kindje. Soms uren achtereen en toch maakte 't mij niet wrevelig, wijl ik de stem van 't moedertje zoo lief vond, en haar maniertjes om 't kind te sussen, prachtig.

Vooral in den middag als er schemer aansloop in 't huis, hoorde ik haar ontroerende moederstem zorgelijk en liefkozend 't kind bekeuvelen.

Ik had haar nooit gezien, ook niet 't kindje, maar nu twee maanden lang hoorde ik haar dag en dag in een levenszuivere overgave zonder te vermoeden dat ze zóó door mij beluisterd werd. O ! lieve, wat had ik dikwijls te doen met dat moedertje, dat alleene vrouwtje dat haar man ver weg had zwalken. 't Ergste vond ik, dat wàt er ook met haar gebeurde ze 'm nooit eerder zou zien dan over twee jaar, bij z'n terugreis.

Ze was bevallen had Zus me verteld, toen 'r man al weer op zee zwierf, en 'n jaàr later, nog noòit in lèven z'n kind gezien had.

Ik dacht sterker aan m'n broer's eenzaamheid in z'n dorpje nù, aan 't zoontje, wèg van z'n moeder. 's Morgens, 's middags, 's avonds, in 't hartje van den nacht, als de driftige kleine 't zeemansvrouwtje riep, stond ze klaar en hoorde ik weer tusschen

het gehuil, lief kindergestotter en gekir, haar innige zangerige stem in helpende bezigheid.

— Poppedijntje, kollebijntje! zong 't telkens, in ander rhytmus. Dan lag de kleine weer te ginnegapen, zoetjes te grinneken alsof 't klaarlichten dag was; en dan stoeide 't moedertje met haar lieveling alsof 'r nooit slaap in de oogen gesard had.

In den stillen nàcht hoorde ik 't kriebelig gekir van 't kindje en den moederlach ineenklanken. Ik lag stom-ontroerd te luisteren en m'n slaaploosheid drukt me veel minder.

Heel dat leventje onder me, waarvan ik ook weer niets zag, trok me aan, om 't gemoedelijke, rustige, weinig-eischende en diep-eenvoudige.

Ik hoorde den ouden brombeer bidden bij de maaltijden met z'n vrome zware stem, en dadelijk daartusschen 't gekwekker van 't kindje, en 't zangerige geluid van het moedertje. 's Avonds, half acht, als de tingeltangel er nog niet was, en ik heel stil te peinzen lag, de stikkingen ook wat wegbleven, bromde plots onder mij òp grootvader's keel. In 't eerst wist ik niet wat hij deed. Later bemerkte ik, dat hij 't moedertje de heele krant voorlas. Ik hoorde haar dan zorgelijk heen en weer gaan, haar zoetgestemd poppedijntje en kollebijntje naar 't wiegje gooien, tusschen het gebrom van den oude, die al de berichtjes en al de advertenties, met kinderlijke lees-stroefheid in uitspraak en zinsvorming, uitstalde voor haar neus.

Die eenvoudige bourgeois-vrede deed me goed, stemde me rustig.

't Was mij lief, zooals 'n droeve glimlach inniger kon zijn dan 'n schater, omdat het stille, zacht-aangedane en broze, fijner van levensaccent dikwijls is dan de bolle, rijpe en grove vroolijkheid. Zooals er 'n innige voornaamheid is in verstilde en zachte melancholie.

Ik lag alleen in m'n ziekekamer; verpleegster las of rustte. Zus deed in den vooravond bijna altijd haar boodschappen voor kookgerei. De uren, zònder dat leventje benèden mij lag ik ònheimelijk, moederziel alleen en ellendig. Maar waren

't moedertje en 't kindje niet uit, dan hoorde ik dadelijk ook dien goeden oude grommen! Ik zag 'm zitten z'n pijpje den mond ingebeten om 'n ronde tafel. Hij, lezend als 'n kind-pas-op-school, uitpuffend z'n rook, rustig, dom, maar plezierig-dom, niet eigenwijs-dom, en goedgeloovig; met 't geelgoud van de avondlamp op z'n brombeergezicht, waarop al de knorrige dagtrekken vergroezelden en verzachtten tot iets schaduwigs-intiem en beschermends voor kind en moedertje.

Ik zag 't moedertje voor de kleine zorgen, heel bedrijvig, haar kleine gedachtetjes over 't kind, vasthaken telkens weer, aan 'n nieuw bericht, en ik geloofde dat 'n mensch met zóó'n lieve stem ook 'n lief gezicht moest hebben, vooral mooie oogen. Ik voelde ook dat ze wel heel dikwijls aan haar man zou denken.

Ik ging zelfs sympathie voelen voor den knorrebaas, dat hij het vereenzaamde leven van dit moedertje zoo knussig verwarmde met z'n brommerige gezelligheid, z'n bijbelteksten en ongeluk-berichten. En iederen avond zag ik al mooier atmosfeer van avondstil genoegen over 't gezinnetje heenzweven.

Ik had lust van dat burgerlijk gezelligheidsleven alles te verwerken wat om en in dat huisgezin gebeurde.

Zus had 't moedertje op de trap gesproken en mij gevraagd of ik haar soms zien wou.

Eerst wilde ik niet! Ik was bang dat daarna haar stem niet meer zoo mooi zou klinken, dat ze leelijk zou zijn, dat ze hard en ruw in haar manieren zou wezen. Maar Zus stelde mij gerust. Toen kwam ze, 'n meevaller Florence! Ze wàs mooi, ze bleef lief, haar stem klonk ook aan m'n bed zangerig en zacht, en ze had 'n tenger tooneelmooi slank lijf.

Ik mocht niet lang met 'r praten. Ze vertelde allerlei liefs van haar kleintje: dat het al gesproken heeft op z'n vijfde maand.

Ik lachte, vond die overdrijving innig, zei alleen dat 't stamelen de grammatika van 't zuur wel zal geweest zijn. Ze lachte, schoon ze niet heel best begreep.

Nu zie ik dat vrouwtje wellicht nooit meer. Dat kan me ook niet zooveel schelen, maar als herinnering heb ik lief dat

moedertje, wijl ze mij uren lang, met haar lieve innige stem rust, en 't heele kalme gezinnetje, in z'n avondstille aandacht, zoo dikwijls geluk gegeven heeft.

II.

Maar wat ik de slaaplooze nachten onderging moet ik je ook zeggen liefste.

Vooral de jeugdherinneringen van mijn Jood-zijn.

Florence! Je weet dat ik er nooit over sprak omdat ik me geheel kosmopolitisch voel. Wel in-Hollandsch meegegroeid met zilte atmosfeer en zilveren dampluchten, maar als mensch toch voelend voor alle aardschepsels gelijkelijk.

In mijn gansch leven heb ik onder de niet-Joden, katholieken en protestanten de innigste vrienden gehad en nooit kwam in mij op de idee: Je bent Jood geboren, van een ànder ras. Ik voelde mij in hùn leven even innig-gemeenzaam als in mijn eigen leven. Denk nu niet lieve, dat ik mij wòu ontworstelen aan mijn raseigenschappen, maar ik voelde al jong de stuitende bekrompenheid van leege traditie en verdord ceremonieel. Ik voelde voor ieder mensch even veel.

Ik voelde alléén menschelijke eenheid en zielegelijkheid.

Maar in mijn ziekte heb ik veel getobd over de dingen, juist ná den smaad die zus voor mij ondergaan had.

Lieve vrouw! Midden in mijn hevig verlangen naar jou bijzijn, moet ik je brengen naar een periode van m'n leven waarvan je heel weinig weet, en waarvan je de aandoeningen misschien ook vreemd zullen zijn.

Zie Florence, jelui leert den bijbel, het Oude Testament met veel historisch speuren en archeologische kennis. Jelui leest den bijbel, 't Oude Testament, niet met 'n ziel-van-één-voelen met den tijd.

Maar 'n Jood, vooral een met eigen sterk-innerlijk droomleven en machtige intuitie leest de boeken Mozes met z'n heele wezen en diepst-innerlijk.

Ik tenminste Florence, heb den bijbel en de Profeten al even innig en even diep gevoeld op dertien-jarigen leeftijd, als nu. Toèn natuurlijk veel onbewuster, vèr van het ritueel-kerkelijke, waar ik al vroèg 'n ontzaglijken afschuw van had. Maar het wondre epos van den bijbel, de tragische heroïek, de vergoddelijkte lyriek en de opstandige wijsheid die ik er in doorleefd heb als joodsch knaapje, vol van huiverend ontzag en hoog bewustzijn, vergeet ik nooit als pracht-episode uit mijn jeugd.

Ik geloof niet dat een Kristen in het Oude Testament zóó indringen kan.

Zie lieve, als knaap was ik altijd 'n droomertje, 'n peinzertje en 'n fantast, wellicht zoo sterk als Arie van zus. Ik voelde me op dertien-jarigen leeftijd, volbloed jood, geloovig jood, en ik voelde ontzaglijk veel voor mijn vertrapt, uit z'n tropischen bodem ontworteld, gesmaad en vermelaatscht volk.

Wonderlijk toch lieve, dat ik heel hun misere, hun val, teruggang en verbrokkeling, zag in het magische licht van het bijbelsche epos.

Dat had ik met al z'n wondern en tragediën in me opgenomen, en mijn kinderverstand duizelde en huiverde voor de geheimzinnigheid der Gods-mysterieën. Het was voor mij 'n goddelijke wereld van wijsheid en mijn joodsche volk zag ik gaan door de vergolvende tijden heen, als in 'n processie, met de groote baarden, de tulbanden en de rokken, de zorgelijke ernstgezichten gebukt naar de aarde, de geteisterde monden doorgroefd van leed. Maar achter hen áán glansde de Godswolk, in ijl gouden gloed belichtend hun gekromde ruggen en verminkte gestalten.

O ! Hoe lief lief had ik mijn bijbelsche zwervers, de gesmaden en getrapten, uit 't moderne leven opééngejaagd in hun walmende Ghetto's, geschuwd als de pest ; hoe zag ik ze gaan, toch altijd nog in 't kleed van den ouden tijd, met de mystiek der tabernakels om hen heenlichtend.

II.

Er was een periode in mijn jeugd dat *ik* alléén in verrukking en begeestering mijn volk wilde redden.

In mijn jonge ziel zat een vurige geloofspracht; er laaide verrukking in me op bij 't gedenken der lichtende glorie van mijn oud volk, verrukking die telkens uitbarstte.

In een fonkelend verbeelden zag ik over de zee, den Jeruzalemschen zonnegloed. En als dan 't late hemelvuur over de zengende golven een vlammebrand aanstak, en gouden fonteinen, van af de verste kim een glanzenregen neersprenkelden, dan kwam een opstandingsgevoel me doorsidderen, een heilige aandoening. Het ruischte door me heen en de gedachte ging leven: dat ons volk mòest gered worden, weer moest opgaan naar het Oosten, allen te zaam naar de stad der steden; dat ons volk weer moest loopen in z'n aureool van heilige uitverkorene kinderen Gods; dat overal in hen een gloed moest uitstralen; dat ze moesten tegemoet gaan, dwars door de moderne steden, fier en vol deemoed toch, 't wondre licht van hun stad, met d'r violette weerglanzen en gloeiende lichtspelingen, d'r krijtblanke, felle marmerhuizen en barnende hemelhitte; dat zij moesten herwinnen hun Jerusalem, vol nog van hùn krijgszang, godsjubel en bazuingeschal; dat dan de goudlichtende poorten der wijken zich van zelf voor ons volk openen gingen.

O! In wat diepen zwijmel zouden de gesmade joden opsnuiven de bloemgeuren van het Oosten; met wat gouden jubel in het hamerend hart zouden zij zien den zoeten groei van hun olijven en vijgen. Hoe zou de cypres hen omgeuren en de myrre in reukigen wellust vertellen van hun oude glorie, vertellen van hun koningen en helden, zangers en profeeten.

III.

Florence, geen sterveling weet hoe ik als knaapje dien heiligen droom droomde! Ik kende toen Jezus en z'n goddelijke men-

schelijkheid niet. In geen enkel vroom-joodsch gezin wordt over Jezus gesproken.

Ik droomde mijn eigen kinderfantasie, maar in zoo intense diepte en met zoo innige lichtwarmte en schaduwkoester, dat ik in zuivere penseeling de teederste gestalten van dat oud Oosten en de machtigste heroïek van Simson en David voor mijn oogen kon omtrekken en samenbrengen tot levensgroepen van groote tragiek.

Was 't kinderlijke verbijstering ? Maar poëzie ! Alles wat de sfeer der hoogste schoonheidsontroering raakt wordt van zelf verbijstering van de hoogste orde. Met onze nuchtere doorluchtigheid dringen wij niet in de groote geheimenissen en beduiding van de levende schoonheid.

Ik wist tòen niet dat mijn zalig meeleven, in weemoed en verrukking, van dat oude Oosten, zou vernield worden door een even sterken drang in mij : de analyse, en 't vooropstooten van de onbarmhartigste waarheid, waar ik 't leven zag opgesmukt met leeggeloopen idealen, met vrome voelingen ; niet van binnen uitgegroeid, maar van buiten àf aangedragen als pronkige gevoelsdekoratie van ceremonie.

Met welk klokgelui en welke zilveren zangtonen kan ik je vergelijken, Florence, wat in mij zong aan verheerlijkende ontroering, als de Paasch-avonden ons huis vertooverden tot iets wonderlijks-moois voor mijn jeugd-oogen.

Mijn kinderziel was van een zéér hevige religieuse innigheid, die naar 't wonderdadige verlangde.

Als men mij had gezegd toen, dat God, alle zonnestralen dien morgen over de aarde uitgeschoten, plots ging scheiden, een voor een vatten en ombuigen tot gouden, flikkerende bogen, gloeiend van glans, waar telkens 'n goed mensch onder door zou gaan, en den Hemel instormen, ik zou 't geloofd hebben en aangehoord met hoogste verrukking.

En als men mij had gezegd toen, dat Gods aangezicht, daar plots achter 'n wonder van witte rozen zou doorschemeren, met 'n heiligen gloed die duizendmaal verblindender was dan

't zonnelicht ; 'n gloed waarin de rozen zouden aanschitteren tot een blankte zooals op aarde nooit nog een rozenzee gelicht had, ik zou gehuiverd hebben met luisterlijke verrukking.

Florence ! Is er iets onbewuster en echter dan de poëzie van kinderdroomen ?

Zijn ze niet geheimzinnig van sfeer, teer en ver als 't sterrelicht, niet zangerig als de golfkabbel van 'n stille zomeravondzee ? Is 't niet het kweelen van 't leven in de nog ongewonde ziel ?

Lieve, wat groot en onbesmet wonder voor mijn kinderverbeelding toch die Paasch-avonden waren ! Juist dàn voelde ik den verstervenden weemoed van onzen stam. Juist dan voelde ik hoe vreemd wij hier in de westersche wereld rondzwalken, hoe gepijnigd verschrompeld, gesmaad, onbegrepen en ontworteld.

Het was mij toen 'n behoefte alleen de tragiek van die rondzwervingen te zien.

Je kunt je niet voorstellen, kind, hoe de opstanding naar Jeruzalem, zonder dat ik eenig begrip had van Zionisme, mij als kind voor de gloeiende verbeelding heeft gevlamd.

Op den roodtoovrigen Paasch-avond met zijn wonder-intiem licht, en z'n diepe religieuze bekoring, sloeg mij één heilige aandoening om 't hart. Mijn kinderziel beefde in één goddelijke begeestering als ik luisterde naar mijn vader. Ik leunde dan op m'n linkerarm en mocht als jongste van 't gezin allerlei vragen doen. Ik vroeg, vròeg gretig en hevig ontroerd, zoodat mijn vader al meer vertelde, al grooter en geheimzinniger verhalen, met veel kabbala-wonderen, de mystiek der hoogepriesters, en veel tragisch gebeuren.

Ik was dàn geen kind meer, ik was *in* d'oude tijden, voelde mij om beurten hoogepriester, krijger, kabbalist, zwerver en opstandeling. En om mij heen ergens hoorde ik 't ruischende gezang van Davids harp.

Ik kon elk moment weenen van ontroering.

O lieve, in welk wonder zag ik die Paasch-avonden met

het vreugdelijk feestlicht òp, overal langs de wanden der kamers. Ik zie mijn moeder zitten, met haar blanke muts en wit jakje in glanzend-verstijfselde plooien, haar gezicht naar vader gericht, luisterend als 'n kind. — Mijn oud grootje, met den vermummelden mond èven opengebeefd, 't verdorde gelaat verstrakt van vroomheid. Ik zie mijn doodarmen oom zitten, 'n straatventer, zich heel behagelijk koesterend in 't feestelijk lichtgeschitter, zich verkneuterend in 't zoetige sap van den rooden en witten wijn, en in de geuren van warm avondeten, dat komen ging. Ik zie z'n spichtig vrouwtje met haar smal konijnenkopje in ernstigen staar vader beluisteren. Ik zie mijn broers in dezelfde leesaandacht de oogen naar vader; vader, in z'n grooten leunstoel zich-zelf verwevend in den geheimzinnigen luister der vroegere tijden. Ik zie hem zitten, vlàk bij me, en toch alsof ie mijlen verwijderd was. Ik hoor z'n vertelstem vlàk aan m'n oor, en toch alsof ze uit de lucht daalde. Ik zag 't schemeren.

En toen z'n verhaal ging over de groote rabbijnen, en hun wonderen, weende ik stil van geluk, heel diep binnen-in.

O! de inzet van het Paaschfeest had mij al dadelijk vast.

Er zat in den eentonigen rhytmus van mijn vaders stem zooveel dagleed verborgen.

Het Hebreeuwsch klonk voor mij klagelijk en zacht, teeder en wild. En als ik las de diepste bedoeling van de eerste klacht: Dit is het brood der ellende, 't welk onze voorouders in het land Egypte gegeten hebben. Elk die honger heeft, kome en ete, elk die 't benoodigd is kome om 't Paaschfeest mede te vieren.... dan ging er al één lange huiver door me heen.

Denk je in, Florence, hoe 't me ontroerde als plechtiglijk de woorden weergalmden:

„Het gebeurde eens dat Rabbi Eliëzer, Rabbi Josua, Rabbi Eläzar, de zoon van Azarja, Rabbi Akiba en Rabbi Turphon te Bené-Berak bijeenzaten en den geheelen nacht van den uittocht van Egypte verhaalden"....

En al wat er dan volgde!

Dat „het gebeurde eens" bracht al de diepste ontroering. En het verhaal onzer verdelging, de tragedie onzer slavernij; de ontzettende tocht van God-zelve door het Egypteland; de vloeken en 't uitsturen der plagen vooral huiverden door mij heen.

Kon een kind ooit den klank vergeten dier vreeselijke hebreeuwsche vloek-woorden: Dam,.... Séfardeèang,.... Kiniem .... in hun bloedende visioenen oproepende tragiek?

Ik sidderde van die wraakzucht, maar ik geloofde in de beschikking van God!

En hoor nu de moduleerende uitlegstemmen van al de groote sneeuwwitbaardige rabbijnen telkens tusschen de verschrikkingen van het vreeselijke verhaal. Rabbi Akiba vooral met zijn dialektischen gedachten-opbouw en z'n joodsche apokaliptische begeestering.

Eindelijk lieve, kwam de emotie over de uitvaart en de verlossing der Joden.

Ik hoor nog het woeste geschrei der kinderen Israëls onder den opgelegden zwoeg door de Egyptenaren, den angstroep naar hun Eeuwige! — Ik zie nog zich openen de groote allegorie, den uittocht, en ik hoor weer den huiverenden klank van Gods stem er doorheen:

„Ik zal dien nacht Egypteland doorgaan en elk eerstgeborene in Egypteland slaan van mensch tot vee en over alle Egyptische goden zal ik gericht uitoefenen. Ik, de Eeuwige!" God zou gaan en geen engel. God en geen Seraaf!

Maar niet minder leefde ik mee de bloedige verschrikkingen onder de heidenen; de pest en de duisternis! De vreeselijke duisternis vooral, die mij deed krimpen van meelij; en de dood der eerstgeborenen.

Maar alles viel weg bij 't wonder der terugstroomende zee, de vreeselijke Jordaan die de vervolgende Egyptenaren wègkolkte naar de diepte en de kinderen Israëls op het droge deed doorgaan.

Elk woord van den Eeuwige daverde tusschen onweergerucht

en bazuingeschal op mij af! Mijn kinderziel beefde en snikte, huiverde en visioenneerde!

Totdat vader weer wat gemoedelijkheid in me bracht met nieuwe verhalen. Ik zat met m'n stoel dicht bij de tafel aangeschoven, mijn borst knussig opgedrukt tegen den rand. Ik staarde in 't lamplicht en 't feestelijk gevonk van alle dingen rondom, en de pracht van 't Paasch-avondfeest omstormde me telkens anders..

De koontjes van moeders wangen glommen als roode biljartballen. — Grootmoeders gezicht verwaasde al meer voor m'n oogen in 't legendarisch-gehoorde. Ik zag schijnsels om me heen, die ik nog nooit gezien had in de kamer. 't Goud-ademde overal diep en 't paaschvertrek hing vol tropische geuren, zoet en kittelend!

O! die geur van de Paasch. Ik rook 't gekleurde servies, elk bord, elk doekje, elk lepeltje! Nergens 'n kruimel brood, overal de ongezuurde spijs. De herinnering geurde en niet de zwôeg en slavernij, maar de verlossing daaruit doortrilde allen 't meest. Ik staarde om beurten naar m'n vader, m'n moeder, m'n Grootje, m'n armen oom en tante, m'n broers en ik zag op ieders gezicht een innigheid glanzen, iets rustigs en vrede-vrooms, vol zalige genoegelijkheid die ik nooit meer vergeten kan.

Het lamplicht omschaduwde de wangen, begloeide de oogen; het halfduister in de alkoof waarin ik nu en dan staarde, spon geheimen, maar de blanke pracht van het tafellaken, sneeuwwit als Egyptisch lijnwaad, omklaterde de heele kamer in helle vreugd; en de lichtvonken op wijnglazen, de glanzingen over borden en schaaltjes doorwonderden m'n ziel.

Grootste gemoedelijkheid kwam in me als ik de wolken van vaders pijp op me zag aanblazen, als ik heelemaal zat in den rook van ooms sigaar, en ik m'n visioenen door den kleurigen damp kon zien heenschemeren.

Heel lang kwam de ontsteltenis in me, als ik als jongste de deur telkens moest open zetten naar ritueel gebruik, om ieder te laten meevieren 't Paaschfeest, die zelf niet kôn vieren.

— Telkens verwachtte ik 'n rabbijn, 'n sneeuwwitte baard te zien.

En vooral Elias, den profeet, die altijd verschijnen kon! God, god! Florence, als ik nog aan die avonden denk, hoe goddelijk en ècht de ontroeringen dan over mij stormden, voel ik weemoed, begrijp ik niet dat 'n kind in z'n opgroei tot mensch, zooveel wegzinkingen van echt-doorleefde schoonheid tot verbleekte allegorie doorstaan kàn.

V.

Ik weet volstrekt niet of alles om mij heen zóó in de innigste vroomheid van religieus verbeelden ademde, als in mij dat gebeurde. Ik weet niet of mijn oom, die arme venter, niet liever heele brokken uit 't paaschverhaal had overgeslagen om eerder maar z'n soep met matso-ballen te proeven op de hongerige tong. Ik weet niet of mijn moeder, 't stok-oude kaduke Grootje, en 't spichtige tantetje, niet dikwijls in suffige zelfgenoegzaamheid iets heel anders bepeinsden, dan dien grooten teruggang naar 't heilige land. Ik weet niet of m'n vader niet ook pas z'n huurkontrakt voor drie jaar had verlengd, jùist 'n avond vóór de Paschen, waarop die vurige wensch op ieders lip brandde: „het aanstaande jaar in Jeruzalem," waarop ze duizend en duizend maal herhaald werd. Ik weet niet of mijn vader zich in z'n wonderverhalen ook zelf niet veel te gewichtig voelde, en niet heel fijntjes spekuleerde op 't naïeve in ons kindergeloof. Maar wel weet ik, van me zelf Florence, dat ik alles, alles heilig en met diepste overtuiging doorleefde. Die paaschavonden hadden voor mij een goddelijke bekoring, gaven mij ontroeringen die tot de diepste schoonheid van m'n leven behooren.

Ik zag alles, de glorie van mijn gesmaad volk en al z'n zonen, in die Rembrandtsche lichtmysterie waden; die tooverij, geheimzinnig van gouden donker. Ik zag in 't bijbelsch licht hun synagoges, hun tabernakels. Ik leefde de heele paaschweek in één visioenaire wereld. Ik voelde me Jood, Jood

van verzet, Jood van opstand tegen de ongeloovigen, en Jood van profetie. Ik hoorde een onzichtbaar koor van Hebreeuwsche mannezangers uit 't heilige land op me aanzwellen, als ik 's avonds de synagoge inging en onder tranen van smart en geluk werd in me geboren, in „'t huis mijns vaders", een alles doordringende drang naar een godvruchtig, verheven en goed leven.

VI.

Florence. Er waren heele oude stille grachtjes in Amsterdam waar ik als kind, op den Sabbathzomer-namiddag, heel alleen ronddoolde, als de zon heel laag aan 't wonderen ging tusschen plantsoenboomen en de grillige lijnen van verre goudtintige oude geveltjes.

Liefste, liefste, hoeveel tranen van geluk en van emotie heb ik daar niet verweend ? Ik bracht er heel ontroerd mijn droomen mee, onder het schemerend lommer van groote beuken en kastanjes. — Geen sterveling op dit uur die dat grachtje passeerde. 't Was er voor mij, in Sabbath-wijding. Een oudvrouwengesticht stond er, en rondom een plantsoen, prachtig goudgroen, doorgloeid van namiddag-zon. En vèr, gouden luchten, violette en roode wolken in rondstapelende toovering van hemelburchten.

Lieve, daar had ik mijn stille visioenen en zachte of woeste profetieën van het joodsche leven en volk.

Het was er voor mij een diepe mijmer over de voorvaderen, niet gezien in 't stroeve kommentaar van bijbelteksten, maar alleen door mij omzweven met 't dichterlijke der groote herinnering.

Onder dat schaduwend lommer, op 't doodstille grachtje, vermijmerde ik de woorden der profeten, gaf ik mijn kinderziel verklaringen en uitleggingen.

Ik zat verdoken in de schaduw van een blanken stoep, neergehurkt en doorhuiverd van wat ik zelf in de psalmzangen

gehoord had, doortrild van iets heel verhevens, dat me half deed sterven van geluk en ontroering.

Ik geloof niet, Florence, dat ik als Jodenkind, 'n historische toelichting noodig had.

Ik doortastte die woorden met de ziel van een jood, en de profeten verzongen profetieën in mijn oor!

Hun hoogste taal was mij eigen zielespijs.

Nu kwam er uit de psalmen een stem van Azaf, van den opperzanger:

Mijn stem is tot God en ik roep:
Mijne stem is tot God en Hij zal 't oor tot mij neigen.

Ik hoorde zijn roep en gesmeek, ik vroeg me zelf, wie hij was en ik vond hem in de trillende ziel zijner klanken.

Verstond ik Jezaja niet, z'n stem, vermaan en z'n ziel?

Leert goed doen, zoek het recht,
helpt den verdrukte, doet den weezen recht,
handelt de twistzake der weduwen.

En schalde z'n stem niet door mij heen in een goddelijken huiver van eerbied:

Hoort, gij hemelen! en neem ter oore, gij aarde!
want de Heere spreekt: Ik heb kinderen groot
gemaakt en verhoogd, maar zij hebben tegen Mij overtreden.

En hoe zoet doorklankte me toen al 't verlangen naar het meisjen, als de zoon van Amos zingt:

„Nu zal ik mijn beminde een lied mijner liefde zingen van zijn wijngaard."

Maar als hij voortgaat, en bouwt, al bouwt; want niet de zinnelijke, maar de geestelijke liefde Gods doorstormt hem hier de machtige ziel.

Ik luisterde naar Jezaja's roep:

Waak op, waak op; sta op Jeruzalem!
Gij die gedronken hebt van de hand des Heeren
den beker zijner grimmigheid: den droesem
van den beker der zwijmeling hebt gij gedronken;
ja uitgezogen!

Het jongetje luisterde:

Daarom hoort nu dit, gij bedrukte!
en gij dronken, maar niet van wijn.

Florence, al die profeten heb ik toèn al gestalten gegeven! Jezaja was mij als 'n heilige oven waarin een onbluschbare levensvlam gloeide. Jezaja was mij als vuur zoo hevig, zoo fel en zoo zwierig in de pracht van zijn vermaningen. Hij stormde zoo hoòg tegen mij áán, uit 'n hemel van verblindend licht. Ik zag mijn volk aan zijn voeten krioelen, klein als silhouetjes, menschjes van 'n toren gezien. 't Was mij alles zoo onbewust, maar nù, nù juist voel ik hoe hij voor mij leefde als de dichter van een gouden zegening, een gloeiende verbijstering. Zijn passie stormde en laaide, maar z'n poëzie wiekte er 't goudstof der legende overheen. En verstond ik niet Ezechiel, z'n stem en z'n ziel?

„En alle vorsten der zee zullen afdalen van hunne tronen en hunne mantels van zich doen en hunne gestikte kleederen uittrekken; met sidderingen zullen zij bekleed worden, op de aarde zullen zij nederzitten en t'elken oogenblik sidderen en over u ontzet zijn."

In de volheid der breede visioenen volgde ik hun woorden met stijgende ontroering.

„Zoo zal ik het gedeun uwer liederen doen ophouden en het geklank uwer harp zal stom worden."

O! Ezechiël verscheurde me van smart, en ontzette me om z'n geestvervoeringen, waarin de Geest Gods hem ophief:

„Toen zag ik en zie een stormwind kwam van het Noorden af, een groote wolk en een vuur daarin gevangen, en een glans was rondom die wolk; en uit het midden daarvan was als de verf van Hasmal, uit het midden des vuurs."

Dan ziët hij een gelijkenis als de gedaante van vuur.

Zijn visioen van de aangezichten verliet mij niet, zijn visioen waarin hij ziet: vier dieren, met ieder vier aangezichten en vier vleugelen.

„De gelijkenis nu van hun aangezicht was het aangezicht eens menschen en het aangezicht eens leeuws hadden die vier aan de rechterzijde; en ter linkerzijde hadden die vier eens ossen aangezicht, ook hadden die vier eens arends aangezicht."

En nu liepen en keerden de dieren weer als de gedaante van 'n weerlicht.

O! 't was prachtig Florence, maar zóó woest en zóó vreeselijk van allegorie!

„En over de hoofden der dieren was de gelijkenis eens uitspansels, gelijk de verf van het vreeselijke kristal van boven over hun hoofden uitgespreid."

Ik lag op m'n stoep, ik durfde niet meer ademen. Vóór mij de gouduitvloeiende lucht, rond mij het kleurdampende plantsoen, 't stille grachtje en de stille wond're boomen.

„Toen hief de Heerlijkheid Gods zich omhoog van boven der cherub, op den dorpel van het huis; en het huis werd vervuld met een wolk en het voorhof was vol glans der heerlijkheid des Heeren."

Ik sidderde Florence.

„En het geruisch van de vleugelen der cherubs werd gehoord tot 't uiterste voorhof, als de stemme des almachtigen Gods wanneer Hij spreekt."

O! Ezechiël, *ik* hoorde dat vleugelengeruisch der cherubs als Gij, op mijn grachtje.

„En het huis Israëls zal geen smartenden doorn noch weedoende distel meer hebben, van allen die rondom hen zijn."

En toen viel in het ontzettende, klank-dreigende en zwaardeinende klaaglied:

„Dat is het klaaglied en dat zullen zij klagelijk zingen; de dochteren der heidenen zullen het klagelijk zingen; zij zullen het klagelijk zingen over Egypte en over hare gansche menigte."

VII.

Florence, zie je 't wonder op het oude grachtje in me gebeuren, het oude grachtje in z'n avondverguldiing, met z'n oude vrouwtjes-gesticht waarover de zon rooden gloed verglanst en in elk klein ruitje, vuur van den hemel leit ? Zie je me zitten Florence, nog droomerig, heel stil, verlamd in aandacht voor het donker-melodisch rhytmus dier zinnen, zelf in 't vuur der visioenen offerend mijn eigen hevig begeeren. Zie je 't gebeuren, stom-begrijpend, want zelf Jood zelf heelemaal in hùn religie;?

„Ze zullen het klagelijk zingen over Egypte en over hare gansche menigte !"

Begrijp je nu lieve, hoe telkens zóó'n zin m'n voorstelling doorgloeide, hoe ik ze zag gaan de heidensche dochteren in haar klagelijk zanggeschrei, hoe ik hoorde den angst en den rouw om de verwoesting van hun land, nu de wrekende Heere optrad voor de jubelende uitverkorenen.

Florence, zie je wijken de stadsmuren, en zie je den zonnedaal met z'n tooverigen lichtval van goud en altarig vuur vergloeien ? Is 't je vreemd dat ik een engelenschaar in het zacht-gloeiende namiddaglicht hoorde bezingen, de wonderen van het heilige land ? Zie je voor den bedwelmden blik van 't jongesdroomertje alles wègzinken, en begrijp je dat zich voor hem later de dingen omhulden in de gouden sfeer van dat wond're Oude ?

Het plantsoen was als 'n woud en de hemelgloed, de heilige stad Jeruzalem dreef hoog boven hem áán.

Amos, de zachte herder treedt vóór. Er zit melankolie in z'n mijmer, maar z'n visioen van den dag des oordeels is van een doorbrekend geweld :

„Zal de bazuin in de stad geblazen worden, dat 't volk niet siddere."

't Droomertje op de koele stoep sidderde voor héél z'n volk Florence ! En zooals hij Hozea verstond, den vloekzang van diens ziel, zoo verstond hij Joël en Zacharia, en al de klaagliederen en fantasmagorieën lieten niet een geheim voelen in

hem onaangeroerd. In elk woord trilde 'n geur van Saron's roos! En de zoete sappen der tropische vruchten stroomden hem toe.

Laat er bedwelming in die jongensziel geweest zijn lieve, maar dan toch een goddelijke bedwelming.

De goudheete vruchten waren niet allen eetbaar. Er waren er enkelen met pronkgloed en giftige zoetheid. Maar dat jonge leven heeft ze niet begeerd te behappen. In hun wondre gloeiing tegen 't felle luchtblauw waren ze hem een zaligheid van kleurgeluk.

Hij hoorde zangen van liefde en zangen van rouw!

Hij stond in de wouden vol geelglanzende citroenen; palmen verwuifden de gouden vruchtenstof op z'n gezicht en z'n handen. 't Vonkelde er heet in de tropische zon, en nu en dan hield hij zijn hand boven de oogen, tegen 't felle lichtwonder. Maar dat knaapje genoot als geen ander sterveling. En bij den nuchteren reuk van kaneel en safraan in het nuchtere keukentje van zijn moeder, zag hij Betania en Jeruzalem; hoorde hij het golvengeruisch van het blauwe water, zag hij de felle zonspiegeling en de Oostersche vrouwen, ging de geur van het heilige land door hem heen, raakten bedwelmingen en fantasmen los in zijn hoofdje die hem in zalige dronkenschap van den geest omjuichten. Elke brandende koepel waar 't vuurgevonk van afketste, en elke flikkerende Moskee was hem een vurig verblijf van Elias den Profeet.

VIII.

Ik heb de bijbelsche tafreelen doorleefd zoo heelemaal één met 'n fantastische werkelijkheid dat er tijden lang niets anders voor mij bestond. Ik heb den jongen vurigen David, dien heros, zien opgroeien van herdersjongen tot Koning der Joden en ik heb in den vreeselijksten angst de jalousie van Saul omvat.

Ik heb met Jonatan geweend, toen die bemerkte den zwarten haat van zijn koninklijken vader, en 't fel werpen van de lans naar den fantastischen harpenaar.

Alleen de Prediker wàs mij nog vreemd, ik doordrong hem niet. Veel jaren moesten over mij heengaan eer ik diens sardonische wijsheid begreep.

Jaren lang, tot mijn zestiende wel, bleef mijn zomerschschaduwgrachtje de plek waarop ik mijn visioenen van dat leven in allerlei gestalten mij liet omzweven.

De schrik'lijke Job versteende me van smart, en ook die doordrong ik niet geheel, zooals de profeten. — 't Hooglied verbrandde m'n ziel van passie ; 't Hooglied, dat vlamde dieppurper als gloeiende wijn, de zinnen in zwijmroes nevelde. — En toch leek het mij niet zuiver genoeg van geestelijke pracht. — Er was 'n zinnelijkheid in die me soms hevig stoorde, naast het trieste, aangelapte bijwerk, dat tusschen de echte klankschoonheid hinkt. — Ik wist in mij een menschelijke zinnelijkheid, en toch wilde ik, als Jesaja, mijn liefde eerst kussen als mijn lippen door een engel met gloeiende kolen waren gezuiverd van alle kwaad.

Dat alles was kindergedroom, zonder werkelijkheid, maar in mijn ziel zoo reëel, als 't reëelste ding er buiten.

Zoo aan den lijve, werd ik, als geen Westerling dit kon, doorstraald van het innigste bedoelen, het verhevenste begeeren der Joodsche wijzen.

En zoo mij later de Hebreeuwsche lyriek, de kunst, niets anders is geworden dan lyriek van groote ontroering, in duizenderlei klanken uitstroomend, die niets anders had gedaan dan het godsgevoel heffen tot 'n allegorisch visioen, zonder andere waarheid dan die der schoonheid, — toèn was zij mij meer, was godsgeloof en schoonheidsontroering één, stortte die lyriek over mij heen als orgelzangen uit kerkhallen, wolkten zij een gouden schemer over de aangezichten van ieder devote die luisteren kwam.

Er ruischte in mijn knapenziel een muziek, die toen al de machtigste gevoelens van smart en vreugde in me gestalten gaf.

Heel jong al heb ik het hevige sentiment voor allergrootste dramaturgie in me voelen leven en woelen.

Ik zag den gloed van 't Oosten tot mijn Nederland terugslaan heel de hemelzee door. Ik zag den kleurigen wemel van Arabieren, Perzen, Turken, Muzelmannen, Joden en Heidenen voor mijn oogen figureeren, en als een allermachtigst gedicht van leven, in het licht en de schaduw mijner verbeelding, voorbij trekken.

Maar niet mij alleen doorjuichte de bijbelsche taal van het Oude Testament.

De bijbelsche lyriek van het oude testament heeft de gansche westersche wereld, met haar passiën, haar smart en droefheidszangen geraakt. Zij verklankte 't eerst op dien goddelijken rhytmus haar innigste gevoel.

Alle groote kristenschrijvers zijn door haar gloeienden klankengang en rhytmus, haar beeldende stoutheid en innige sensualiteit geïnspireerd.

In ons land Florence, was Multatuli er een zeer zwakke nagalm van, en zelfs van Deyssel heeft de oud-hebreeuwsche lyriek ganschelijk door z'n zinnen en z'n ziel laten stormen; heeft haar gloeiende geluiden en wendingen van machtigen toorn en haat opgevangen, haar tempo's overgenomen, haar rhytmus en haar zang, haar passiewezen en haar vurigheid door zijn bloed laten trekken, al bleef bij hèm de uiting toch gansch oorspronkelijk.

Ik als Jood, die zelf die kracht als erfenis mij in mijn wezen voel meegegeven, ik Florence, zou je dat haarfijn kunnen bewijzen. Want in mijn jeugd reeds heb ik, onuitgesproken, datzelfde lyrische levensbesef heel gaaf in me gevoeld, al ontbrak mij alle bewustzijn, techniek en kennis. Heel gaaf, toen ik nog geen letter van mijn Volk gelezen had.

Eerst later leerde ik den goddelijken mensch Jezus kennen, de zangen van het Nieuwe Testament. Eerst later heb ik gevloekt op mijn en zijn stam, dat ze dien goddelijken mensch Jezus hebben miskend, belasterd en gepijnigd. En tusschen de smart van zijn eigen leven en hun demonischen jubel om

zijn ondergang, verallegoriseerde ik de tragiek van zijn godsmenschelijkheid.

Veel later zag ik eerst Joden en Kristenen, heidenen, als schepselen van een kosmische kracht, doorvoelde en leerde ik de goddelijkheid van elk natuurding in z'n grootsche objektivaties kennen.

Ik begreep hen die 't leven vloekten, zijn smart en zijn schande, en ik begreep hen die 't leven zegenden, zijn geweldige schoonheid en bloemkleurige weelde bezongen.

IX.

Toen juist schokte 't zoo dikwijls in me òp Florence, den vurigsten drang om eens in groote drama's te geven het leven der oude Joden, hun stad Jeruzalem, hun land.

Maar ik wou geen begin maken of ik moest weten voor me zelf dat ze door mij met immens levensgevoel gebouwd konden worden. Er moest 'n ontembare fantasie en menschtragiek doorheen stormen. Het moest uitgebeiteld worden met een allerontzaglijkst titanisch vermogen. Met de passie van 'n Michel-Angelo, de teederheid van 'n Giotto, de demonische levensdoordringing van 'n Da Vinci, met de koloristische tooverij van Rembrandt. Want zij gaven zich allen aan dat epos over, met heel hun ziel en zaligheid.

Ik wachtte, maar inmiddels ben ik geheel geestelijk vergroeid tegenover die vroegere levensidealen komen te staan, zie ik hun pracht, hun tragedie en komedie, als behoorend aan voorbijgegane tijden.

Zeker lieve, lang, heel lang nog, hoorde ik de fonteinen zingen in Galilea, en zag ik de pratende vrouwen 't klaterende schuimwater opscheppen in haar glanzende kruiken.

Zeker lieve, heel lang zag ik vóór mij den groei van Jezus in de vunzige woning van Jozef, en lang nog bleef in me het vreeselijk verval der Joden toen om hèm.

Ik heb nòg de woestijnen, de bergen, de vruchten, gouden appels tegen zonnezengend blauw, de laaiende horizons, en

de goudlicht uitdampende kusten in mijn verbeelden. Ik zie nòg duizenderlei schepselen uit dat bijbelepos voor me heengaan. Met één greep zou ik ze groepeeren kunnen. En ik ken hun ziel en hun driften, hun val en hun ondergang. Maar ik leef er niet meer in.

Onze tijd is van nog veel grootscher gebeuren nu de onteigenden elkaar gaan zien als broeders.

Maar hoeveel smartedagen zijn er niet om mij heen gesomberd Florence, eer ik de diepe harmonie van ons innigst wezen met de schijnbaar grillige zwenkingen van het almachtige Leven doortastte, in al zijn verstommende pracht, geweldigheid en tragiek ?

Eer ik verzoening in mij kreeg na al dat smartbesef, dien smaad, schande en vertrapping.

Want ook in mijn ziekte lieve, kwam dat ongeschonden jeugdleven weer in me op, voelde ik hevige pijn bij 't herdenken van al 't smadelijke dat zooveel Joden nòg ondergaan, als ze zich niet er boven verheffen. Want dàt kan alleen als ze zich heelemaal opgelost voelen in 't ideaal van 't algemeen menschelijke, in den grootschen strijd van het socialisme.

Toch kwam 't pijnbesef nog in mijn ziekte terug, wijl ik, gehéél levende buiten de sfeer der traditioneel- of liberaal-joodsche wereldbeschouwing, door mijn uiterlijk aanzijn tot slachtoffer van een kleinen haat werd gemaakt.

En ook toen nog was ik pijnlijk-gevoelig voor smaad en minachting, zooals ik dat even sterk had als kind.

Ik was Jood, Jood op school. Mijn zwarte haren, mijn gloed-donkre oogen vol onrust en hoog begeeren, m'n beweeglijke lenigheid, melancholie en toch levendige passie doorbrandde al m'n handelingen. Ik had lief, hevig, hartstochtelijk, maar ik kon even hevig haten en betoornen ieder die mij noodeloos krenkte.

Als jongetje wou ik alles meedoen. Ik was goed, heel schuchter en heel inschikkelijk. In den grond voelde ik nooit eenig

verschil tusschen een kristenjongen en mij. Maar telkens werd ik er aan herinnerd.

Op school was 't altijd jood.... vuile jood.... smaus!

Op straat bij de speeljongens, bij ieder klein driftje en strijdje om 'n knikker, 'n bal, 'n tol.... rotsmaus.... stinkjood.... blijf af.... geef hier!

Van de beste vriendjes, makkertjes die ik innig liefhad, die ik nooit iets kwetsends kòn zeggen, spoog 't naar mij toe: leelijke smaus.... spekjood!.... als ik hem op 'n oneerlijkheidje of zooiets betrapte. Ik had gehoord dat mijn vader en zijn rasgenooten in dienst allersmadelijkst behandeld werden. Eerst betwijfelde ik 't! Later zag ik de volle waarheid er van in!

Een meester op school, van wien ik innig veel hield, wijl hij nooit mij uitgescholden had, hoorde ik eens in de gang m'n broertje uitmaken voor „gemeene stinkjood". Ik rilde! Ik had gedacht dat *die* man heelemaal vrij was van haat en minachting en plots.... onverwacht spoog hij 't óók uit!

Overal en altijd voelde ik dat de Jood als kind al onder z'n gelijken van leeftijd buiten gesloten staat, dat men hem wantrouwt, beleedigt, tergt, en tot 'n gedrocht maakt.

Er lag voor mij zoo'n vreeselijke, lage, wraakgierige verachting in dien scheldklank. En menig Joodje is gedrocht geworden, wijl men hem dadelijk als gedrocht behandelde. Men spreekt wel eens van Joodsche wraakgierigheid, kind. Zeker die bestaat, maar nooit zag ik wreeder en wraakgieriger handelen dan tegen een Jood jongetje, toen hij 't waagde in 'n achterbuurt van kristenplebs, 'n duwetje te geven aan 'n morsig kind dat hem met steenen gooide en uitschold voor smaus.

Door 't heele leven heen, in àlle kringen hoor je dien haat zieden. 't Wordt hier versmonseld, daar ronduit gezegd, maar bijna overal leeft hij in een of anderen vorm van verachting en smaadzucht.

Mijn uitingen daarover zijn niet gedragen door pijnlijke subjektiviteit. Ze stellen 'n algemeen feit vast. Want zoo

je zelf weet lieve, heb ik mijn innigste vrienden onder de kristenen, en ben jij, jij mijn allerliefste niet zelve een' geboren katholiek ? Ik zie, als de hevigste anti-semiet, de gebreken der joden, die groot en veel zijn ; toch volstrekt niet erger en meer dan van and're volkeren, maar ik zie ze objektief en in verband met hun heerlijke deugden. Voor mij bestaat er geen aartje verschil tusschen God-schepselen, al zie ik in ieder de werking der raseigenschappen.

Maar erkend dient te worden dat uit 't ràs, mannen zijn gegroeid onder de Joden die tot de hoogste hoogten van 't denken zijn gegaan, in de grootste en heiligste sentimenten zijn doorgedrongen, tot de innigste en soberste levenswijsheid zijn genaderd.

Heeft 't ras niet Spinoza gebaard, de Bouddha van het Westen ? Met 'n koele analyse toch doorsidderd van een dichterlijke vroomheid en ingetogen levenspracht ?

Heeft 't ras niet 't zanggenie Heine gebaard, en den machtigen ontleder en bouwer Marx ?

Heeft 't ras niet vooral de goddelijke teederheid, van 't sublieme droommensch Jezus gekweekt ? Want z'n levensmelk zoog hij uit 't ras, dat mèt de Heidenen hem kruisigden.

Ach kind, liefste ! Mijn eerbied voor de talmudisten was als jongen van een onzegbare pieteit. Nog heel anders dan als kromruggen, koek-zabbelende en pruimpjes-kauwende Ghetto-rebbetjes stonden ze voor mij, de verheven kabbalisten en kenners der geheime Mischna en Gemara. Ik zag ze omstraald van fijnzinnige levenswijsheid, Joodsche heiligen wier zielen altijd vol wonderen bloeiden. Ik zag ze staan fier, met hun prachtwitte baarden waarin de legende sneeuwde. Ik zag ze met hun kommervolle peinsgezichten, waarop smart groeven had neergewerkt, en ik zag hun biddende handen tasten en zoeken naar de verdwenen tenten der samenkomsten, naar de tenten der getuigenissen.

O lieve ! Hoe zocht ik de wonderen van het heilige land, met, van diep begeeren gloeiende oogen terug, op de scheme-

rende muren der avond-synagoge, en hoe zag ik met bange genegenheid neer op de Joodsche zangers en hooge kerkgangers, verwalmd tusschen de bleeke kaarsenschijnsels, schimmend in lange bidkleeden en rabbijnsche priesterlijn.

X.

Neen, toèn kon ik niet vermoeden dat ik zooveel onder hen, als grove huichelaars, lage vervalschers van groot levensgeluk en walgelijke egoïsten, alleen zorgend voor eigen heil, zou leeren zien. En ook niet dat de Buddha's mij veel grooter en heiliger zouden worden, veel ontzaglijker menschen.

Ik smeek je lieve, alles te zien in den zielestaat van m'n jongensleven.

Niets, niets wil ik in me vermooien. Ik was tusschen alles 'n rakker, 'n kwajongen, 'n stommeling, en 'n hater van studiedorheid.

Maar ik had 'n ziel die vol stond van heerlijk innigst-gebeuren !

Ik was 'n droomertje, 'n fantast en ik moet je dat ongeschonden schetsen.

Want in mij is 't kind niet gestorven, omdat mijn ontroeringen voor alle schoonheid nog precies zóó in me leven.

Ik heb dat juist zoo sterk gevoeld, toen ik mijn nachtstudies begon op m'n zestiende tot m'n zes en twintigste jaar, tot éven voor m'n ziekte.

Ik heb dat gevoeld toen ik mij geheel zonder leiding, met eigen intuïtie tot de Indische fantasie-wereld bracht. Met nog hoogere verrukking stond ik midden in 't heiligste gedachtebouwsel en de droomwereld der Aziatische volkeren, de Ramayana. Ik doordrong de ascese, en al dat zedeleven daar nog dieper dan mijn Hebreeuwsche leven.

Ik begon te doorvoelen den algemeen-menschelijken groei der tragiek en vreugde, onder de menschen van alle wereldhoeken.

En in mijn ziekte, in mijn nachten, begreep ik eerst goed hoe wonderbaarlijk ik gebracht was van mijn Joodsch oudbijbelsch leven tot de Heidenen, in wie ik zoo ontzaglijk veel bewonderde en liefhad, hoe zuiver en zonder suggestie ik plots voor de middeleeuwen en bij den goddelijken Dante stond.

Ik kreeg Dante even innig lief, zijn middeleeuwsche mystiek en zijn karakterpracht als ik vroeger mijn kabbalisten en talmudisten beminde in geestelijke liefde.

Maar vergoddelijking van mensch-uitingen werd me al meer en meer onmogelijk. De godsdienstuitingen der vromen waren — wanneer zij deze als kunstscheppingen gaven, — poezie, schoonheid, anders niet!

Maar poezie en Schoonheid, hooger, heviger, breeder en dieper naarmate er meer de ziel der menschheid in leefde, dan de ziel van één schepsel.

En ook werd ik bewust dat geen enkel kunstenaar 't allerhoogste kan bereiken, noem hem Rembrandt, Shakespeare, Dante, Beethoven, Phidias, Wagner, Goethe, Michel-Angelo. Ik zie overal onze individueele kleinheid en gebrekkige onbeholpenheid in.

De grootste kunstenaarsziel zal zich voelen sterven als hij zonder massaal verband en zonder de gemeenschap leeft.

Dat heeft niets te maken kind, met genieën die z. g. hun tijd vèr vooruit zijn. Dat kàn toch! Want dan omvàt hij 't Leven, en 't Leven omvat hèm!

We zouden alleen dàn 't hoogste kunnen geven als de massaziel tot één universeele uiting kwam! En dat gaat niet, wijl in den massalen, de individueele groei wortelt. Het grootste genie zal nooit 't allerhoogste bereiken!

En wijl ik het als 'n goddelijke natuurwet doorschouw dat er nooit grootere genieën zullen komen dan er reeds geweest zijn, omdat 't leven zich ook daarin gelijk blijft, zal ook nooit één menschekind dat allerhoogste bereiken kunnen.

Daarom is 't 'n zotternij, in de kunst de komst van Messiassen af te wachten zooals zekere sociaal-democraten, met tweede- of derde-rangs intellekt en uitgedroogd schoonheidsleven meenen.

Wel zal de toekomstige kunst tot de massa gaan, de gansche menschheid, maar vooral ook die menschheid tot haàr!

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Het doormijmeren van mijn jeugdleven maakte me moe, maar gaf me toch 'n milde ontroering. Ik wilde weer heelemaal terugkomen tot m'n krachtige berusting, en ik wilde de hamering van mijn hart niet meer hooren.

Dagen aan dagen lag ik neer. Ik begon te wennen aan 't rusten en nu en dan mocht er iemand bij me, heel zacht en emotieloos spreken.

De komst van mijn dokter was me altijd een groot geluk. Ik voelde hem zoo waar, zoo echt. Toch schrok ik telkens als ik hem zag. Hij leek grauw-bleek met onrustige oogen.

Lieve, er bekroop me een ontzettende, egoïstische angst die heelemaal uit m'n ziektetoestand groeide. Als hèm eens wat gebeurde, dacht ik, dan is 't óók met mij gedaan.

Want niemand die mij zóó begreep als hij.

Eens kwam hij oploopen, heelemaal vernietigd! Ik kon m'n onrust niet langer bij mij houden. Ik vroeg wat hem scheelde, en heel ironisch antwoordde hij: ik heb te veel, veel te veel.

Toen hoorde ik hoe hij-zelf aan vreeselijke slapeloosheid leed; dat hij in 'n ideeënjacht op z'n kussens al 't overdag doorleefde, weer uitwerkte, precies als ik, maar gevaarlijker voor hem, wijl hij veel zwakker van gestel was. Er gingen weken om dat hij om vijf uur 's morgens pas insliep na 'n harden dag arbeid, en van elf uur wakker had gelegen.

Als ik z'n mooie stem, dat allemaal aan bed hoorde zeggen, stroef, zonder veel bewogenheid, dan pijnt 't nog even sterk door mij heen Florence; vraag ik altijd mezelf onrustig af,

of hij zich met mij niet veel te sterk vermoeid heeft! Daar wilde hij zelf niets van weten!

Ook ik hield veel van mijn ergste benauwingen in me, maar hij liep nog, ging door voor gezond.

'n Paar dagen later kwam hij uitgeslapen en met vervroolijkte oogen weer voor m'n bed staan. Dan was z'n stem weer juichend, vertelde hij dat ie 'n heerlijken nacht aan één stuk doorgemaft had, zich heelemaal weer verfrischt voelde.

Z'n fijne rabbijnkop kreeg dan 'n innig-humoristischen trek, z'n oogen glansden achter z'n brilvonkering.

Op 'n morgen kwam hij de kamer in, vroolijk, vol stoeienden levenslust.

— Vandaag zul je 'r eens uit vent, dat wil ik nou, riep hij me toe.

Ik schrok.

In drie maanden had ik geen beweging bijna kunnen maken. 't Eten en drinken werd me ingegeven. Probeerde ik me soms overeind te halen dan zwol m'n kop als 'n boei, hijgde ik, zonder 'n centimeter van de kussens af te komen.

Ik schrok hevig Florence!

Maar nu hij 't, zonder voorbereiding zoo plots zei, rilde ik van ontroering en geluk dat 't misschien mogelijk was.

Als je toen had kunnen zien wat er in me gebeurde! 'n Opstanding van geloof in herstel!

Die diepste ontroeringen toen, zijn niet te zeggen.

Hij wilde, wilde dat ik overeind kwam. En ik tròk me overeind. Vier sekonden bleef ik rechtop zitten, bonkte toen weer achterover, doodop en stom van aandoening!

Wat me beheerschte was 't schokkende, groote gevoel dat ik dan nog niet heelemaal verlamd was, nu ik me toch plots overeind had geheschen en door heel mijn uitgeput lichaam den krachtstroom had voelen prikkelen.

Zus was er bleek van. Dokter lachte en z'n oogen vonkten.

— Morgen gaan we verder, lachte hij.

Maar den volgenden dag was 't weer totaal mis! Ik probeerde, maar ik lag als met gewichten omstapeld en overal door mijn

schouders voelde ik dat laatste energie ging vervloeien in zwetende machteloosheid. Er zonk 'n uitputting en 'n zwaarte door me heen die me deed stikken.

Hij ging stil en teleurgesteld weg mijn dokter, en ik bleef in sombre ellende achter, nu zeker wetend, dat 't met me gedaan was.

Drie dagen achtereen bleef ik in bange verdooving alleen.

Ik wou niemand zien en niemand spreken. Iedereen stuurde Zus weg.

Alleen jou Florence, jou zag ik! Ik had je gezien in de heerlijke hoop één dag, dat ik niet zou verlammen, dat ik herstellen kon, vrij en bewegelijk weer voor je kon verschijnen. Nu lag ik weer in sombere machteloosheid. De Dood zag ik grijnzend en tergend over me heengebukt.

O die dagen van martelende wanhoop!

Het leek me of de gansche wereld om mij heen omzwachteld lag en elk gerucht vertemperde voor 't tot me kwam.

Hoe vreemd en ontroerend-weemoedig klonk in die dagen, de roep van venterstemmen van straat òp, zangerig en vol van droefnis, vergalmend in de gure winterende achterwijken.

Hoe vreemd voelde ik alles in 't leven!

Als ik Zus tien stappen gewoon zag doen, of rechtop zitten, zonder steun in den nek, dan verwonderde ik me dat er menschen waren die dat konden.

Hoorde ik dat de verpleegster 'n boodschap ging doen dan benijdde ik haar sterk, dat ze zoo maar, gezond en wel, zonder hulp wegliep.

Ik weet nog precies hoe ik mij toen eens op 'n zonnigen Decemberdag voelde.

Ik keek naar buiten in de groote stille tuinen van de keizersgrachthuizen.

Wat zou ik er niet voor gegeven hebben, als ik toen 'n uur onder dien zonnigen winterhemel met jou had kunnen doorbrengen. Nu lag ik hijgend, benauwd, met sterfgevoel in me. En toch begluurde ik den gang van 't dalende zon-

licht, zooals dat òver de boomen, m'n kamer kwam inglanzen.

Zus had 't raam open gezet, na me eerst goed ingestopt te hebben. Ik proefde iets goddelijks zilts en frisch op de tong, van de instroomende koue lucht.

Heel zonnig-langzaam overkroop 't licht, het nikkelen koffiestel op de tafel. Ik voelde me gelukkig en innig-verrustend dat ik zoo iets ten minste nog zien kon.

Zus zat te penkrassen, 'n briefje te schrijven aan 'r man en 'r heerlijk ventje! De zon kwam ook al woelen en goudkroezelen in d'r blonde haar, en vlak voor d'r handen stond nu 't heele nikkelen stilleventje in zilverend geglans omlaaid.

De kamer zonnigde en koelde. Ik lag roerloos in bed, de dingen bestarend met dat smartelijke weemoedsgevoel, alsof alles voor 't laatst door me gezien werd.

II.

Florence, hoe snakte ik toen naar je bijzijn.

Geloof niet, dat er zelf-deernis zat in mijn verlangen!

Mijn dokter, Zus, verpleegster, allen doorleefden mèt mij den doodsernst van mijn toestand en nu nog zegt Zus, dat mijn dokter altijd maar verbluft had gestaan dat ik, toen zóó dicht bij den dood, zoo klaar en rustig bleef doorpeinzen over allerlei levenskwesties, en m'n fantasieën weefde in 't gedemptkleurig duister van m'n laatste uren.

Soms lag ik 'n heelen dag te staren op 'n matglazen deur met blommetjeswerk, die door 't alkoof op de voorkamer uitkeek.

Door de glasdeur viel 't daglicht, terwijl de houten omlijsting donkerde in de alkoof.

Nu zag ik telkens schaduwen van menschenhoofden, bezige lijven en armen voorbijschimmen, en een prachtig-geheimvol groeien van levende dingen achter het doffe matglas.

In de kamer om mij, zag ik tegen schemer, den mysterieuzen sluip van 't licht, hoorde ik de stilte z'n zachten adem weven

door de hoeken. Telkens in m'n gloei-hoofd en koortsigen kijk zag ik je blonde haren en je lijf opranken.

Ik riep je, ijlde, ijlde!

Heele dagen staarde ik op die ruit waar 't licht tegen aanvloeide, waarachter schaduwen en schimmen geboren werden en plots stierven.

Ik zag al meer in de blomfiguren bij verschemering van glanzen, en 't fijnkoortsige lijnenspel van mijn verbeelden etste er groepen in, met 'n hardnekkige, niet loslatende energie van scheppenden werkdrang.

Ik vond 't al bekoorlijker dat koortsige lijnenspel op de glazen deur en heel dikwijls bracht ik de schimmige visies over op allerlei voorwerpen, op losse doeken in de kamer. Dan zag ik in de grillige plooiselen bleeke pracht-verstarde Dante-gezichten, gezichten van allerlei vrienden, half karikatuur. Hoe dikwijls ik jou hoofd Florence er niet in gezien heb, zoo smekend en lief.... zal ik maar niet zeggen!

De behangselfiguren vooral gaven me tronies te zien van gedrochtelijken groei; vooral 's nachts vol spot en grijns. Kwamen ze van de muren af, plots voor mij dreigen, dan werd 't juist heel kalm in me, voelde ik de onwerkelijkheid van dat koortsige spel, verzonken de tronies in kamergeschaduw.

Ik wist dan precies wat voor hallucinante krachten er in me werkten, die ik zelf machteloos maakte door mijn nuchtere onderscheiding van haar aanwezigheid.

't Fijne samengestrengel van verbeeldingsangst, werkelijkheidsleven, hoop en wanhoop, gaf me toch nachten van de hevigste en schriklijkste realiteit die ooit 'n sensitief mensch kan doormaken.

III.

De versombering van mijn toestand Florence, nam nog toe door de gebeurtenis van twee nare dingen in één week.

't Was op 'n barkouden avond dat Zus huiverkil van de straat inkwam, me toch wat innige woordjes toestrooide, en

me prachtige trossen druiven liet zien die ze van mijn uitgever voor mij gekregen had.

Plotseling, èven vóór dat 't Café-chantant-rumoer achter den muur zou beginnen, hooren we, boven in de keuken, gegier, angstig gegil en ontstelden krijsch van vrouwestemmen.

Ik sidderde.

Zus geschrikt, stelde me toch gerust, wenkte de verpleegster om aan m'n bed te blijven, en holde naar boven. Ik hoorde lawaai, heen en weer-gestorm en geroep op de trap, en ik rook brandlucht. Zus bleef weg, 't gestommel en 't verwarde vrouwgekrijsch hurriede sterker òp, en 't gebeuk, gerinkink van emmers op den vloer, boven m'n hoofd maakte me stervend van ongerustheid.

Had ik Zus maar terug zien komen! Maar ze bleef weg! Ik begreep er niets meer van. Visioensnel sloegen de angsten voorbij m'n koortsige oogen, en als verzwaveld in een rookenden nevel van wilde gejaagdheid. Ik wou er uit, bij Zus, en ik voelde me vastgesnoerd.

Eindelijk kwam Zus de deur in, bleek, ontsteld maar met een tot rustigheid gedwongen gezicht.

— Alweer voorbij David, glimlachte ze er bij, kalmeerend,.. die Riek! is dat 'n mensch! Woest als 'n wilde! 't petroleumstel was 't. Maar de jonges hebben 't dadelijk gebluscht. Alleen 'n stuk van de bank en haar boezelaar zijn verbrand.

Ik zei geen woord, dol gelukkig dat ik Zus weer bij me had.

Maar de groote schrik bleef in me na-staren!

'n Vreeselijke nacht, met van helsche nachtmerries doorspookte droomen, ging over me heen. M'n verbeelding was weer aan 't werken, verschrompelde m'n wil tot 'n kruipend laf nietigheidje!

Ik doorleefde weer wat er met me gebeuren ging als er in dat huis eens in brand zou uitvlammen!

Lieve! de doodsangsten die ik toèn uitstond!

Je weet niet wat 't zeggen wil, als je je heele leven in volle kracht en zekerheid over je eigen lichaam hebt kunnen heerschen, nooit van iemand afhankelijk je voelde, — je weet

niet wat 't zeggen wil als je dàn plots, je-zelf en anderen in gevaar wetend, voelt geen vin te kunnen verroeren.

Dat is 'n marteling van de pijnbank, van inkwisitieachtig demonisme!

De angst laaide m'n verbeelding áán, belichtte in gloei-gloed alle fantastische mogelijkheden. Ik wist dat door 't gansche huis lampen brandden, nergens gas.

Ik wist dat ik twee ontzaglijk nauwe en stikduistere trappen opgesjouwd was destijds door 'n paar kerels, en dat er, zooals Zus wel eens vertelde, 'n smerig wankel petroleumlampje brandde in de gang, op 'n plankje bij den wentel.

Wat zou Zus kunnen doen, met 'n lammen, zieken kerel op die duistere trap als er brand kwam?

Wie zou om mij denken? Ieder zou zich-zelf helpen!

Alleen Zus zou me misschien meesleuren tot ik door de vlammen achterna gekropen, half in den rook al stikte.

Ik voelde den smeulstank rondom me, den heeten damp in me longen. En elk laat-avondgerucht in 't huis, tusschen 't geraas van den tingeltangel deed me rillen en mijn hart als stilstaan.

Ik weet wel Florence, dat je dit nuchter lezend, in overdreven hallucinatie zult geleefd vinden! Maar doordring dan de sensatie van mijn verlammingsgevoel, de onrustige en gejaagde herrie van al die personen door 't heele huis, tot 's nachts twee uur, met 't bewustzijn dat daar overal lampen brandden, en zie mijn geteisterd lijf, voel de angsten van dat lamme leven!

Tegen tien uur in den avond kwam eindelijk het mannekoor achter in de tuinen. De repetitiën begonnen, en den nacht vervulde 't van zijn prachtig gezang.

Dat gaf me weer wat rust en verzoening.

Ik herademde. Ik wist niet wie daar zongen, waar ze zongen. Maar het zwelde áán, van heel ver, 't donker koor, en 't droeg mij weer mee, ontroerde me hevig.... Ik zag jou weer Florence, joù en al wat me heerlijk en wonder mooi vasthield aan 't leven.

Ik smeekte ergens heen, dat ik toch maar niet dood moest gaan, ik smeekte zonder besef naar wien m'n gesmeek verklonk.

Maar ik werd rustiger! De angst van brand om-mij-heen liet los, wurgde me niet meer zoo. Ik ging kalmer dan ik gedacht had den nacht in, al schrok ik telkens wakker wanneer de valc klauwen van den nachtmerrie-Satan m'n keel dichtwurgden, me stikken deden van doodsbenauwing.

IV.

Aan 't einde van de week gebeurde er nog iets in dat vreemde huis, dat me ontstelde.

Het had eenige dagen achtereen zwaar gesneeuwd.

Zus kwam telkens onkenbaar wit-bevlokt van de straat, vóór m'n bed. Mijn dokter verscheen met z'n wenkbrauwen oversneeuwd, z'n bril, handen en neus nat. Alles om heen op den dag lag in een donzige demping. Brokken daken van vèr gezien, takken en vensterbanken, blankten in sneeuwige stilte.

't Bleef doòrvlokken, dagen en dagen.

Uit mijn bed zag ik de droeve lucht, grimmig grauw en staarde ik in den vlokkenwemel, die mij verblindde. Toch keek ik telkens en telkens weer.

Plots, na eenige dagen begon 't in den avond, hard te dooien.

Tegen half-drie in den nacht lag 't huis met z'n kommesaals boven, beneden, opzij, achter, onder,.... eindelijk in rust. Ik voelde me zelf ook koortsig sluimeren, toen opééńs de stem van 't moedertje onder me òpklonk, 't huilende kind schreeuwde, de grom van den Oude door 't plafond heenbromde; of we niet dadelijk konden stoppen, want de wieg van 't kind liep vòl, en de heele goeie kamer ònder!

Zus werd door 't stemgerucht half wakker, begreep traag wat er gebeurde. Ook de verpleegster die ingedut was, schrok op. Ik hoorde wel, in de angst-scheemrige kamer waar 't nachtpitje rood-duisterig vervlamde, de ontsteltenisstem van 't moedertje, maar in m'n sluimrige loomheid begreep ik niet goed wat er te stoppen viel.

M'n lam lichaam lag roerloos, maar heel slap kon ik m'n rechterhand nog bewegen even om me heen. Plots voelde ik mijn gezicht nat, bedrupt worden, bemerkte ik dat de kussens de dekens en heel 't bed doorweekt stonden van water. Langs de wanden, tikketakte en drupte 't, heel-onderhoudend en gezellig, met klakkende lek-klankjes.

Zus 'n beetje bekomen, schreeuwde met verpleegster door den vloer terug dat er bij ons niet te stoppen viel.. dat we zelf onderliepen. 't Kwam van boven!

Het holle geroep door de nachtkamers en de verdempte buurstemmen met de doffe verschuiving van allerlei dingen die ik niet zag, bracht weer 'n stomme ellende in me. Niet een van de buren die er uitdurfde. 't Moedertje was natuurlijk in 'r nachthemd, Zus in 'r nachthemd, de brombeer vloekerig en gesmoord-ruziënd door 't plafond, natuurlijk in z'n onderbroek met bloote voeten plassend door 't nat. 't Stroomde, klikklakte, zoog en morste, plassige geluiden rondom neer, uit elken hoek.

Eindelijk porden Zus en verpleegster de verhuur-juffrouw en haar meid boven, en die weer wekten de zoons en den vader. In holle, schreeuwige schrikgeluiden dazelde 'n verbrokkeld verhaal door 't plafond, 'n verhaal van onderloopen, 'n gevraag wat er toch gaande was, 'n telkens herhalen van half-begrepen en half-gehoorden vragen.

't Poppedijnmoedertje jammerde er door heen. Wat voor òns plafond bestemd was, werd gehoord en ontvangen door den vloer. Op wat wij naar bòven schreeuwden antwoordde zij beneden. Van bòven weer riepen ze naar òns. Dan gaf 't moedertje weer antwoord, die niet begreep dat wij nòg niet wisten wat er aan de hand was. Tot de verwarring zoo hoog liep, dat Zus er uit sprong en aan de trap riep dat er iemand naar beneden moest komen.

't Moedertje bleef jammeren dat haar heele boel vernield werd, haar gordijnen, kleeden, stoelen, meubeltjes, behang.

Nu schreeuwde Zus van de trap terug, herhaalde alles weer, dat de heele boel van heel-boven kwam.

Eindelijk ontwaakten de verhuur-meneer en de verhuurzoons van den verhuur-meneer met de dienstmeid van de verhuur-juffrouw uit hun soezerige verbazing. Ze onderzochten al de pijpen en kranen van de waterleiding, maar er was niets gesprongen.

Plots baste de verhuur-meneer van héél boven, plechtelijk-ontdaan op de trap, dat 'n verschrikkelijke dooi door 't heele huis stroomde en afmodderde langs de snijingen, door de dakpannen en spleten.

De kommesaals van achter, opzij, schuin-rechts en schuin-links, vóór-achter, en àchter-vóór, àchter-achter, en vóór-vóór, gromden òp, verlolden plots 't ongeluk tot 'n nachtpretje dansten in hun negligé door de gangen, omstoeiden de dienstmeid, die in d'r wit onderrokje en loshangend haar, met bloote borst, radeloos bij ons in- en uitstormde, niet wetend waar ze 't eerst de dweil op moest leggen.

Haar schrikgebaren en wanhoopsgeluiden verklonken in jammerduo met de verhuur-juffrouw en de verhuur-dochter, en de kommesaals sprongen bij-één, kankaneerden in de gang, vergaten den nacht en den zieke in een stuipige opflikkering van lol.

V.

Zus had zich wat aangekleed en gegrepen wat er voor de hand kwam om 't gedrup en geklikklak van 't doorweekte plafond en de muren op te vangen.

Verhuur-meneer, berooid, met nijdig slaapbakkes, z'n slaapmuts als bezwijmde droomvanger half op den katterigen kop, stormde in en uit met z'n zoons. Want 't was hùn boel, die ook bij òns verzoop !

't Werd 'n komisch en belachelijk angstig-druk aangesjouw van allerlei dingen om overal maar 't gestroom te vangen. Maar telkens begon 't uit nieuwe hoeken af te gieten. Zus'

bed droop, verpleegsters bed dreef en beneden huilde sterker òp den jammer van 't moedertje, met den grom van den brombeer er doorheen.

't Was 'n trieste en griezelige gebeurtenis in 't holst van den guren winternacht, waarbij ik weer stom en machteloos neerlag, zonder 'n pees te kunnen verroeren.

Toch moest ik nu en dan lachen om 't galgenhumorachtige van 't geval, om den speelschen luim van 't dooiweer, dat in één slag 'n troep nuchtere en slaperige schepsels tot kijvende, zwoegende en troostelooze jammerlingen had gemaakt.

Ook in 't in- en uitgeloop van buren en dienstmeid, en in hun aangesjouw van de dwaast-komieke dingen, die je nooit ziet in den nacht, zat galgenhumor.

Een kwam inzeilen met 'n zak en 'n paar blompotten. 'n Ander met manden. De verhuur-meneer smakte 'n pan met klaargeschilde aardappelen voor den volgenden dag, neer. De verhuurjuffer met 'r meid sjokten áán met bakken, borden, ouë soeptrien, hoedendoozen, sloffen, waterpotten, oude manke emmers en verslonsde serviesstukken.

Alles werd ingesleurd. De kommesaals chargeerden boven in de gang de herrie, kwamen opsjokken met hun nachtkasjes, handewaschkommen, schaterden plots weer weg achter hun deuren in schijn-gegeneerd gebarenspel.

En in de nachtkamer, hel doorvlamd van aangedragen lampen, gloeiden de wanden, verspookten daar 'n woesten schaduwen stoet.

Ik zag komische bochelruggen, gebukte, gedreinde en suffige koppen, en de geel-nachtelijke lampgloed wreekte zich op de tronies, de helpers en helpsters die hij vergrijnsde, begloeide met 'n helle wreede monsterlijkheid.

En rondom ging 't klikklak-gerucht van 't geweldige gelek, dat nu telkens in andere toonschalen verdrupte op hout, staal, glas, steen, blik en karton.

Na 'n paar uur zwaar gedweil en gezwoeg verstomde 't buren-

gerucht, zakte af 't gesprek en gelol der kommesaals, en verstierf 't geklikklak rondom uit de weer duisterende kamerhoeken.

De roode ripsgordijnen bloedden ; de ingewerkte pluchen ornamenten dropen, het brusselsche tapijt klikzoog nog bij elken stap van Zus of verpleegster.

Langzamerhand rustte alles weer, Het moedertje poppedijnde nu en dan tegen haar verkalmd kleintje ; de ouwe brombeer was weggegromd in z'n bed.

Heel lang bleef ik nog met doorgloeide waakoogen wakker, in m'n benauwingen soms stilletjes binnen-in lachend om den humor van 't geval, om trekken van de komieke slaaptronie van den verhuur-meneer, verhuur-juffrouw, verhuur-zoons en dochter en de meid.

M'n kamer lag weer in z'n duisterigen schemer van 't nachtpitje en om me heen klikklakte en drupte 't nog zacht. Soms pinkelde van allen kant tegelijk 't druppelenspel neer op de verschillende vangdingen.

Onder 't droom'rige zachte gerucht en 't nagesuis van 't getik, sliep ik wat in, koortsig, 't hoofd vol van onrust, benauwing en opgejaagdheid.

Ik droomde van 'n ontzaglijke grot waarin ik was weggegoocheld midden in zee en om me heen zag en hoorde ik safierig gedrup van 't zeewater, op pracht-grillige ijspegels van m'n grot, geheimvol melodieeren.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Florence, wat 'n verrukking je schrijven van gisteren! Ben je zoo gelukkig, nu je alles van m'n leven en mijn aandoeningen uit die ziekteperiode hoort? Je bidt me voort te gaan. Zeker, heerlijk kind, ik zal vervolgen, maar vergeet niet, dat ik *in* mijn ontzaggelijk verlangen naar jou schrijf, leef, denk, voel, onderga. En dat àl mijn herinneren van toèn, toch staat in dien tooverkring van dat hevig-diepe, hevig-heerlijke geloof in jou liefde.

Er zijn feiten gebeurd, die mij donkre smart gaven, die mij doorkrampten en doorsidderden van ellende, maar ik doorleefde ook een zalige smart, smart en herinneren van ons vroeger leven en onze vroegere gedachte-uitstortingen over 't heele menschelijk Bestaan; herinnering, die eigenlijk in mijn ziekbed 't smartelijke geluk was van onze ongeziene verlangens.

Ik heb den ergsten fysieken martel nooit langer gevoeld, en nooit langer om willen denken, dan den duur dier pijn zelve! Ik haat vertroeteling van eigen leed.

Maar er is in mijn ziekte één element geweest, dat me 'n huiverende psychische smart gaf, afgrijselijk ook van sensatie en aandoening:.... mijn droomen!

Ik ben nu zoover, dat ik weer loop en leef en me beweeg. Er gaat toch geen nacht voorbij, of ik word nog bezocht door pijnigendste en hevigste nachtmerries. Maar, zoodra ik er uit wakker schrik, dwing ik me tot rust. Ik dwing mezelf, niet te denken over den aard van 't gedroomde; ik dwing me er toe

alle tobberij te vernietigen. Ik zit dan even rechtop in m'n bed, zie den nacht om me heen grijnzen, maar ik laat subiet den schrik in me zakken, en verbreek met kracht en psychische tegen-suggestie de verschrikkingen en terugroepingen der gedroomde visioenen!

In mijn ziekte ging dat niet!

Florence, jij, met je blanke en wondre aanraking van het machtige leven, jij, met je fijne intuitie en tastende zachtheid, jij, met je teedre diepzinnigheid, jij moet hen roepen, hen, die lijden dat leven van nachtdroomen.

Want o! 't is afgrijselijk-hevig en martelend, iedere sekonde, iedere minuut!

Roep hen die, in de helle droomen met hun dramatische en scheppende verbeelding de groote donk're en bloedende gedachten en fantasmen groepeeren om hun van rooden angst bevend menschenikje. Koester hen, die door 't duisterste woud van hun gepeinzen menschenstemmen hooren schreien als uilengeklaag. Bescherm hen op wie de verbeelding aanwiekt met den suizenden vleugelzwiep van 'n fel, in de ruischende luchtroeienden arend. Roep hen, die bebloed staan door hun helledroomen, kreunen en weenen van hun wonden, die gebroken en gepijnigd de hel doorzwerven ieder uur van den nacht! Zegen hen kind, en laaf ze aan de weekblanke borsten van je goddelijk mededoogen.

Jij kunt hun den zoeten stroom van 't witte, blanke moedervocht weer in den murwen, van angst en verschrikking dichtgeknelden mond doen vloeien.

Lieve, lieve! Je kùnt niet omvatten wat zoo'n droomenrijk 'n tweede leven is, vol van demonische ontzetting. Roep hen, Florence, die 't niet zèggen, maar werkelijk hevig lijden onder de nachtvisioenen en gebeurtenissen van zoo'n grootsch-bang droombestaan.

Nooit wilde ik vóór dien tijd gelooven, dat de aangroeiende cauchemars de vurige hersenen konden doortrillen van zóó'n benauwing, dat de waanzin 'n uitweg van hoop nog lijkt.

Er komt over je heen huiveren een sentitief vermogen dat

immens lijkt. Wat mèt je gebeurt, voèl je als normaal, en de meest diabolieke ontzetting der dingen werkt daardoor nòg pijnlijker op je bewustzijn in.

Je staat in 'n tijdkring, die eindeloos de gebeurtenissen verlengt, en je verbeelding schept met 'n bovenzinlijke macht. Je voelt je God, en daar midden in, midden in dàt opperste, toch angstige bewustzijn, staat 't kleine menschje in je te klappertanden van benauwing.

De verschrikkingen van 'n rood-moordenden revolutienacht gaan om je! Je ziet 't bloed lekken uit de lucht, 't drupt òp je hangt aan je met warmlauw gezuig. Overal liggen lijken, dwars door de straten, over de goten, achter barrikades! Maar je ziet nòg realiteit.

Plots komt de horlepijp voor je scheppende verbeelding en smakt voor 'n poosje je heele vreeslijke realiteit door elkaar!

De lijken ontvleezen, staan òp als geraamten, bang en zwart, verklakkeren 'n doodendans.

Er schuifelen heksen aan in wijden kring en Satan op den achtergrond, bloedend in z'n roode gestalte, laat 'n storm aanhuilen, die de huizen en de straten dooréén warrelt.

Satan leidt de orgiën van z'n heksen en geraamten.—

De nacht is zwart, als loerde je in 'n hellepoort!

Plots begint, tusschen orkanisch gebulder, 't overal om je heen, zacht-zwammig te flikkeren. Fosforische gloed kruipt op je áán, de heksentronies in moordrood áánlichtend. Je ziet geraamten, met fosfor-oogen in de dier-holten grijnzend, dansen met de hekswijven, die rondzwieren in de lucht, boven de neergepuinde huizen, wier puien in al enger kring je omcirkelen.

Uit duistere straathoeken stormen nieuwe troepen áán en Satansstem klinkt als de storm, huilend en schaterend woest dooréén.

Soms wordt 't plots doodstil, door een gebaar van den rooden gast.

Dan neuriët z'n helsche mond en er siddert stilte en geheimenis tusschen mijn doodsmuren.

O! Florence, de droomen, die ik doorleefde, màg ik, kan

ik je nog niet in hun geheelen grilligen bouw geven. Ik laat maar èven wat zièn! *Ze* zijn van 'n helschheid, die den stoutmoedigste doet huiveren en wegkrimpen van benauwing, al is z'n ziel blank en onbewogen-rustig als van 'n engel!

Wat ik sòms doorleefde was èrger dan 't rondgaan van Hellekringen; was erger dan 't zien aanstormen van gedrochten, die anderen 't halve lijf verhapten en met hun bloedende prooien weer de piknachten inzwierven. Ik zag niet alleen, in een groenige, zwammende atmosfeer verwoelen, wegwentelen, kruipen en òpgedrochtigen, schepselen van de diepste hel, vampyrige vleermuizen, met een rooden vleugelenglans vlak boven m'n hoofd scheren, den valen nacht aanschimmend tot 'n rijk van hevige ontsteltenis; ik zag niet alleen, duivelen de stomme menschen met gloeihaken 't lijf beankeren en zóó de verdoemenis insleuren; ik hoorde de pijniging en 't gejammer dier gewonden niet meer, al zwakker geruchtend in 't trillend geelduister van den nacht, maar ik zag ook dingen grootsch en van 'n zoo goddelijke pracht, dat m'n huivering van angst nog erger doorwerkte, dan bij 'n aardsche verschrikking.

De waanzin van een man, die in den nacht te wandelen gaat en bij elken stap z'n fijne huid van het trillende bloedlijf stroopt, dat de vorm van huid, handen, vingeren, rug en lendenen àchter z'n ontbloote zenuwgestalte aansleept, en de groote dolheid naar z'n schedel stijgt, rood aanvlammend boven z'n broos, afgestroopt lichaam, als van den Maldoror — dat alles is nòg niet zeggend de diabolieke sensatie, die de dichter-mensch doorleefd, als demonen hem in hun droomrijk gelokt hebben, en hij tot dramatisch scheppen gedwongen wordt.

Florence, nog één voorbeeld!

Zie 'n land, 'n stad, 'n werelddeel, 'n Heelal!

Voel in je, de macht om vrij en met vaart tot de nachthemelen te kunnen stijgen.

Dat geeft verrukking en schoonheidsaandoening!

Plots sta je in de hoogste nachttransen met 'n granieten

schep, een schep zoo groot, als 'n ijsbreker, in je handen, en voel je den drang, wonderen te doen.

Je hebt je in je woesten opstijg tot de hemelen voelen groeien tot 'n oppermachtig wezen, 'n wezen, zoo groot en hevig, dat hij de wolken verbrokkelt, of doorboort.

Nu neem je den schep en zwaai je uit een ontzaglijk wijde luchtzee, rond, al rond; en zie, langs, onder, boven je, zaai je sterren, goudkleurige werelden van licht en gloed.

Je zaait sterren rood en vlam-flikkerend, sterren, zilverend en purperend; je zaait sterren, goudvurige en groenvurige en je doorzaait de nachttransen rond, wijd en almachtig. En je schep strooit, strooit! In je siddert, bang, verbazing en ontzag. Je weet zelf niet van waar 't komt. En je ziet, dat 't heele firmament van uit z'n diepst azuur gaat schitteren in 'n woesten kleurigen gloed.

Je gaat door, in goddelijken waanzin. Telkens steek je nieuwe werelden áán, rondom je zwaaiende handen en armen. Een woeste goudgloed komt er branden onder je voeten, die staan gedragen in 't ledige.

Je voelt, zwellender van verrukking, dat je 't Heelal volstort met nieuwe lichtende werelden, en je zaait, zaait!

Nu voel je plots, dat je de wereld in brand gelaaid hebt. Je huivert in de vrees God te ontmoeten, die naar je gekeken heeft, je liet begaan in de woeste vernieling van z'n al-wijd nachtfirmament.

Je ziet, dat je gezaaide sterren hangen blijven in de hemelen, en in dolleren angst blijft je schep doorzaaien al heviger en in wijder kring. De eerst-gestrooide starren zakken, lager, lager. 't Gloeit nu zóó om je voeten, je handen, je lijf, dat je tusschen het staartslingerend sterrevuur in één gekronkel en geweb van glanzen duizelt.

Je voelt je wankelen. 't Gezicht op het in brand gelaaid firmament geeft je de heerlijkste verrukking. Zoo'n Heelal, met 't vuur van je uitgezaaide sterren, had je je niet kùnnen voorstellen, zoo'n ontzettend geschitter en gevonk rondom.

Maar de schoonheidsontroering is je dood, want nu ga je je zwak voelen in bewondering.

Je voelt den hemelgloed op je gezicht en je handen aanhitten en plots sta je versteend stom, voor den troon van God!

Dat is erger, bevender, heviger, dan de huiverendste demoniek van 'n Dantesken hellen-kring.

Zulke droomen van duizelingwekkende ruimten, had ik telkens!

Soms dramatiseerde die droomendemon *in* mij zoo prachtig, dat ik lag te snikken over ontroeringen, die ik zelf had opgeroepen, waarvan ik wist, dat ze me niet mòchten pakken.

Dan lieve, die roode atmosfeer van angst, waarin ik ademde, als ik wakker werd.

En stel je eens voor Florence, dat enkele, ontzettende oogenblik, waarop ik neergetuimeld werd naar de aarde, in één toornigen armzwaai van God, 't moment, dat Hij mij opnam en door 't brandende nachtheelal slingerde!

Ik stortte, stortte!

'n Gevoel, alsof je de buik opengesneden wordt, je hart, je nieren uitgerukt.

O! die stortval door den nacht, en achter me áán de vonksterren en de angst voor eigen duivelsche brandstichting.

Toen ik door den laagsten vuurkring heenviel, geschroeid en verkoold, schrok ik wakker; maar hoe!

En zoo droomde ik iederen nacht, grootsch met goddelijke prospekten, met verrukkingen van plastiek, kleur en visioen, maar altijd eindigend in 'n helsche tragedie.

Dit was nu de straf van m'n overwerking. Op den dag de benauwingen, half stikkend, toch scherp-normaal denkend, voelend en ontledend, 's nachts, de helsche muiterij van m'n droomen, die mijn brein pijnigden, m'n lichaam geeselden.

Maar nu iets van m'n moed.

Ja lieve, m'n moed! Want vergeet niet, dat zeker de meeste

menschen, bij zoo'n droomwereld in woeste verbijstering zouden zijn losgeslagen.

De droomen doorsidderden m'n nerven, m'n hart, maar, zoo voelde ik mij wakker, weerde ik àlle nagedachten. Ik weerde vooral den angst nà den droom geheel.

Ik vulgariseerde 't ergste, 't afgrijselijkste visioen door nà 't ontwaken de rilling te overmeesteren en alle aan te voelen als iets heel eenvoudigs.

Ik liet mijn geest geen tijd als 't ware, om de verschrikkingen ook in wakenden toestand over te leven. Zoodra wakker, werkte ik de realiteit op den voorgrond en vernietigde de perceptieuze aandoening, die er ontstaan was tusschen de werkelijkheid van m'n droom en de werkelijkheid van m'n bewust leven.

Ik hief me zelf met een ontzaglijken wil uit het demonische spel van m'n overwerkt brein, en zette me weer neer, zweetbenauwing afvegend, in de realiteit, waar ik hoorde met m'n rustiger zinnen.

Had 'n vermoord mensch in den droom mij pas nog z'n bebloeden strot laten zien, èven er na wakker, bande ik allen angst uit me.

Ik werd dan rustig en staarde in de nachtstilte.

Zoo is 't nu gebeurd, dat ik, schoon nòg elken nacht hevig-bang droomend, mezelf in die droomwereld beheersch.

In den droomtoestand zelf lijd ik sterk, en geen werkelijkheid kan ooit me rillender sensatie bezorgen, dan ik reeds had en heb; maar m'n wil verbreekt meestal elk suggestiebel gevolg.

Geen sterveling om mij heen b. v. vermoedt, waar ik 's nachts al niet heenzwerf. Ook Zus niet. Zeker, dikwijls heb ik voor ik slapen ga, 't gevoel: geef je maar over.... daar kòmt weer 'n nacht van verschrikking. Maar 's morgens òp, kan niemand iets aan me merken, schoon ik elk detail, 't fijnste, weer voor m'n geest kan terughalen.

Ik ben juichend in 't goddelijke weer, ik voel den zomeradem warm in m'n gezicht blazen. Ik zie weer 't wijde land, ik hoor de

zee, ik voel me heerlijk, 't uurtje vóór m'n werk zittend, en heel dikwijls sta ik alweer doorduizeld van scheppingsdrang, en de schoonheidsontroering van 't mènschelijke en 't natuurmooi overrompelt me weer, in vurige dronkenschap van de ziel.

Want ik weet zelf, diep en heilig, dat er in mij, ondanks gewone mensch-zwakheden, kleinzielige en lorrige dwaasheidjes, ook de machtigste tegenstellingen leven van die zwakheden; dat naast veel passiën, broos-menschelijk en klein, een titanische levensomvatting mij ingeboren is. Ik weet, dat in mij het heiligste sentiment en de synthese groeit, om de kunst en 't leven tot één harmonie te brengen, en dat mijn ziel luistert naar 't ademfijne gerucht van elke ingeving. Wat mij de realiteit niet geeft, geeft mij de heerlijke sfeer der fantasmagorie, — de tragedie in de onbegrensde ruimte; — en wat mij de fantasmagorie niet doet ondergaan, laat mij de sfeer der aardsche realiteit, de tragedie in het afgebakende tijdsbegrip — doorleven.

Mijn allerhoogste liefde voor jou houdt in mij, de balans fonkelend en rein, want zij is de opperste overgave van de menschheid aan het universeele leven.

De klank van mijn individueele begeeren is weggetrild uit het klankenkoor van den grooten menschheidszang. Geen ademtocht in mijn leven doe ik, bewust of onbewust, of het groote leven der maatschappelijke geburen en der menschheid hijgt er in mee.

Ik hoor altijd, vlak aan mijn oor het goddelijke gerucht van de groote, levende massa!

Dat groote menschheidsgezang heeft 't socialisme in me gebracht, zoo gaaf en heerlijk als alleen door apostolische levenskontakten ontstaan.

Mijn inwendigste droomen, mijn innerlijkste liefde, mijn eigenste en diepst-individueele begeeren naar geluk, was altijd een verlangen naar 't zien opgroeien van menschheidsvreugde.

Mijn rouw, mijn smart, mijn ellende werd altijd weer overdroefd door de ellende, rouw en smart dier weenende, nù ook jubelende massa, in wier Bestaan ik mij samentrek met de

grootste en machtigste innigheid, bewustzijn en sentimenten van strijd en verrukking.

Maar 't mòet zijn 'n Massa, die strijdt voor haar Idealen. 'n Massa die 't vuur niet vreest, en den donder niet! Een Massa, die kan zijn zoo streng als 'n godsgericht, zóó onverbiddelijk, en in wier hart toch de roos van innigste menschliefde luikt!

'n Massa, die niet gedogmatiseerd, gekneld wordt in den duffen dwang van versteende theoretici, wier schoonheidsleven vermorseld ligt, maar een Massa, die haar zieners heeft, haar diepe, schoonheidsdronkene zieners en Doorgronders van menschheid en 't God-Beest; een massa, die de machtigste schoonheidshartstochten eerbiedigt, wijl zij zelf één der levendste uitingen ervan is!

Een massa, die toejuicht, dat er onder haar zijn Grooten van verstand, die de sterrebeelden tèllen, planeet-banen becijferen, maar óók, dat er onder haar zijn, die de sterrebeelden bezingen, de wondre lichtkranzen met de gouden verbijstering van hun kleur-visioenen en hoogste schoonheidsverrukkingen zegenen!

Een Massa, die toejuicht, dat de passer en de meter door een onbeefbare hand langs het firmament schuift, maar óók toejuicht den wereldzang van een Ziener, die z'n droomen van licht en z'n droomen van schaduw en glans, uitlegt aan de menschheid, en vertelt, wat de schoonheid hem voor wonderen verhaalde, toen hij stond òp te staren, naar den fonkelenden nachthemel, en z'n hamerend hart de verrukkingen onderging van 't immens Heelal-gewrocht.

O! Florence, zij volgen den strijd in den meer nuchteren gang, èven zuiver.

O! lieve, hoe een zegening in den klassenkamp bevochten, mij een mild geluksgevoel geeft!

Want de arbeiders zonder veel verfijnd geïntellektualiseer, dàt zijn nog de groote harten en dikwijls ook de groote verstanden!

Zeker lieve, ook midden in den kring der strijders, liggen

nog al de hartstochten der gewone menschen levend uit te bloeden. Ook daar wondt de een den ander gruwelijk, met nijd, venijn, valschheid, laster en wraakzucht.

Maar boven die menschelijke gebreken komt toch, — in den strijd — 't goddelijke uit. O! dat goddelijke, èchte en verhèvene in die strijders, dat ze zèlf niet in zich weten.

Elke vezel van hun verlangen doortrilt mijn bestaan. Elke wending van nieuw leven is mij, alsof de hemel bloemen uitstort en gouden regentrossen strooit over hun zwoegkoppen en gebeukte lijven.

Hun smart is mijn smart, hun rouw mijn rouw!

En zij allen daar met hun kleinheidjes, menschelijke zwakheden, hun vulgair gekonkel, jalouzie en arrogantie, staan toch gereinigd in de droefnis hunner misère, en geheiligd in den gouden gloed van hun geloof en idealisme.

O Lieve! Hoor samenklinken hun strijdlied voor vrijheid en recht, voor opperste levens-schoonheid!

Zij roepen òp, niet in de vaak banale rijmelarij der liedjes, maar in hùn pracht-daverende stemmen, — waarin de diepste ontroeringen beven — het Recht en de menschenliefde, naar alle Levensoorden uit. Zij bazuinen òp, de allerhoogste Schoonheid; ze roepen òp 't Leven zelf, in al z'n vormen, zijn klaarheid en z'n schittering, z'n smart en zijn diepe mystiek; zijn gloed en zijn liefde!

Weinig erbarmen klinkt er in hun stemmen, weinig gesmeek!

Want hun oproep is een Eisch, grootsch, zooals de eeuwen nooit nog gekend hebben.

Zie lieve, mijn ziel vol zacht wee en angst voor de verplettering van het stille Schoon, 't allerhoogste in 't Leven en de Kunst; mijn ziel vol beroering voor wat met een dwaas woord mystiek is genoemd; mijn ziel juicht bij 't zien der gigantische blokkenstapeling, stelling op stelling, theorie op theorie, van een werkelijk eerste-rangsdenker als Marx. Maar ik haat napraterij en blijf heel koeltjes-onaangedaan voor zijn verschillende napraters, die zich verlustigen in 't blinkend op-

poetsen van zijn ornamentiek en zijn denk-architektuur. Ik lach om de wijsheden op kunstgebied uitgekraamd door Gorter e. a., 'n nog al onguur teren op Marx' wijsheid en Marx' intellekt, bij gebrek aan èigen denkmacht en eigen levensvlam. Ik schater om hun blind exkluvisme, hun overdrijving, hun vunzige dogmatiek, en ik zal toornen tegen hun verkrachten van de Schoonheid, die tot 't hoogste leven behoort.

Ik voel 't Novalische even zuiver en diep als 'n bepaald-menschelijke levensuiting, schoon zelf zonder godsbewustzijn, als 't Marxistische. Ik wil met de sterkste organen en zuiverste vermogens 't algemeen-menschelijke doordringen, dat toch 't Eeuwige is en in de wisseling der dingen juist als het konstante innerlijke vàn dat Eeuwige zich openbaart.

En zoo zal ik met alle krachten, die 't leven me gegeven heeft, strijden tegen de versteening van het Schoonheidsbegeeren, gelijk dat gebeurt onder de kille handen der stomme en droeve dogmatici, ook onder de socialisten en eigen partijgenooten.

Het leeraren,- dokters, en professers-duffe gedidaktiseer in de burgelijke kringen hoeft niet overgedragen te worden ook in òns levend midden.

'n Kleurgloeiing van 'n parasol in mijn Hollandsch zomersch duin ; 'n wolk in de pracht-zilvrige luchthallen, schenkt me nog altijd dieper, heerlijker emotie, dan welke handboeken-ziel ook in verslapte ekonomie en sociale wijsbegeerte me geven kan, met z'n tienduizend keer overgehaald en duf gepopulariseerd marxisme en historisch-materialisme.

Alle rhetoriek haat ik in merg en been, ook in de kringen van mijn eigen geestverwanten.

O Florence, geloof mij, dat ik met groote voorzichtigheid spreek.

Ik ben een der eersten, die inzie, dat 'n Marx onder de van strijd doorgloeide arbeiders moèt gepopulariseerd worden. Hij vertelt hun het groote verhaal van hun tragedie en rampen in ekonomische tafreelen. Hij beèldt op zijn manier. En hij

wijst hun, wáár de zon aan 't geluksfirmament komt te staan, als ze zich bewust worden.

Ik heb je al gezegd, dat Marx een prachtbouwer is, dat ik hem, op een ander plan van psychisch leven natuurlijk, bewonder als Rembrandt en Beethoven en Shakespeare.

Hij heeft gloeiend levenskoloriet over zijn z.g. nuchterste stellingen uitgestort. Hij is zwaar, log, maar hevig en monumentaal van verstand, denken en deduktief begrip.

Zoo iemand moèt z'n knappe volgers en toelichtende populariseerders hebben.

Van Màrx kan 't mij niet schelen, als ik zòu hooren, dat hij in z'n leven de mooiste zielen onder de kristelijke kunstenaars niet snapte. 't Laat mij koud, of hij Novalis doorvoelde, Zola, of Rabelais, of Rembrandt. Ik zou van hèm dulden dat hij, — indien hij hem had kùnnen kennen — b.v. Böhme uitlachte of alle roman- en verskunst, peuterijtjes en niemendalligheidjes noemde, — wat niet waar is, want hij minde Balzac en Shakespeare!

Ik zou voor me zelf weten, dat hij gewrocht heeft, en dat hij de groote en machtige levenswekker is, van het internationale proletariaat.

Dat geeft 'n aandoening van zeer hooge mènschelijke schoonheid.

Maar z'n muffe napraters, hier in Holland en vele in Duitschland, enkele héél goede en bescheiden werkers niet te na gesproken, met verstard intellektualisme en dood als arbeidend scheppende kunstenaars, zijn te behoon-schateren, als ze met marxistische terminologie en leuterig herkauw ook de Schoonheid en de kunst te lijf gaan.

Want ze verminken er hun eigen leven mee en van degenen, die naar hun luisteren.

Ik zal je 'r niet meer van zeggen Florence, omdat ik toch later in een van mijn werken daar afzonderlijk op terug kom.

Maar geloof me, lieve, dat alle persoons sym- of antipathie vèr van me is.

Alleen voel ik, dat er groote en hevige reaktie moet volgen op 't strak-stroeve en duldelooze getheoretiseer, van overigens heel knappe verstandsmenschen op ekonomisch en wijsgeerig-socialistisch gebied, schoon ze van het wezen der Schoonheid en der hoogste kunst geen aasje verstaan.

De groote kunst, door een werkelijk màchtig temperament gegeven, staat buiten iedere verstandsformuleering en buiten elk dor intellektualisme. Ik heb socialistische theoretici over de schoonheid b. v. van Zola's werk, 'n „romanschrijver", hooren praten, om er kippevel van te krijgen.

Neen, Florence, 't waren geen zotten. 't Waren zéér ontwikkelde, wetenschappelijk hoog staande, denkende figuren. Maar zonder besef, dat 'n Zola met z'n titanen-ziel, 'n Balzac, met z'n marmer verstand en gigantische voorstelling, 'n heel leger van zulk soort wezens als zij zijn, omvat en inhoudt.

Ik heb in die kringen de schoonheid hooren beschateren, en den bruten waan van het pedantste intellektualisme zien zegevieren. En ze waren als zielen, als scheppende zieners, en levenomvatters en diepe voelers niets, letterlijk niets, deze lieden!

O! ik hunker naar een strijd met hen, maar naar een gansch gedokumenteerd gevecht, want er ligt materiaal bijeengestapeld, waarmee veel van hun schetterpraat vermorseld kan worden.

En nu weet je lieve, dat ik diep overtuigd ben van den val der burgerlijke kunst, vooral van den dood der burgerlijke poëzie. En je weet, hoe sterk en altijd ik bewees, dat elke kunstuiting luistert naar, en onder den invloed staat van een heerschend ekonomisch stelsel, geen niewigheidje, op zich zelf. Je weet, dat ik in Shakespeare, in Dante, in Rembrandt en in Beethoven 't groote leven van hun Tijd herken, dat zij, in de kern der maatschappelijke gebeurtenissen dringend, ook op den stroom dier gebeurtenissen meezwalkten, en altijd 't langst vertoefden aan den kant der onderdrukkers, verblind door de schoonschijnende ideologie eener eenzijdige moraal, eenzijdige

verrukking of schoonheidsontroering; nooit de allerhoogste menschelijkheid doorvoelden, zooals deze eeuw, met haar opkomst der proletarische klasse, dic te doortasten geeft.

Maar ik haat ieder, die ons, bij 't met ademlooze verrukking bestaren van de pracht der nachthemelen een Baedeker in de hand stopt, om ons met nuchter verstand op den goeden weg der sterrebanen te houden.

Ik bemin hevig en met den goddelijksten hartstocht, den Schoonheidsdwaler, die door 't leven gaat, door den dag en den nacht, langs 't bloemenvuur en 't bloemenblank, over zeeën en door stormvlagen, vrij, als 'n machtig schepsel, dat zijn hoogste en subliemste ontroeringen niet uit de boeken, maar uit de dàdelijke aanraking met 't brandende of droomteedere Leven zelf ondergaat.

Want 't geluk van het socialisme zit niet in de boeken. Dat geluk zit in de hevige ontroeringen, die 't leven je geeft, als je als volkomen waarachtig socialist voèlt, en denkt.

Vraag jij ook al Florence, hoè de toekomst zijn zal?

Hoe? Ik weet 't niet! Maar het socialisme zal 't Leven verglorièn. Het zal de subliemste sentimenten van nu, in ènkelen levend, overdragen op den toekomsttijd.

Het socialisme zal de menschheid een groei geven in voelen en leven, zooals de màssa nog nooit gekend heeft. Het zal zijn groote zieners eeren, *niet* in persoonsvergoding, maar in begrijpen en werkelijk doordringen van hun Schoonheid-wèrken.

Zeker, lieve, voor mij ligt het toekomstleven besluierd, als voor ieder. Maar ik zie het toch als 'n dageraads-lentezee, in goudmist, en ik voèl er achter, de schittering, die op uitbarsten staat. De menschheid zal er ademen, en de lucht zal er geuren.

Er zullen zonnen aangloeien, die door het jubelblauw hun gouden banen vlammend uitkringen.

Florence, ik moèst wat verzingen van mijn geluk.

Onbewust weer liet ik je voelen, hoe heel mijn wezen, schoon alles van dit leven begrijpend, en verwerkend in harmonie,

ziet 't massa-geluk en de massa-smart. *In* dàt bewustzijn voel ik mèestijgen de hoogste schoonheids-ontroering. Hoe hooger, grootscher en menschelijk-inniger 't leven stijgt, hoe dieper de schoonheid met gemeenschapsziel zal doorvoeld worden. Ik zei je al, niet te gelooven aan *toekomstgeniën*, maar wel aan een Schoonheid, die door de menschheid doorleefd zal worden, aan een kunst, die heiligend en goddelijk zal inwerken op millioenen, nu nog geheel blind en onontroerbaar, voor *die* schoonheid, door ekonomisch gebeur.

Niet geloof ik aan 't toenemen van groot-scheppende kunstenaars, maar wel aan de met diep bewustzijn voelende en oordeelende kontemplatieve kunstenaars-naturen.

En daarom geloof ik met m'n heele ziel, àller-àllerdiepst aan de verrukkingen van een heroïsche Schoonheid, een heroïsch schoonheidsbesef van de gansche menschheid, aan een voeling van de massa-ziel in een socialistische maatschappij.

Nietzche heeft gevoeld de vulgariteit van het pessimisme. Hij heeft het gekenschetst als een laag soort levensbewustzijn.

Dàt zag hij voor een deel goed!

Maar de muziek, die den heroïsch-Universeele door de ziel klankt, en ruischt hoorde hij niet, kòn hij niet hooren.

Florence, Florence.

Het Leven is goddelijk van adem, en zoo mooi.

De ellende is óók van goddelijken kosmischen oorsprong, maar wordt door ons omgeschapen in licht.

Het socialisme verruimt den groei van het levensmooie, aan allen kant.

Zijn geluk is 'n zonnetuin, vol wond're bloemen en tjuikenden vogelenzang.

Zijn toekomst is 'n wieg, omrankt van rozenklimop. En het rhytmus van zijn gigantischen strijd is machtig als oceaanzang, overdruischend de gansche, gànsche wereld.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Ik heb vannacht ellendige herinneringen doorleefd.

Den verkoop van mijn boeken, tijdens m'n ziekte. Je moet weten, hoe dat gegaan is..

Het was net 'n paar dagen nà den nacht van dooi-ellende, je onlangs beschreven.

Zus had me al eens heel zacht voorbereid, me verteld van den boekhandelaar en z'n aandringen op geld.

Vóór m'n ziekte had ik 'n heele hoop boeken gekocht.

Je weet kind, hoe dol ik met boeken ben. 't Grootste vod pak ik nòg voorzichtig aan. Ik had dien hoop gekocht in 'n bui van verrukking, zonder dadelijk geld te hebben.

Als heel klein ventje had ik dien boekenkoop-hartstocht al. Uren op uren heb ik als dertienjarig mannetje voor boekwinkels gestaan, waar werken van Aimard en Jules Verne lagen uitgestald. Ik weet niet, welke hartverlammende verrukkingen me al niet bestormden, alleen reeds bij 't zien van 't gouden ornament der krulletters van Jules Verne's naam, en bij 't zien van den koperen wilde op de Aimard's-omslagen.

Dat zijn jeugdaandoeningen en even zoo vele ziels-wonderen bij 't gedenken.

M'n koperkleurige Indiaan; mijn skalpen en haarbossen; 't mystische geruisch van de eindelooze prairie, ze waren mij àlles, tusschen den ernst van het bijbelepos, dat ik toen gelijktijdig las. Ik kon niet van zoo'n boekenruit wèg; ik snakte naar bezit, bezit van dat heerlijke goedje. Men kon mij best de oudste kleeren laten afsjokken, als ik er maar boeken voor in ruil kreeg. Mijn oogen bedelden voor het winkelraam, en mijn passie zocht er naar 'n uitweg.

Die boeken-passie is later aangegroeid, en nòg weet ik niets liever dan 't hebben van boeken, boeken ten minste waarvan je houdt.

Vóór m'n ziekte had ik 'n mooie kollektie bijéén, allemaal mooie restjes van vorige verzamelingen. Maar eindelijk mòest ik betalen. M'n ziekte was oorzaak dat ik geen geld verdiende, en de boekhandelaar, een pasbeginnend koopman, kon niet langer wachten. Het zou hem den grond ingeboord hebben, als er niet 't grootste gedeelte, of alles kwam.

Hij leefde mee als vriend. Zus en dokter vertelden hem, dat er geen geld was, dat hij maar de heele verzameling moest van de hand doen.

Heel omzichtig werd mij alles meegedeeld, maar m'n droefnis was ontzettend.

Er waren boeken bij, waar ik heele nachten mee had saamgeleefd, in zaligste verrukking en droom. Werken die ik koesteren, streelen kon als meisjeswangentjes; boeken, die ik liefhad als lèvende wezens.

Er waren boeken bij, die ik minde als jonge meisjes in zomertuinen, mij toelachend onder hun Kate-Greeneway-hoeden, klaprozerig-rood ge-jurkt en sliertig om-strikt de fijne leestjes. Er waren bij, die ik als 'n Buddha vereerde in den geweldigen ernst van hun klaren geest. Er waren bij, die in hun rimpelige oudheid mij de trillende ontroeringen gaven van lèven, dat ik met mijn leven had aangeraakt, oude werken, vol van stemgekreun en smartgeklaag; vol grootsch wee van den dooven Beethoven, den bloedenden Dante, Dante, met dat uitgemergeld smartehoofd, omstrakt van peins en teedre ontzetting.

Er waren bij, blankbloemend als bruidjes in 'n rozenhof, sluimerend op mosgrond, en met zachte ademhaaltjes, zilverend en blond, den tijd in droomen òmspelend.

Florence, wat 'n zaligheid in mijn leege kamer die boekengezichten voor mij waren!

Ze hadden strakke, weeke, hartstochtelijke en droomfijne monden. Ze hadden droomrige, vonkstralende, spottende

en vrome oogen. Ze hadden geestige, fijne, spitsige, doorgebogen, opgewipte, humoristische en tragische neuzen.

O! hoe kende ik 't levens-gezicht van ieder boek, als 'n gelaat dat me lief was!

En toen alles in ééns weg, in woest-vreemde handen.

'n Been-afzetten zou mij minder smart hebben gegeven dan 't wègnemen van mijn boeken. Er waren boeken bij, waarop ik mij, aan rand en bladzijkant had uitgestort; bladzijden vol fijn schrift, analytische bemerkingen of bewonderingsuiting. Er waren bij, boeken, welke ik zoo hevig liefhad, dat 't was of mij een vriendengroep afstierf, nu ik wist, dat ze niet meer op m'n kamer stonden.

En jou Florence, jou durfde ik niet vragen, want ik wist, hoe heel moeilijk jij er zelf voor zat. Had ik 't wel moeten doen? Nee, ik rilde ervan. Van ieder ander wèl, van jou nooit!

'n Week ging voorbij, waarin ik met stommen rouw m'n vrienden herdacht, m'n boeken-zielen. Ik had geweend als 'n kind. Ze drongen zich vóór mij, mijn heerlijke boeken, mijn stille liefdes, en mijn verrukkingen. Ik hoorde ze roepen, roepen, mijn naam. Ze waren zoo lang m'n heilige makkers geweest, altijd diep-innig de zelfde naturen, met de zelfde woorden. Ik had met hen om beurten het groote, zonnige, soms somberomwerkte land van het allerhoogste Verbeelden, doorzworven, in den ochtend, den avond, den nacht.

Ik lag stom van smart, die in me dóórdroefde, nog maanden lang.

Had ik ze nog maar eerst eens kunnen zien, kunnen streelen en tegen m'n borst drukken.

Florence, noem 't niet overdreven, niet week, niet klein! 't Was zoo'n goddelijk gezelschap.

Ik had er mijn Rembrandt, mijn Helmholtz, Darwin en Beethoven, Dante en Vincent Van Gogh. Ik had er mijn schoonste gothieken en primitieven. Ik had er Steinlen, Wagner en mijn Spinoza; ik had er Marx en Shakespeare en Balzac.

Ik had er zooveel van mijn innigste liefdes, en zooveel er van wisselde in mijn eigen geest. Ik had er de mystieken, alleen de grootsten onder de grooten, telkens op een ander plan van zieleleven mij aansprekend. Ik had er den spot, de satire, den haat, de zegening, de liefde, de godsverrukking ; de mystieke en de rationeele stemmen. Ik had er de hoogste wetenschap en de menschelijke wijsheid bijeen.

Schopenhauer in zijn romantische filosofie mocht voor mij nurksen tusschen Böhme en Spinoza in. O ! ik had er de deugden en de mensch-dierlijkheden, het satanisme en de ascese bijéén.

Ik had er de stemmen uit de middeleeuwen, de Budha en de Kristus, en 't nieuwe Geluid van dezen Tijd !

Ik had er de groote wereldtragedie van mensch-ondergang en mensch-opkomst, en 't was er mijn wereld, mijn leed, mijn vreugd ; mijn innigste en mijn diepste ontroeringen.

Ik had ze lief mijn boeken. Ik kende elk geurtje er aan, ik wist elk vouwtje er in, elk rimpeltje, elk vlekje. En als ik na zwerftochten van maanden door de steden en 't land, vèr van hun af geweest was, dan leek mij een terugkeer naar mijn stille kamer, met m'n wachtende boeken-zielen, een opperste zaligheid ; een stille verrukking, die alles overtrof.

O ! die boekenverkoop heeft mij bang-verweende nachten gegeven. In mij bleef alleen nog stom geween van een snikkende ziel. Eindelijk kwam de beheersching weer. Ik drong m'n droefnis terug, diep, heel diep in m'n brandend hart, dat niemand zou zien, wàt er in me schreide.

Op 'n middag Florence, gebeurde er voor mij iets als 'n wonder.

't Lijkt zoo gewoon voor ieder wellicht, die niet weet, wat vreeselijk ziek-zijn zeggen wil, wat emoties ze geeft, maar voor mij was 't toch 'n wonder.

Mijn verlammingsgevoel nà 't eenige poginkje tot opstaan, had ik al zóó diep ingeleefd, dat een wijziging in mijn toestand me onmogelijk scheen. Op 'n morgen,

dat Zus m'n kamer inliep, ze mij iets vertelde, iets heel bizonders, in levendige verrukking van haar zoontje, richtte ik me in aandoening, plotseling òp, halfovereind, bleef 'n tien sekonden zitten, en viel toen weer met 'n smak achterover. 't Duizelde me voor oogen. Kon ik dan tòch overeind? Was ik dan nòg niet verlamd? Ik had er nooit meer over dùrven denken. 'n Half uur lang bleef ik stom liggen. Een heerlijke jubel joeg door me heen.

Zus in haar extase, den brief over haar ventje lezend, had mijn overeind-zitten niet eens bemerkt.

Om twaalf uur 's middags kwam m'n dokter, gelijk met de verpleegster om Zus af te lossen.

Er moet in mijn oogen iets hevig-gelukkigs gevlamd hebben, want dadelijk zei m'n dokter, op me toestappende:

— Er is wat met je gebeurd, zeg op, wat is er vent?

Stamelend van ontroering vertelde ik hem, dat ik overeind gezeten had, 'n tien tellen, dat ik dus toch niet heelemaal verlamd was.

Hij lachte gelukkig, schoon ik nu weer, in 't volle licht, z'n oogen heel onrustig achter z'n bril zag doffen, en keek in diepe wallen van uitspokende vermoeinis.

Hij onderzocht me weer heelemaal, liet me kleine beenoefeningen maken, die mij ontzaglijk afmatten maar hij lachte fijntjes. De knelschroef om mijn hoofd kneep m'n hersenspan soms zoo hevig dicht, dat ik dacht te sterven.

Er was een koortsige benauwing in me. Maar toch lag er iets heel rustigs in me te glimlachen, in hoop op herstel.

Florence, toen ik bemerkt had, dat ik wellicht kon beteren, snakte weer alles in me naar leven en scheppen, arbeiden.

Ik lag den ganschen dag in een zacht-schroeiende vreugdekoorts, sprak toch geen stom woord.

Zus had met dokter wat verfluisterd, keek me nu en dan heel innig en blij aan.

Den volgenden dag probeerde ik me weer overeind te halen,

maar 't lukte totaal niet. Ik kreeg 'n kop als 'n pioenroos, voelde me ellendig overduizeld, en uit den span van m'n spieren zakte ik terug, als 'n slap vodje.

Dat was moordende teleurstelling.

Weer sprak ik geen stom woord, maar nu van schrik en ellende.

Tot 's middags mijn dokter kwam. Dadelijk zag hij, dat er weer iets met me gebeurd was.

In diepe ontroering verstamelde ik hem wat van m'n pogen.

Weer lachte hij fijntjes. Z'n rabbi-gezicht verstrakte èven, toen hij zei, dat ik zelf niet besefte, hoe goed ik vooruitging.

Plots, Florence, beval hij, kort, stroef en toch heel gewoon :

— David, kleed je aan en sta òp !

Wat, had ik goed gehoord ? Kleed je áán en sta òp ? Ik kleurde van schrik.

— Kerel, ben je dol, heeschte ik terug.

— Nog niet beste, maar luister ! Je hebt wèrkelijk weer de kracht om je aan te kleeden, en op te staan, en kalm-aan 'n beetje rechtòp te zetten, hier op diè stoel. Zus blijft ook.... ze zet 'n lekker bakkie voor de gezelligheid, niet Zus ? en ik blijf 'n pijpie dampen....

Ik duizelde, Florence ! 't Was, alsof ik gek werd. Staan ?.. zitten ?.. waar ik mij nog pas niet 'n centimeter van m'n kussen had kunnen ophijschen ? 'n half jaar amechtig had gelegen ?

Maar hij liet me geen tijd tot mijmerij. Zacht trok hij de dekens weg, en de verpleegster bracht, onder zijn suggestie, m'n goed aan. Ik voelde me gegeneerd, angstig, schuw, en ik kon niet verdragen, dat die vrouw zou zien, hoe ik weer instorten ging. Dat zei ik m'n dokter in 't fransch en heel taktvol bonjourde hij de verpleegster naar de voorkamer.

Toen probeerde ik overeind te zitten, maar 't lukte weer niet. Even 'n paar centimeters 't vuur vlamde m'n hoofd uit. Toen smakte ik weer achteruit. Maar hij haalde me weer overeind, met spanning van wil, en werkte mij 't ledikant uit.

Ik sidderde, waggelde, maar toch.... ik stond !

Ik begreep er niets meer van. Van aandoening alleen voelde

ik weer in me alle krachten vervloeien ; ik zakte inéén. Maar hij stond pal naast me, zoodat ik toch niet vallen kon ! Ik huiverde, duizelde, ik voelde me als over 'n put zweven. M'n hart trommelde, m'n pols joeg, joeg ! Het bloed stoof me naar den kop, en de schroef daaromheen knelde en pijnde al heviger. Maar ik bleef ondersteund stáán !

Met hulp van Zus, die toegeschoten was, en dokter, trok ik mijn onderkleeren áán. Zus gooide me haar wollen mantel om, en doodelijk-voorzichtig, wankelend als balanceerde ik op een touw, stapte ik vier passen vèr, ondersteund, naar den stoel.

Heel langzaam ging ik zitten, ieder moment instorting verwachtend. Angstig keek ik telkens naar m'n bed, — zoolang ik dàt zag, vreesde ik minder de dingen, die komen gingen.

Ik zat, hoe, wist 'k niet. Alles beefde vóór, en duizelde weer wèg ! Ik voelde 'n doodelijke slapte. De emotie vrat leegte in m'n keel, en toch voelde ik me half stikken.

Maar ik zàt toch ! En dat bewustzijn flikkerde tusschen de benauwingen telkens weer hel voor m'n verwonderden geest.

Dokter lachte fijntjes.

— Nou vent, van morgen kon je je weer niet overeind halen en nou zit je al. Is dat nou geen vooruitgang ?

Ik bleef stom, trilde van hevige ontroering. Ik keek Zus maar aan, die goddelijk-lief lachte, en mijn vriend keek me spannend-sterk in de oogen, als om te zien, hoe lang ik 't wel uithouden zou.

Zoo, Florence, onder zacht gespreek van Zus en innige praatjes van dokter bleef ik 'n uur en 'n kwartier rechtòp zitten.

Ik had de smartelijkste nek- en rugpijn. Mijn hoofd kreeg wel vijf kussens tot steun, maar ik bleef toch zitten.

Toen, na 't uur, begon m'n pols te jagen, dat dokter lichtelijk ontstelde. Ik voelde, dat ik ging instorten, als ik nog 'n minuut langer zou overeind-blijven. Zus en mijn vriend hielpen me ontkleeden, en droegen me weer met behulp van verpleegster in bed.

Florence! Wat er daarna in me omging! Heel de vreeselijke angst, de ontzettende druk van mijn verlammingsleven in de toekomst, was wèg!

Godlof! Ik zou je weer kunnen zien, ik zou weer naast je kunnen gaan, als 'n gewoon mensch. Ik zou geen lammewagen meer noodig hebben. 't Zou niet altijd om me heen blijven ruiken naar de sombre jodium- en karbollucht. Ik zou weer alléén in de natuurpracht kunnen zwelgen. Groote God! 't was om te duizelen van geluk, van vreugd, om te jubelen van herlevingsgevoel.

Eerst had ik gehoord, niets anders dan het somber-eentonige geklop van hamers op 'n trieste winterwerf, zooals je die zien kan, met d'r bange, melankolieke pracht aan de Handelskaai in Amsterdam. Dat gehamer, het menierood der scheepskielen, 't roestijzer en 't rhytmus van den arbeid daar, in grauw winterweer, was nooit uit mijn ziel gegaan, m'n heele ziekte lang. Ik voelde m'n kaduuk leven zelf zóó geroest, zoo triest, zoo somber-kleurig. Nu zou ik de zon zien, en 't vuurgestraal van 't licht, 't felle zonnegoud en 't zachte glansgewapper van de Lente. Ik zou weer jou zien, naàst je loopen. Ik hoorde het werfgehamer niet meer. Ik zag 't jubelblauw, eindeloos diep en ver in m'n verbeelden.

Florence, Florence, wat ik toen verweende aan geluk! De heele wereld leek mij te zingen. Ik zag je al lachen, stil, je prachtglanzende glimlach. Ik zag gouden mist om je harenglans, en ik zag je neusje trillen, heel even en zoo verrukkelijk. En.... misschien, misschien zou ik weer mogen werken, werken aan mijn kunst, die mij in geluks-leven overrompelde. Ik zou 't leven en de kunst weer in z'n overweldigende éénheid ondergaan.

Dien dag, dien dag, Florence, was er alles jubel in me, 'n brokje van de zingende eeuwigheid die door mij heen trok.

Om al mijn pijnen lachte ik nu. Ze waren me onverschillig.

En m'n lieve vriend had daarom zoo fijntjes gelachen, wijl hij wist, dat ik 't zoù kunnen.

Van dien gelukkigen dag af, zat ik 'n uur op, als mijn dokter kwam.

Ik kon 't nooit langer volhouden. En nooit wou hij hebben, dat ik tot 't uiterste uithield.

Hoe begon ik al de dingen rondom mij in de kamer nu heel anders te zien.

Maar toch waren de benauwingen telkens weer zoo hevig, dat ik langzamerhand aan dat dagelijksche uurtje-opzitten minder waarde ging hechten.

Want bij 't òp-zijn kreeg ik nu ook pas 't volle bewustzijn van m'n zwakte. Ik beefde en trilde bij elken stap naar den stoel. En ieder keer weer zou ik ingestort zijn, als niet Zus en dokter me onder beide armen steunden.

Ik voelde 'n verpletterende zwaarte op me drukken, 'n vreeselijke vracht. Ik had aldoor neiging om iets van mijn rug te gooien, dat er niet zat. Ik begreep toen nog niet, dat m'n groote zwakke mij dat drukkingsgevoel gaf.

Mijn vriend sprak er met me over, en zei toen, dat zoo'n gevoel eerst heel langzaam weg zou gaan.

Nu en dan kreeg ik 'n heel sterke behoefte iets te hooren voorlezen. Maar mijn dokter verbood ten strengste zoo iets te doen.

Florence, was jij hier geweest, ik zou 't je afgesmeekt hebben! Want de benauwingen, hoofdknellingen en stikkingen verminderden toch niet.

Het was honderd maal sterven op één dag. Toch vond dokter goed, dat ik na 't uurtje opzitten, eens wat in de voorkamer aan 't venster moest gaan liggen.

Ik lag aan den stillen kant van 't Rembrandtplein. Ik zag door 't winterplantsoen naar *De Kroon*, *Mast* en rondom, in 't gewirwar van trams, wagens, en gekrioel van menschen.

Dat was na héél langen tijd, de eerste ontmoeting weer met 'n groot brok leven.

Ik keek gretig en gelukkig naar 't gewemel. 't Onbeduidenste leek me prachtig, als 't zich maar vrij bewoog. Ik kreeg wat bezoeken van stille vrienden. Ik vroeg, wat ze deden. 't Leek me alle maal overheerlijk. Ik benijdde hen de eenvoudigste dingen. Ik benijdde hen, dat ze rookten, dat ze 's middags 'n half uurtje biljartten, dat ze zich lieten scheren. Ik benijdde hun loop naar huis, zoo vrij, zonder steun, zonder angst voor instorten. 't Leek me allemaal bovenmenschelijk toe. Ik begreep niet goed, dat ze zoo maar konden blijven zitten, rechtop, zonder schokken en trillingen, dat ze geen duizelingen kregen en geen nekpijn. En dat ze 't hoofd, dat groote, zware hoofd, zoo maar zonder steun konden dragen. Ik had vijf jaar van m'n leven willen geven, als ik toen, in die uren, 'n partij biljart met hen had kunnen mee spelen, of 'n wandeling maken.

Ik besnuffelde hun hoeden, jassen. Ik rook er straatlucht aan, en 't bedwelmde me.

Ik voelde me verkwijnen als 'n zigeuner, tusschen Eskimo's gevangen. Ik zag overal heimwee naar 't vrije leven ingroeien. Ik zag mijn zigeunerin, mijn ziel, staren droef naar 'n tak donkre Spaansche kersen ergens heel hoog in den besneeuwden hemel,.... visioen van hevig verlangen!

O! hoe verlangde ik te proeven den geur van 't land, den geur van de stadstraten zelfs.

's Middags zag ik allerlei lui, waaronder kennissen *de Kroon* ingaan, vrij en vroolijk.

Ik kreeg rilling op rilling. Zou ik 't ooit weer zóó ver brengen?

Die uitputting en bezwijmende zwakte, die stikkingen en droomen! Ze bleven, bleven, martelend en me vernielend.

Er zat al erger 'n doffe smart in me te knagen, knàgen.

Hoe de tijd langs me wegzonk! Wat had ik al die maanden al niet goddelijk-innig kunnen werken. Want ik voelde, dat 't weer in me opspartelen ging, de scheppingsdrang. O! heelemaal op te gaan in je wèrk, je werk, je zieningen, en te herleven in je droom en je zaligste verrukkingen. Dat groote storm-leven

te bedramatiseeren, òm te scheppen en te kneden in de materie met vingers, bevend van beheerschten hartstocht en liefde. O! er eindelijk weer uit te storten je heele ziel, je diepste verteedering, je zaligheid en je begeerte, je verlangens hoog uit je binnenste op te spuiten tot 'n fonkel-fontein van vurige pracht.

En dan langzaam en bij brokken loslatend je innigste droomleven, en dan bouwen, bouwen met vaste, geweldige, scheppende handen.

Wat lag ik eenzaam voor het duisterende raam.

Om mij begon de vreemde avondstad te leven, goudmistig van café-licht en violet-vervagend de huizen, avondgroen-bleek en al vèrder de lucht.

Florence, heb je me toen, in die schemeruren, niet hooren roepen?

Maar ik wou den weedom uit me bannen, want ik moest lèven, herstellen. Ik moest jou me kunnen geven, zooals ik was.

En om mij zag ik de avondstad duisteren, met z'n aanzwartende menschjes, en 't Rembrandtplein in z'n goudmistig licht van overal. Ik zag 't winterplantsoen en de naakte boomen in 't al donkerder avondgroen... en heel zacht, met gebroken ziel, smeekte ik Zus, me maar naar de achterkamer te brengen....

Benauwingen en verstikkingen volgden elkaar sneller op. Dien nacht dacht Zus en verpleegster, dat ik 't niet tot den volgenden dag halen zou. Tweemaal kwam dokter nog. Dagen vergingen weer in koortsige verdooving en onbewustheid. Ik leefde, ademde, mèer niet.

II.

Florence, hoe dorde m'n leven.

Daar te liggen, weggeduisterd in een ellendigen bedhoek, en te weten, dat buiten de dag glanst, 't licht leeft. Te weten, dat om je heen de stad d'r gewoel ronddruischt, dat je makkers strijden, je vrienden werken. O! gesmoord te

liggen in duister koortsgeschroei, en bij vlagen bewust te worden, dat 't groote, hevige, ontroering-brengende leven je vergeet; je in alles toch deel te voelen van dat machtige leven, te hijgen naar zijn strijd en z'n schoonheids-bedwelming, maar ook wetend je vreeselijke inzinking en uitputting; te voelen, dat leven buiten, in z'n prachtgloei, en daar neer te liggen als 'n wezenlooze, — o dat is 'n smart, 'n vernedering, die men tot in zijn pijnigendste vernietiging moet hebben ondergaan, om er al haar diepte van te begrijpen.

Weken na weken, bleef ik weer stumperen in bed, en altijd bleef in me de hevige zwakte en benauwing.

'n Beetje later zat ik weer op, 'n paar uur. Ik voelde wel, dat ik niet lam was, maar toen ik, in den spiegel m'n gorende vermagering zag, en m'n hoofd in al martelender schroeven gekneld bleef, mijn zwakte nog zóó groot wist, dat ik geen twee woorden achtereen kon zeggen, zonk weer een troostelooze melankolie over me uit.

Nu ik iets van jou hooren mòcht, kwam er geen brief, en ik hunkerde naar wat woordjes. Ik vertrouwde Zus niet, den dokter niet. Ik dacht dat ze mij je brieven onthielden. En later bleek 't mij, dat ik goed gedacht had.

Als ik toen je brieven in handen had gekregen, de ontroering zou me psychisch heelemaal vernield hebben. Er waren uren dat ik zoo èrg met Zus te doen had. Ik voelde, hoe egoïstisch ik 't vrouwtje uit haar huishoudleven gerukt hield. Want ik wist, hoe innig-subtiel en goddelijk-gezellig zij met man en kind hun winteravonden onder het goud-òmgloeiende lamplicht doorleefden. In den stilte-ruisch van hun landelijk huisje; hoe zij daar alles bepeinsde met haar rustige ziel, wetend dat èven van haar àf, d'r goudharig kereltje lag te droomen. Uren op uren martelde me dat zelfverwijt. Ik wist 't wel, ik had 't gasthuis in moeten gaan. Ik voelde me walgelijk-egoistisch, zooals alle erge zieken ook zijn.

Toch zei ik Zus niets van m'n droeve peinzen, wijl ik zag, met hoe diepe wijding ze haar taak doorvoerde, zonder ooit

'n klachtwoordje of toespeling op verlangen naar man en kind te uiten.

Soms leek 't me niet meer menschelijk toe. Er waren momenten, dat ik haar hartstochteloos vond. Maar dan weer, andere oogenblikken, zag ik hoe ze schreef, naar huis, wat er onder den lampgloed op 'r stil gezicht uitschreien kwam aan verlangen, hevig verlangen....

Dat lieve gezicht dan met vochtige oogen òpstarend, zonder mij te zien, zoo heel ontroerend vèr-ziend naar haar landhuisje, en de stille, leege avondkamertjes.

O! Ik begreep, wat 'n smart in haar omging, maar ik wilde niet laten merken, dat ik 'r gesnapt had in haar menschelijke zwakheid, in haar heimwee en voor mij diep verborgen ontroering.

Ik huiverde om m'n eerste gedachte, dat ze geen verlangen, geen hartstocht kende. En binnen in m'n diepste ziele-leven ontbloeide een groot en stom ontzag voor zóó zuivere, eenvoudsreine zelfoffering.

Florence! wat moeten wij haar, voor eeuwig innig en stil-dankbaar zijn!

Ze had me een kom met prachtige goudvischjes gekocht, die ze op 'n klein tafeltje vóór m'n bed zette. Ze kende mijn dol-genoegen in dieren-studie, hun leven en liefdes, en ze wist m'n bewondering voor heel dat wemelende wereldje van wond're goudvin-gloeiingen.

Alles werd in mij bevredigd bij 't zien van die vischjeskom. Mijn hartstochtelijke liefde voor de lijn, de enkele, ragge, vlijmfijne lijn van hun vinnetjes en staartjes, en de prachtplotse wendingen van hun goud-zwierige lijfjes door 't krinkelende nat.

't Mooiste, zoo verrassend, zoo grillig was hun groei in de kom, door 't vergrootende water. Telkens, onder nieuw lichtreflex, vergoocheling van buik, kop en staart.

Soms vergroeiden ze in het lichtende water, heel aan den overkant van waar ik lag, tot vreeselijke karikaturen, mon-

sterlijk in de glansbreking, met mènschelijke monden, reuzige oogen, de kop al breeder en breeder aangroeiend, en den waterhappenden bek, liploos en fel vooruit. Plots zwenkten ze dan weer dooréén, zwommen ze naar mij toe, hun lijfjes weer tot de sierlijke, slanke zwierlijn teruggegroeid, en fonkelde de roodgouden gloed van vinnen en rug, door 't zilverende water, dat 't er van lichtte.

Uren hielden de beestjes me bezig, en na elke benauwing, keerde ik weer tot ze terug. Want in hun gloedkleuren zag ik herfst en zomerluchtbrand, in hun zwenkingen àl wat de Japanners aan pracht in zwierlijn gegeven hebben. En in hun visioenaire vergroeiingen goochelde 'n wereld van zee-bodem-fantasmagoriën voor mij òp.

III.

Eindelijk Florence, voelde ik 'n klein beetje vooruitgang.

Tusschen het opzitten was nu wat loopen geprobeerd. Onder den arm van dokter en Zus sukkelde ik voort door de kamers. Ik had weer 'n gevoel, alsof aan allen kant stokken door mijn ribben gestooten waren, die bij elke beweging afsplinterden tusschen vleesch en spieren.

Toch voelde ik me, mèt 't loopen wat beter en gelukkiger.

Werd ik toen heel erg benauwd en hielden de stikkingen zóó lang aan, dat ik 'n uur er nà nog niet op adem was, dan troostte ik me toch met de gedachte, dat ik weer geloopen had.

Nà en onder 't loopen leed ik, in m'n beenen vooral vreeselijke pijnen, en even erg in den rug. Maar ik wilde ze negeeren, en 't lukte me.

Ik versmaadde nu den kleinsten vooruitgang niet meer.

Ik voelde al dieper dat àlles z'n beteekenis had in dit hevige ziekteproces. 't Kleinste kon me verbeteren of verergeren.

Hoeveel keer had ik er al niet over gemijmerd, dat op 'n stelletje gedroogde kattedarmen 'n adagio van Beethoven uitweent, in een wonder van smartklanken.

En kòn over 'n sinaasappelenschil niet 'n Napoleon den nek breken ?

Neen, ik versmaadde niets, niets meer, al kwamen er weer uren, dat ik m'n vooruitgang zag verzinken, en 't sombere weer in de grilligste sprongen duikelde over de straten.

O! als de regen op m'n ruit schreide, de wintergrauwing van wolken bleef druilen, dan kropte er wanhoop in me op, lag m'n verdriet doorsnikt van verlangen naar jou.

'n Heel groote verandering plots kwam er in me, door 't bericht van Zus, dat ik naar 'n andere woning zou overgedragen worden.

Vertrekken! Dagen en nachten emotioneerde me dat. Ik begreep maar niet, hoe ik van de trappen zou zakken, van de donkere trappen, die ik nooit in dat verbrokkelde, bange diepe huis gezien had, wel veel van gehoord.

Ik befluisterde m'n onrust met m'n dokter, stom bijna van aandoening, dat ik wegging, en ik zag z'n doffe, moee oogen me toelachen en ver-rustigen.

Al meer en meer begreep ik, dat hij zelf hevig leed, dat hij er misschien wel zoo ellendig bij was als ik, al liep, rookte, sprak hij nog, al zat hij thuis bij z'n vrouw en kind.

Maar ik durfde, durfde niet vragen. Ik was bang, dat ik zou hooren, dat hij niet meer komen kòn. Ik voelde heel sterk en onverwoestelijk dat, zoo *hij* niet meer me bezocht, ik nooit meer herstellen zou.

Ik hoopte wel Florence, dat ik mij éëns los wist te maken van dat bange gevoel, zonder hem, nooit meer te herstellen, — maar toèn, toèn ging 't nog niet.

Eindelijk kwam de dag van vertrek.

Ik werd, halfdood weer, naar beneden gesjouwd en in 'n rijtuig gedragen.

Ik had weer precies 't gevoel-van-sterven als in den trein. Ik zei geen stom woord.

Wat ook met me gebeuren ging, was goed.

Maar één moment ondervond ik een ontzaglijke verrukking. Bij 't instappen in 't rijtuig had ik door zwakte-emotie niets van wat er om mij heen geschiedde, gezien. Bovendien was ik zóó beheerscht door de idee te zullen instorten, dat elke verdere verwijdering van m'n bed, me de vreeselijkste en meest afgrijselijke angsten gaf.

Zus en dokter zaten bij me, maar ik zag hen niet. Ik voelde alleen de „stokken" in m'n ribben en tusschen m'n lichaam afsplinteren, wonden en scheuren. Ik scheen niet te kunnen bezwijmen, want weer bleef m'n verstand alles klaar-tastend toezien.

Toen kwam 't moment van uitstappen. Ik werd weer aan allen kant geholpen, en plots voelde ik, bewùst, de versche, scherpe, maar koel-heerlijke, èchte buitenlucht me den mond invloeien. Ik proefde die lucht, ik zoog ze in. Er doortrilde me iets van het straatleven, 't gerucht. Ik voelde me duizelen, maar heerlijk duizelen, en even, schoon ik mijn nek bijna niet opheffen kon, keek ik òp naar den hemel, wijd en machtig, hoog en ver, zooals ik in een half jaar niet gezien had.

't Was 'n zalige emotie. M'n rug en verlamde nek pijnden in reaktie heviger, maar ik genoot, ik haalde adem zoo diep, als ik 't nooit gedaan had, en strompelde toen, door drie menschen opgeduwd en ondersteund, de lage trap naar de nieuwe kamer op.

In de Van Woustraat leefde ik nu weer.

Niets zag ik van de kamer-gezelligheid en 't rustig-innige om mij heen in 't eerst. Wel hoorde ik traag, dat mijn uitgever en vrienden me prachtige druiven, vruchten en bloemen gezonden hadden, maar ik onderging die genegenheid nog niet.

Ik lag omweend van een ontzettende ontroering.

Wat zou er hier met me gebeuren? Ik dacht zoo hevig, zoo verlangend aan jou, Florence, zóó ontzaglijk, dat ik wenschte te sterven, als ik je niet dadelijk kon zien.

Ik verstamelde den dokter mijn verlangen, maar hij sprak me streng aan, en zei, dat 't mijn toestand veel, véél erger zou maken, als ik joù nù bij me had.

Weer in 'n vreemd, heel vreemd huis. Om mij heen versleten meubels, die ik niet nieuw had gekend, en niet ouêr had zien worden.

Alles kil, vreemd, vijandig van licht en kleur.

Den eersten nacht, telkens in benauwingen wakker, hoorde ik ieder keer m'n goed moedertje „poppedijnen". Verbeelding : gedachteleven van 't andere huis nog, maar ik hoorde 't toch zoo duidelijk. Soms ijlde ik, riep ik Zus, wààr 't moedertje toch verborgen zat.

Opnieuw in koortsigen sluimer, hoorde ik 't kind zacht schreien, 't stemgewieg van 't moedertje, dan sussend, fluisterend, dan zingend, en er tusschen, den klank van den brombeer, woest en dreunend.

Wat zou ik nu weer voor leven om me heen hooren ?

O ! 't vreemde leven van geburen, dat je zoo altijd meeleeft in ziekte, waar je niets van ziet ; van menschen die ook van jou niets weten, hoe vreemd en lang heb ik 't meegemaakt, Florence !

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Na dagen van stil doorleefde ontroering had ik pas mijn nieuwe kamers goed opgenomen.

Het leek er 'n typisch-burgerlijk „pijp"-woninkje, met 'n zenuwachtige juffrouw-weduwe-verhuurster, 'n huilebalk-gezicht; 'n vrouw, die zich weduwe noemde, wijl d'r man er van door was gegaan met 'n café-chantant-zangeres.

Er blankte properheid in de vertrekjes, en er lag iets huiselijk-gezelligs over de versleten meubeltjes, stoeltjes, karpetjes en 't kanten overgordijnen-spul.

Weer was ik in 'n alkoof met m'n bed aangeland. Ik keek op de voorkamer uit. Achter me zonde 'n vertrekje, licht en hel. Ik hoorde weer onder me 't binnen-huisleven van 'n rumoerige, druk-beklante kruideniers-winkel. Ik hoorde weer buren beneden, buren boven, buren aan twee kanten van 't alkoof. Vooral de buren ònder hurrieden.

Iederen avond hoorde ik aandachtloos „onze vaders" opdreunen, van kinders bij wien de vroomheid telkens opgepookt moest worden met vloeken en suggestieve scheldwoorden.

— Kom stommeling, godverdorrie, allo.. zeg op! Onse vader.... die....

— Onse vader, verklonk 't met slaperige gaap-stem.

— in den Hemel sijt!

— in den hemel sijt! drenzigde weer uit andere geeuwmondjes.

— Hier me schoene.. mòeder.. hij hep se.. tusse.. se broek..

— O! wat 'n goudief! moè!

— Kom beroerlinge.. ga fort!.. Jantje jij hier.. ga furt.. bid! alla.. of ik sla d'r langs..

O! 't was 'n vreeselijk gehoor Florence; dat habaaien van de moeder, tusschen de slaperige, zanikende en driftig-elkaar uitjouwende en biddende kleintjes.

Maar ook daaraan wende ik weer.

Ik liep nu wel eens 'n uur met dokter en Zus door de kamers, telkens rustend natuurlijk.

De alkoofdeuren zette de verpleegster dan open, en zoo begon de marsch, van 't uiterste end der vóór, — tot 't uiterste endje der achterkamer.

Ik zag dàn telkens de Van Woustraat in, en dan weer op nieuwe-pijp-achteruit, smoezelige, gore en trieste stads-tuintjes, vermodderd en grauw tusschen verknaagde schuttingplanken. En tuin aan tuin omzaaid met kisten en visch-rommelgerij, van bak-keeten, die tranige stanken verwalmden.

Vlak naast mijn kruideniers-winkel, aan twee kanten, werd gerookt en gebakken, werd geploeterd en gemorst met haring en zoutevisch. En palònder mijn raam had de kruidenier-zelf een groot duivenhok, kermisbont bekwast met krul-lijnige tierelantijntjes en goud-blauw dekoratief. Maar de duifjes er in waren van goddelijke pracht.

Even onder mijn venster was 't daar, op 'n zinkdak, een blank duivengerucht, dierkes, wit en grijs en paarlmoerig, vol zacht-gloeiende glanzen bekraagd en be-kuifd.

Als de zon nu en dan op 't zinkdak achteruit ging schijnen en zacht-vurig lichtspelen, was 't één verrukking voor me, die hofmakerijtjes van die koerende trots-borstjes te zien en te volgen in hun schalksche onnoozelheid.

O, Florence, hoe innig-verrast voelde ik, dat er iets fijns lentegeurigs en feesterigs door de lucht kwam aanvloeien. Soms zat ik voor 't open raam, wel 'n uur achtereen. Was ik intusschen niet al te beroerd van hevige rugzwakte en pijn, dan bleef ik nog langer zitten, de lucht indrinkend, in duizel

van genot. Ik proefde de buitenlucht, zilt en koel, alsof ik aan de zee stond. Ik had wonderlijke genotsensaties. 't Was soms, onder 't zitten voor 't raam, starend op 't zonnige zinkplat, alsof ik wolken inzoog, zoo koel, heerlijk en ruim vloeiden me de longen vol.

Ik voelde, dat, als ik maar iets minder zwak zou zijn, en dat vreeselijk gewichtenstel van mijn schouders en rug gesmakt kon worden, ik me wel weer met energie en moed door 't leven zou heen slaan. Soms begon ik al heel groot te doen, wilde ik met geweld probeeren wat stappen alleen te gaan, maar dan zonk ik in elkaar, hijgend en benauwd. Mijn wijze dokter had gewaarschuwd, bracht me dan ontdaan naar bed.

Was ik moedeloos soms, dan porde hij me òp; leek ik 'n ander keer wat te zenuwachtig-opgewekt, dan temperde hij, maande me stil tot innige kalmte en bezonkener aandacht.

Soms, als de benauwdheid wat zakte, had ik met mijn dokter innige gesprekken, heel innig en vol gelukkige gevoelsuitwisseling. Ik sprak hem over joù, joù leven, jou natuur, over mijn werk. Maar vooral sprak ik hem over 't socialisme, ons strijden en onze verrukkingen. Kwam er dan 'n te gloeiende hevigheid in mijn zinnen, dan temperde hij me weer door te dreigen, dadelijk weg te gaan, als ik zóó voortging. Maar al heel lang had ik gemerkt, dat ik hem tot groot geestverwant had gemaakt van onze levensbeschouwing.

Uit mijn verkochte boekenverzameling had *hij* mijn kompleten *Marx* opgepikt, waarin ie al werkte met verbazing, eerbied en stijgende bewondering.

II.

Maar met niemand sprak ik over onze liefde. Dat kòn met geen menschenstem gezègd. Dat kon alleen gezongen, verharpt,.... Dat deed ik met m'n ziel, heel stil.

O! wat 'n zoet gemurmel dat was!

Wat 'n minnefluister, 'n vragen-bloei zonder antwoorden!

Ik begon al langer achtereen op te zitten, soms wel vier uur. Maar de doodelijke zwakte en 't gewichtengehang martelde me overeind-zittend nog erger dan liggend in bed.

Soms was 't uitputtingsgevoel zoo groot, dat ik uren achtereen geen heesch woord kon uitspreken zelfs. Ik leed dan ontzettend. Er is geen vreeselijker aandoening dan zich zóó van binnen gebroken voelen. Het is met niets te vergelijken. De kleinste arm-beweging gaf me 'n vermoeiings-gevoel van uren te hebben rondgemokerd met 'n voorhamer. 't Gloeide, schroeide in m'n lijf. Er verbrandde iets, en m'n hoofd bleef omsperd van hevigste knellingen. Ik wou lòs, lòs van die martelende gewaarwordingen. Ik had m'n dokter gevraagd, of Zus iets mocht voorlezen, want zèlf iets doen, kon ik niet. Een goed vriend had wat boeken voor me meegebracht, denkende, dat ik al zelf kon lezen. Maar ik had geen regel ingezien, of de heele kamer duizelde voor m'n oogen weg en ik-zelf stortte in. Alles stond plots in mist om me heen. Ik begreep niet, wat er met me gebeurde. Ik wist alleen, dat ik eenige sekonden 'n onzegbaar diepe en goddelijke ontroering had gevoeld onder 't lezen van den eersten regel, iets van 'n herrijzenis, een opstanding van den geest; dat ik toen plots 'n duizel over me gestort kreeg, die me gansch lam sloeg, maar dat ik toch in dien duizel, de heerlijke ontroering van 't eerste gevoel bewaarde.... Ik hàd weer zèlf iets gelezen!

Dagen, nog winterig en guur, verliepen weer. Ik voelde geen merkbare verbetering. 't Leek me 'n traag-luguber voortslepen van 'n uitgeteerd brokje leven. Mijn dokter keek moedeloozer dan ooit. Ik zag nu, hoe èrg hij zelf leed onder z'n vreeselijke slapeloosheid, en hoe pijnlijk verplooid z'n rabbigezicht stom leed verborg.

Ook hij zag geen wèrkelijken vooruitgang in mijn toestand. Hij zei 't wel niet ronduit, maar in elk woord leefde z'n teleurstelling en z'n vermoeinis. Mijn benauwingen verminderden heel weinig, keel, borst en hoofd lagen te krampen onder een vreeselijken gewichtendruk en spanning. 't Vuur schoot me

door beenen, buik en handen. 't Duurde soms weer halve dagen, eer ik achtereen wàt zeggen kon.

'n Enkelen dag leek er wàt verbetering. Dan voelde ik wel de doodelijke uitputting, maar dan was er iets in me, dat me bewogener afleidde van eigen pijn en ellende.

Ik morde niet meer over de afgrijselijkste neksmart en ik zei niets meer over 't overal-zwaar gekneusde, dat ik in me voelde, als de verveling maar brak, als ik maar uit die hel-van-maanden op maanden machteloos stil-liggen en stil-zitten verlost werd.

Die dagen zat ik langer voor 't raam, vergretigden m'n oogen, al wat 't pijpleven langs me stuwde.

Wat zag ik toen veel sombre dingen, zooveel wreeds en geschondens. Soms kon ik 't ook daar, voor m'n raam, niet uithouden, stapte ik in stomme ontroering stumperig, alles grijpend wat onder m'n bereik kwam, naar bed. Ik riep dan Zus, dat ze me brengen moest, even maar, bij m'n gracieuze, verliefde duifjes, die al maar, kopje-in, kopje-uit stoeiden en trekkebekten op 't zinken plat van hun groote til, vlak voor m'n oogen, oogen nog vol schrik van gezienen straat-misère en afzichtelijk vrouw-bestaan.

God, lieve, wat gaat er toch immense tragiek door 't leven! Wat kan het bloeden, bloeden, wat 'n wereldtragiek kan er door zoo'n klein stadsbrok nog heenschreien!

III.

Eén middag was er toch, Florence, dat ik' n vol uur zalig genoten heb.

Voor 't eerst in die heele ziekte dat ik met normale innigheid wègging in 't geestelijke leven. —

't Was 'n sombere laat-Februaridag. Voor me uit, in de Van Woustraat, zag ik niets dan vrouwen, meisjes en kerels met zwabberende, nat-glansende parapluies, zich tegen windvlagen opwerken. De lucht hing vol wolk-grauw en vaal gedruil.

'n Groote sombering doorschreide de stad, en 'n felle wind sloeg wilde warreling tusschen de huiverende menschen.

Eerst had ik afleiding gevonden in 't buurleske en dolle lijngespeel van den wind. Er zat 'n schaterklucht in z'n speelsch en snaaksch ònfatsoen.

Kuische vrouwtjes bolderde hij de rokken òp als windzeilen ; ijselijke fatsoens-juffertjes vlijmde hij de kleeren in hoogst-realistische vouwen langs 't lijf, dat je ze kon zien als ontkleed. Parapluïes deukte hij in, sloeg ze over de balijntjes dóór, en overal vervroolijkte z'n helsche adem een potsierlijkheid tusschen de menschen en dieren in gang en gebaar.

Half omgeblazen en terugwaaiende burgerjuffrouwen kriebelde hij bij 'n hoekomslaan in de grimmende, beregende tronies, dat ze radeloos grepen naar scheef gesmakt hoedje of kap, opflapperende kleerenwoel, ingedeukte woest-wegrukkende paraplui. Lui botsten op elkaar in, vloekten en scholden en van alle kanten striemde de regen áán, in hoos en rafel door de lange duisterende straat.

Ik zag schooirige kerels, parapluloos, grimmig de handen den zakken ingeboord, doorzopen van aangutsend nat ; ik zag arme kinderen hollen, en met haren losgewaaide dienstmeisjes schuilen in portiekjes en winkels. —

En eindeloos triest bleef de regen wild klakkeren en glimmeren op de in windhoos zwabberende parapluies, vluchtten de menschen onder den zwart-glanzenden flakker van hun druipende regenschermen her en der.

Ik voelde, dat ik er niet langer naar kijken kon, dat ik in ellende zou uitbarsten als ik niet iets hoorde of deed, dat m'n geest afleiding gaf.

O ! hoe verlangde ik je toen weer te zien ! Dat bewustzijn, dat je zoo vèr van me was, maakte me soms radeloos en binnen-in-woest.

Maar ik wist, dat je 'n week later naar me zou komen zien.

Die uren, die uren, hoe traag, zwaar, en grauw verliep alles om me heen.

Ik zat met zooveel weeke kussens in m'n nek gesteund.

Ik wou wel opvliegen, als ik er aan dacht, dat je me de volgende week in dezelfde machtelooze lamheid zou zien.

De wind was wat bedaard. Ik had weer 'n heelen tijd doorsùft.

De stad bleef weenen en schemer angstigde áán.

Aan den hoek van de straat zag ik 'n sjovelen venter met 'n groente-afval-kar voorbijsjokkeren in 't regengedrup. Heel traag wentelden de glibber-natte wielen van z'n wagen. Hij riep, zangerigen venter-roep, in slepend rhytmus. Ik beefde er van. Ik zag de sinaasappelen oranjevaal, droef-prachtig gloeien in de trieste regenstraat.

God-lieve, dat was om te snikken, de enkele oranje-droeve kleur, door die straat, in dàt schreiende weer.

Als m'n verbeelding die oranjeappelen toèn goudgloeiend ergens tusschen duister-dicht loof, in de lucht had opgehangen, in 'n zongoud zuiderland. Maar 't kwàm niet, zonnevisioen.

De venter-zang in dat droeve stadsbrok vermoordde me, deed m'n verlangen naar jou àànstijgen tot 'n ontembaar hunkeren.

Ik smeekte, je te zien, ik wou je even maar kussen, even maar omhelzen. Ik wou je alles doen, ik wou.... ik wou.

Maar ik snikte stil.. ik snikte.. Ik wist, hoe wanhopig-ver je van me weg was.

Op dat moment had ik Zus gedwongen, me wat voor te lezen, wàt ook, want ik voelde 't zóó niet langer te kùnnen uithouden.

Toen begon Zus, heel zacht, 'n paar regels, kalm en innig.

In 't eerst, door den smartnevel heén, waarachter m'n heimweeënde ziel tuurde, begreep ik nog niets. Alleen de muziek van haar altstem klonk donzig en vol.

Toen luisterde ik!

Heel langzaam dreef de smartnevel wèg, begon ik te verstaan.

Groote God, kind, 't werd 'n jubel in me!

Hoorde ik daar niet 'n menschenstem verhalen van de lente, de eeuwige zachte lente? En van de zonnepracht spreken,

van rood- en gouddoorgloeide vlinderwieken, en van den zoeten bloemendroom ?

Hoorde ik daar niet 'n menschenstem zingen 'n zomerliedeke, en zacht bewonderend verhalen van wat vogelenzang en luchtkweelertjes voor tooverij uit de luisterende ziel lokken ?

Dat waren twee gewone schoolmeesters, Heymans en Thijsse. Nooit van gehoord, maar prachtige, gevoelige kerels toch !

Zag ik niet op dien triesten middag de vurige vleugeltjes van 'n Atalanta boven m'n hoofd wegscheren, en hoorde ik niet dat kleurgloeiende sprookje van zijn wonderen oorsprong ? Ik kan niet na vertellen, dan in enkele woorden van me zelf.

O ! die tragische wedloop van 't vlug-voetige prinsesje Atalanta met Hippomenes.

Ze zou niet meer wonen in 'n marmerblank-koel paleis, maar ze zou 'n rups worden, 'n kruipend donker wormpje. Zoo wilde de groote toovenaar 't Leven !

Ze zou heel verborgen bestaan, en vóór ze stierf, mocht ze nog éèns de zon zien.

Tegen dien tijd ontpopte 't nederige rupsje als de gloeiende Atalanta, de wonderkleurige kapel. En om d'r heen ziet ze haar zoekenden minnaar nog als mensch ronddolen.

Ze smeekt, ze smeekt den toovenaar, en ook haar minnaar verandert in 'n zomervlinder. Dan gaan ze in samenwiekende vlucht over de zonnende bloemakkers, verzwijmelen in de gouden kelken, in één zoeten honingdronk en zonnedamp.

Florence, hoe ontroerde mij in allerdiepst genot dat wondere eenvouds-sprookje van den vurigen Atalanta-vlinder.

Dat was 'n heerlijk uur van herleven geweest.

In de droeve winterstad met z'n regengeween en z'n stratenmelankolie, grauw en triest, was langs mij heen gelicht 't visioen van de lente.

Ik rook, ik ademde, ik herleefde.

Bosch- en weigeur doorstroomden me. Er begon door de diepe verslagenheid 'n trillertje van zalig geluk en her-

innering aan natuurgenot òp te beven. Het begon heel zacht in me te zingen, heel zacht.

Herinneringspel van ons vroeger samenzijn in 't zomerbosch en lente-duin, aan 't gouden strand en de ontzaglijke zee.

Ik zag, de zomerlevens, die achter me lagen, en ik hoorde er nog in zonnekoester, ons geluk spinnen van· vredigheid en genot.

Ik staarde achter me, zag nog de rood-doordampte zonnehofjes van ons droomleven, waardoor heen nu de herinnering ging, blank en licht.

Florence, nu was mijn verlangen als 'n bloem, die opengloeit in 't zonnevuur.

Ik zag je nu kalm komen en ik wachtte je, niet meer gejaagd.

Ik zag je komen lieve!

Wat prachtlijn trok de fijne stof van je lichten rok om je leest, je heupen, je borst en armen. Wat glansden de neusjes van je schoenen even vroolijk onder je rokrand uit. Hoe fijn die puntige lak-glanzige laarsjes. O! wat slankte en hoe statig gelijnd in 't snit van je kleedij.

En toch ik zag je niet in de stroeve breking van omtrekken, maar je vormen verweekt in de sfeer achter en om je, je gracie dragend en verwiegend.

Wat 'n pracht zoo'n ijl kleed om 'n meisjeslijf. Hoe die plooitjes intiem buigen en breken, wiegen en kreuken, kronkelen, vleien, strakken en spannen, zoo teer, en zoo fier; dan weer vatten en omstreelen de ranke leest, de knieën en dijen. En 't geritsel en zacht gekraak en geruisch van je ondergoed er om heen. Wat zinnestreelend zoet spel van verlangen.

Kan zoo teer je 'n mannehand omvatten als 't zachte gevlei van je eigen rokplooitjes? Kan de groote en hevige minnaar van je lijf en je ziel, zoo zacht, zoo broos z'n verlangens vouwen naar 't gracelijke beweeg van je wondre gestalte?

III.

Lieveling, van dien dag af wilde ik meer hooren lezen.

't Was voor 't eerst, dat ik die innig-eenvoudige en innig-blijmoedige, rustige boekjes van Heijmans en Thijsse onder de oogen kreeg.

Ik wou niets van literatuur weten! Ik wou iets levend-eenvoudigs en toch heelemaal echt!

't Moest murmelen als 'n beekje, 't moest fluiten, heel fijn en aandoenlijk als 'n vogeltje, en 't moest zoo intiem zijn, zoo stil en mijmerend, als de natuur zelve, in lente-zang.

En dat waren die boekjes.

God liefste! bij den eersten regel, bij den eersten klank voelde ik dadelijk in me doordringen de zuivere innigheid van deze sobere menschenzielen.

Godlof, geen literatuur-,,fraaiigheid", geen kunst-aanstellerij, maar simpele tafreeltjes van zóó innig-natuurleven, saamgeworteld met pracht-fijne studie-observatie, dat ik er van herademde.

Ik voelde de subtiele waarneming, en 't genot *in* hun waarneming zelf, in die boekjes. Ze waren voor kinderen geschreven, mèt 'n kinderziel, in verrukking voor 'n kleur, 'n lijn, 'n plant, 'n diertje, als kinderen, die de natuurpoëzie onbewust in zich hooren zingen. Er zat klank- en taalgevoel in die boekjes.

Zóó verteld voor de kinderkens, maar zuiver, maar ècht en zonnig.

O! ik was woest op wat kennissen, die niet begrepen, waarom ik zoo diep aangedaan werd door 'n paar ,,schoolboekjes". Ze dachten, dat mijn groot verlangen naar lente en zomer, m'n verbeelding zóó vurig had aangehit, dat ik nu om alles ontroerde, wat maar iets daar van zei.

Maar die lui hadden den toon en de stemming niet gehoord en gevoeld van deze fijne waarnemers, natuurzwervers, innige koesteraars van 't kleine, 't ragge en 't schijn-onaanzienlijke in het groote natuurleven.

Nù ben ik herstellende, nu adem ik in de lente, en mijn liefde voor hun boekjes is even groot gebleven. Dus niet alleen mijn verlangen en hunkeren naar zon en bloembloei deed mij ze koesteren in mijn ziekte.

Nee lieve, ik ontleed ze niet als literaire produkten. Ze zijn niet gegeven als kunstuitingen.

Maar de ontroeringen, die ze brengen, de liefde die ze uitstorten, en de heerlijke, avontuurlijke tochtjes over 'n slootje, 'n waterplas, tusschen Amsterdam en Buiksloot, of zoo-iets, zijn van 'n allerinnigst waar en echt levens-idealisme.

Ze laten de poëzie van het werkelijke zien, en 't licht van den makrokosmos vangen ze op, om het te weerkaatsen met bevenden gloed in den mikrokosmos.

Ze zijn de beschermers van 't kleine, 't ongeziene en 't toch goddelijk-poëtisch-teere in de natuur. Ze laten 'n brok van 't groòte leven in 't kleine leven zien.

Ze spelen met zonnetjes-bloemen, vogels, vlinders een rag spel van innigste werkelijkheidspoëzie. Ze spelen met 't licht en de kleuren van ieder soort landschap, en ze vertooveren 'n zachten weerglans van lente- en zomergoud òver hun eigen aandoenlijk-echt geschreven blaadjes.

Is er iets heerlijkers denkbaar lieve, in een rustigen tijd, dan 't diep-poëtisch verwerken en bestudeeren van 't vogelkeleven, in de natuur zelve?

Stel je voor lieve,.... 't wordt lente!

Van heinde en ver over de wereld beginnen de groote tochten, — wonderen van levensinstinkt, — der vogels, die prachtige luchtzwervers, vrij en avontuurlijk, vol romantischen min en jubelklaar. Ook in ons land zwieren ze ááan bij troepen, zich koesterend in zonnegloed, komen ze minnen en paren.

Stel je nu voor Florence, 'n brok zonnig land, waar tusschen hoog geboomte, over wei, in boschjes, op duin en strand, zoo'n gloed-vleugelige wereld van wondere beestjes leeft, waar ze slapen, nesten bouwen, zingen, vliegen, jubelen, vechten, avonturieren en paren, buiten onzen blik dikwijls, geheel op-zichzelve, of in familiegroepen; stel je voor zoo'n brok zonnig land zeg ik, doorschitterd van dat lieve leven, brengt je dat al niet in verrukking als je 'r zoo simpeltjes maar aan denkt?

Zie, vlak boven je hoofd, 'n boerenschuur, krioelt 't van

tjilpend rumoer. Zie, hoog in de boomen daar, en 'n eind verder. Zie, nu in die richting, overal, overal fluit en tjuikt 't om je heen. En ze vonken, de gouden, blauwe, roode en zilveren veertjes, borstjes en vleugeltjes.

O Florence, voel je de verrukking zoo'n vogelwereld in al 'r diepste eigenheid te bestudeeren?

Nooit nog is 'r 'n waarlijk groot epos van het dierleven geschreven. Met 't epos bedoel ik, zijn tragedie en komedie, gevoeld door een groot kunstenaar, gebeeld in den levenden stijl van een groote uiting en ziening, waar Brehm niets van heeft.

Is het niet verrukkelijk karakterteekenaar, fijn psycholoog te zijn van al die duizenden vogelensoorten, ieder hunner te teekenen naar aard en wezen, plastisch hun familieleven te beelden in levende tafreelen; hun tochten, hun gevechten? Hun angsten bij roof en aanval, bescherming van kinderen, zóó groot en zuiver te beelden, als gold het een menschengroep? En hun liefdeleven, hun min en zang? Want heel hun bedrijf is van een idyllische natuurpracht, al komen er doorheen toestanden van rauwe, felle realiteit en wrok, wreedheid en vraatzucht.

Stel je voor, lieve, 'n zongouden lentedag, 't eerste groen in z'n lichtwondre glanzen. Hoor er omheen de vogelen 't leven wekken. Zie hun pracht, hun gloed, hun lijn. Stel je voor, dat je heel dat leven òm en hoog boven je, in al z'n zuivere natuurpoëzie, zou zien vergaan, zonder dat je 'r iets intiems van leert kennen?

Ja, je ziet de zwaluw in z'n wond'ren vlucht, z'n verbijsterend-schoon gezwenk en lijnzwier door de luchten trekken, die je stom van verbazing maakt. Je ziet 'm wegzeilen boven je hoofd. Je hoort nu en dan de leeuwerik wèl in 't veld, in zijn àl stijgender jubel uit 't diep-duizelende blauw, liedjes neersprenkelen. Ja, je ziet wel 't heele land dóór, de kwikstaartjes, in hun kanariegeel schemeren tusschen hoog getak. Je ziet wel de rietgors met z'n fijnen kleurpraal, den zanglijster, en 't vurige borstje vonken van den bloedvink. En je kent de spechten, den groen- en roodgevlekten, in hun diabolische

scherpte; en je kent den meerkol, die 't blauwe weerlicht meedraagt in z'n veeren.

Zeker, je hoort 't klare en verwonderde gefluit van den wielewaal, je hebt van verre dien kersedief lief, dien goudlijster, en je kent z'n schuwe aristokratie en hooghartige slanke pracht. Je kent wel vluchtigjes den koekoek, de prachtige pimpelmees, den spotvogel in z'n demonische ironie; je hebt wel de kraai, de musch, den nachtegaal, de merel en den kuifleeuwerik gezien; den klauwier en den klapekster, den hekserig-romantischen uil, de vinkjes en nog zoo veel meer, — maar je weet niets, niets van hun karakteristiekst leven, hun tragiek en strijd, hun humor en liefde. Ze vliegen je voorbij in kleurengloed of in lijnzwier, en ze zijn wèg, weg uit je gedachten en voelen.

En dat is juist bij mij nooit zoo geweest.

Als kind heb ik al met de grootste ontroering in „Artis" te Amsterdam, rondgeloopen onder de dieren, en nu als man, Florence, onderga ik daar nòg de heerlijkste droomen van verre streken.

Elk dier heeft er voor mij den geur van z'n vreemd land.

Eén dag in den grooten dierentuin en ik leef in 'n wonderwereld.

Als je dáár de vogelengalerijen doorgaat, zie je pas de verbijsterende, bedwelmende pracht van de verre paradijs-wouden en oer-bosschen.

Want brengen de Australische vinken, de fluweelen spreeuwen, de kolebrietjes en zoo honderd soorten meer, geen wonderen van licht en kleur mee in hun veeren, en in hun oogen vooral? Nooit heb ik goddelijker oog-kleuren gezien dan onder de vreemde vogels. Maar daarover zou ik je 'n groot verhaal kunnen doen.

Voor nu alleen zie je, hoe gelukkig mij de boekjes van Heymans en Thysse aan 't peinzen en fantaseeren hebben gebracht.

Soms waren er oogenblikken dat ik hen van egoïsme, geestelijkgenots-egoïsme beschuldigde.

Want, is het nù een tijd om zoo uren en uren te wachten op den zang van 'n avondfluitertje, of dagen aan één te bespieden 't nest, de beweging, 't leven van zekere zangertjes, van wie nog niet veel geweten wordt ?

Ik heb mezelf daar niet veel op geantwoord.

Deze moderne menschen voelen zich verzinken in den vrede en 't geluk van de natuurstudie. Ze doorleven haar rijke schoonheid als kunstenaars met 'n diep-innige getroffenheid, zien met een fijn oog het teederste licht en de vlammendste kleurenpracht.

Ze zien de luchten, de velden, de wegen, de bosschen, ze bestudeeren de vogels, de vlinders, insekten en bloemen, en in hun heerlijke studie staan ze buiten den vreeselijken strijd van 't maatschappelijk leven.

Er is een groote zielerust voor noodig, zoo 't gewoel der strijdende massa te negeeren, om zóó ook op te gaan in de zaligheid van natuurstudie, zoo uitsluitend dat wereldje van vogels en insekten stap voor stap te volgen. Maar óók een egöistische onbewogenheid !

Toch, wie weet ! Wie weet, hoe geschokt zij worden, deze menschen, door ellende en dierlijk gezwoeg van nederigen en armen, maar dat zij, in hun overheerschende blijmoedige innigheid en levenslust, zich niet geschikt voelen den strijd voor de vrijheid der zwoegers mee te vechten. Wie weet, of ze niet meenen, zóó 't maatschappelijk leven even nuttig te zijn. Maar ik, ik heb dezen twee schrijvers in de uren van diepste eenzaamheid en verlangen, om hun eenvoud en innigheid, hun rustige vèrhaal-gezelligheid veel prachtige dagen te danken.

IV.

Toch, Florence, bleef mijn enorme zwakte.

De dag, dat jij bij me geweest was, kon niet voor mijn oogen wèg.

Wat stom en stil mij daarna alles scheen, kind ?

Je schrikte van mijn vervallen gezicht, van m'n stumperig strompelen, van mijn staren en mijn zwijgen.

Maar je weet ook niet lieve, wàt er in me omging, toen ik je aan mijn bed zag.

Je streelde me 't haar, je keek me in de oogen met zoo'n heerlijk, stil gevraag naar 't diepste van mijn mijmer. O, 't goud van je haar glansde zoo fijn, en in je heele verschijning leek alles zóó als 't was vóór mijn ziekte. Ik zag je fijne knieën, even onder den vouw van je rok. En je handen, die blanke wondre handen!

En niets rook ik aan je van die satanisch-lokkende stad.

't Leek me, of je van 't boereland kwam, zoo frisch en geurig.

Maar wat sprak je weinig. En wat keek je, keek je goddelijk, en wat zoenden je oogen mij; en wat hijgde je borst. Je zàt, met 't vaste verlangen, nu nooit, nooit meer van me weg te gaan.

Toen kwam mijn dokter.

Ik had je nooit veel van hem gezegd, en ook weinig van mijn ziekteproces.

Ik kòn, kòn toen niet spreken. Alles lag verstomd in me.

O! dat goud van je haar! Ik had 't willen omparelen met kussen.

En ik bleef stom zitten, staarde maar diep in je oogen met hun violetten weerglans, en ik streelde je heel zacht terug.

Ook dat stille samenzijn stond mijn dokter niet aan.

Toen hij zei, dat je nog maar 'n half uur bij me mocht blijven, had ik hem kunnen slaan, van mijn bed wegtrappen.

Hij vermoedde iets daarvan. Ik zag hem in de doffe, moeë oogen, terwijl hij m'n pols voelde en tusschen ons in stond.

Toen stortte zich een groote weemoed in me uit.

Die innige, prachtige vriend, hoe sterk, lief en goed had hij over me gewaakt.

Ik voelde me woest-ondankbaar. Had ik hem nù willen slaan?

Maar hij nam mij joù weg!

Zoolang jij bij me zat, kwam er geen enkele benauwing. Alles bleef weg.. Pijn in den rug, in den nek.... 't vreeselijk ge-

splinter van de ingepriemde stokken. Had ik pijn? Had ik 'n rug toen?

O! ik voelde wel, dat ik, doodsbleek van ontroering, je zat te bestaren. Ik wou je betasten, of je niet heelemaal vervreemd van mij was. Ik wou je stem hooren, of ze zoo wondermooi nog klonk als vóór m'n ziekte. Ik wou je zien staan, zien loopen, liggen. Ik wou weten precies en dadelijk, wàt er in je omging, toen je me zoo zag, vermagerd, grauw, stumperig en zwak, 'n bespotting van mijn eigen heroïsch levensgevoel.

Ik wou weten, of ik lichamelijk niet vervreemd en onaangenaam voor je geworden was, want al zei je wonder-vleiende blik niets, er kòn zooveel stille ontsteltenis in je leven. M'n zwart haar was nog langer gegroeid, en ik wist dat m'n donkere oogen, doodziek en diep in m'n gezicht holden.

O! ik peilde, tastte naar je gevoel, je aandoening, je diepste gedachten.

Maar ik zag niets van aversie in je wonder-vochtige oogen gebeuren. Ik zag er alleen weer 't goudgedroom inwonen. Ik zag je me toe-streelen met je kijk, en je ovaal, dat sublieme gezichtsovaal, fijn van schaduw overgleden.

Zoo, drie stomme, heerlijke uren, zaten we bijéén. En nòg stiller, met schrik in de oogen, gingen we van elkaar af.

Even was er stom geween, vochtigde 't violet geglans, en door je stillen mond ging een trilling van ontroering.

Toen je weg was, stond mijn dokter weer voor me.

Wat zag hij er klein, gebogen rabbijnachtig-vroom uit.

Hij liet me ongestoord staren en zacht schreien.

's Middags kwam hij terug, hielp hij me in m'n strompel naar 't bed, en ik zei hem, dat ik heelemaal geen knelling en verstikkingen gevoeld had zoolang jij bij me geweest was.

Dat leek hem juist ongerust te maken.

— Je hadt wèl pijn moeten voelen, zooals nù; was veel normaler geweest. Ik weet nu, dat Florence in langen tijd niet meer bij je màg komen. Ik zeg 't je maar inéén.

— Je zoudt te veel achter uitgaan. — Ik duizelde om die woorden.

Maar ik wist nu, dat je in Amsterdam bleef vooreerst, en dus alles zou hooren van mijn toestand.

'n Week lang bleef ik dood voor alle andere dingen om mij heen.

Ik voelde me veel akeliger nog, zóó uitgeput, alsof ik doodbloedde.

O! hij had wel gelijk, dokter.

V.

't Was 'n mooie Maartdag. Dokter had goed gevonden, dat ik voor 't eerst eens probeerde tien minuten op straat te gaan.

Mijn broer was over bij Zus, en heel even zag ik 't ventje, die mij met m'n baard bijna niet meer herkende.

Met m'n broer en een vriend zou ik 't willen wagen;

Op straat? Na zes maanden liggen?

Ik voelde me weer verlamd van ontroering. Vooral nu ik dan niet dadelijk mijn bed meer zou zien, zièn met mijn oogen.

Ik strompelde, aan allen kant geholpen, de trap af, en tien minuten lang liep ik, stap-stap, doodelijk langzaam, gearmd met vriend en broer, door de zonnig-zil'vrige Maartsfeer.

Maar ik kon bijna niet ademen, zoo zwaar werkte de lucht op me in.

Ik dacht te stikken van benauwing. De opstijgingen naar 't hoofd deden me waggelen. De heele straat vergolfde z'n huizen en menschen op me àf.

M'n knieën knikten, noodzweet verklefte mijn gezicht. Ik hunkerde weer naar de kamer en mijn bed. Als ik zóó moest loopen, wenschte ik me liever dadelijk dood.

Ik was zoo verlamd, dat ik, weer geheel machteloos, naar boven gedragen moest worden.

Twee dagen, na m'n straattochtje kon ik nog niet staan, of ik zakte onmiddellijk inéén.

Lieve, wat dat weer 'n immense smart bracht!

Sterker voelde ik 't. Ik zou nooit meer genezen, nooit mijn krachten terug krijgen.

't Gezicht van mijn dokter betrok al meer en meer, bij alles wat hij van me zag.

Koude wasschingen, inwikkelingen, rust, stille, afzondering, niets scheen te helpen. Zoo traag en langzaam had hij nooit iemand zien herstellen.

Op 'n middag nam hij zich plots voor, alleen met me op straat te gaan.

Ik sidderde, denkende aan mijn eerste instorting, en 't vreeselijk gevoel zoo ver van mijn bed te zijn.

Maar hij drong aan, en ik wilde zelf óók zoo graag.

En 't was gòed gedacht.!

Géén tien minuten, maar 'n half uur lang bleef ik met 'm weg. Ik voelde wel de zwakte-uitputting in schouders, rug en beenen afgrijselijk, maar van binnen was ik rustig en gelukkig. Wèl vond ik 't meewarige kijken van omstanders en kennissen naar den strompelenden Koorengel ellendig, maar ik verzette mij er tegen en bleef me, naast m'n dokter loopend, kalm voelen.

Ik voelde weer iets van de bijna altijd-glanzende blijdschap van vóór m'n ziekte in me opgroeien. In dien tijd was ik in doorloopenden aandoeningstoestand van stille, ingehouden vreugde, hoe ik 't ook stormen zag om mij heen.

Was ik vermoeid, beleedigd, gegriefd; was ik zelf driftig, onhandelbaar en hatelijk, in het allerdiepste van mijn ziel leefde een prachtig en ongeschonden ontroeringsgeluk.

Dàt voelde ik weer even terug, onder den wandel. Het was de zachte zielemuziek, even weenend, 't was vredesgevoel, heel broos, maar 't werkte toch door de benauwingen heen.

Dat sereene gevoel, heel éven, gaf me weer rust.

De benauwingen verminderden wat, alleen de zwakte-ellende, gewichtendruk en 't binnen-in-gesplinter van stokken bleven.

De Maartochtenden zonnigden soms prachtig, inschijnend m'n kamer en vóór m'n achtervenster.

O! dat ademhalen bij 't open raam, die frissche, zuivere luchtstroom, zelfs in zoo'n vunzige bakkeeten-omgeving.

En hoe anders hoorde ik toen weer de stadsgeruchten gonzen en grommen door het open raam.

In den ochtend zat ik altijd achter.

Florence, kun je je voorstellen, hoe heerlijk mij dat duivenleventje op 't zinken plat bezig hield?

Ik verlangde er èlken morgen opnieuw naar.

Ik vond dat blanke idylletje van natuurleven smetteloos-mooi tusschen dien goren tuinenrommel, kisten, vischbakstank, vuile schuttingen en grijnzerige burgermanswoningen.

Wat koerden en kropten ze fier en wit in de zon.

Wat 'n hoffelijke, hartstochtelijke verliefdheid in die doffers en wat 'n preutsch-hooghartige, deftige nuffigheid en fijne koelheid in de geserreerde wijfjes.

Heb je ze wel eens goed bekeken, Florence, in hun innige nekbeweginkjes. En de nekjes zèlf omglansd met violet-groene veerkransjes en rood-blauwe en paarsgloeiende kraagjes?

O! die verliefde doffertjes, hoe wiegen en minnekozen ze, kopje-in, kopje-uit, trekkebekkend en schertsend. Wat vurig robijnrood vonken de lustige oogjes en hoe dartel en naiëf koeren de kropjes, hoe innig waggelen ze de trotsche en uitwijkende wijfjes achterna.

Er zit gracelijke humor in hun argelooze deklamaties. Vooral als plots 'n jaloersche, mooier-kraagglanzender doffer, tusschen een koel-negeerend, minachtend-kijkend nufje, en 'n 't haar lastig makend, hartstochtelijk ander-mannetje invliegt, met 'n prachtigen klepper van zijn blank-zilveren vleugels, op zijn beurt 't fiere wijfje tracht te betooveren —, door z'n van liefde gezwollen krop, tortelgesmeek en getrippel, — vooral dàn is er in de verbluffing van den achterblijver en in 't bijdraaien van 't nufje, humor van bizondere diepte.

Er gebeurde altijd wat nieuws in dat vlieg-wereldje.

Als de zon over ze heenglansde, blankten ze prachtig òp, de duifjes, tusschen de donkere omheiningen en gore kistenstapels.

Hun gevlieg in pracht-cierlijke kringen door de lucht, plots hun zwenking naar 't liefdes-plat was me altijd een nieuwe verrassing.

En de kolonie witte vogels was zoo groot! 't Gekir, gekus, getrekkebek, zoo druk, en er waren zulke guitige, peinzende en filosofische karakters onder.

Soms zag ik vier, vijf mannetjes op 'n rijtje, tusschen de liefdesverrukkingen der anderen in, meewarig zitten neerkijken op hun hartstochtelijke broeders, of inéén starend als asketen, den blik stroef en onbewegelijk afgewend, 't kropje voornaam opgetrokken, en in alles, onaantastbaar-wijs en ongepassionneerd.

Je ziet Florence, hoe dat duivenleventje me de lentenatuur, in z'n drang naar rijping liet voelen, en al meer zong 't in m'n ziel, soms droef als 't smeekend gekoer van 'n afgewezen tortelminnaar. Maar toch was 't niet 'n triest geneurie.

Wat 'n vreemd roepen dat koeren toch voor mij was!

Het klonk me soms heel geheimzinnig, zacht en ver, en zoo teer, zoo teer!

Soms heel innig, doorstreeld van een zoete zinnelijkheid, maar toch altijd fijn en broos.

Eindelijk kwam de tijd, dat ik vooral 's morgens meer op straat kon loopen, met zus, of 'n vriend. De verpleegster was afgedankt, waarmee ik opgelucht werd. Haar hulp had ik 's nachts toch niet meer noodig.

Ik sliep achter, Zus vóór. Ze kon me hooren wanneer ik 't àl te benauwd kreeg.

Drie, viermaal 's nachts, gaf ze mij water, droogde 't noodzweet van m'n hoofd, en bracht wat uiterlijke kalmte aan.

M'n droomwereld bleef èven ontzettend elken nacht z'n monsterlijke schoonheden of helsche gedrochten met woeste dramaturgie voor me vertafreelen.

Dat hield nooit, zelfs geen uur op.

Toch sprak ik er met niemand meer over, omdat ik, zooals ik je verteld heb, z'n nawerking met 'n allesverpletterenden wil woù negeeren.

Eindelijk voelde ik, dat ik toch iets, hoe tartend-langzaam óók, vooruitging.

Wanneer mijn dokter nu soms twee of drie dagen achtereen niet kwam, had ik ook niet zooveel angst meer als vroeger.

Ik strompelde nu 'n beetje alleen door de kamer als 'n scharrelend oud-mannetje, blind en rheumatiekig, van bij de honderd. 't Vreeselijkste gevoel was altijd nog die gewichtendruk, de knellingen, duizelingen en de rug-martelende zwakte.

Na eenige dagen weggebleven te zijn, kwam mijn dokter weer. Hoe schrok ik hevig, toen ik zijn gezicht zag! Al de fijne geestigheid was uit zijn rabbi-hoofd weg. Z'n oogen doften achter z'n bril als van 'n absinth-dronkaard. Er zat een ziekelijke, akelige vermagering in z'n jukken, en z'n houding leek zoo apathisch, dat ik er van rilde.

Was dat mijn dokter, die, voor 'n half jaar terug, zoo opgewekt in m'n duistere alkoof verscheen, me zoo energiek en levenslustig toegesproken had?

Ik zag hem naar me toestappen, traag, ellendig, ingebukt, heelemaal weg in de starre onverschilligheid van verbitterde melancholie.

Loom vroeg hij, hoe 't me die dagen gegaan was.

Hij sprak mechanisch. Ik voelde, dat hij 't antwoord niet eens hooren zou.

Ik voelde 'n stoot, alsof ik weer terugviel in mijn allereerste ziekte-ellende.

Maar gauwer dan ik dacht, kwam er weer kalmte in me terug, vroeg ik wat hem scheelde.

Toen Florence volgde er 'n vreeselijke bekentenis.

Hij vertelde me van zijn aftobbende en schrik'lijke worstelingen, om 's nachts van zijn geestelijk leven los te komen en te slapen.

Hij liet me zien, dat hij, op 'n ander plan van psychisch leven, precies onderging, waar ook ik over geklaagd had. Hij wist, dat ik al m'n menschen, karakters, in 'n dramatische groepeering tot laat in den nacht vóór me had leven, in alle bizon-

derheden. 't Zelfde verschijnsel had hij met z'n patiënten, hun toestanden, z'n eigen ziektegevoel en z'n afmatting. Hij deed me 'n verstommend droef verhaal van zelf-morfineering, al heviger, om maar te slapen, te slapen, die gloei-oogen, dicht te krijgen, dat brandende, verterende gevoel op de oogen, in de hersens te verliezen dat hevig gemartel van den werkenden geest, de gedachtewoelingen te verslappen in koortsigen sluimer desnoods.

Er lag een nerveuze, trillende zwaarte op z'n oogleden, en 'n sluier beefde voor z'n blik. 't Versufte en verdofte z'n heelen kop. 't Gebeurde, dat hij in de vijf nachten bij één, slechts drie uur onrustig en ellendig geslapen had.

En zoo graag wou hij z'n vrouwtje en z'n kind 'n innig, rustig huiselijk leven geven. Maar z'n scherts in hem stierf, z'n moed bleekte, z'n lust verschrompelde. Hij voelde zich woest, verbitterd en doortergd van een wrokkige prikkelbaarheid.

Hij zag de werkelijkheid niet als ik, door 't fijn-kleurende prisma van gloeiend Verbeelden, met de zachte lichtomvloeiingen van gebroken gloed, hij zag nuchter, scherp, diagnostisch en pessimistisch. Z'n karakter was omgeslagen. Hij werd vinnig, stekelig, en lastig.

Er zijn menschen, die niet alleen hun rechterhand doen weten wat hun linker verricht, maar die ook hun humanisme *boeken* !

Tot die schepsels leek hij te behooren in die verbitteringsuren.

Hij lachte soms in ééns, scherp-hoog, en schril, met kraaierigen naklank als 'n hen in nood. Dat lachgeluid deed me huiveren. 't Scherpte en rasperde, alsof 't uit 'n te nauw keelgat, roodgerauwd van schorheid, opgestoten werd.

Daarbij was z'n individualistische natuur allersmartelijkst reageerend op z'n toestand. Voor gemeenschapsleven had hij zoo goed als geen gevoel meer.

Hij wou gezond zijn, studeeren, werken, waarnemen, vóór en in z'n gezin leven.

Al veel sterker dan vóór onze ontmoeting voelde hij voor

den socialistischen strijd, maar meer toch met z'n verstand, z'n diagnostische sociologie, dan met z'n hart.

Ik had hem al eens heel sterk om z'n afzondering onderhanden genomen, hem duidelijk gemaakt, dat in dezen grooten, van geweldig strijdgerucht doorgalmden tijd, *afzondering zwakte*, in plaats van kracht beteekent, maar nù, in die droefnis wou ik geen woord van verwijt mengen.

Ik was zelf ook te zeer verslagen over zooveel psychisch leed.

— 't Zestiende kind, van 'n zwakke moeder en vader, met 'n tuberkuleuzen pols, waar deugt zoo'n schepsel voor, — was vroeger altijd z'n ironisch praatje geweest.

Nù zei hij daar niets van, maar eerst toen geloofde ik hem volkomen.

Florence, na 't sombre verhaal van zijn vernieling, barstten en schreïden weeën in me op. Ik wou hem toen, in al mijn eigen ellende en zwakte-gevoel moed inspreken.

Ik voelde, voelde diep, dat vandaag de dòkter bij *z'n patiënt* kwam om wat innerlijke hulp.

Er gebeurde iets heel vreemds.

Ik, die mij zelf nog heel dicht bij den dood kon rekenen, sprak hem met ontroering en innigheid, toch sterk en zuiver, moed in; aan den man, die mij zelf weer 'n end 't leven ingetrokken had.

Ik sprak, sprak, achtereen wel 'n uur.

Ik zei, dat hij heel verkeerd deed door zoo melancholiek te zijn, dat juist nù hij z'n prachtige opgewektheid en schertsenden humor van vroeger losliet, zijn toestand moest verergeren al begreep ik zelf heel goed, dat 't verliezen van die innerlijke levenskracht oorzakelijk voortvloeide uit z'n ongesteldheid. Maar ik doordrong hem, met 'n vurig, diep en suggestief geloof aan herstel, van geluk en liefde-om-'m-heen. Ik wou me heelemaal geven, geven voor hem, dien troosteloozen, innigen vriend. Wat er ook gebeurde met-mezelf, als ik hèm maar weer zag opleven.

Geen oogenblik mocht ik denken aan eigen vernieling en instorting.

Hij zelf erkende, dat ik er vreeselijker aan toe was, dan hij.

In die uren juist hoorde ik, hoe èrg 't nog met mij gesteld stond. Maar 't deed me niets. Ik maakte gebruik van Zus' afwezigheid om hèm alles te zeggen, wat ik op 't hart had. Ik wist, dat ik 'n boel zei, waarin ik hem niet kòn raken, omdat hij zich niet liet besuggereeren, en in z'n diepste gedachten voor-zich zelf niet geloofde aan herstel.

En 't gelukte me, lieve, 't gelukte me, z'n verdofte oogen weer te laten lichten.

Ik gaf me, gaf me heelemaal. Ik voelde 't als 'n heerlijke teruggave van al de dingen, die hij voor mij gedaan had. Ik wou 'm zien opleven, want de onttakeling van zijn geest was van hevige tragiek. Hij luisterde gretig, z'n zwijgen was geen wrok meer.

Toen ik uitgesproken had en niet meer kòn, stortte ik buiten adem achterover.

Ik hoorde hem vloeken van ontsteltenis, dat hij me zóó had laten gaan, en toch was er geen opwinding, alleen uitputting.

Door zus, die inkwam toen ik al 'n paar minuten uitgesproken had, werd ik met behulp van hem, in bed gedragen, waar ik den ganschen dag, stom, voor dood, in één felle benauwing bleef liggen.

Eerst twee dagen er na spartelde ik wat bij. Maar de rugzwakte en 't gebroken ribbengevoel was veel, heel veel verergerd met hevige hoofdpijnen.

's Middags kwam hij aanzetten.

Hij had twee nachten achtereen vrij goed geslapen en voelde zich weer monter. Z'n oogen keken klaar en guitig en z'n stem was doortrild van zachte opgewektheid.

Ik schreide stil van genoegen.

We keken elkaar aan. Hij wou zich verwijten doen over z'n egoïsme, dat hij me zoo had laten doorspreken, maar ik wees 'm heel streng, dat ie afbreken zou.

We spraken zacht over enkele dingen, m'n pols in z'n hand.

Ik zat, doorvlijmd van lendepijn, en ik snakte weer naar m'n bed.

Nu was 't weer de dokter, die den patiënt hielp, menschelijk en oprecht.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Eindelijk, Florence, tegen midden April, was besloten, dat ik weer naar huis, 't woninkje van Zus buiten, vervoerd kon worden.

De stad werd me te druk, te benauwd, en voor eerste strompelwandelingen te eng. Ik verlangde hevig, hevig naar 't buitengroen, 't kleine tuintje voor en achter ons huisje, naar de plantjes, die ik 't najaar nog zelf gezaaid had, en al die kleurige bloemwonderen, die ik nog zaaien kòn, als ik maar wat sterker werd.

't Afscheid van mijn vrienden maakte ik zoo kort mogelijk, Dat van mijn dokter was kort maar van allergrootste, stille ontroering. Ik drukte hem wel tienmaal de hand en hij mij. Ik kòn niet van 'm af. Er doorhuiverde me ineens 'n gevoel, dat ik 'm nooit weer zou zien en spreken. Ik keek 'm aan diep in z'n prachtoogen.

Hij hield zich goed en ik ook. Maar binnen in ons weende en klaagde het.

Om nuchter te schijnen, gaf hij me nog enkele raadgevingen maar vooral drong hij er bij Zus op aan, me niet langer per dag, en dan zeer verdeeld nog te laten loopen dan 'n paar uur.

— Als de heele boel om je huisje groen is, sta ik voor je! Z'n slotwoorden. — O, ik stik in ontroering, Florence, ik kan niet meer.

Het staat overal in groen hier, maar hij is er niet geweest.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

II.

Ik vond Zus wonderlijk mooi en zoo hoogelijk rustig in haar terugkeer naar huis. Geen overhaasting in haar gebaren, zoo'n stille vreugde toch op d'r gezicht, en haar moeder-meisjeslijf wiegde zoo rank. Ik wou weten, wat erin haar omging, nu ze haar zoontje en man weer ging zien, voor goed.

Je weet, dat ik gelammenteer verafschuw, maar toen ik d'r toch zag zitten, naast me in 't rijtuig, mij overal ondersteunende met kussens in lendenen en nek, en voor mij haar groote ontroering verbergende; toen ik telkens haar slank lijf over me heengebogen voelde, me verzorgend en innig toesprekend, moest ik toch schreien van zooveel echte, offerende liefde, zooveel zuivere, in onbewustheid gevende, menschelijkheid.

Onze ontvangst in 't landhuisje was prachtig.

Broer had de vertrekjes geguirlandeerd met groen overal en kleurige bloemen, vooral witte, sneeuwwitte bloemen waar ik dol mee ben.

Ze stonden er door elkaar, uit kweekkassen en wild uit de natuur.

Tulpen vooral, en scilla's met hun droomrig blauw, en overal nog de zoete geur van hyacinthen door de kamers. En mijn tuinprimula's, mijn eigen heerlijke bloempjes, slank gestengeld en rank in hun wondere roodachtigheid.

't Was bloemig, overal inschijnend zonnegoud, en alle deuren open. En 't zoontje met z'n blonde haarpracht tusschen 't groen. Hij stormde op me aan, op mij, z'n moeder, van z'n moeder weer naar David. En broer's stomme ontroering!

Bij z'n moeder eindelijk toefde ie 't langst. Hij onderzocht 'r als 't ware, en met iets strengs in z'n stem vroeg hij:

— Moe, blijft u, of gaat u weer heen?

Wat 'n wijze, zachte onstuimigheid was er in 't koesteren van haar kind, niets sentimenteels en ieder woordje doortrild toch van een heerlijke moeder-teederheid, woordjes en liefdeklankjes, die alleen, op zulke momenten, 'n moeder vinden kan.

Hij heropende weer dadelijk z'n paradijslijke fantasie met

de gouden bekoring van z'n reine naïviteit overglansd.

Maar ik moest gauw naar bed, doodop van de kleine reis, de schokken en de emoties.

III.

De eerste dagen was mij de landstilte vreemd.

Maar langzamerhand doorsuisde mij 't stilte-geruisch, voelde ik weer de verrukking van het land-prachtige, immense, zooals ik die vóór m'n ziekte van d'akkers en de weiden altijd ondergaan had, over mij komen.

Ik lag aan 't raam, boven-vóór. Ik hoorde weer 't innige klompgeklos van wat voorbijhortende kinderkes, meisjesstemmetjes. Ik hoorde gerucht van karren, telkens overslopen door landstilte, heel lang.

Van ver, op d'akkers, zag ik werkers in rood en blauw gekiel. Ik hoorde, achter stekjes en rijzen, vogelengètjilp en menschengezang.

O! hoe ontroerde mij 't landgerucht, meer nog dan de stem van de stad.

Ik zag 't geflits en getril van zonnigheid op de bladren van heel jonge beuken; ik zag teer groen en ik rook de heerlijke aarde. Ik zag luchten, breed en heel diep, ik snuffelde òp geuren van bloemen, gras en ploeg-grond. Ik zag wolkenbouwselen en schaduwwieken over d'akkers.

Ik proefde de lentedampen, den dauw, en ik voelde door me heen zaligen, 't groote gevoel van landstilte en innigheid. Mijn ooren suisden en ziedden van 't stille, mijn oogen vielen halfdicht. Al 't koortsige vloeide uit me, niets in me latend dan harmonie, rust van groot leven.

Die rust voelde ik al de eerste dagen in me opstaan, die rust en 't geluk, te zien en te zingen.

Nu was ik weer dicht bij m'n viool ook.

Het zou nog heel lang duren, eer ik me dat innig instrumentje kon geven. Maar 't zou nù komen, komen dat voelde ik wel.

Ik kon herstellen; ik proefde, rook 't, overal om me heen. Ik zou me als herboren voelen.

Mijn dokter had 't dikwijls gezegd, àls je herstelt, zul je van de dingen om je heen genieten, veel rustiger en breeder dan vroeger nog. Je weet nu wat vreeselijk gemartel 't ziekbed is, je zult zorgen, de harmonie in je te bewaren.

En ik voelde iederen dag dieper, dat er met mij 'n wonder gebeurde.

Mijn zwaktegevoel bleef, ook de hevige rugpijn, maar mijn verstikkingen verminderden en de angst voor de eenzaamheid.

Ik herademde. Ik voelde me nieuw-geboren in de landelijke pracht.

De dokter van 't dorp bezocht me, keek heel bezorgd m'n toestand aan, maar ik strompelde door op den arm van Zus of met m'n broer; liet hem wat geleerd-bezorgds vermummelen.

Stil hield ik in me verborgen het genot en de groote aandoeningen. En al vertelde mij de dokter nu, dat ik den polsslag van 'n klein meisje, dat ik soms zelfs in 't geheel geen pols had, 't deerde me niet meer.

Ik zegende 't uur, dat ik van de stad hier naar 't land in de zonnige kluis getrokken was. Ik bestrompelde weer de gouden weggetjes, ik zag weer de stille weitjes, tegen den avond met peinzende paardjes, 't gestruik en de hagen omfloerst, en ik leefde weer met jou, Florence, met jou in verrukking en stilte.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Zèlf lezen kon ik nog niet, maar wel boeken inkijken met plaatwerk.

Van mijn eigen arbeid huiverde ik. Hoe dichter ik erbij kwam, hoe banger ik werd. Wel had ik goddelijk geluksgevoel, dat mijn werk daar rustig naast me lag, maar de enkele gedachte, dat ik verder zou moèten gaan, maakte me zoo hevig benauwd, dat ik bijna stikte van aandoening. Ik wist, dat ik zou inzinken, me de kracht ontbrak. Dàt bewustzijn deed me beven.

Ik keek nu naar Gothieken, naar Memling, naar Diaz, Velasquez, Phidias, naar mooie en leelijke reproducties.

Vooral de Christelijke kunst, de Gothieken, 't werk van de Van Eycks, Rogier, Holbein, Van der Weyden, Geertgen.

O, Florence, ik voel hun gebreken. Ik voel, dat lang niet alles, wat hier gegeven wordt, de onsmetbare, zuivere, religieuze emotie is, die zij suggereeren. Ik zie naast de grootste fijnheid van beiteling en boetseering, gloeiend koleriet en diepte van kleur, onbeholpenheid en plompte. Ik zie naast de heerlijkste gracie, vroom als 't kleed van de moeder Gods, stugheid en naïviteit vooral in de Gothieken, gekunstelde en bigotte passie. Maar ze geven me ook de allerdiepste en zeer zuivere ontroeringen van schoonheid.

Er is diep-vrome menschelijkheid in die extase, droomrige fijnheid in die verbijstering, vurige en levensheete overgave van geloofsidealisme in die lijnteederheid.

Er is nooit inniger gevoelstrilling van meedoogen en devote bewogenheid gegaan dan door 'n wezen van Rogier of Memling met hun godsgracelijke bid-handjes. Is daarin, in die handjes, niet 't teederste en diepste sentiment gegeven van verrukking en aanbidding ?

Lieve, lieve, begrijp toch, dat ik ril van 't modieus-besputteren der primitieven.

Maar buiten menschelijke wavelarij en modieus bewonderingsgedoe òver hun werk, is er naiever en roerender groepeering van mensch en landschap denkbaar dan de primitieven verbeelden! Ik ken geen werk, waarin de teedere lenigheid van de vrouw, de draperie en 't kleedgeplooi zoo rein-van-heilige gracie uitkomt, als bij hen. Ze hebben de nonnetjes-pathetiek tot 'n glorie van vroomst leven geheven.

Bij Rogier is lijn meer dan 'n lijn van menschelijke schoonheid. Zijn lijn en handgebaar is zèlf levensmysterie. Ik ken geen roerender en dieper realiteit dan de vrome gezichtsovaaltjes van hun maagden.

't Kopje, de oortjes, de oogen, 't neusje, 't mondje, ze zijn geboetseerd met 'n teederheid en 'n verrukking, zoo heilig en zoo stil en schroomvol in de aandoening van 't Gods-menschelijke. De boetseerende handen, die zóó menschen schiepen, hebben getrild van zaligsten schroom en sublieme ontroering vóór ze schiepen.

Dàt gevoel, dat mystiek godsgevoel is wèg in onzen tijd. Die het probeert nà te doen, is vooruit al verminkt.

Waar worden nog gehoord, zingende engelenkoren met harp en fluit en cythers?

Wie was er ooit onder de menschelijke kunstenaars, die verhevener vroomheid in de lijn kòn suggereeren, als er heiligt op hun Madonnagezichten met geloken oogen.

Het is met de teederste en van allerdiepste ontroering doorbeefde vingertoppen geboetseerd, trek voor trek, lijn voor lijn. Hier is gepenseeld soms met de volmaaktste techniek, toch doòrglansd van de mystiek eener kloosterziel. Hun madonna's hebben de ingehuiverde heiligheid van 't goddelijke zelve, en 't kindeke beweegt zich in een schoonheid niet van deze aarde.

Dat kan allèen de hoogste en onbesmette geloofsverrukking van de middeleeuwsche mystiek en 'n doòrvoering der sterkst visioenaire bewogenheid, vurig en toch getemperd in de droeve glorie van 't kruis.

Er is 'n albaste blankheid en licht in die menschen, en de kerkwierook, om het benevelde kunstenaarsbrein verwolkend, is er omschapen tot allegorie van aanbiddelijke geloofspracht.

Maar ik kan bijna nooit lezen, wat er om die reproducties heen geschreven staat.

Ik wil geen syllabe verklaring of toelichting.

Ik wil die werken in de diepste stilte van mijn eigen visioenaire verrukking en ontroering bezien. Ik haat meestal hevig, al wat er om uitgestald wordt aan kunsthistorische fraaiigheid, kennis en vergelijkende gevoels-statistieken.

Er is mij bijna àlles antipathiek in die cerebrale afgemetenheid en jaartallen-sentimenten. Het vertempert mij de zachte vroomheid van den nonnestap, ik hoor niet meer 't reëele leven in hun ziel versuizelen tot 'n visioenairen mijmer.

Ik haat ook daarom zoo 't gepraat over religieusiteit der primitieven wijl die religie in werkelijkheid met geen levensinnige schokken gevoeld wordt doòr die moderne kunsthistorici.

Ik vind 't duldeloos over de teed're bidhandjes te hooren spreken door menschen, die in 't leven bewijzen, elk echt en groot gevoel, hoog idealisme en teerheid te missen. Ik haat de bewonderaars van 't religieuze sentiment in die primitieven, wijl in hen meestal dat goddelijk sentiment voor het mystiek verhevene dood is, of liever nooit geleefd heeft, duidelijk te zien aan hun staan tegenover de getrapten en geslagenen, tegenover de ideaallooze maatschappij van nù. Ik haat ze ook, die bewonderaars der primitieve vroomheid, wijl hun aandoeningen meestal kunsttrukige opschroeverijen zijn of uitvloeisel van verziekt individualisme en in den grond allergrofst egoisme. En omdat ik lang niet alles echt en zuiver vind in de primitieven, is mij de bewonderings-extase der modernen verwelkt en immoreel.

Daarmee zal in verband staan, Florence, waarom ik zoo'n afschuw heb van de meeste kunstthistorici, dat zwaarwichtige,

cerebrale geleerdheidsmuseum van zielen-op-sterk-water. Ik voelde in hun zinnen allereerst 't muffe, boekig-kille en on-innige. Ik voel allereerst hun derde of vierde-rangs verstandelijk gedrein, de voosheid van hun kunstfilosofie.

Ze zijn duf, inferieur, koud, cerebraal, methodisch-stroef en akelig geleerd.

Ja, ja, ik weet wel kind, en ik doorvoel de groote belangrijkheid van 't bestudeeren dier tijdperken, van 't vergelijkingsstelsel, het speuren, nazoeken, tasten en deduktief konkludeeren. Maar als dat intellektualisme dan maar doorvlamd wordt van groote bewogenheid in aandoeningen. Als de teederheid en de verrukking, de liefde en de geloofsextase er maar echt en fel door heen slaan, als spontane, maar toch geweldige zielsuitingen.

Ik weet de deugd der methodiek, de hechte voortreffelijkheid van de tijdperken-studie en de psychologie, de hoogere der aesthetiek. O! er gloeit een heerlijk genot in de analyse, de vergelijking, 't volgen van groei en ontwikkeling van tijdperken en personen. Maar als die geestelijke arbeid dan ook gedaan wordt door een eerste-rangs-intellekt, door een geweldig deduktief verstand, muurvast en hevig-hecht objektief. Als er dan maar een allerfijnst speurder optreedt, die, — zoo hij mist de groote zelf-bewogenheid en de diepe ontroeringen, waarmee hij dadelijk ons de Schoonheid in 't wondere gezicht kan laten staren — beschikt over het prachtige, doordringende vernuft, met al z'n subtiele gradaties en fijne wendingen; daarmee gedachten bouwt van geesteszwier, en diepte toch.

Geen frasen-liverei met valsche kasuifelglanzen.

Geen gedachten-proza, bont als 'n voorbijrammelende reklamekar, waarin van ieder wat gestolen is aan kleur en licht.

Als er dan maar een filosofische schouwer uit spreekt die in één gloeiende verrukking leeft over z'n verstandelijken gang door de kunsttijdperken, en als hij maar bladzij na bladzij laat òpschitteren van fijne deduktiën, rag-intelligente gevolgtrekkingen en subtiele ideeën. Als hij mist de impulsieve logika

van de ziel, laat hij dan hameren met de marmeren logika van zijn verstand.

Als hij ons de tijdperken van kunst en de scheppers maar laat zien in het prismatisch kleurlicht van zijn grooten en diepen denk-geest, en in pracht-verrassende psychologie.

Dàn zijn ze te lezen, de kunsthistorici, als Bode en Taine b.v.

Maar de meesten missen de eenvoudigste bewogenheid, zijn pedant als pauwen, duldeloos-taai en voos als 'n burgerlijk-standsregister van bevallen vrouwen en overleden zuigelingen.

Ze hebben de lucht van 'n kerkhof bij zich. Maar vooral zijn ze behept met de manniake passie der verzamelaars.

Ze staan niet meer in schroom en angst en bevend ontzag tegenover de schoonheid, maar ze betasten die met stoffige vingers, zooals 'n antiquair-koopman de mooiste voorwerpen met heete oogen taxeert, prijzig bedingt, besjachert; zooals hij zoekt naar jaartal, kenmerken en uitwendige, ver van de innerlijke schoonheid verwijderde karakteristiek.

Zie kind... hier staart 'n groot voeler naar 'n groot kunstwerk.

Op z'n hand slankt 'n witte vogel, schitterend en blank,.... de ontroering!

Maar zie de bril-professoren staren naar de schoonheid. Zij kennen geen bewogenheid meer. Ze ondergaan niets dan de passie van den snuffelenden, schacherenden antiquair, manniakaal en muf, op 'n ander gebied van gewaarworden natuurlijk.

Ik heb natuuronderzoekers gekend en verzamelaars, die liever doòde dan lèvende vlinders bekeken.

Dat is teekenend! Dat is ook verschrikkelijk en afschuwelijk, om te huilen.

Wat is er goddelijker dan de levende cier van wèg-wiekende, in honinggeur bedwelmde meivlinders, dronken uitzeilend in 't zonlicht?

En toch, *die* natuurzoekers hadden liever 'n glazen zerk en 'n bekamferde doos, waar de gloed-dronkene kapelletjes opge-

prikt en geprepareerd deftig uitgevlerkt pronkten met hun verdofte kleurenpracht.

Voor mij zit er 'n kerkhof-misère in die geprepareerde fraaiigheid al begrijp ik 't nut voor wetenschappelijke studie er van.

Ik voel er 'n doode en verstroefde schoonheid in, pijnlijk en naar. Toch loeren de verzamelaars op de lèvende kapellen, om ze dóód te bewonderen ; zien ze veel liever onder de glazen zerk, dan in 'n bosch kleurgloeien tusschen het groen.

Maar zie 't zilverglanzende, 't goud en 't rood, 't blauw, van 'n levende en 'n doode kapel, en je zult m'n rilling voor zoo'n kerkhof begrijpen.

Er zit ontaarding en hatelijke, kleine passie in die verzamelings- en onderzoekingszucht.

Precies dat zelfde cerebraal-kille en hartstochtelijk kleine voel ik in de meeste kunsthistorici. Daarom is hun taal dood, muffen hun zinnen, voost hun inzicht.

Dat onderging ik bij 't zien van m'n primitieven-reprodukties.

Toch kon ik ook, schoon ik me herstellen voelde, diè niet al te lang bezien. Want ze ontroerden me zóó, dat ik me weer machteloos voelde worden, als bij 'n nieuwe instorting.

Ik had veel moeite om me weer uit die wereld van vrome verrukking en middeleeuwsch visioen op te werken. Toch ging 't gauwer uit me, dan ik dacht, wijl ik zelfs één keer, even, heel alleen 'n endje den weg opgeloopen was vóór ons huisje, dàt feitje me stomme verrassing gaf.

II.

Op 'n dag verraste mijn broer me.

Hij had me al zooveel hooren vragen naar 'n hond. Hij wist, dat ik 'r razend mee was. Plots bracht hij er een mee.

Vóór m'n bed stapte 't dier aan, Bruno, kastanje-bruin met 'n pracht-innigen kop. Ze was niet al te groot, maar 't dier had oògen, allermenschelijkst en verrukkelijk, heel

melancholiek, heel droef, maar zoo mooi van liefde-uitdrukking, dat ik er stil van werd.

Ze was heel schuw, Bruno, en zwanger.

Zes uur lang bleef ze soms voor m'n bed liggen. Buiten de nachturen, moest ik nog meer dan de helft van den dag rusten. Eerst was mij dat zoo martelend-vervelend geweest. Vàn dat Bruno voor m'n bed wachtte, voelde ik 't minder.

Als ik 't dier riep, kroop ze weg. Trillende angst zat in 'r. Zou ze veel slaag gehad hebben?

Heel langzaam wende Bruno. Ik riep; ze kwam, schuw, kwispelend en de goddelijk-droeve oogen bang naar mij òp.

D'r lijf was niet mooi, in dien toestand vooral niet, maar haar kop maakte alles goed. Die was overweldigend fraai.

Je hebt 'r nog niet gezien, lieve, maar ik weet nù al dat zij erg bevallen zal en dat je dol veel van d'r zult gaan houden.

't Kan me geen zier schelen of de menschen meenen dat ik m'n honden-liefde overdrijf, ik doorleef 't zoo; ik vind Bruno 'n heerlijk-lief vriend-dier, en d'r oogen, d'r oogen, daar kan ik je niets van zeggen. Geen sterveling zou 't kunnen.

Ook heeft ze bewegingen, die zoo innig, goedig en onbeholpen-aardig zijn. Ze wordt al vriendschappelijker en trouw. Als Zus, of 't meisje beneden in de handen klappen, dat ik zal komen eten, dan strompel ik alleen van bed. Maar daarvóór heeft Bruno me al geroepen. Zij staat dan rechtòp tegen 't bed, en streelt heel lomp-innig d'r prachtig-behaarde pooten langs m'n gezicht en dan kijkt de lobbes zoo droef en baloorig, alsof ze me dreigen wil: als je niet dadelijk meegaat eten, verdrink ik me.

Ik heb nooit zulke oogen vol tragische smart gezien, als die hond heeft.

D'r ooren zijn ook heel mooi, prachtig-bruin en lang.

Kijk ik haar nu terug áán, stil, zonder iets liefkoozends te zeggen, dan wordt ze vreeselijk verlegen; graaft ze den kop diep in de dekens, streelt d'r ooren, neus en snoet tegen me op, vleiend en lokkend en lief als 'n verwend kind.

In jaren had ik geen hond bezeten. 't Was me alles eerst zoo druk geweest, zoo vreemd. Maar nu wende ik weer aan 't dier, kon ik er bijna niet meer zonder.

Zij was altijd bij me. We lachten en peinsden, met en naast elkaar.

Nooit leerde ik Bruno 'n kunstje, wijl ik die haat, en ze mocht zoo ongehoorzaam zijn als ze wou. Dressuur hield ik er niet op na, want ik vond 't heerlijk in mijn hond, dat ze d'r eigen zin deed.

Duiven en vooral kippen had ik ook wel willen hebben. 'n Kippenwereldje vind ik prachtig. 't Zijn heerlijk-trotsche, pedante en hooghartige diertjes, en alles is er mooi aan.

Hun gekraai dat ik, heel in de vroegte, mystisch-zangerig vind, op me inklankend met wonderlijke ontroering, hun zonnig gekukkel, hun pracht-vormen en trotsche fijnheid, hun veeren en hun kleurengloed, alles heeft eigen innigheid en fraais.

Als 't geen burgermans-verkneutering en versche-eiertjes-verzorgend egoïsme is, dan kun je dat drukke en parmantige kakel-wereldje met groot genot in àl hun tragiek en komische onbewustheid bestudeeren. Vooral in den zomer. Er zijn dol-grappige geschiedenisjes van zoo'n kippenbendetje te vertellen.

Eergisteren zag ik hier nog, tusschen twee boerenwoningen, 'n ontzaglijke kippenloop met wel honderd glanzend-zwarte kippetjes, schitterend zwart, als van satijn omglansd, en de vurige kammetjes trillend op den trotschen kop. Ik vergeet 't nooit meer, alle honderd in 't satijn; 't licht over die veeren, en de kakeldrukte van die roodgekuifde kolonie!

Vindt je niet, Florence, dat vooral ook daarom 't komieke zoo typisch uitkomt in de dierenwereld, wijl de beesten geen lachspieren hebben en ze alles zoo ontzaggelijk-nuchter, langs den neus weg doen? Dat geeft zoo'n rake leukheid, zonder lach, en verklarings-gebaar. Om den humor van de beesten te begrijpen, moet je ook heel scherp en gevoelig waarnemen, want hun scherts is veel minder zichtbaar dan hun smart.

Bruno had voor mij geest en tragiek. D'r oogen, meestal

zoo droef, kunnen, als ze speelt en schertst, lachen en vonken en flikkeren van geestigheid.

Eerst dacht ik dat Bruno alleen melancholiek was. Nù ondervind ik, hoe dol-dartel en kinderzot 't dier soms is. Zij kan dwaas-komiek springen als 'n woest veulen en dartel zijn als 'n geïnspireerde klown. Het is prachtig te zien, wat moeite zij doet om te behagen met grollen en streken. Maar meestal toch is Bruno ernstig en peinzend.

Dan zijn d'r goud-fosforische wonderoogen eindeloos diep, en vol van menschelijk wee.

Was ik 'n Bramaan, ik zou gelooven, dat een Buddha in dit dier te peinzen kwam, 'n denker in ieder geval van hoogsten rang, 'n inkarnatie van 'n smartelijke ziel, want de droeve bewustheid van d'r oogen is werkelijk overweldigend.

Florence, je moet Aay met Bruno zien.

Dat zijn twee wezens, die heelemaal bij elkaar hooren.

Aay de fantast, sprekend tot, en spelend met mijn hond.

Hij vertelt Bruno allerlei verhalen en wonderdingen, en Bruno ligt dan doodstil te luisteren, d'r prachtlange en breede ooren soms èven optrekkend, àlsof zij 'n bedenkinkje tegen den verhaalgang wilde maken, maar bijtijds zich bezint. D'r oogen droomen en soms knijpt zij ze even dicht, alsof ze zeggen wil: „ga maar door: begrepen!"

Aay gaat precies met Bruno om als met mij ,of z'n moeder of 'n ander mensch, van wien hij houdt.

Bruno voelt zich in zijn gezelschap nooit heelemaal rustig. Ze blijft wel liggen, maar kijkt toch, alsof zij vernederd wordt.

Aay bezielt haar langzamerhand, let niet op haar droefheid en melankolie. Soms, midden in hun samenzijn, als Aay vóór of naast d'r ligt op 't gras, tegen Bruno's kop áán, met z'n goudkrullen, en verhaalt wat hij al in de lucht ziet, dan plots heft Bruno, loom en goedig, d'r grooten, harigen poot op, zoekend naar de hand van 't mannetje. Komt er dan niets, of ziet Aay dien poot niet, dan legt ze 'm dwars en plomp over 't kereltje's gezicht. Dan schrikt 't ventje en springt òp.

Dat is prachtig, zoo'n vriendschapsuiting van Bruno.

Soms gebeurt 't tweemaal, gauw na elkaar. Dan barst er geschater uit bij Aay, die zand proeft op z'n lippen; springt Bruno verschrikt wèg, niet beseffend d'r plompe, zand-rondstrooiende vriendelijkheid.

In ééns, de ruimte van 't land om zich heen voelend, krijgt ze den kolder in den kop, holt ze rond Aay in àl grooter kringen. 't Ventje begint al sterker te schateren om Bruno's gehos, tot z'n heele lijfje machteloos van lachpret weer op 't gras terugsmakt.

En eindelijk, na d'r woesten wedloop, komt ook Bruno, uitgeput en hijgend, d'r zweettong den bek uit, vlak naast 'm liggen, wachtend op 't streelhandje van het kind, dat dadelijk langs d'r prachtige oorlappen strijkt, den kop aait. Zoo raken ze allebei tot rust, komen in sluimer bijeenliggen, alsof er niets gebeurd was.

Midden in het prachtkastanje van d'r huid heeft Bruno 'n heerlijk donswit plekje haar, precies midden op d'r borst, en 't is altijd dàt verrukkelijke vlokje, waarover Aay en ik d'r streelen. Aay's pootje woelt dan in 't donsplekje en Bruno ligt oogdichtknijpend stil te genieten van baasje's lieve vriendschap.

Maar 't mooiste moment van innigheid was wel ,toen Bruno, al zwaarder en logger wordend, op 't punt stond te bevallen.

Die vragen van Aay ! Hij begreep, dat er heele kleine hondjes in Bruno aan 't woelen waren, maar eens op 'n ochtend zag hij Bruno zich uit 'n luier-lig òpwerken en log aan 't loopen gaan.

— Loopen de kleine hondjes nou ook mee in zijn lijf ?

Prachtig-simpel kwam 't eruit.

Hij kon 't zich maar niet anders denken. Als de ouë liep, moesten de jongen vanzelf mèestappen, om d'r bij te houden.

't Was zoo innig-naief. Eerst later kon ik hem er wat van zeggen.

Plots 'n morgen, zag hij Bruno in z'n groote mand liggen met tien hondjes, die allemaal heel week en muizerig piepten.

Die wondre verrukking toen op 't gezicht van Aaytje te zien !

Eerst 'n heelen tijd zei hij niets. Hij keek Bruno maar aan, en mij.

Bruno lag stil, met z'n langoorigen prachtkop en z'n melankoliek-innigen snuit, me telkens bekijkend. Onder d'r tepels, 't naar zog-hunkerende gedrang der blinde hondjes.

Iederen dag kwam hij 'n poos kijken, Aay, en iederen dag zat hij roerloos en zwijgend bij de kraamvrouw.

't Was 'n kostelijk gezicht.

Vóór 'm krioelden bruine, zwarte en wit-bruingevlekte jonkies.

Zag Bruno mij, dan kwispelde ze plots uit d'r mand òp en sleurde 'n kluitje blinde zuigertjes, die zich taai vastgezogen hadden mee, tot ze terugtuimelden, als hun moer òver den mandrand naar mij toe sprong.

Kwam Bruno er later weer in, dan heel voorzichtig schoof ze de pooten tusschen het weeke, zacht-jankende en blinde wriemelkluitje, schikte en boog zich in den mand-vorm en dadelijk roken ze de moer-komst.

't Werd dan een prachtig-behoudzuchtig gedrang naar de voedster en melkborstjes. Ze kropen onder d'r staart, tusschen de achter- en voorpooten in. Ze bestootten en wriemelden elkander wèg. Er waren, die met den blinden kop naar beneden, 't weeke lijfje naar de hoogte gedrongen, de spartelpootjes vastdrukten tegen de gezwollen tepels en de bekjes tot zuigen zetten, tot anderen, sterker wellicht, dwars door de omgekeerd-zuigenden en hangenden heendrongen, de smakkertjes onder Bruno's zwaar lijf verduwden, en zich zelf, al worstelend, aan de vrijgevochten borstjes vastzogen.

Hadden die éénmaal beet, dan lieten ze niet los, weerden 't blinde gedrang, en hun monsterleelijke foetuskopjes grijnsden en zogen door, trokken, mummelden en verkauwden de speenen.

Heel ontroerend was 't de groote Bruno, met kalme, moederlijke overgave en geduld, zoo reuzig-stil te zien liggen, roerloos, tusschen z'n kroostgewoel ; te zien, de zuchtende inschikkelijkheid, als haar 't bendetje letterlijk scheen leeg te smakkeren.

Wat 'n groote pracht leeft er toch in die instinktieve en zorgelijke moederteederheid naast d'r plotse, in schijn onverschillige robuustheid soms.

D'r tong likte bedrijvig rond, dat alles rein bleef, en soms raspte ze twee of drie kindertjes, tegelijk schoon en tegen elkaar áán, vaak zoo stroef en krachtig, dat ze de dierkes ganschelijk òmsmakte.

D'r schoonmaaklap begon dan telkens opnieuw bij den kop kwam rasperig terecht op de kleine, bevende puntstaartjes.

Aay genoot, genoot dat heele leventje mee, iederen dag, tot eindelijk de blinde oogjes der jonkies openbraken en flauwe kiekertjes de stomme, wreede foetuskopjes wàt verlevendigden.

Wat vreemd, lieve, dat 't monsterlijke éérst komt, en in 'n geheimzinnigen groei alles dan langzaam wordt uitgevouwen, iedere lijn en elke trek méér naar het normale type.

Aay zat nu uren bij 't nest, ook als Bruno weg was en de kleintjes àl levendiger en darteler in hun mand dooreenwriemelden, in komische waggelloopjes, onrustig de moeder probeerden te volgen op den grond.

Soms, als Bruno, de borst doorbeten en doorbrand van de vraatzuchtige, gulzige en kluivende mummelbekjes, van pijn niet d'r mand in wou, hoorde Aay met ontzetting en schrik 't geklaag en jankgejammer der rustelooze beestjes, en zag hij, hoe ze eindelijk na blind gehuil, zelf bijeenkropen op 'n kluitje, warmte zoekend onder elkaars eigen kleine lijfjes. Dan werd 't 'n gedrang en gestapel van kopjes op kopjes, buikjes op rugjes, 'n knussige verbroeiing van hun bibberende en hunkerende lichaampjes.

Heel fijn gekreun steeg dan maar òp uit 't zich koesterend jonkieskluitje, tot Bruno, onrustig om de mand zwervend, als ontroerd en verteederd door het zacht gejank, eindelijk weer instapte, 't bendetje plots in woesten wriemel loswoelde, en allen weer met gretige gulziging 't moederlijf bestormden.

Dan had Aay pret voor tien.

Wat 'n leven en wat kleine dramaatjes in zoo'n hondenmand! Zag ik 't niet gebeuren, dat twee zwakke kleintjes, 'n bruine en 'n zwarte, tot vijfmaal toe van de tepels weggetrapt werden door de sterksten uit 't nest, en geen voedsel kònden bemachtigen, als ik niet er tusschen gekomen was, en tot ontroerende vreugde van Aay, de vraatzuchtige smakkerts, de lipjes nog vol melk, uit 't nest had gelicht? Ik maakte ruimte voor de twee zwakkere hondjes, die met hun denkende ouëmannetjeskopjes en droef half-geopende, vochtige oogjes, vreemd over die onverwachte redding schenen te peinzen. Maar zuigen deden ze toch, dat 't 'n lust was, om te zien.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Bruno was me wel 'n heerlijke afleiding, maar ik moest mij te veel met haar bezigheden, wijl ik niets ànders doen mocht.
En toch telkens voelde ik weer zoo'n overstelpend hunkeren naar geestelijk leven, dat ik trilde van aandoening, toen ik heel uit de verte den nagalm van ons partijkongres hoorde.
Ik had 't maar in één doorgezet.... ik las er zèlf van.
Dat was 't eerste zelf-lezen weer, en schoon 't blad me hevig beefde in de hand, voelde ik me doorgloeid van nieuwe verrukking voor onzen grooten, groot-hevigen en machtigen strijd, voor ons menschheids-ideaal. —
Mijn lichaamszwakte bleef, m'n ellendig lijf kon niets anders nog dan strompelen, maar mijn geest vlamde weer òp. Ik onderging weer alles met m'n ziel, vrij van angst en benauwingen.

Nu las ik ook langzaam aan al je achtergehouden brieven, die wonder-innige, meelevende uitingen van m'n verre, maar liefste ziel, en ik las al meer van ons partijkongres.
O! hoe begon 't al weer in me te murmelen van leven, te popelen van emotie, te zingen en zacht te jubelen, dat ik ééns misschien weer aan mijn werk zou komen, wat daar niet ver van me af lag, waarvoor ik nog keel-toesnoerenden angst voelde.

Ik liep nu al alléén, met 'n stoeltje onder den arm, 'n halve laan vèr, stumperig, stap voor stap, maar 't ging toch.
O Florence, hoe stond ik weer in verrukking voor de wondre lenteochtenden, met hun zacht bloemgegeur, als de gouden morgenpoorten van den doorglansden hemel open-wonderden en 't licht en de kleuren trillend uitstroomden, overal heen,

rond 't land en d'akkers. Mijn armoe, mijn lichaamslijden, mijn strompel en benauwingen, alles verzonk in 't doorzaligen van dien natuurjubel.

Dat in mij, zich toch altijd dat zelfde goddelijke wonder van aandoening, stom geluk en smart openbaart, als ik de jaargetijden doorleef, iederen dag in z'n eigen licht en kleur, schaduwspel en tinten zie?

Van hun allen pakt me de Lente 't diepst, al is mij Zomer, Herfst en Winter èven lief.

Maar de stilste ontroeringen van heel blank en heel licht geluk, onderga ik toch in de Lente.

Eens zal ook ik m'n symfonie pastoraal zingen, maar zal 't zijn als de Zesde van Beethoven, met z'n arkadische tooverij van vroolijk geklank en stemmenjubel van herderszang? Zal 't zijn de elegische idylle van landlieden-vredigheid, vol zoete melodie en gekweel van simpele liefde-zielen, in dans en vreugde bijéén?

Ik geloof 't niet, Florence, want de Pastoraal van mijn Beethoven is de arkadische zang van *zijn* in-rust teruggetrokken ziel, het goddelijk lied van de zonnige eenzaamheid, maar is *niet* het landleven en de idylle der boerenmènschen.

Ja, de natuur, de weiden, de akkers, maar als je 't menschgezwoeg ziet, voel je, dat in de Symfonie Pastoraal de geweldige dramatiek van het boerenbestaan Beethoven ontgaan is. Want zoo zwaar, als de Negende doorstormd wordt van de hevigste en geweldigste dramatiek, van 't lyrische aandruischend naar 't epische, zoo broos en individueel is de Pastorale, met z'n beekjes-poëzie, z'n oogstgezang en z'n schijn-landelijken vrede.

Zie er Millet naast, en je begrijpt me. 't Doet er niet toe, of Millet schilderde, Beethoven komponeerde. Let alleen op de diepste ziels-ontroeringen van twee Grooten, en zie de devote en machtige dramatiek van den eerste, naast de subjektieve en poëtische lyriek en romantiek van den tweede, als ze beiden schilderen: la vie pastorale.

En toch is Millet naast z'n gewelds-dramatiek, niet minder poëtisch, niet minder elegisch, en veel heviger uitsprekend een

romantiek, kosmisch en universeel van menschelijkheid, dan Beethoven in z'n Pastorale.

Gelukkig, dat Ludwig in z'n andere scheppingen ons getoond heeft, hoe groot en heerlijk z'n dramatische levensvisie was!

Nu ik zelf weer midden in 't natuurleven sta, voel ik me weer levend deel van de strijdende, zwoegende en worstelende menschheid.

Die landlieden hier zijn goddelijk mooi als wèrkers. Hun gebaar, hun gang, hun zwijgen, hun lijn, hun rhytmiek, hun kracht en hun passie.

Maar alles slaat òver tot dierlijkheid door den duur van 't hevige zwoegen.

Ik leef, denk, werk en schep te midden van hun arbeid, terwijl de aarde voor mijn voeten geurt of opengeploegd ligt, terwijl 't land in z'n pracht van gloed en licht z'n vruchtbare akkers laat gloeien in zonnevuur.

O, Florence, de natuur hieromheen is van een uitjuichende mooiheid.

Wat overdadig, wat wild en woest-schoon is 't overal in de natuur, precies als in 't menschenleven, die mij één samenwortelende emotie geven.

Ik voel hier weer de wereldziel, 't wereldleven.

Ik begrijp weer, dat ik jou liefde en jou heerlijkheid 't diepst en zuiverst voel, als ik mijn liefde tot die menschheid, vol kommer en ontzetting, er in mag uitstorten.

Ik moet 't als oppersten drang in al mijn uitingen doen, ook in mijn werk, want ik voel heilig, dat de groote en allerhoogste kunst, de kunst voor àlle tijden, alleen uit de diepste voeling van de menschheidziel geboren kan worden.

Niet de smart, de verbittering, 't geschrei en geweeklaag van één enkel mensch, geen persoonlijk wee en droefnis alléén, maar 't wereldleed, de gansche eeuwigheid van 't menschelijke moet uitgehouwen in geweldige en verheven breedheid in het titanisch-dramatische, epische en lyrische te zaam.

Zoo moet eeuwig de Ikheid van 't individu dòòr de Ikheid van de menschheidsziel heengaan.

O, Florence, hoe voel ik, dat mij, tusschen verstikkingen en pijnen, gesukkel en ellende, dat goddelijke worstelen om te overwinnen, weer 't heerlijkste van 't leven lijkt.

Er is niets grootscher en verhevener, niets breeder en geweldiger voor mij, dan het inleven van die massa-ziel. De diepste ontroeringen overstroomen mij als ik den gigantischen strijd voor de heele menschheid zie, om geluk en schoonheid, dien strijd van 't tijdelijke met 't Eeuwige leven.

Ik beluister weer iederen snik van 't menschdom, iedere klacht en iederen zang, en mijn prachtig-onstuimig opstandingsvolk juicht mij bij tijden de ooren vol met 'n storm van groot levensgerucht. Ik worstel en vecht met 't gloeiende en oproerige Leven.

Ik voel me weer herboren, maar nu rustiger en breeder voelend dan ooit, nu ik weet, aller-diepst weet, dat mijn persoonsgeluk en persoonsliefde eerst in de menschheidziel tot z'n grootsten en zuiversten opbloei komt.

Florence, je brieven maken mij duizelig van dat heerlijke geluk, dat nu te gebeuren staat, 't geluk, dat wij samen zullen zijn, en samen onze liefde dragen in den eindeloozen kring van het groot-menschelijke bestaan.

Het Leven brandt en ziedt me in de ziel, en ik durf het áán, in al z'n ontzettende kracht!

Wij gaan als individuën in onze lièfde tot de gemeenschap.

Wij leven het leven der menschheid.

Wij blijven ons niet bestaren in de uitwisseling van onze fijnste persoons-sensaties, in het subtiele en fragiele verwikkel van ons Ik, maar wij storten ons in 't gebruis van de levenszee. Wij strijden en verrukken, wij lijden en smarten mèt de menschheid. Dat is ònze deugd, ònze moraal.

Hun smart doorschreit ons, hun vreugd doorgloeit ons.

O, lieve, dat voor jou het socialisme ook is geworden tot een heiligdom van leven en lijden. Dat je 't hebt leeren zien als 'n geheel van levensschoonheid, waarbij alle kleinere menschuitinkjes tuimelen in 't niet! Dat je 't vooral hebt leeren zien, niet als 'n brokje partijleer en politiek gestreef, maar als een levensdiepe synthese van 't allermenschelijkste, waarin het recht, de hoogste schoonheid en de diepste gedachte tot oplossing samengroeien.

Het is 't religieuze, dat er vooral zijn wijding aan gegeven heeft.

Want zóó de menschheidsziel te doordringen, zóó te begrijpen en te vergeven, zóó lief te hebben is religie!

Daarom lieve liefste, nu ik aan 't herstellen ga, moet ik je, vóór dit boek van jàmmer, smart en gepeins dichtgaat, nog eens breed zeggen, hoe ik werken ga, en hoe ik 't leven blijf voelen, nu wij vlak-aan-één zullen leven.

Ik zal 't je zeggen tot slot, breed en uit onderdeelen opgebouwd, maar laat me je nog eerst iets van mijn òpleven verder vertellen en iets van jòu Parijs.

II.

Iederen dag heb ik meer gewandeld. Ik lag nog zes uur te bed van de twaalf. Ik was wel dood-op na iederen tocht, maar ik waagde 't al 'n half uur alléén te loopen.

En hoe verder ik ging, hoe meer de landarbeid zich voor mij opdrong.

Hoe zou ik mij in dat leven van smart, van licht en gloed storten, ook als jij al bij me was. Ik zou geen enkel verlangen om breed dat pastorale leven te beelden, smoren. Van allen kant moest 't gezien. Ik zou rustig 't begeeren in me laten doorzingen. En ik zou maar zien, zien, bestudeeren, dokumenteeren. Ik zou alles doorleven, en mijn scheppende Wil zou wel gestalten geven aan dat leven, die natuur en die men-

schen; zou 't groote grootsch moèten dramatiseeren en konceptioneeren, zooals 't me doorsidderde, doorschokte.

O! ik zag wel, dat ik alles heel anders in-me opnam en verwerkte dan anderen, naar wat kon mij dat schelen, Florence?

Ik keek naar niemand om, luisterde alleen naar m'n ziel. Ik wist, dat het visioenaire en fantasmagorische in mij altijd de plastiek op 'n heel ander plan van uiting zou brengen, dan bij ieder ander.

Maar mijn stijl zou mìjn stijl zijn, mijn bloed, mijn zweet, mijn klankziel, mijn verrukkingen, mijn angsten en mijn verhevenste aandoeningen, mijn innigste smart en mijn diepst kernleven.

Mijn stijl zou zijn, mijn hevigste en teederste Ik, in beroering gebracht door 't Al-leven. Dat doorvoelde ik diep, en ik maakte me niet meer ongerust om gebreken en dwarse eigenschappen, die in *ieder* werker zitten, in de grootste scheppers.

Ik zou 't gezwollene en den bombast van Shakespeare, 't hevig-overladene van Wagner niet graag apart willen zetten, naast en dwars door hun uitingen van de goddelijkste schoonheid.

Ik zou niet graag 't onzaglijk-rumoerige van Wagner's kunst 't overstelpend drukke en hevig-onstuimige, apart willen zetten als 'n groot gebrek, want zeker is 't, dat we zonder dàt rumoer, ook nooit diè verhevenheid van andere uitingen in zijn scheppingen hadden gekregen. En precies zoo bij Rembrandt, den onmatige, overladene en ontembare; precies Michel-Angelo en Dante en Beethoven en Balzac!

Neen, ik maakte me niet ongerust over mijn gebreken, die er stellig en met veel kracht in zouden spreken. Mij was hèt groote geluk dat ik het scheppingssentiment, de lyriek epiek en dramatiek in mij allerzuiverst voelde, als 'n drang, hevig en echt, als honger en dorst-gewaarwordingen, dat ik met *mijn* stijl diè schoonheid in al zijn stemmingen en gestalten zou uitbeelden en beheerschen.

Maar midden in mijn zachtjes-aan-weer-opbouwen van nieuw leven, kwam voor een week droefnis over instorting.

Het weer was plots versomberd, en 't leek, of ik met den plotsen atmosferischen omkeer, ook opnieuw kon beginnen.

Hevige zwaktebevingen, koortsige nerveusheid en stikkingen berilden en bekropen me weer van boven tot onder. M'n droomen groeiden òp, helscher dan ooit.

M'n geest worstelde tegen. Want ik had de lente geproefd, 't nieuwe leven, en ik wou nu niet meer dood of lam-ziek. Ik woù werken, scheppen!

Het begon weer in me te weenen, dat ik niet verder zou kunnen gaan, en ik vervloekte me zelf meer, dat ik mij zóó door moordadige overwerking voor goed had gebroken.

Toen jou brieven midden in, met dien levensgeur van je ongeschonden jeugd! O! dat was om te snikken!

Maar ik wou kalm blijven, me beheerschen.

Ik drong weer met reusachtige energie 't scheppingsleven en 't hunkeren naar werk van me àf, speelde met Bruno loom en dood op, zocht weer doffe afleiding in dingen die me vreeselijk verveelden.

Florence, eens had ik zelfs mijn viool gegrepen!

Maar dat benauwde me hevig, want voor dood viel ik op m'n bed terug, en nog 's avonds laat voelden m'n rug en m'n lendenen áán, alsof ik van de pijnbank was gesleurd op 't nippertje van bezwijmen.

Toch wou ik energisch blijven tot 't uiterste en met sterke uitspanning, beheerschte ik me, door niet, — al strompelend de laantjes door, — in stilte te koncipieeren.

Ik ging wat oppervlakkig botanie doen, 'n rustig-innig en geestkalmeerend werk. Maar alles waar de schoonheidsvoeling achter komt brengt mij in ontroering, meestal heel stille, maar diep-binnen-in uitwoelende aandoeningen, zoodat ik ook dien arbeid gauw moest loslaten.

Toch liet ik me niet inzinken.

Heeft de groote en goede en heerlijke Vincent niet gewerkt

juist tegen z'n ellendigste ziekte en koortsgevoel in? Heeft Beethoven in z'n fysieke misere niet doorgebouwd, en Darwin, tusschen al z'n lichaamslijden?

Ik wilde óók, ik moèst! Veel zou er toch niet meer van me terecht komen. Geheel herstel was 'n fabel, ik zou nu met de uren van m'n nog blijvend leven te woekeren hebben om m'n groot werk, in z'n architektonischen òpbouw te openen.

Florence, je wilde toèn toch niet dat ik jou schreef?

Dat kon ik niet nonnetje, dat kon ik niet. Mijn verlangen in 't droefnisweer naar jou, was ontzaglijk!

Om me heen leek 't weer winter. Wilde wind joeg over de akkers en de lucht somberde zwaar en laag. En tusschen 't jonge groen regengesluier.

Ik volgde je in al je bewegingen. Wàt je nu deedt in die geweldige stad, die stad van licht en duister, die stad van verzwammend leven!

III.

Ik kan je niet zeggen lieve, dadelijk en vol, wat er in me gebeurt als ik aan Parijs denk, hoe bang-grootsch, lokkend, altijd lokkend ik die stad voel, die stad van obsessies en angstig levensgerucht; van fel-verblindend lichtgestraal en avondgloed.

Ik had deze week, door toeval, van mijn dokter, de *Dans la Rue's* van Steinlen ingezien. O Florence, zooals hij Parijs voelt, zoo voel ik het, even hevig en diep-mysterieus in de realistische dramatiek, misschien nog wijder en machtiger in z'n massale epiek.

Ik heb in die boeken gekeken, stil, en vlak voor m'n landelijk raampje. Uren achtereen bleef ik, soms op één of twee plaatjes turen. Mijn herinnering schiep atmosfeer!

Ik keek naar 'n krabbel, 'n half schetsje, 'n brokje buitenboulevard in heel fijn lijngeëts neergetooverd. O! ik zàg, doorleefde weer m'n zwerfuren door die demonisch-felle

prachtige, dramatisch-angstige stad; die stad van vrouwgracie, met d'r duivelsche straat-nymfen, d'r boulevards, café-chantants, dat helsch-lokkende, altijd je lokkende Parijs, met z'n diepe zinlijke en toch hoog-epische bekoring, z'n hallucinaties en genotszwijmel.

In Parijs zelf Florence, had ik, die nooit alkohol dronk, dikwijls de sensatie alsof ik in de fel-vervisioeneerde sfeer leefde van den absinth-slurper of hassich-maniak.

Florence, ik bid je, zie me niet zoo vreemd en stil-doordringend aan.

Ik zie je wel, ik zie je wel!

Ja lieve, jij kènt, Parijs niet zooals ik.

Kijk die krabbel van Steinlen!

'n Donk're lucht, even 'n bank, heel eenzaam op 'n droef-stille buiten-boulevard. Drie kinderen, vervreten van groote stads-misère; twee op de bank..

Een verzonken schepseltje zit blootvoets in ééngekrampt. Op 'n be-vod schootje bibbert en zwijmt 'n ander schooiertje, z'n klein kopje krampig weggeduikt tegen 't rillend-inééngeschrompeld karkasje van z'n makkertje.

'n Ende verder staat een schooiersmeisje te kijken, stom.

Wat 'n hevig drama.

Die donk're verre Parijsche nacht,.... die kleine schooier-leventjes, hongerend en wegschuwend naar den duistersten en somberste stadshoek.... En vóór hen, vóór hen, 't kleur-gegloei en de doorschitterde hel van de groote, rumoerende avondstad.

Nog 'n krabbel!

Bij 'n lantaarn, in 'n makroo-broek, 'n vondeling uit 'n vuile mand gerold, schreeuwend tòt politie 'm vindt in z'n rottende plunje.

Hoor hoe dit schooiertje opgroeit tot verwaarloosden boef en moordenaar.

Moi, je n'sais pas si j'suis d'Grenelle,
De Montmartre ou de la Chapelle,
D'ici, d'alleurs ou de là-bas;
Mais je sais ben qu la foule accourue
Un matin, m'a trouvé su l'tas
Dans la rue. —

Wat 'n ontzettende wrok zit in die hevig-onverschillige zinnetjes, moordend, bloedend en aanklagend.

J'mai jamais connu d'aut famille
Que la p'tit marmaill'qui fourmille
Aussi quand ej m'ai marida,
J'mai mis avec un' petit grue
Qui truquait' le soir, à dada,
Dans la rue.

Nu komt de schavot-man, vooruit voelend voor galg en rad te zijn opgegroeid, gehavend, weggetrapt uit de lokkende kleurhel van 't Parijsche stadsmonster.

A present, ou qu'vous voulez qu'jaille?
Vous vouderier-t'y que travaille?
J'pourrais pas... j'ai jamais appris...
Va falloir que j'vole ou que j'tue...
Hardi! Joyeux, pas vu... pa pris...
Dans la rue...

't Maakt stom van ontzetting. De wreedste realiteit, losgewikkeld tot het naakte, beendrige en bloedige karkas, zonder 'n schamp romantiek!

Florence, hoe veel en wijd-òm heb ik die stad doorzworven. Hoeveel heb ik er stom geschreid, en koortsrillingen me voelen doorhuiveren, als ik de achterbuurten doortrok, en van daar in 't lokkende licht en den gloed der boulevards viel.

Parijs, stad van zwijmel, wellustroes, betoovering en hooge verrukking!

Ze is als Carmen, die groote stad, als Carmen, met haar streelende zinnelijkheid, de fiere koketterie, de tooverfijne gracie, en d'r lichtzinnige, wispelturige voluptueusheid.

Er is 'n schroei-vuur, hevige passie en 'n bang noodlot

daar, als in 't hart van Carmen. Er ziedt liefdesbedwelming in den leefroes. En àchter dien roes schimt òp de morgue.... het noodlot van Carmen.... toujours la mort et rien que la Mort!

IV.

Vreeselijk Florence, en satanisch dat vlak bij de Morgue de Notre Dame rankt.

Daardoor alleen al is 't 'n stad om van te huiveren. Alles overvalt je inéén: schrik, ontroering en pracht.

O! dat groote geheim van 't misdadige, diep-droeve Parijs, met de groote bekoring van het jubelende volksleven, hoe allerdiepst en zuiver heeft Steinlen het gevoeld. Hij heeft dooreengevlochten het drama, den moord, de idylle tusschen passievlammen, de avond- en nacht-romantiek van de lokkende lichtstad en de verschrikkingen der Seine-somberte in grauw en schemer.

Zie lieve, de kleine idylle in z'n A Mazas.

Dat is geen boevensentimentaliteit:

Embrassons nous ma gigolette,
Adieu, sois sage et travaill' bien,
Tach' de gagner un peu d'galette
Pour l'envoyer à ton pauv' chien,
Nous r'tourn'rons su l'bord de la Seine,
A Meudon cueillir du lilas,
Après qu j'aurai fini ma peine
A Mazas.

Lieve, ken je de voorstelling dier seringen plukkende schepsels? De droeve idylle van zooveel gigolets?

Doodeenzaam overal rond de Seine-oevers. Avondval. Daar gaan ze door den schemer. Hij heeft een arm om haar hals gekneld, en z'n linker hand vast in haar rechter; haàr arm langs z'n rug. Er wiegt iets heel teeder in d'r heupen. Ze loopen in stille bedwelming, 'n vrijage van kus en lonk. Ze gaan voort, de kaden af, doodeenzaam. —

O! er zit in haar „pauv' chien" 'n menschelijke teederheid die verstomt.

Tòt 't dier weer in 'm opgetergd wordt door nood en woesten aandrift.

Maar zie nu eens, met innigste bezonnenheid en aandacht, hoe Steinlen dat in beeld brengt.

De weg, met heel fijn streepjes, eindeloos ver in den horizon verdoezelend. Wat eenzaam huisgeblok links in de verte. In 't midden van de kade alleen de twee, weèr minnende figuurtjes. 't Menschelijke geluk verinnigt in de ruischende stilte!

In hun gang 't teedre rhytmus van 't minnen, tusschen hun bijeengekoesterde hoofden de bedwelming der overgave; in haàr heupen de kadans van 'n heerlijke passie, en rondom 't kusgeklank, heel den immensen stilte-weg, ver, heèl ver.

De vrijage van 'n teruggekeerden boef in 't leven, met z'n meid, 'n vrijage in den versten hoek van een ontzaglijke schemerstad.

O! Florence, hoe heeft Steinlen de broze poezie en den heelfijnen weemoed van zoo'n liefdespaartje, zoo'n korte verrukking van twee verworpelingen, meegevoeld.

't Duurt niet lang. 't Dier, woest en rauw gromt heel gauw òp in die menschen!

Maar een paar uren toch, leeft in die ellendigen 'n allerdiepste ontroering.

Steinlen beseft het! Hij staat er niet te lang bij stil. 't Lijkt zoo sentimenteel, onecht, en toch is 't zoo diep waar, zoo gewijd, die plotse verteedering onder geboeften.

't Is de éven nog opglanzende romantiek van hun verloren leven! Dadelijk daarop slingeren ze misschien wreed-speelsch, levende ratten naar hun liefjes. Of trappen ze hun vrijster tegen den buik als de nachtbuit slecht was!

Heel gauw Florence, laat hij de er op neerkijkende perverse cynici de hevige instinkten dier droeve levens zien. Want z'n *Dans la Rue's* wemelen van die vreeselijke moordtypen, typen die tasten moèten in bloed.

V.

Zeker Florence, ik weet wel dat lang niet alles mooi is van Steinlen. Hij heeft geknoeid, vooral in koncepties van grooten omvang. Daarin is hij dikwijls zwak. Maar neem z'n zuiverst en machtigst werk uit Chambard, Gil Blas en uit deze *Dans la Rue's*.

Ik weet niet welke prachtbekoring er ligt in de uitbeelding van z'n straat- en boulevard-realiteit. Ze is niet gezien met de oogen van een spotter, een cynikus, een humorist, een woest-übermensch. Eerder of liever voorȁl met de heerlijke ontroerde ziel van een groot, geweldig mènsch! Hij heeft de schoonheids-ontroering precies in harmonie gebracht met het leven en zijn menschelijke aandoeningen. Bovendien dramatiseert hij met de lijn, de stemmingen van avond en nachten, met z'n prachtige groepeeringen. Door zijn beste werk trilt 'n eeuwigheid van diep-menschelijk leedgevoel. En toch ook geeft hij humor, satire, cynisme, spot, demonisme, maar zonder accenten van pervers doorgevoerde objektiviteit als Toulouse Lautrec in 't snerpend-ironische, Ibels in 't grof-sensueele.

Niet Florence? Ken je niet z'n typeering van den vetkwabbigen rijken wellusteling, hunkerend naar de kanaljeuze en uitdagende gracie van een boulevard-nimf?

Of z'n humoristiek, argeloos en goedig, in z'n hondjes-realiteit?

De spot, 't vlijmend gehoon staat bij hem nooit apart als bij de *L'Assiette au beurre*-karikaturisten.

't Zijn alle verre zijn minderen al zien ze in Frankrijk zelf, niet meer dan een goed *teekenaar* in Steinlen, zooals er honderden zijn. Hij bouwt uit zijn eigen diepst zielsgevoel de realiteit op. Zij willen doèn ontroeren, maar kennen zelven de ontroering niet.

Steinlen is van 'n heerlijke warmte, van 'n groote innigheid en klankvolle levensdiepte.

Dat voelde jij ook altijd zoo niet?

Hij heeft buurtjes, avondwijken, straten en stadsbrokjes geteekend, zoo fijn, vol licht en atmosfeer, vol diepte en wijkende ruimte als Rembrandt etsen en penteekeningetjes, verrukkelijke

fijn-gelijnde landschapjes, met wolkspel en lichteffekten.

Hij heeft soms 't zelfde leven in de lijn als Rembrandt in die heerlijke krabbels en fijne etsen. Je weet Florence, hoe wij eens 'n heelen dag achtereen die Rembrandtsche landschapjes bekeken, in ons opgenomen hebben ? Herinner je je nog dat landschapje met de drie boompjes, immens en vol van licht-gewonder ?

Nu, zoo fijn-atmosferisch, zoo rag en ruimte-vol vind ik nu ook Steinlens werken dikwijls. Natuurlijk van 'n ander levensplan uit, in 'n gansch anderen tijd. 't Schildergenie van Rembrandt òverdraaft natuurlijk alles ! Rembrandt is epikus, lyrikus, realist, fantasmagorist, is alles !

Maar in de teèkeningen heeft Steinlen vaak zijn meesterschap, en dat zegt wat, staat hij soms ons nòg nader in den vorm van z'n menschelijke teederheid. —

Wat mij in Steinlen 't diepst treft is z'n levensdevotie, de groote ernst in zijn ontroeringen.

Steinlen is devoot als 'n primitief, natuurlijk door heel andere toestanden en objekten beroerd.

Dat moèt toch ook, niet lieve ? Want je kunt met 'n *gewijde* ziel een boom schilderen, een bedelaar, een boef, en met heel profaàn sentiment 'n Christusbeeld.

De Gothiekers en primitieven waren niet devoot, wijl ze devote beeldjes sneden, Madona's schilderden, maar wijl ze devoot voelden en ontroerden bij 't gedenken van hun sentimenten daarover, en bij hun uitbeelding.

Alle hooge kunst is *gewijd*, door de echtheid der ziel.

'n Requiem is niet heiliger dan 'n symfonie. En misschien zijn wel de *gewijdste* sentimenten van Beethoven in z'n menschelijke, vol van strijd en hevigheid doorstormde Negende uitgestort, sterker wellicht dan in zijn *Missa Solemnis*.

De onderscheiding tusschen gewijde en profane of wereldsche kunst is zot, en in alle graden van embiciliteit treedt in die onderscheiding begripsleegheid voor den dag.

Er is tusschen 'n bedelaarstype van Steinlen, gebeeld met zijn diepste en innigste ontroeringen, en 'n kruis-afneming van

Rogier, of 'n Madonna van Memling geen *essentieel* verschil in aandoening, al zijn de objekten geheel anders, en al wordt de uitbeelding gedragen door een gansch andere levensbeschouwing. De schoonheidsontroeringen moeten in haar diepsten aard voor de beide kunstenaars dezelfde geweest zijn. En die juist geeft de werkelijke *wijding*.

Zie b.v. Rembrandt afstappen van zijn Lazarus-opwekking, heel groot en vol, zijn gevoel, waarneming en artistieke intelligentie koncentreeren op 't teekenen van wat biggen. Geen lijntje wordt verwaarloosd. Hij beeldt 't leven hier als elders met één onstuimige en prachtige liefde, zijn zware tragiek en overstormende geweldigheid.

Zoo is ook de typen-rijkdom van Steinlen enorm!

Wat 'n fijn en hevig-zuiver gevoel voor standen, gebaren, houdingen. Met de kleinste veeg drukt hij soms de diepste en meest verborgen passie van schooiers- of dieventemperament uit. In zijn vrouwen even zuiver als in z'n mannen.

Vooral z'n zwerverspsychologie en dramatiek is overweldigend gevoeld in atmosfeer en menschelijkheid.

Ik heb ze zelf allemaal gezien die typen. Ik heb ze ontmoet, schepsels als grijnzende gorilla's, vrouwen als bavianen, gedrochten met breede tronies en hevig doortrild van moordpassie en woesten wellust. Ik heb al z'n kinderkopjes gesproken, tengere, schepseltjes, verschooierd, met oogen die 't licht wegvraten van honger-wellust en driften.

Ik heb ze gezien, beestelijk-brutaal, knaapjes met gezichten van afgeleefde grijsaards, en meisjes met tronietjes van oude hysterische kollen.

Ik heb zijn souteneurs en makroo's gezien, met wreede ingedeukte buldogkoppen, de slagtanden den mond uitgegroeid, over gewonde lippen heengroeiend, rauw als dieren.

En op ieder zoo'n ontmoeting valt een drama te bouwen.

Ik heb ze gezien jonge en verlepte wijven de winteravonden, rondsluipen. Ik heb ze ontmoet in moord en manslag op de eenzaamste buitenwijken. Ik heb ze gezien onder den rosgloeienden

gloed van café-chantantgas in dronkemansdelirium. Ik heb ze gesproken met den walm van theaterlucht nog in de kleeren, doorzwoeld van kokette-odeur; ik heb ze gezien verduisterd in de vreeselijke tragiek van 't loeren op nachtbuit, in 't roodfelle moordgerucht van den verhitten vecht-souteneur.

VI.

Zoo'n boekje *Dans la Rue*, ruil ik niet voor 'n heele tentoonstelling pretencieus modern werk van verhevelingen of „droomers", symbolisten of figuristen, of hoe dat goedje zich noemt.

Zie toch lieve, hoe de smart door dat werk heenstuwt, die uitbeelding van verschoppelingen en ellendigen. Voel hoe Steinlen met de smart, de wanhoop, de verbittering, de driften, en woeste lichtzinnigheid meegeorgied heeft in zijn uitzwervende verbeeldingen en in de werkelijkheid. Hoe hij z'n drift doopt in hun levende aandoeningen en huiveringen. Voel hoe hij hun gebrul, hun gekreun, hun gemor, hun blinde opstanding doorleefd, en hoe hij het binnenste-verbitteringsleven van 't geboefte door laat breken uit een bevend hart, rauw van menschelijke wee en vernedering.

In iedere lijn breekt ook zijn eigen zieledroefnis door. Hij beluistert den weemoedsklank van de groote levensstem, die hem vertelt, zwaar en geweldig wat daar gebeurt in die duistere wereld van moord, overdaad en ontbering. Hij voelt diep dat die stem hèm roept om dat leven te beelden, hèm met al zijn machtige zelf-ontroeringen.

Zijn schoonheidsgevoel is de samenvloeiing van smart en leedgeschok, van menschelijke aangedaanheid, van drang tot scheppen, tot beelden, wijl zijn gemoed onderloopt van verbittering, leed en ook verrukking om 't vele levensmooi.

Zijn schoonheidsontroering is doormengd van heel z'n diepdiep menschelijk gevoel. En zijn verrukkingen van lijn, licht, afmosfeer, geur van straat en wijk, landschap, gebouwengroei, lucht en beweeg, staan daarmee in zuiverste harmonie.

Nergens betypeert Steinlen op-zich-zelf 't verfoeilijke kijkmooi

van verschoppelingen of ellendegroepen. Want allereerst snoert mènschelijke ontroering hem de keel dicht. Daarna komt bezinning, zich in techniek en rust verdiepende bezinning. Dan staat in hem de kunstenaar òp, vol van menschelijk besef, de kunstenaar die bij elke schepping uitgaat van zijn meegevoel en zielsontroering, z'n hevige subjektiviteit. Van zelf leeft in hem de drang om *in* die beelding zijn opperste gave als *artist* te koesteren om die menschelijke ontroeringen *in* de Schoonheid uit te spreken. Het diepe, tremoleerende en onbewust-tragische samenstel van zijn lijn-psychologie, z'n dramatische innerlijkheid, zijn atmosferische voeling van licht, kleur, tint en schaduw, bouwt z'n schoonheid, en z'n teekenhand machtig, toch nog werkend met den sidder van doorgestane ontroeringen, weeft ons 't Leven op 'n brokje klein papier, overweldigend terug, massaal of heel rag, droom'rig of dieptonig-impressionistisch. Zijn observatie, zijn typeerkracht, zijn humor breekt uit met hevige vlagen, maar bedwongen door zijn ontzaglijken levensernst en stille melankolie.

Steinlen heeft den ernst van Rembrandt, — die ernst in bewogenen dienst van zijn sterke en echte ontroeringen, en sòms 't bezonken-meditatieve, dat Jan Vermeer zóó groot, zoo zegenend-mooi maakt.

Voel je diep Florence, wat z'n werk van al ander geteeken, gekrabbel, vies gesensualiseer in lijn en dor geobserveer onderscheidt? Hij bemint z'n kunst of liever den zuiveren arbeid met goddelijke liefde, zooals elk zuiver kunstenaar dat ondergaan moet, wil hij groot werk leveren. Maar hij hongert niet naar „be-typeering", naar „gevalletjes", om zijn grootbeeldend talent instruktief te houden.

Hij zwerft door de reuzenstad. Z'n pols klopt, z'n hart hamert van aandoening. Toch is hij rustig, neemt hij waar. Er is zoo groote en hevige bewegelijkheid in 't gansche boulevardleven. En iedere wijk heeft d'r aparten, zeer aparten groei van toestanden en gebeurtenissen, menschen en typen. Hij gluurt door de

glazen van het grootste restaurant nabij Madeleine, en koekeloert naar het in schijn onbeduidendste hoekje van de Bastille. Hij zwerft, stil, verdoken in de diepste aandacht van zijn fijnen geest. Maar het klinkt niet in hem de roep : je bent 'n groot teekenaar, zie, observeer, noteer je avonturen.

Hij gaat stil, ontroerd als mensch door de straten en sloppen, plantsoenen en bosch.

De Ernst in hem is zoo groot, zoo geweldig, bijna somber.

Hij geniet van de kleurspelingen over huis en straat, menschen en ruiten, van iederen atmosferischen toon, op boulevard of daarbuiten. Dat genot werkt onbewust in hem door.

Plots ziet hij een der zeer ellendige, vreeselijke drama's, zooals Parijs er honderd op 'n dag heeft.

Een van dierlusten en luizige ellende vervreten kindje, 'n meisje zwerft langs 'm, ziet hij lokken een grijsaard, 'n rampzalige, naar 'n duisteren hoek !

Of hij ontmoet 'n boevenidylle op z'n eenzamen weg. Of groepen feestvierend en door delirium tot dansen en woesten kankan aangevuurd volksleven overstormt hem, dat de rauwe zang z'n ooren omgiert.

Zijn hart staat voor alles open. Allereerst voor de menschelijke ontroering. Alles pakt en slaat hem. De woeste en jammerlijke tragiek van 't vervreten meisjeskopje wijkt niet van z'n oogen, die oue kerel niet, de stemming niet, waarin hij de gewaarwording onderging.

O ! Hoe zijn eigen ziel lijdt, vloekt, martelt en weent onder de smart van zijn menschelijk meevoelen.

Dan later komt, in bezonnenheid, dat meisjeshoofdje uit z'n lijnenweefsel groeien als 'n smartvisie. Hij is z'n ontroeringen meester. Nu gaat hij beelden.

En al wat de groote mensch, in zuiveren samengroei met den grooten artist in hem gezien heeft treedt uit de duistere diepte van eigen droefnis naar voren.

Om zijn personen waart atmosfeer, gloeit licht, danst schaduwspel, z'n groepen leven en z'n dramatiek is doorsnikt van 't geschrei zijner ziel.

Zoo is 't met al zijn werk. Dat is het groote geheim en de hoogere bekoring er van.

Zijn humor-tafreeltjes hebben éérst in hem, argeloos en innig den mensch doen schateren, schateren zooals alleen 'n zóó ernstig man dat kan. Z'n drama's hebben zelfgeschrei ontlokt, en in z'n artistieke bezonnenheid, geeft hij later dat wonder van door *zijn* temperament gezien Parijsch leven van boulevard en achterbuurt.

Steinlen is altijd ontroerd. In hem stolt de ziel niet door kùnnen, door technisch virtuoos-zich-weten. Zijn techniek hongert niet naar stof en nog eens stof.

Hij ondergaat 't Leven zelf heel diep, en laat dan uit de diepte van z'n ziel, opzingen of opweenen, wat hem doordroefd, doorsmart of doorjubeld heeft.

Natuurlijk lieve, moet hij ééns tot objektiveering komen. Want toen hij z'n zieleleven uitstortte in 't vreeselijke leed der getrapten, in bloederigen galgenhumor of wreedvlijmende satire der verschoppelingen; in de passie-beelding dier messtekers, sonneurs en worgers, die sluipen, aanvallen, vechten, kerven en kreunen van haat op hun slachtoffer, — toen mocht die hand niet meer al te zeer trillen van aandoening; toen kwam de groote en geheimzinnige afsluiting van eigen ontroeringsgevoel, kwam de onbewogenheid, die gestalten uithouwen ging, die atmosfeer weefde, licht en schaduw schiep, en àlles teruggaf van het geweldige ondergane leven.

't Wonder is nu juist dat we in die met onbewogenheid getrokken lijnen, in het fijne geweef van stemming, en zachte streep-geëts, de smartsiddering van het gebeelde drama, hevig op ons voelen inrillen.

Nu is 't ons voor goed duidelijk, dat de oogen die op zulk uitgebeeld leven staarden, zelf hebben geschreid, dat de ziel die zóó iets kon geven, zelf doorstriemd was van smart en somberen ontroeringsschrik.

Niet waar Florence, Steinlen's ziel is vol opstand, vol getem-

perde verbittering, vol afschuw van dat vreeselijke leven daar op boulevard en buitenwijk. En toch bemint hij 't in de sfeer van ontroering die hem tot schoonheidsuiting brengt!

Hij kent nergens objektieve realiteit. Hij geeft zich heelemaal in z'n werk met z'n opstandsgevoel en z'n groot-menschelijke aangedaanheid.

Een mensch, een hart, geen leege virtuoos van de lijn, met ongure filosofie en kwasie-diepzinnigheid. Zijn epiek, dramatiek en stemmings-lyriek, is overal sterk gesubjektiveerd, en doorstroomd van zijn innigste gevoelens. Toch hevig reëel, maar Steinlensch reëel!

Overal, in z'n kleinste kopje, zijn lichtste krasje en penhaaltje, z'n verste hoekje, is 't Steinlen's visie op te leven, Steinlen's ziel, en ontroering die er in beeft.

Zijn dramatisch openbaren van een nachtavontuur is prachtig van konceptioneel bewustzijn. Zijn menschelijke ontroering *is* zijn schoonheidsontroering.

Hij is de éénige, onder al die frivole, knappe, geurige, sterk-sensueele en technisch-geschoolde teekenaars der fransche moderniteit, die éénheid in Leven en Kunst heeft gebracht mèt zijn werk. De anderen zijn meest allen voos, wurmstekig van doodbloedende dekadentie, ziek van walgelijke verfijning en valsch-vernuft, geteisterd door 't droefste leven van onnatuur, gansch naàst de schoonheid in iedere uiting bijna.

VII

Heel lang, nadat ik de diepe emotie van zijn menschdrama's heb ondergaan kom ik pas tot de enorme techniek van Steinlen's arbeid. Ik bekijk dan heel nuchter en bezonnen die ontzettende wereld van makroos, boeven, vreeselijke kade-zwervers, schooiers, naar onthalzing hunkerende vagebonden, nerveuze nihilisten-typen, uitvaagsel-artisten en straatzangers; die van alkohol en absinth doorbrande en verwezenloosde idiotenstaarders; die wereld vooral van souteneurs en allerlei slag prostituée's. Ik zie weer moordwijven met in pijn openge-

schramde herinnering van eigen aanschouwing en doorleving.

Ook daarin wat 'n geweldige vent!

Er zijn ook slechte, leelijke, stemminglooze teekeningen, maar hoèveel niet van een wemelende epiek, van een volle, zwellende levenspracht, van een dramatische omvatting? Je ziet in zijn werk alles. De psychologie van den in rooden nevel starenden misdadiger; de wereld van verziekte prostituées, van de „petites cytheres", tot de „grande cocotte"; alle boulevard-zwerfsters, van de sluiksche bloemenverkoopstertjes tot de brutaalste aanrandsters. Je ziet de wereld, de geheimzinnige Parijsche wereld van groote en kleine restaurants, van kroegen en bordeelen. Je ziet er 't leven van ambachtslui en zwoegende ouvriers. Je ziet er 't leven van afgrijselijke landloopers, beruchte boeven en vechters, „casseurs de gueules", gevluchte of schuilgehouden moordenaars, maniaken, hysterici en wellustelingen. Je ziet er 't leven van sjofele bedelkinderen die jaren vooruit al met 'n schavotvisioen voor oogen, hun muiterijen plegen en de gevaarlijkste wijken doorzwerven. En vooral zie je de wereld van jonge vagebonden, monsterlijke souteneurs en sonneurs uit de befaamdste hoeken van Revaillois, Montrouge, Saint-Ouen, la Vilette, Saint-Denis, Place Maubert, Clichy, Grenelle en zooveel meer.

Voel je lieve, dat Parijs nog iets anders is dan de schitterende boulevards, de prachtige Champs Elysée's; de wijde Place de la Concorde, de mondaine Rue Rivoli, de Tuilerieën, 't Palais Royal, en de juweliersstraat Rue de la Paix?

Steinlen geeft 't diepere leven, de vreeselijke bezinking van ontaardende mondainerie.

Dat leven is doorstuipt van huiveringwekkende tragiek.

Zeker, ook hij geeft naaistertjes, koket en dartel, modistetjes, snoezig en stoeiend. Ook in 'n flits van ironie gaan je voorbij de filles de cinq louis, 't lokkende, pralende, befonkelde hoereleven, vol juweelen en rijkdom. Ook geeft hij fatten op gelakte laarsjes, schouwburgen met de elite, perverse roue's en dobbelaars uit den hoogsten stand. Maar in 'n flits van sarkasme. Zijn terrein is het groote, in 't halfduister werkende, vernielende

en misdadige Parijs, het vreeselijke, tragische, hevige Parijs, 't Parijs door Balzac genoemd: „Ce grand chancre fumeux, étalé sur les deux bords de la Seine".

De onoogelijkste brasserie is voor hem middelpunt van de grootste menschdrama's. En daartusschen in, het oolijke, luchtige, lichtzinnige, in feestdruisch en rumoer rondwoelende Parijs, het Parijs met z'n prachtig, woelig en geweldig volksleven, zijn humor, prikkelende elegancie en gevatheid, zijn dans en dronkenschap.

Dat laatste leven kent iederéén bijna, 't andere maar heel, héél weinig schepselen. 't Is te bang, te grootsch, te sidderend en te gevaarlijk, te hevig van menschendrift en tragiek!

VIII.

In al Steinlen's menschentypen is pracht van gang, gebaar, beweging en leven, en er òm, atmosfeer. *Z*'n menschen àdemen! Zijn lijn is uiterst suggestief, zijn techniek dikwijls overweldigend, zijn dramatiek, schoon beheerscht, van een diepte en wijdheid die tasten doet in 't oneindige.

Hij beeldt noodlot-schepsels, waarvoor je, in hun afgrijselijkste daden, toch altijd diep meelij blijft voelen. Dat is uitwerking van Steinlen's diepe en groote menschelijkheid, die al z'n werk over je uitgutst.

Florence, je kent toch wel die vreeselijke vrouw, voor galg en rad gegroeid, uit 't moordzuchtige versje in dans la Rue, van *Montrouge*.

Ook 't versje geeft demonische tragiek.

Met wat hevige zinnetjes staan de bloedige driften en misdaden van dien boef vóór je.

Hun lijden, kermen, razen en stil kreunen van passie ligt er in, in alle nuancen. En je voelt hoe hun duivelsche hallucinatie, over moord en diefstal, altijd tasten naar den Dood.

O! Florence, dat kan geen wereldling en burgerman voelen, en niemand eigenlijk, zonder groot dramatisch verbeelden. Geen „fantaisie triste", en geen Roquette-visioen dezen keer!

Is 't niet om te huiveren, 't ziedende, stille demonisme in die regels:

J'ai l'foi' chaud, dans ma peau l'sang bout,
Quand j'vois roug' dans l'noir ej' crèv' tout!
Gare au pant' qui veut suiv' ma goug,
A Montrouge;

Of dit kouplet:

J'en connais qui voient tout en blanc,
I's en boulott'nt, i's ont pas d'sang!
Moi j'en ai, mais j'vois tout en rouge,
A Montrouge;

't Is sober, maar is 't niet om te huiveren?

Daar staat de kerel die: voit tout en rouge, in 'n hoek, achter 'n boom, ineengedoken.

De bloedmist omsluiert z'n oogen!

Wat moet de ziel ondergaan hebben die uit ontroerd lijnenspel zoo'n menschenkop liet groeien? Wat 'n levensbegrip en dramatische diepte. Want 't is niet de ènkele boef die hier staat. 't Is de ontaarding, 't hevige godbeest, 't demonisme en 't grootmisdadige.

Heb je 'm bekeken Florence, in z'n hoek, achter de lantaarn, en 't wijf, zijn wijf, dat 'n rampzaligen hysterikus bij den arm meelokt, onder 't licht van de lantaarn?

Hij zal zich overgeven. Straks ligt hij gekeeld, stolt 't bloed op z'n vermoorden schrik-kop.

Maar zie eens Florence, hoe Steinlen die avondwijk teekende! Prachtig geveeg en lijngekras, elk streepje z'n beduidenis toch. Overal lichtglimmig en duister. Heel ver de stad, en dichter bij 'n blok huizen dat òplicht.

Maar voel je de avondbange verlatenheid van Montrouge? 't Is 'n meesterstukje. Er zijn nog fijner van licht en tintweefsel, nog stemmingsdieper bij, maar niet van zóó sterke, suggestieve dramatiek en demonisme.

En op de volgende pagina de kop van zijn Rosa.

C'est Rosa,.... j'sais pas d'ou qu' à' vient
Alle a l'poil roux, eun' tèt de chien...
Quand a' passe, on dit v'la la Rouge,
A Montrouge.

Dat is Rosa. Maar 'n „tet de chien" is 't niet! Eerder 'n kop van 'n gewonde baviaan, de tronie vol krabben en scheuren van heetige speelschheid.

Maar hoor den boef in z'n slotstrofe:

Quand a' tient l' michet dan' un coin
Moi' j'suis à coté.. pas ben loin....
Et lend'main l'sergot trouv' du rouge
A Montrouge.

Et lend' main l'sergot trouv' du rouge, a Montrouge.

Je ziet de voeten van den aangevallene, en de sergot's in de verte! Die laatste regel, en zijn „pas ben loin" van den voorafgaande, verhuivert 'n vreeselijk drama. 'n Bloedlijk, de beenen uitééngespreid.

Wat 'n suggestie ligt er in die strofe! Hier is Bruant méér dan Bruant.

Je voelt 't duivelsch werk van den boef en Rosa, de gekerfde baviaantronie, de prostituée met haar verwilderde wreedheid.

En de avondstilte, de lucht, de verte, de huiverbuurt, alles ligt er in, en d'atmosfeer is enorm!

't Werk van Rosa, de haren over haar moordkop gewarnet, 't hysterische moordmasker grijnzend.

'n Vreeselijke vrouw!

Zie nu z'n teekeningen en typen van Belleville en Menii-montant, korte brokjes straat, pleintjes, uitkijk op achter-buurten, brasseries en blinde straatjes-kronkeling.

Zie z'n prachtige „Amoureux" vol waggel en dronken zwier, en de stemmings-uitdrukking der straten. Zie z'n soldaten, de gansche psychologie der Place de la République erin. 't Leven van straat en plein in Chapelle, het visioennaire van la Roquette, de dood z'n slachtoffer tegen d'aarde stortend in blinde worsteling.

Ik zou alles, alles met je willen zien, bespreken, ik zou 't met je samen willen bekijken, lang, heel lang, dat we 'r ons

alles van zeggen kunnen ! Ik sla nu maar zoo globaal aan, want alles bijna is de moeite waard apart er wat van te zeggen !

IX.

Och dat sombere Parijs, zien de optimistische, touristerige, boulevardjolige luitjes niet.

Dat Parijs wordt nauwlijks gekènd in z'n dieper komplex, door de zwervende Parijzenaars zelven.

Men ziet 't op 'n plaatje !

Met 'n melodramatische rilling, 'n fijn lachje en 'n slokje wijn spoelt „men" die heele misere van zich af.

't Eskamoteerende Parijs bestaat alleen in opgewonden verbeelding, en de bloedgeronnen realiteit wijkt, verbleekt voor het aanwaaiend muziekgeschal achter de deuren uit, van de Folies Bergères, de Moulin Rouge ! of Moulin de la Galette.

En nu wou ik nog zeggen, dat er ook 'n gemoedelijke, typische en pathetische Steinlen is.

De Steinlen van al die volksfeestvierende teekeningen, de Steinlen van rustieke smulpartijtjes, van burgermansgenoeglijkheids-karakteristiek, de beelder van Zondagsgangers op 't gras, omfladderd van papieren, servetten en allerlei eetpaperassen ; de Steinlen van verliefde soldaatjes en verliefde maagdjes ; de Steinlen van heel innige idylletjes en teere gevoeligheid, zonder sentimentaliteit. Nooit is er 'n voorstelling zinnelijk bij Steinlen, al schetst hij de meest vooze en afgrijselijkste hysterie. Hij smult nooit zelf mee, met 't liederlijke van z'n sujetten.

Dat is bij al de anderen wèl zoo !

Steinlen geeft de vreeselijkste moordhoeken van Parijs, die zoo weinig menschen kennen, maar zijn beelding is geinspireerd op eigen ontzetting over het geweldige Leven, dat zich ook daarin uit. Nooit wordt de sensualiteit van 't geval overgedragen op de ziel van den schepper. Men voelt er zijn diepste ontroering, maar men walgt er schrikt en huivert.

Precies zoo bij z'n goedsmoeds-lallend volk, dat daar in zonnegloei z'n vettige klieken op het heele gras komt verslinden, met z'n mandjes, stuktezakken, druipend en klonterig van vet, in luidruchtig rumoer en zang den dag ten einde host, luiert, zingt en vrijt.

't Is 'n woeste klus Jan-plezier-wijven en kerels, goedig bijeen, in boertige loszinnigheid en Zondagsche vulgariteit. Je hoort en ziet 't gehik van volgegeten rondbuiken, 't gemopper van kinderen, 't gezoen en de vette zinnelijkheid van marjeniersachtige verliefde paartjes. Je doorleeft 't kermisduizelige lawaai en volksgerucht. Je hoort 't geslokker en geklokker van drinkebroers en jolijtende gasten. 't Bois de Vincennes krioelt van groepjes. 't Is er gesmook, gezuip, gelal, gestoei en potsierlijk gedans.

En nergens sensualiseert Steinlen zèlf.

Dat is ook 'n geweldig-groote eigenschap van dezen man.

X.

Nu kun je zelf verder gaan met je eigen ondervinding en kennis van dat leven, die jij niet hebt Florence, maar ik toch wel 'n beetje.

Want plots, als de volkslol weggeschuimd is, met de eb van 't leven, ligt er stilte in dat zelfde bosch, komt er moordsomberte, gaat de sluip van den souteneur rond.

Dan liggen de lanen dicht met nachtzwart, donker als 'n hel, nauw, beangstigend.

Ga je 'r in, heel diep, als 'n onbezonnen zwerver dan kun je achter je hooren den sleepstap van den sonneur.

Denk niet Florence, dat 't alleen rampzaligen zijn die zoo'n nachthel indwalen.

Er zijn wellustelingen bij, pervers en paf van den grandekokotten-praal. Ze stappen uit een wereld van fonkeljuweelen, van rijtuigen, salons en doorgeurde boudoirs, van zwijmelweelde onder nachtzwelgers, groote dobbelaars en waanzinnige verkwisters, naar het nachtbosch. Ze hebben geen emotie meer in hun schitterkring.

Geen aartje romantiek spat hier doorheen lieve!

Dat is naakt-waar. Ze vervelen zich, zoeken pervers kontakt, en de tragiek, de groote tragiek van de nachtstad lokt hen op die gevaarlijke plekken. De roofdier-souteneur loert, wikt, berekent. Ze sturen op de nachtzwelgers àf de schrikkelijke ontmenschte wijven. Er zit voor de wellusteling genot, woestbestiaal genot in dat leelijke, dat demonisch leelijke. 't Is de reactie op de weelde, de kranke overdaad van hun boulevardhome, hun doorbrande zinnedriften.

De wijven lokken, vleien, verzoeten met branderige nederigheid hun alkoholstem.

De souteneurs krijgen werk. 't Bloed vloeit, de angstgorgel reutelt, de dood roggelt en de schrik schimt als 'n visioen door den nacht heen.

Dan is er buit voor de Morgue, de schrikkelijke Morgue in den nacht, de Morgue met z'n tentoonstelling van afgrijselijke ontzielden, de Morgue met zijn grijnzende lijken, z'n gewonde en natharig druipende lijken, de vreeselijke Morgue, dat doodenhuis van steen, dat zèlf ontzield in onbewogen huivering staat tusschen de wreedste en zwartste tragiek van allerlei menschensoorten.

Het schitterende, vernuftige, erotische Parijs, het Parijs der elegante wereld, het Parijs der mooie actrices, het Parijs met z'n café-chantant-bedwelming en schouwburgverhitting, het Parijs der lichtrondgloeiende boulevards, het luchtige,fijn-zinlijke, odeur-zoete, bekorende, heerlijke en fonkelende Parijs, is lang, lang zoo machtig niet als het duistere, sombere, binnen-in rottende, misdadige en prostitueerend Parijs. Voor elk zij kleed, uitruischend in schouwburgkouloir, voor elk gelakt laarsje, voor iedere jonkvrouwelijke verrukking, voor iedere poudre-de riz-wang, voor elke artiste van gansch den ontzettenden zwerm galanterieschepsels uit die verfijnde wereld, staat heel ver, een moordtronie, een aangescherpte dolk, : — „mort aux vaches", zooals Steinlen ze teekent, — een mes of worger klaar. Als die mondaine wereld maar wijkt, wijkt uit haar lichtkring van den grootestads-schitter naar het duistere domein van hùn aanslag en overrompeling.

Het is onder die souteneurs, prostituées, kaduke bordeelen, walmende danskrotten, de stille tuinen, rendez-vous, één bandelooze tragiek. Maar een tragiek, die z'n grootsche levenswetten heeft, in Amsterdam, zoo goed als in Parijs of Londen.

Het leven is er hevig, bloedend en geweldig, waarvan niemand vermoeden heeft, als hij niet buiten de boulevardodeur en de elegancie der kokotten of de fatsoenswereld van brave degelijkheid ademde.

Rond het lichtende, diamanterig geglans van die prachtige wereldstad, ligt een ontzettende ringmuur van moord en roof, chantage en dobbelpassie, een muurkring waarbinnen de onmenschelijkste verschrikkingen afspelen, en die toch de aller grootste elementen voor drama- en levenskompositie bergen.

O! als je breekt uit den lokkenden toover van 't verrukkelijke Parijs, met z'n heerlijke wijken en rijkdom, zijn kunst en beschaving, waar alles is zonnig en fraai, en je tast in die hel van misdaad en duistere ontzetting.

De Seine heeft 'n bodem van geronnen bloed.

Niets grijnst erger dan de onbewogen Morgue in de Parijsche nachten. Er siddert door je heen een huiver van opperste menschensmart, als je dat lijkengebouw gezien hebt, zooals ik, in ruwe stormnachten, bij de vreemde, groen-lichtende, geheimzinnige Seine, en vlak bij het Godshuis, de Notre Dame.

XI

't Is een wereld, nooit gebeeld, nooit in geweldige epische groepeering en dramatiek gevat. Zola heeft er in zijn „Paris" niets van terecht gebracht.

Er zijn in dezen tijd geen titanische zieners meer, als Michel Angelo of Phidias. Gansch deze wereld van prostitutie en moord, van 't leven der meiden, 't leven der makroo's, winters, zomers, 's nachts, 's avonds is in groote kunst ongebeeld gebleven.

Er is voor noodig grooten moed, groote offering van levensrust, en voor alles grootsch episch en dramatisch scheppend vermogen.

Wie is er in dezen tijd die iets gigantisch iets titanisch in de kunst vermag ?

O ! deze wereld van besmetting en zedeloosheid, van wellust en verschrikking, ze is er ook in Amsterdam, in Londen, in Londen wellicht 't aller-ontzaggelijkst !

Misschien dat ik eens haar tragiek en epiek mag geven, als ik weer opleef Florence.

Ken jij de wereld van St. Lazare b. v. ?

De St. Lazare !

Maar god lieve, dat is de meest helsche tragiek van het verziekte, uitgerotte en besmette vrouweleven, dat je je denken kunt.

Daar kan ik je nu niet veel van zeggen.

Eens zal ik er toe geraken, 't moet, 't moèt !

Florence, hoe heb ook *ik* de kabottens- en artisten-extase gehad toen ik Montmartre leerde kennen, van den grond tot den top !

Wat heb ik voor zalige herinneringen, diep maar fijn, van m'n zwerftochten daar behouden.

Maar hoe voel ik dat leven nù heel heel anders.

Gansch buiten artistiekerige bouwlustigheid om, te dringen *in* de smarten, de helsche vreugde, de orgiën en passiën van deze melaatschen, dàt is 't Leven naderen.

Je hoort, je ziet, je oor, je oog, al je zintuigen staan van zelve, als zuiver kunstenaar open, voor de atmosferische schoonheid, 't licht, de schaduw, de groepeering waarin en onder alles leeft. En voor de schoonheidsontroering is er plaats tot in z'n machtigsten en heiligsten omvang, want je geeft het leven in zijn essensie, het groote menschenleven, en het groote stadsleven, de aspekten op alles wat mèt dat menschenleven ineengegroeid is.

Zoo kan je St. Lazare, in z'n menschelijkheid niet beelden of je geeft in alle diepte de plek, de omgeving, je beeldt met uiterste ontroering en hooge epiek.

O! dàt Parijs die „walmende kanker" gelijk Balzac 't wil, is zoo huiveringwekkend, zoo melaatsch, zoo bang-grootsch.

Zit er in de smartelijke besmetting van melaatschen geen wereldtragiek, die tot de hoogste levensontroering kan stijgen, als ze gebeeld wordt door een titanischen voel-vorst, een groot bouwer van leven en schoonheid?

O Florence, de passie is 'n flambouw, waaraan je je zelf schroeit, maar waarmee je ook het duister om je, goddelijk in gloed zet, zooals geen ander sterveling er zònder, ooit vermag.

Onze mèdemenschen leven lèven daar, die melaatschen!

Dat leven heb ik altijd voorvoeld, en toen ik 't zàg van nabij, wist ik dat ik goed had doorzien.

De schrik zal je meer dan eens om 't hart slaan, want dat leven is zwart, stikduister, grootsch en hevig, heviger van dramatische diepte dan 'n schepping van Shakespeare of Sophokles.

De tragiek nabij de barrières, de tragiek van de Bagtinnolles, Saint-Ouen, waar ik Verlaine in melancholie en in sarkasme heb gesproken.

Er is geen misdaad daar in die wijken of ze schimt er rond.

Het is daar verworging van 't leven!

In rioolpijpen kruipen prostituées naast d'r gelokten, en de vermolming van achterwijkjes op boulevard St. Germain is reinheid bij wat 't dierlijk geasem daar uitbroeit.

De kroegen, verzonken en half puin, staan in bangste slagschaduw van den moord.

Dàn het echte La Villette. Wat 'n buurt, wat 'n huiver van somberte 's winters en 's avonds.

Er spookt op den weg van Longchamps naar Neuilly 'n ding dat niet te zeggen is, als je 'm afzwerft op winternachten. Je hoort kreten in de nachtstad die je nergens hoort, op geen plek ter aarde, in onzen kultuurstaat.

Maar ik zal je 'r niet meer van zeggen.

Ik voel dat ik niet verder mag gaan, wil mijn herinnering me niet opnieuw doen instorten. Ik weet jou rustig in die geweldige nachtstad! Ik zou je in 't hel-zwarte, groote en mist-omsluierde

London, in 't prachtig-grandiose, woest-epische Londen óók rustig weten. Jij blonde zuster, jij kent dat vreeselijke niet. 't Leven kènt zich zelve niet, en jij jezelf ook niet.

Maar toch, je fluisterstem zei me al lang dat je begreep, dat er nog 'n ander Parijs is, dan 't baddineerende, geestige, artistieke, geleerde en elegante.

Want door al z'n kunstschatten heen, door al z'n schouwburgen, bibliotheken, zijn rijkdom zijn vernuft en wereldsche pracht, zie je in èlken ademstoot verval, als je maar kùnt zien.

Maar 't hevigst, 't diepst raak je de vreeselijke kern van dekadentie en ontaarding in dat Parijs, als je 't roode en zwarte en verdoemenis-zware verhaal hoort en zièt van het misdadige, prostitueerende Parijs, met zijn eindeloos wee en allerdiepste tragiek, z'n roof, z'n moord, z'n smart, z'n verwilderde liefde en gansch onmenschelijke menschelijkheid.

Nu wèg lieve, heel dat onmetelijk leven, dat mij als dramatikus en episch werker zooveel ontzettende beroeringen gegeven heeft.

Wèg!

Ik ben gisterenavond alleen even aan strand geweest!

Ik liep, 'n meter of tien achter 'n meisje en 'n jongen. Zij trapte met haar kleine voetjes fijne vormpjes in 't weeke zand. En telkens liep ik in haar stapjes.

Zij had 'n slank figuurtje. Hij leek 'n slungel. Ik kreeg meelij met z'n smalle schoudertjes. Heb jij dat ook wel Florence, dat je met iemand plots meelij krijgt, om 'n ongelukkige lijn die je ineens opmerkt in z'n schouders, rug, beenen of ergens anders?

Misschien voelde hij zich zelf 'n pienteren baas, maar ik had toch meelij met z'n slungelige magerte en zwabberende broekspijpen en smalle schoudertjes. Ik zou zóó nooit naast 'n mooi meisje willen loopen. Ik zou me doodongelukkig voelen!

Maar ik liep in haar innige en fijne voetafdrukjes, en de stilte aan zee was boven-menschelijk mooi.

VIJF-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Florence, nu ik zoover ben dat ik je veel van mijn ziekte en langzaam herstel verteld heb, en eindelijk zelf weer 'n paar uurtjes per dag werk, nu zal ik voldoen aan je innigst verzoek, je te vertellen van mijn natuur, mijn werkwijze, mijn wèrk-zèlf.

De zomer staat nu weer fel in 't land. Alles om me heen in bloei en gloei.

Mijn verlangens bloeien en gloeien mee.

Maar ik zal je nu gauw bij me hebben!

O die zegepraal van weer te werken en jou te bezitten, zal ik er tegen kunnen? Is 't niet te hevig-heerlijk, te hevig-goddelijk?

't Wonder-vreemde zal nu gebeuren. Ik zal jou hebben, heelemaal één met je worden. Zal ik je naakte ziel zien, en al je onstuimig geweld, in je klacht en teed're verrukkingen, in je verschrikkingen en je mysteriën? Of is er geen geheim in 'n vrouwenhart? Is er alles klaar of troebel, maar gewoon, gewoon, doodgewoon?

Is er na de eerste bedwelming niet iets dat al hooger in je ziel opklinkt, 'n vreugd, 'n zaligheid die alleen hoort, de groote verliefde, de groote minnaar van het Leven?

Maar vóór we bijéén zijn, zal ik je spreken van mijn toekomstwerk en mijn arbeid van nu, zal ik je van mijn natuur nog moeten biechten.

Je begrijpt Florence, wat ik al onderging toen ik voor 't eerst weer mijn roman mocht vervolgen, arbeid waar ik midden in neergesmakt was, waar ik nu bijna 'n jaar niet mee heb geleefd, in dadelijk scheppingskontakt.

Er was in me 'n gesnik en gejubel, 'n zacht geluksgeschrei en 'n weemoed, maar vooral ook 'n angst en verschrikking, om al die gestalten, die karakters en schepsels weer voor mijn levenden geest op te roepen.

De eerste week heeft m'n werk me vreeselijke nachten gebaard. Ik arbeidde ieder uur, iedere minuut ook in den heel gebrekkigen slaap door! Geen schepsel, geen toestand, geen gebaar, geen zin liet me los!

Nachten van worstel weer, waarin ik wegtrapte die zelfgeboren wereld van menschen en groepen. Maar strompelend of hinkend, ze bleven toch voor me leven, alleen gewond door mijn vloek en mijn haat.

Maar op den dag, als de martel van den droom en den doorschreiden slaap weg was uit mijn hoofd, had ik ze blindlief, mijn eigen geschapen wezens, mijn menschen, de slechte en hatelijkste even innig als de zielsteed're en menschelijk-mooie.

Eindelijk Florence, sliep ik na gewerkt te hebben, toch ook weer wàt beter soms.

Ik zinde en overlegde weer met mezelf.

Ik wist nù voor goed dat ik nooit heelemaal herstellen zou. Moest ik nu onder dat absolute besef, onder blijvend gemartel van ellendigen slaap en droomhel, smartelijk gewichtendruk op schouders en rug en zooveel pijnen meer, m'n leven aftobben, en de aandoening voor kunstscheppingen in mij laten verslappen? Daarvoor toch was mijn geest, mijn ziel te goddelijkopstandig en de scheppingsdrang in mij te hevig!

Ik overlegde met me zelf dat ik doorgaan zou, met zieke handen en zwakken rug, met droomzwaar hoofd en pijnlijf. Ik zoù werken, omdat mijn ziel vol geluk en levenskracht uitstraalde. Al waren mijn lenden gebroken, mijn hart was heel.

Benauwingen keerden sterker, banger terug, maar ik bleèf werken. Ik woù overwinnen, ik wou den zegenpraal, of ik moest er maar uit!

En dan Florence, als jij er zult zijn, en ik zie in de pracht-

slanke wiegingen van je blond wezen m'n geluk om me heen! Ik zal nog harder werken. Ik zal me, in jou verzorging sterker voelen, machtiger, bedeesder en dieper.

Want is 't niet vreemd lieve,.... de tijd dat ik werk voel ik mij heelemaal niet, geen hoofd, geen rug en lendenen. Er is dan in mij 'n rust, groot en heel m'n wezen doórtrekkend.

Daarna, ja daàrna ben ik er ook niet meer, maar op 'n heel andere wijze!

Maar ik weèt wat ik offer! De *Ernst* leeft in mij geweldig.

Ik wil liever 'n vroegen dood met 'n toch volle uitstorting van mijn opperst scheppingsbegeeren, dan 'n langer leven waarin ik tredje voor tredje, de helft van de hoogte bereik, de helft van den bouw van mijn wereldepos.

Ja lieve, ik heb grootsche, ontzaglijke plannen.

Zie je Beethoven met z'n symfonieën? In z'n geheel één overweldigend klankfiguur, in de wereld der toonpoezie, toonepiek en toonlyriek. Mèt zwakte en gebreken?

In den roman of dramatische kunst van deze en vorige eeuw is er nog nooit zoo'n symfonische arbeid geschapen!

O liefste, liefste, bid met me,.... tot.... ik weet niet wien. Maar smeek met me dat ik wat levenskracht mag behouden om tenminste wàt werken van 't allerhoogste te bouwen.

Ik weet Florence, dat ik ze in rust-van-konceptie moet overmeesteren.

En zoo dikwijls al kind, zoo dikwijls beheersch ik mij volkomen, en ik zàl 't geven, ik zàl er komen, tot dat allerhoogste.... dat allerhoogste dat 'n mènsch kan geven.

Er is zoo ontzaglijk veel dat in mij om uiting dringt, maar veel, heel veel stuur ik terug met 'n snik en 'n vloek, 'n zegen en 'n nà-staar.

Ik ben zoo bang, zoo bang lieve, dat 't leven me weer inééns doorbreekt, dat ik weer in 'n alkoof, 'n gasthuis te verstumperen kom, wèg van 't licht en de klare lucht.

En niemand is er die *mij* raad, ik die zooveel, o! o! zoovéél geraden, gevormd en geluk maar ook smart gegeven heb!
Maar ik weèt nu wat ik doèn wil!

Florence, heeft er wel ooit in 'n wezen zoo hevige drang geleefd, *drang*, uit 't *diepste* van *zijn onbewuste natuur aanhijgend*, zoo schroeiend, zoo innig en zoo voòrtdurend, om 't heele leven saamtevatten tot 'n groote Eenheid van gebeuren, een drang om al de bestaande dingen van 't leven der zinnen, en 't leven der teederste en diepste verbeelding saam te vatten; saam te vatten 't leven der hartstochten en 't leven der ontleding, 't leven der verrukkingen en 't leven der somberingen; saam te vatten, te omvamen 't leven der hoogste geestelijke schoonheid, tot 't leven der smartelijkste afdwalingen en demonisme, heel de gods-menschelijke en de beest-menschelijke natuur, om dat alles te beelden, uit te houwen, te boetseeren, te bezingen en te bedramatiseeren, ontembaar van fantasie, eindeloos van afmeting en ruimte.

Maar ik zal alles terugdringen en in groote scheppingsorde, met de macht der beheersching een voor een werkblok uithouwen en de wereld inslingeren.
Want anders sterf ik, verkrimp ik onder de atlaskracht van 't gansche wereldbestaan, onder schoonheidsontroering die ik nog niet beelden mag, in smart en jubel, nù in die ziekte.

Ik ben al zoo van smart omkronkeld geweest, moet ik nu nog worstelen om tot uiting te brengen de hoogste schoonheid, die 't Leven in al z'n geweldigheid zelf in me gebracht heeft?
Ik weet nu dat ik telkens te rusten, dat ik als tegenwicht voor mijn overal indringend aandoeningsleven me te temperen heb met allerlei nietige afleidinkjes.
Dàt is heel noodig Florence.
Want alles wat ik zie en voel, dringt dóór tot mijn scheppingdrang, wordt door die kracht ingezogen, en in z'n diepste bezinking herschep ik het tot 'n tweede hooger leven.

Liefste jij zult me begrijpen, jij vooral!
Heb ik mezelf zoo lief, ben ik zóó door waan geslagen dat ik de wereld om mij heen zie wentelen met al d'r schoonheid en haar smart, mij verbeeldende dat zij door *mij* zoo grootsch herschapen moet worden in een geestelijke schoonheidsfeer? Juist door mij?

Liefste, jij bent zelf 't Leven, jij zult begrijpen want naar jou heb ik mijn diepst-innerlijk gericht, naar jou heb ik in onbewusten en bewusten drang geluisterd met altijd bange verwachting.
Heb ik niet zelf zooveel individueele ontroeringen, zooveel smart en ellende, zooveel eerzucht en egoïsme, dat ze mij afhouden van dat universeele sentiment en besef in mij: een wereld te moeten beelden, 't heele leven in *al* zijn grootsche uitingen, tragisch, demonisch en episch te moeten omscheppen in kunstuitingen van hoogste geestelijke macht?

Neen lieve, ik heb me zelf niet zoo lief en ik sta niet geslagen van waan, en ik ben niet met verbijstering ingaand op 't avontuur van groot leven. Maar de psychologie voor 't universeele, de dramatiek voor 't alles-omvattende, de epiek en lyriek zit mij als de scheppingsdrang in 't bloed, want ik lijd er door als niemand, en ik geniet er door als niemand.

't Leven zèlf wil het *in* mij omdat ik een zijner manifesteerende afgezanten ben.
De kunst zèlf wil het *in* mij omdat ik een harer priesters ben.
De schoonheid zelf wil het in mij, omdat ik een harer ontroerdste kinderen ben.

Hoe dikwijls Florence, voel ik mij als mensch klein, ellendig, eerzuchtig, egoïstisch, melankoliek, jolig, spotziek, twijfelzuchtig, en dat alles zonder vooropstelling van 't verachtelijke zòndebesef van godsdienaars en dogmatici?
Maar dieper dan al die menschelijkheidjes, die toch 't hoogere

leven moireeren, staat óók in mij 't goddelijke besef van uitverkorenheid als kunstenaar, als scheppend arbeider, door het leven zèlf op den brandenden mond gekust.

Ik heb hen lief als heel grooten, Shakespeare, Dante, Homerus, Beethoven, Rembrandt. Maar wanneer *in* mij de schepper opstaat, niet de nog peinzende, zacht van geluk-dóórroeste, maar de onbewuste uiter, dan zie ik niets van hen, bevredigt mij niets van hen, van niemand, dan zie ik de dingen, de menschen, 't licht, de kleur, d'atmosfeer, zooals *ik* ze voel en verwerk.

Dan moet ik met eigen handen het leven kneden en vormen, herscheppen in de hoogere werkelijkheid van mijn tragedische en komische levensaanschouwing.

Het is goddelijk in die sfeer te ademen.

Want ik voel liefste, onverwoestbaar dat ik al de ontroeringen, al de smarten en jubelingen van de gansche menschheid uit dèzen tijd, zeggen zàl.

Het Leven kwam niet tot me en zei:

— Ga, en zeg je zielssmart en je geluk.

Maar het trok me veel heviger en onstuimiger tot zich en zei aan de kloppende borst:

— Ga en zing uit de ziel der menschheid, bouw haar jubel- en smartkathedraal.

II.

Florence, in mij schreit niet de smart van één ziel maar van 'n wereld.

In mij jubelt niet 't geluk van één mensch maar van 't menschdom.

Dat heeft mij voor me zelf verklaart, mijn oppersten drang naar universeele epiek en dramatiek.

O! dat 't leven zóó groot, zoo allergeweldigst in mij wil werken!

Ik voel me 'r schuchter, klein, zwak tegenover, als ik 't 'n enkelen keer besef in abstrakte nuchterheid. Maar bijna altijd

leeft en werkt en schept het in mij, vóór ik dat nuchterheidsbesef, straf voor mij heb gekregen. Mijn sidderingen en verrukkingen, staan al ten volle uitgeleefd in den kring mijner aandoeningen, vóór ik zelf weet wat in me gebeurt.

Ik kan je niet zeggen hoe mij dat verrast, overstelpt en stil maakt Florence.

't Is 'n gevoel alsof 'n zee over je uitgestort wordt, en alsof je later van 'n top, op 't donderend golfgezwalp om je heen staart, en bewust overziet welk oer-geweld en grootsch leven door je heen gegaan was.

Vóór mijn ziekte begreep ik de stem van 't Al-leven, 't universeele niet goed. De drang in mij tot al-omvatting maakte me ongerust en bang, maar nu is akkoord na akkoord van den grooten menschenzang op me aangestormd. Ik hoor de symfonie van 't groote Leven, zooals ik hoor jou stem, jou woorden.

Daarvan zal ik je nog vertellen, 'n ander keer.

Op 'n prachtamfoor, zoo straks bekeken heb ik de teedre lijn van jou leest gezien. 't Is of die Griek je herboren in 't leven terug heeft gestuurd, nù als meisje.

Florence! Dat toch de herfstsproke hier te kleurlegendeeren begon, ik zou voor goed je gouden haar kunnen zien.

ZES EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Je weet Florence, dat ik nu, traag herstellende, nog minder dan ooit met artisten omga, met omgaan bedoel ik dan werkelijk dagelijksch verkeer.

Ik schuw die menschen.

Er zit een verpestende leugenachtigheid in de meesten, 'n gloeiende afgunst, die ze de oogen uitbrandt.

Je weet lieve, hoe weinig ik geef om alle geleuter over „levensreinheid" en „zondebestaan".

We zijn allemaal stumpers, die stuk voor stuk nog zoo ontzaglijk veel aan onze „reinheid" te doen hebben. Onze grootste geesten waren doorstookt van hartstochten die hen weer tot de menschelijke „stumpers" terugbrachten, hoe groot hun zieleleven ook was, *terwijl* en *vóór* ze schiepen.

Maar al wat låge hartstocht in een gewoon mensch zònder groote gaven heet, wordt in een kreatuur als Napoleon, Goethe, Shakespeare en Wagner hoogstens 'n „zonderlingheid".

Wie heeft ooit zoo schaamteloos, met wòord en toelichting de tegennatuurlijke liefde, in de regionen van hoogste verrukking geheven, als Wagner?

Maar daarom is hij voor mij niet minder als schepper als geweldig voeler en bouwer!

Als alleen maar in dezen tijd ieder kunstenaar diep, heel diep de idee doordringt, dat elk individueel verreinigingsproces 'n blakende zotternij is, zoolang het massaleven nog zóó groot leed te dragen heeft, zoo vervoosd door zieke moraal en grove hebzucht.

Er zal 'n tijd komen kind, dat ik je dieper zal doen schouwen in die afschuwelijke wereld van potsenmakende „ethici", zede-

en reindheidspredikers en zieleredders, waaronder 'n enkeling met echt en naief idealisme.

Er is een prachtwerk te schrijven, zederoman en dramatische schepping, van 't kunstenaarsleven met of zonder ethisch bijmengsel, van 't bedrog, 't gekonkel, 't klatergoud, de felle vernielingseerzucht onder elkaar, vooral wanneer ze zich zedelijke hoogvliegers noemen.

'n Schepper, 'n ziener met ziel wordt veel meer door 't leven gewond, dan een met veel techniek.

Dàt hindert mij zoo vreeselijk in den omgang met artisten.

Ik ontmoet telkens in die lui den vakman, den technikus, den literairen plannetjes-broeier, den heeschen kukkelaar naar wat letterkundig geprijs en grof roemsel.

En nooit voel ik de ziel gewònd, de ziel diep ontroerd, in die artisten.

Neen Florence, denk in Godsnaam niet dat ik 'n strijd begin tegen artisterij à la Multatuli!

Integendeel je zult straks zien, hoe lief ik heb stijlstudie, taalwerking. Je zult zien en je weet 't ook wel niet? hoe ik innig en hevig lief heb elk werkprocede, dat dieper en zuiverder tot de kunstuiting voert.

Nee, ik smaal niet op woord- en klank-verliefden, wijl ik dan grovelijk op me zelf moest smalen.

Maar toch, ik wil de ziel, de levende rillende, bevende ziel van den ontroèrden mensch altijd en altijd voorop. Ik wil die ontroeringen in de hoogste schoonheid uitgebouwd zien, in episch, dramatisch of lyrischen vorm, maar in 't lèven moet de ontroerde mensch rondgaan, niet de technikus, niet de artistiekerige artist, de literatuur-prooiverslinder, de geometrische emotie-rekenaar en zoeker naar „dramatiek".

En dat doen de meesten van dezen tijd. De meesten zijn de kluts volkomen kwijt, zijn voos, leeg, dekadent. Daarom sta ik liever buiten artistenkring, met al mijn typen en „gewone" menschen, in 't hart van 't leven. Dat geeft grootsch genot. 't Leven in koterietjes is duf, benauwend, en 't walgelijk snobisme is er als

eerste ontbindingsverschijnsel van een zwakke menschelijkheid.

Nu beweeg ik me in alle standen en rangen, en de gekompliseerdste inwendigheden van het maatschappelijk bestaan, doortast ik met psychisch en fysisch vermogen te gelijk. Het dokument en de intuitie, de verbeelding en 't feit, de voorstelling en de nuchterheid der waarneming, ze vloeien bij mij inéén, en ik bewerk er des te zuiverder het leven mee.

II.

Zie Florence, zoo langzamerhand zal ik je nu over mijn werk en mijn diepste natuur wat zeggen, over mijn werkwijze, mijn voorbereiding en mijn methodes.

Maar vooral mijn diepere natuur is heel vreemd, want die dreigt telkens al m'n orde-eenheid omver te smakken.

Weet b. v. Florence dat ik aan z. g. „waarnemingskunst" 'n gruwelijken hekel heb.

Waarom ?

Wijl ik al wat één kant van 't groote leven geeft, inferieur, diep inferieur vind.

De naam : waarnemingskunst is mal, en toch heeft ze grond van bestaan, omdat er werkelijk zulk soort schrijvers zijn, wier heel in- en uitwendig leven eigenlijk alleen „waarnemen" is.

Hun dramaturgie is, als je 't maar goed beschouwt, gerangschikte waarneming.

Hun humor is gerangschikte waarneming. Hun meelij, hun smart is gerangschikte waarneming. Hun ob- en subjectiviteit is waarneming en nog eens waarneming. Hun tendens en hun aanklachten zijn 't, ten slotte hun heel zielebestaan. En ik verfoei ze, verfoei ze, hevig en diep !

Als 'n schrijver naar 't Amstelveld loopt, of naar de Nieuwmarkt in Amsterdam, op de marktdagen, en hij gaat er heen om „waartenemen", om typen te zien, te bestudeeren, en hij weet mij, in nòg zoo komplete waarneming van detail op detail, met dat leven niet te ontroeren, — eenige en diepste werking

van iedere hooge kunst, — dan is hij voor mij een prul als lèvend artist.

Die ontroering kon nooit door „waarnemingskunst” opgewekt worden.

Want de enkele observatiekunstenaar kent de diepste roerselen en worteling van het leven niet. Ze hebben maar één fakulteit, zien, noteeren en geheugen-bouwing. Ze slaan wat schilfers uit de reuzenmuren van het leven.

Hun gansche geest staat strak gespannen om te omvatten de buitenzij van 't menschbestaan. Ze kunnen niet dieper. Fijnere en machtiger impulsiën bezitten ze niet.

Ze vloeken, zweten en zuchten onder 't juk der „waarneming”, en hun arbeidskracht houdt op te bestaan, waar ook die observatie eindigt.

Ze staan in het van allen kant hen omkolkend en ombruisend leven als kromgebogen schelpvisschers, die zuchten en hijgen onder den rukkenden woel van hun net in de golven. Van al het overvloeiende leven houden ze wat gruis en schelpen, wier en bezinksel. Meer niet.

Ze wankelen en vloeken, en hun zwetende schoften dampen van werkhitte. Hun spieren en pezen staan in krampigen zwel, en bij elke levensaangolving, smakken ze hun net uit, in 't bruisend schuim, en altijd weer ontvliedt ze de kleur en de branding, het felle schuimende leven der baren, beuren ze gruis en kalk, zand en kwallen.

En al dien arbeid alleen bij de bewerking der materie in z'n uitwendigen groei, en gestalte-verandering!

Zij zijn ook als vrachtdragers die door het groote leven telkens nieuwe waar op den rug gesmakt krijgen. Maar ze zijn blind en doof voor alles wat buiten hun vracht gaat.

Als ze dieper willen gaan, de innerlijke aandriften en passiën van den mensch willen beelden struikelen ze mèt hun waarneemvracht, komen ze niet meer overeind.

Vandaar dat de onmachtigen zich 't liefst bij hun vrachtjessjouwen houden.

't Leven slaat ze in 't gezicht en bestriemt ze de wangen, spuit ze de oogen vol spot en hoon. Ze sjouwen. Het leven buldert en gromt rond hun voeten en kleeren. Ze sjouwen.

Het onweert boven hun hoofden; 't licht flitst en vlamt. Zij sjouwen.

Nooit gaat hun een sidder van allerhoogst ontzag voor het gansche kosmische levensmysterie door de ziel. Zij sjouwen hun waarneemvracht, ze sjouwen, ze sjouwen.

Daarom verfoei ik de „waarneemkunstenaars" zonder de diepere fond van levensbesef.

Ik weet Florence, er is een herkulische kracht noodig van den geest en de ziel om de synthese van kunst en leven te geven. Dat vermogen alleen titanen!

In die titanische levensherschepping liggen àlle sentimenten, alle aandoeningen en indrukken, alle idealen en verrukkingen, alle smarten en weedom, in hun hoogsten en zuiversten vorm uitgesproken.

Geen sentiment van de innigst-menschelijke teederheid of 't ligt uitgesproken in zijn arbeid, en geen sentiment van hoogste en heftigste smart en herinnering van weemoed, of het trilt er in zijn ragste vezelen. Geen psychologie van massa of individu of hij doorgrondt en beeldt ze.

Zoo is Beethoven titanisch, maar iedere melodie in zijn symfonieën heeft de smart en de teederheid van zijn menschheid in zich opgenomen. En gaf hij niet de speelsche, tragische, van weedom doorsnikte, van smart, doorhuiverde melodie, de hemelsche en de roepende, de klagende en schreiende melodie van z'n ziel terug in z'n Sonaten, toch ook lyrische schepping van den zelfden Titan.?

III.

Vandaag ging m'n werk heel zwaar, Florence!

Er hangt 'n rauwmist over mijn ziel.

Al m'n werk-objektiviteit is weg, en 't leven doorsiddert me weer in angst en beve.

Florence, vrouw, kom toch!

Arme, arme vriend!

O ik snik, ik snik, ik kan je 't niet zeggen

. . . .

Eergisteren avond liefste kreeg ik zijn doodsbericht.

Arme vriend.

Had ik 't voor drie maanden gehoord, ik zou er onder bezwijmd zijn.

Nu heb ik den dag in stomme zielebiecht doorgebracht, en me zelf afgevraagd of ik niet te veel van hem gevergd heb.

Is er over 't mysterie van den dood lang te denken?

Ik heb 't vroeger, lang, heel lang gedaan. Ik dacht kalm te zullen blijven als ik 't ging hooren.

En toch Florence, en toch, hoe hevig schokte me dat plotse besef: hij is er niet meer. Dat stille, zwijgende herinneringsbeeld, dat prachtige rabbynengezicht er nu als doodenmasker voor in de plaats.

O God Florence, kom, kom! Ik stik!

Moet ik nu 't vreeselijke leed van mijn ziekte dragen, en altijd vóór me den schim van mijn jongen dokter, mijn vriend?

O God Florence, daar komt weer in vollen zielezang dat eindelooze smachten in me zingen, naar dat opperste geluk, altijd, altijd als ik van heftige smart doorscheurd krampsidder.

Die zelfde zielezang, al in mij als knaapje, als ik hoog uit 't venster, op m'n rug liggend, den schemerenden hemel inkeek, en overal om mij heen voelde eindeloosheid van lucht en verte. Dàn zong er al 'n eindelooze weedom in me op, dat smachten, smachten naar iets allerhoogst, waarin ik kon wègvloeien, wat me meenam, mij en de menschen om me.

Daar is 't nu weer, als was ik 'n knaapje!

Arme vriend!

Ben ik niet een der smartelijkste voelers onder de menschen, nu al dat leed mij doordringt en dat ik toch blijf bestaan, blijf ademen, denken, voelen, peinzen ?

'‘t Is weer avond Florence, nu ik dit schrijf.

De Zee ruischt achter m'n balkon. Heel zácht, heel zacht weent ze uit mijn droefnis.

De nacht is doorzoeld van een zomersch heimwee.

De sterren zien, als gouden fonkeloogen in 't heelal. O ! wat 'n azuur geheim daar !

Wat mijn hart toch nog meer doet dan kloppen, kloppen.

Wist ik dat mijn ziel nog zóó weer schreien kon ? O ! dat de heftige smart me heelemaal kon verpletteren ; dat er niets, niets van me bleef, geen heugenis en geen herinneren.

Florence, mijn verlangen leeft nu in den nacht, gaat geheimvol en stil open als de kelk van 'n nachtbloeier.

Arme, arme vriend !

III.

Weer wat dagen verder, maar geen moment dat het doodsgezicht van mijn dokter voor mijn oogen wijkt !

Lieve, innige kerel !

O kon dat stille snikken van m'n ziel bedaren !

Maar 't zàl, 't moèt onderdrukt worden.

IV.

Florence, vandaag heb ik m'n bevende handen gedwongen te werken, wijl mijn geest wil, en mijn lichaam, als gereedschap te gehoorzamen heeft.

En nu ik gewerkt heb, is de benauwing en de smart wat geweken, is weer alles ruimer en breeder om me heen geworden.

Ik heb onder 't scheppen 'n tweede leven gehad, wèg uit mijn eigen bestaan.

Ik heb met diep welbehagen en innig-rustig gebouwd, mijn zielen 't leven ingeblazen.

Ik heb met verrukking de droefste en juichendste afmosfeer om mijn menschen heengeweven.

Ik heb de natuur, de straat, de stad, fabriek en krot met de onbewogene herinnering doorleefd.

O ! Het hevigste verdriet in en om mij zal me voor m'n werk niet meer neerslaan ! Dat heb ik vandaag gevoeld. Hoe kan 'n schepsel met zooveel heftige smart, zoo diep een weedom zich òver zijn stil kreunen heensleepen en werken, wèrken.

Is er een demon in mij die mij splitst als ik wèrken moet, mij staalt, van marmer maakt, en al 't verdriet, de weedom in mij stolt tot 'n onbewogen monument van hevigst leven ? Is er een demon die mij afscheurt van den lijdenden, smachtenden, hevig-ontroerden mensch in mij ; den mensch die niet voort kan, en al z'n diepe wereldwee verbergt heel diep in z'n ziel, tot 't ergens eruit geslingerd moet, als 'n dramatisch figuur, 'n schepping, 'n karakter, 'n tafreel, 'n natuurzang ?

O ! 't is 'n mysterie. Dwars door mijn lijden heb ik vandaag gewerkt. Mijn lijden was mij een smachtende verrukking. Ik kan er dieper door ingriffen, teekenen, uithouwen.

Iederen demonischen zet van 't leven gaf ik terug, alsof de duivel zèlf in mij zat te schateren of worstelen met gereedschap van magische werking. Alsof hij mij als lichaam genomen had voor zijn helsche macht.

Ik heb in de koorts van 't werk geen smart gevoeld, geen weedom, geen verlangen.

Ik ben er in, ongenaakbaar voor ieder wezen, en ieder aandoening die niet tot 't kristalklare leven van mijn eigen, diep-eigen visie behoort.

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Wat ik van mijn werk bouwen wil?

Luister Florence. Is er niet iets heel vreemds in ieder mensch?

Zoo b. v. zijn er voor mij dagen op dagen dat ik van al 't om mij heen gebeurende niets, letterlijk niets zie.

Is 't niet om fel te lachen als zoo iemand 'n „realistisch waarnemer" wordt genoemd?

Heel het leven, met al zijn luidruchtig of stil gebeur verruischt langs me als 'n droom.

Ik leef dan heelemaal naar binnen, het innigste droomleven met open oogen.

Ik ben onmachtig iets van de buitenwereld te zien, doe er ook totaal geen moeite voor.

Ik ga langs de straten, ik zie niets. Ik ga langs de velden en akkers, ik zie niets. En alles staat toch bloeiend in m'n ziel.

Ik voel alleen op me inwerken van buiten, ruimte, ontzaglijke wolkenlucht en licht.

Tot plots 'n keer in m'n bestaan komt, 'n soort ontwaking.

Alsof je van 'n eenzaam boerenhutje, in 'n wei, plots op 'n Parijsche boulevard gesmakt wordt, hòe, is je zelf 'n raadsel. Je hoort 't dreunen van 't leven, je ziet den massawoel, je grijpt naar je hoofd en je beseft.

Dan zie ik alles, merk ik elk ding op, en m'n waarneemvermogen speurt als 'n geheel op-zich-zelfstaand in mij werkende intelligentie.

Het zijn twee prachtige geestesbewegingen.

Het eerste leven heelemaal innerlijk, en luidloos de ziel weggedoken als 'n fijn glansje in 'n kristallen bol. 't Andere leven uiterlijk, met uiterste verscherping van opmerking, die òf de meditatie terugdringt, òf haar spelend in varianten en bij

vlaagjes er tusschen mengt. De vermenging dier beide zielstoestanden is 'n derde beweging, vol van eigen genot. Eerst het verpeinsde verwerken onbewust in 't scherp-waargenomene, dan 't waargenomene vertemperen en verwerken in 't verpeinsde.

Drie vormen van bestaan, waaraan tallooze gradaties van gewaarwordingen weer beantwoorden, en ieder op zich zelf een eigen gebied van hoog schoonheidleven scheppend.

Met zoo'n leven bouw ik m'n werk op!

Florence, Florence, wat zal 't 'n zaligheid zijn als ik aan den arbeid ben, en ik heb jou vlak voor oogen.

Zou 't wel 'n zaligheid blijven lieve?

Zou 't verlangen, 't hevige, snikkende, van weedom doorprangde verlangen, niet vreeselijker, maar geweldiger zijn dan de bevrediging?

't Golfgeklots is 't zangerige verhaal van dat verlangen.

't Murmelt, ruischt plots uit, zinkt weer terug in herinnering, vèr, vaag, zangerig en klotst weer áán, en gaat altijd, altijd weer terug in 't zoete gamma van fijn geruisch als zanggeschrei, en stijgt en daalt weer.

't Is er weer in m'n ziel, dat golfgeklots, 't ruischende verhaal van mijn verlangen.

Florence, kom, kom, ik kan niet langer alleen zijn, alleen met m'n werken en de zee.

II.

't Is weer uitgesnikt. Ik heb weer gewerkt.

Mijn vriend, mijn arme vriend kijkt me aan, maar ik beef niet meer van smart.

En ik zàl je verder vertellen van mijn werk.

Florence, ik vind 't 'n heerlijkheid tusschen allerlei soorten menschen te leven.

En mèt hen, of alleen, wil ik alles ondergaan van hun passiën en gedachten.

Dat geeft 'n avontuurlijken gloed aan elke diepe daad, maar

verscherpt vooral de aanschouwing. *Alles* wat ik in m'n romans verwerk is gehéél uit de verbeeldingssfeer geschapen leven, in kompositie en afwikkeling. De dramaturgie zit mij in diepsten aard.

O! lieve, er is geen heerlijker en titanischer gevoel dan 't hevige uitschieten van den scheppingsdrang, als je beseft te zullen en te kunnen werken.

Elke menschenstem is 'n schok, elke kreet 'n aandoening, elke toestand 'n verrukking. Je leeft dan pas 'n hooger, 't hoogste leven.

M'n verbeelding bouwt alles voor mij op. En mijn geziene menschenleven is verbeeldingsleven, anders niet. Maar verbeeldingsleven dat in z'n dramaturgische diepte symbool is van de menschheidsziel. Ik heb alles doorleefd, in verbeeldings-realiteit, maar daarvóór heb ik waargenomen, bestudeerd, met fijnste vertakking in de te tastene werkelijkheid.

Bij het scheppen laat ik *al* de dokumenten los, werkt de voorstelling mèt de verbeelding en bouwt hemelhoog boven den vlakken grond van mijn waargenomen realiteit uit, hun wereld van dramaturgie, epiek, en psychologie. Hun wereld van visioen en plastiek.

Daar zal ik je later meer van vertellen Florence, ook in verband met de tienvoudigheid van mijn natuur, die toch altijd tot Eenheid komt.

Ook nu weer werk ik zoo.

Het is verrukkelijk Florence, als je weet hoe je stap voor stap dat vreemde, norsche boerenleven of dat van visschers, landloopers, misdadigers, dieven en andere geboeften doordringt, zonder veel van hun innerlijk te hooren.

Je leert, door met *ieder* om te gaan, een ontzaglijke wereld van typen, karakters, schepsels, toestanden en gebeurtenissen kennen. En juist, 'n gebeurtenisje, door hen met drie, vier woorden verteld, geeft voor je voorstelling en verbeelding de

geheimzinnigste en diepste bekoring. Je hebt hun dagleven meegemaakt. Je kent hun stroeve of hevig uitbarstende naturen. Je verbeelding gaat bouwen, zwerven, in een sfeer van gebeuren waar zij niets van gezien heeft. Je dramatische scheppingsintuitie werkt, alles beeft en leeft in je van genot.

Je hebt niets gezien van gebeurtenis of karakter, van groep of milieu, en toch schep je het leven òm, en geef je een geweldig geheel.

Dat is voor mij het goddelijkst werken. De realiteit der dingen loslaten, waaraan je de opwekking van je verbeelding te danken hebt. Hierin sta ik juist diametraal tegenover Zola.

Vier zinnetjes geprevel van 'n boer, 'n boef, 'n bericht, en je bouwt 'n wereld van groot gebeur, van karakter en psychologische dramatiek.

Nee, ze hebben nooit lijfelijk voor je geleefd, maar wat zou 't ? Je zult ze zóó levend scheppen, zoo bezield, en zóó vol van de echte driften en menschelijkheid, dat ieder ze ziet, groot, bang, hevig, teeder, vreeselijk of beklaaglijk.

Daardoor heen meng je, in onbewuste fijnheid ,al de gekende realiteit, de diep bestudeerde uiterlijkheid der dingen. Maar de atmosfèer moet weer geschapen worden.

Het moet geheel in den toon eener machtige werkelijkheid gehouden worden, en toch moet alles er in, door de hoogste verbeelding, als zuivere fantasmagnische schepping uit je gestort zijn.

Je werkt en bouwt met de van hevige ontroering doortrilde hand van 'n Michel Angelo.

Je menschen zijn reuzen, maar toch, vergeet niet de proporties der dwergen.

Zie vooral de driften en de beroeringen in de menschen, lava rondspuwen, als vreeselijke vulkanen.

Het is daar gloeiend, in de ziedende zielsfeer. Maar je kunt er smeden in 't vuur van het echte leven. Je hoeft geen cyklopisch gedrocht te worden om in dat hevige levensvuur den aller-

geweldigsten voorhamer te zwaaien op het groote aanbeeld met z'n demonischen staalklank. En als je longen gehard zijn kunnen ze ademen in den rooden gloedmist van het vulkanische leven om je heen. Laat je gezicht er roetig bewalmen, je handen verbeten werken in de kookende vochten, — je oogen schitteren toch als levende sterren, en je ziel hijgt van scheppingsgenot.

III.

En dat alles onderga je, door te leven onder gewone menschen, van allerlei slag.

Je ziet hun smart, hun vreugd, hun dronkenschap, hun dierzijn en hun soms vreemde verteedering. Je doorleeft het, en je verbeelding gebruikt het later als levende materie.

Als je in den gloed van den vulkaan staat te smeden, en om je heen stormt het vuur weg, gloeit de zwavel, dan komt dat gewone leven, detail voor detail in de kleur van het gebeuren naar je toe, en je smeedt het mee onder de rythmische dreuningen van je hamer.

Ieder dreun is 'n leven, en ieder vonkspuwing 'n verlichte menschesprook.

Soms Florence, komt er 'n tinteling van schroom in me, als ik zoo het intieme leven van gaarde en hof, schuit en krot, salon en keuken meemaak.

Maar dan zeg ik me zelf goed waarom ik 't doe, dat mijn groote liefde van 't leven mij er als werker en als mensch heeft heengestuurd, dat die drang in mij leeft, onverwoestbaar, en dat ik er toch nooit ànders kom dan als mènsch, met al m'n ontvankelijkheid voor lot en leven.

Bovendien lieve, sta ik met al m'n visschers, boeren, landwerkers, landloopers, zwervers, stroopers op 'n goeden voet. Ik vlei niet, maar ik leef met ze mee, onversaagd. Dat voelen

ze, en doet hen goed. Ze vertrouwen me, en ze geven zich, omdat ook *ik* mij geef.

Ik neem ze dikwijls mee naar huis, zet ze soms ineens onder den gouden avondlamp, heel innig, en ik zit zoo precies bij hun voor de schouw, of ik kuier door de bloemvurige tuinen van mijn landvrienden. Ik laat ze rooken, smokkelen, leuteren, zwijgen, mokken; ik geef ze wàt van m'n beetje, en zij geven mij van hun beetje.

Ik heb op 't land 'n kerel gekend, die mij twee jaar lang, bijna iederen dag, kort of lang om zich heen zag. Hij bleef gesloten, zei stroeve, bijtende zinnetjes.

Was niet in te dringen. En 't leek 'n heel-typische vent. Eindelijk heb ik zóó 'm gepakt en zoo begrepen dat hij nu tot m'n beste landmakkers behoort en me bij m'n voornaam David aanspreekt, heel intiem en natuurlijk, alsof hij 'n familielid was.

Florence, je weet nog niet wat 'n gelukkige uren dat geeft, en hoe vol wondre verbazing je het simpele, wreede, tragische of epische leven van die soort menschen leert kennen.

Maar 't heerlijkst is voor mij dat ik gansch hun realiteit loslaat, en schep uit voorstelling en verbeelding. En nu weet ik dat ik die realiteit op een andere manier toch weer teruggeef, detail voor detail, àls die verbeeldingskonceptie uitgewerkt heeft.

Als ik alles zou willen geven wat ik met m'n verbeelding, en realiteitsgrond onder me, dramatiseer en tot leven herschep, ik zou 'n bestaan van duizend jaar noodig hebben.

Ik sta ook stom van 't denkbeeld „op" zijn, herhaling of verlegen zitten om „stof".

Ik wou wel dat 'n honderd schrijvers wat van mij overnamen.

Ik zou 'n cyklus kunnen geven zooals er geen gegeven is.

Want de levenswerkingen zijn overal even machtig, in welk brok samenleving je je met je ziel en je geest instort.

Je onrust lieve, over m'n avontuurlijke vermommingstochten, zul je toch moeten laten verdwijnen. Want ben je eenmaal hier, dan zul je begrijpen dat 't noodig is.

Zie kind!

Er zijn heel veel toestanden en heel veel lokalen, waarin ik als „meneer" niet inkom, wil ik niet als 'n komediespel plots alle natuurleven zien verminken.

Ik zorg altijd voor prachtige aanwijzingen en introdukties.

Met 'n beetje moed, 'n beetje onverschilligheid kom je 'r doorheen. En blijf je hangen dan trap je van je af.

Zus verkleedt me uitmuntend.

Ik liep er 's avonds soms zoo goed-schooierig of boers, of visschers of op z'n zwervers bij, dat geen sterveling me herkende, m'n eigen broer niet, als ik hem op straat even aanhield in dialekt, en wat vuur vroeg.

Daarbij is 't voor mij van 'n innige en groot schokkende ontroering zoo vlak in de woeling van gevaarlijk gespuis of zwervers te leven, te luisteren, ze dàn te bestudeeren, en vooral 't mènschelijke in hun uitbarstingen te proeven.

Dat is simpel en echt, en heb je geen vrees, dan gaat alles meestal van 'n leien dakje.

Zie je griezeligheden, vooral in 't hartje der rapaille-buurten, dan zië je ze maar.

Want 't groote, geheime, nachtelijke en avondlijke leven dier schepsels moet je toch tasten met de ziel, in stemming. Dat ligt niet voor je waarneemzintuigen bloot; dat moet je allerdiepst voelen met de grootste voorstellingswerking en intuitieve tragiek.

Daarmee voel je 't relief van smartelijk vrouwleven, van kinderleven, van uitvaagsel en verschoppelingen, zoo goed als van dandy's en perversen.

Kindeke, kindeke, 't is mij een goddelijke behoefte om tusschen maanden van innigst meditatief leven op dië manier er uit te springen en rond te zwerven onder hallen, in vreeselijke buurten van wrang leven, achterwijken van 'n reuzestad; om tusschen allerlei vreemd slag menschen en volk te ademen, onverschillig of ze gloeien in ontembaarste hitte van hun driften; gramschap en levensverdoeming, smart en beestigheid, of versmuigeren in huichelarij en wreed-somber egoïsme.

Wanneer ik onder dat leven tref onbewust heroïsme en zuivere idealiteit in simpele zielen dan zal ik er met groote vreugd van beelden.

Maar zoolang om de doodkist, waarin 't lijk van een smartelijk gestorven armoe-grijsaard, door man, vrouw en kinderen-familie, zóó gevochten en gezopen wordt om enkele guldens, dat de kist, gebroken en geschonden, dienst doet als beschuttingsmiddel tegen den hevigen aanval van 'n waanzinnig van gelddorst bezeten vrouw op den schooier-man; — voor den Dood allen eerbied en huiver wèg is, — zoolang zal ik die heroïsche leefaandoeningen in de vreeselijke kringen van donkerste misdaad en ontaarding niet licht treffen.

Mijn lichaam is nu nog te zwak.

En ik geloof niet, Florence, dat ik er ooit heelemaal boven op zal komen. Maar je weet nu lieve, hoe hevig ik weer snak naar de gloeiende botsing met 't leven in al z'n kringen.

De burgerlijke fatsoenswereld heeft z'n wee's en ach's, z'n misere en vreugdetjes. En 't is voor 'n scheppend werker ook dikwijls een groot genot in fijnste gradatie, 't klein-burgerlijke leven te beelden in zijn worsteling, ondergang mèt of opkomst uit saaie, stroeve, konventietjes en duffe benepenheid. Eenmaal dat leven bestudeerd, geeft de omschepping tot kunst zeer diepe en innige emotie en schoonheidsontroering.

Maar rijker, machtiger, intenser leven breekt uit in den roes, 't stout-dolle, 't hartstochts- en tragisch-zware, 't passie òntketende en passie-gèketende der lagere menschenwereld. Want bijna altijd er naast leeft in 't verborgene, 't zwijgend-heroïsche, 't groot-tragische, 't heel-teedere, niet apart niet romantisch-onbesmet, maar tusschen verschrikkelijke daden en leefuitbarstingen van onmenschelijke hevigheid en wreedheid in.

Echte geestdrift, durf, geweldigheid, jaloezie en liefdespassie vindt je 't zuiverst menschelijk in de kringen waar de menschdriften vrij uit, in omgang uitbarsten kunnen, waar geen kronkelen en strikkerig begrippengespeel heerscht met fatsoen, geen duffe berekening; waar niet met rhetorischen omhaal en zoete

strofen 'n besuikerd moraaltje, de schepsels tot „deugd" en „eerbaarheid" dwingt voor de wereld.

Florence, wat kan 't leven toch in plotse schokken en vlagen van groote vreugd tegen je aanslaan. Je hebt zorg, getob, narigheid, ziekte.

Je loopt op 'n zonnigen, klaren, lichtdoorjubelden ochtend je huisje uit.

Je ziet 't groen, de boomen, 't gras, 't licht, de lucht.

En de vreugde slaat inééns tegen je aan. Je ziet werkers op 't land. Je voelt 'n prachtige schittering rond je. Je ziet kennissen groeten. Je groet met innigheid terug of 't je broers zijn. Je zoudt ze willen aanspreken, iets gelukkigs willen zeggen, iets innigs van je ziel willen meegeven.

Maar je houdt je in, uit vrees dat die menschen je toch niet begrijpen. Maar 't jubelt in je, zoo goddelijk en 't kwinkeleert in je, zoo verrukkelijk. De zon brandt tot in je ziel. 't Is er zoo licht, zoo klaar en gloeiend blij van binnen. En 't is zoo helder in de lucht. En 't blauw van den hemel is zoo diep, zoo'n zang, 'n zang van blauw! En 't gouden licht juicht zoo mee, vonkt en speelt rond je heen. En de zoelte wuift door je haren.

O! er is 'n vreugde dan in me die me alle leed doet vergeten. 't Is om beurten vredig, zangerig, rustig-gelukkig, soms opvlammend tot fellen jubel, tot schater en geluksdrang om anderen te koesteren met m'n zonnevreugd.

Omdat ik weet lief te hebben de wereld, de menschen, de menschen vooral Florence, het leven vooral, het groote, heerlijke, vruchtdragende en bloesemende leven.

Het leven dat nu rond me geurt en zingezangt als 'n leeuwerik vèr, het leven dat murmelt en ruischt als golfjesklots; het leven dat dan weer buldert, bliksemt, onweert, en al m'n idealen en gelukken in brand laait en tot asch koolt. Het leven dat zwalpt en orkaant, 't leven dat treurt en triest, zacht kan schreien en snikken als 'n ontsteld kind, in 'n groot avondbosch verdwaald.

O! Hoe heb ik 't heerlijk hevig lief, 't leven, z'n buldering en zegening, z'n vurige bloeseming en z'n valen wintertriest, hoe heb ik 't lief in zijn fantasmagorischen groei; 't leven dat de heele menschheid aandraagt haar smart en geluk.

O! hoe heb ik 't lief, dat geweldige, dat teedre leven dat de ragste meeldraad bouwt in de fijnste kelk, en 't broze hart van bloem en bloesem, de kleurige wonderziel inblaast, en rotsen als cyclopen uit den aardegrond laat opstaan, oer-wouden laat uitgroeien in woeste schoonheid; 't leven dat maatloos en ontembaar het groote wonder door het nuchterste feit heenslingert, het prachtgroote, breed-tragische leven, dat in gril, 'n geweldig ziener op den schoot van 'n schrikachtig begijntje smakt, den profeet en opstandeling laat bakeren door 'n oude blauwkous, die zuigvast op d'r geloof, allerlei menschelijke zonden zit te bepiekeren, en kukkelt als 'n hen in nood, tegen iedere profetie en nieuwlichterij.

Het leven zelf is een eindelooze symfonie-reeks, met z'n van smart doorstroomde adagios, zijn jubel-scherzo's, z'n andante's. Het is almachtig droef, grootsch en stil.

Er is 'n Leven in den nacht en 'n leven in de heel-vroege morgenuren, waarop alles nog neuriet en klankenmurmelt, dat immens is van teederheid en innigste verrukking.

't Leven is van 'n nooit-eindigenden weedomsdiepte, van een smachten, een overwinnen, een mislukken, en doorgloeid van grootmenschelijke dwaasheid.

Dwaasheid.... 't smachten naar 't groote goddelijke geluk, die heerlijke, gloeiende dwaasheid die alle aardsche wijsheid en berusting en melankolie terneerslaat; 't smachten naar geluk voor-de-menschheid.

O! 't Leven is van zonnejubel voor onze vlammende oogen, en de aarde wiegt in het gouden lichtweefsel van den morgen.

Het leven is van groote droefnis en immens wee.

Het Leven is van uitspattenden jubel, van gelukschater en bazuinenden omroep.

Het Leven is de groote gouden, lichtende sprook, plots

verdonkerd soms, tot duisterroode en donker-kleurige verhalen, als de menschelijke dwaasheid uitgegloeid voorbijgaat, met haar schaduw dekt zijn schijnende glorie.

't Leven is de groote toovenaar die uit de molmende aarde, uit slijk en vuil, visioen-schoone bloemen goochelt, den gloed der vruchten maalt, en de schoonste kleurwonderen laat beven op vogelenvleugels.

O ! 't Leven is een gouden boomgaard, waaronder katakomben kronkelen.

ACHT-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De smarten van een zwaar geschokt zenuwgestel zijn groot. Wanneer je àlles voelt en doorleeft en je kùnt niet werken om lichamelijke zwakte dan geniet je 'n voorproefje van 'n hellestraf.

Ik zie de houri's om mijn bed lachen, fijn en raadselachtig. 't Zijn de sneeuwblanke maagden van vroeger verbeeldingsleven. Ze zijn gelokt door mijn stem; ze komen en lachen nu om mijn onmacht.

Ze verdwijnen, worden weer gelokt in den wondertuin en het gouden licht van een levenstèrker wezen! Nu haat ik ze, die slanke maagden.

Florence, moet een mensch zooveel lijden, omdat hij het hoogste goed op aarde begeerde, begeerde met een alles overvlammende hevigheid en hartstocht, met een alles verstillend smachten? Dat hoogste goed dat in de Schoonheid leeft, dat zalige, verre, onbekende en toch eeuwig-nabije dat den zwerfkring van het menschelijk geluk omsluit.

Was 't alleen 'n weedom, en voelde ik niet den rouw van de gansche menschheid in m'n ziel? En was telkens niet, naast de hevigheid om 't begeeren, 't zachtere verlangen naar 't brooze, 't groot-teedre, de levenszoele en 't ver-neuriënde?

Was dat niet in mij als 'n mineurzang van stil-zalig leven, in de diepte, de stilte van gepeins.

O! kind was ik nu niet zwak, zoo zwak dat mijn lichaam siddert onder 't schrijven en als afgeranseld krimpt onder de smart-van-het hart, ik zou je laten voelen, al dieper, wat ik lijd, nu ik wil, wil scheppen, maar niet kan.

't Is om te snikken, te schreien.

't Leven dat op je aanstormt en je slaat overal met ontroeringen en schoonheid, die allerdiepst te voelen, en 't niet dicht te mogen naderen!

Maar toch lieve, liefste, ik zal me beheerschen, en ik zàl sterker worden.

Ik ga langzaam aan 't werk, bij kwartieren, minuten, wat ik zeggen wil, zàl gezegd worden.

Het marmer is zwaar waarin ik te houwen heb. 't Is 'n rots, hoog, en voor menschenhanden, titanische handen zelfs onverschuifbaar. Maar ik ga er héén, en ik bijtel haar tot schoonheidsgestalte, *op* de plek waar zij niet wijken wil voor menschenkracht.

Alles bezinkt nu in mij, maar m'n ziele-landschap ligt er zonnig en immens, en de geuren houden hun diepen aroma. O! die wisseling van dat landschap in mij Florence!

't Kon daar zoo ineens vertriesten, en de dagkleuren kunnen zoo vervalen, en de lucht weenen, en alles in mij snikken om 't smart-aardsche, om al wat mijn oogen zien aan ontzaglijke tragiek.

Maar *in* de bezinking gaat geen atoom van mijn lèvende aandoening verloren.

Ik kan nu mijn tranen van de brandende oogen wegdrogen. Wat weet ik van mijn geknakt lichaam! Ik ben fier als 'n Moorsch vorst.

Ik huil tranen van vreugd, van leefgeluk, van herstel.

Zal ik blijven leven, dan spreek ik me uit.

Blijf ik niet, dan zullen er na mij groot-machtige scheppers opstaan, hevig-ontroerden, de ontroering weer overmeesterende werkers, die bouwen zullen, bouwen, zooals *ik* wilde bouwen. Als er máár gewerkt wordt, gebouwd dat magistrale, dat monumentale, dat titanische, in 't epische, 't dramatische, 't lyrische. Materie is overal!

Met kristal, met mest, met aarde, met onyx, met steen, met marmer, met bloemen met menschenzweet en aardevuur, met levend licht, als de groote scheppingsziel er maar doorheen gaat. In zang, in akkoordenklank, op doek, op tooneel, in boek, in klei, 't doet er niet toe.

Als de allerhoogste schoonheid maar gestalten krijgt, ontzaglijk, een schoonheid en geweld van scheppen, die ònzen tijd in grootschheid heft tòt, misschien bòven 't plan van Homerus, Shakespeare, Sophokles, Dante.

Dat kan, dat kàn! Laten we in godsnaam niet zeggen dat 't onmogelijk is!

't Kan. 't Leven *is* er grootsch en schuift de materie op ons áán.

We laten ons niet besuggereeren door te staren op grootheid van het *Verleden!*

Ook onze tijd is grootsch, als de godsgestalte van onze ziel maar in ons heerlijkste en echtste werk uitgroeit tot 'n kolos in deze nieuwe tijden.

't Komt er eigenlijk nooit op aan *wie* iets grootsch zegt.

Door de eeuwen heen gaat toch elk individueel gevoel voor den persoon verloren.

De allergrootste schepper en voeler is zoo algemeen, zoo geweldig episch en universeel in z'n groei dat hij de menschheid inkarneert in zijn kunst, de menschheid zelf laat spreken, 't totaàl van alle aandoeningen, smarten en jubel in zich koncentreert.

De ontwikkelingsgeschiedenis van groote mannen is dikwijls verrukkelijk om te lezen, maar toch Florence, vindt je 't ook niet 'n nieuwsgierigheid-bevrediging, scherp beschouwd, van lagen psychologischen rang?

II.

Och Florence, als ik weer op 't land mocht meedoen, maaien, hooien, wieden, spitten wat zou 't mij zalig verheugen.

Je leert de aarde, de groote, mooie aarde zoo-veilig-intiem kennen en liefhebben.

Als je zweet in haar heete poriën valt, en je klompen zuigen zich vast in haar lichaam. Als je haar zoelen of brandenden adem inzuigt, inslurpt met den windgeur mee.

Als òm je 't licht een gouden zonneschater lacht over de gloei-kleurige velden en roode daken.

O! ik zwol van trots toen ik zelf 'n aardebrok bewerkt had, 't vorige jaar, 'n aardebrok omgespit, doorploegd, bezaaid. Juist wijl 't geen zwoegen werd, voelde ik de tinteling door mijn bevige lichaam als een groot genot. Je moet 't doen uit aandrang, uit diep verlangen tot intiemen omgang met heel die vrucht-uitwerpende altijd barende aarde-moeder.

Je staat op je klompen als op 'n huis, rustig. Je haalt adem, kijkt even òp van je werk en je hoort landstilte rondom je zacht zingen en ruischen. Alles ligt wijd en eindeloos om je heen. Geen woningen die benauwen, geen ramen, gordijnen, geen deuren, geen roezemoes van karren en rijtuigen. Je leeft alleen met de goddelijke aarde, en heel heel vèr, zie je ook menschjes gebukt naar den grond, in hevigen zwoeg, en haalt weer diep, diep adem. Elke ademhaal is 'n dronk heerlijkheid van geur en zoelte.

O! dan voel je pas lèven, malsch, zoet, geurig, sappig leven. Je ruikt de versch geplukte groenten, zelf geteeld, en de wind koelt een ruischzang om je warm hoofd.

Ik heb in die uren 'n gang op 'n boerenkar met z'n hevig gehos nooit anders dan prettig gevoeld. 't Gehos werd 'n landelijk rythmus, en de hevige slingeringen en waggelingen over boomwortels en verzakten wielslag voel je naar eigen landarbeid maar half.

Als de winteravonden en dagen met hun stilte, hun fijn grijs, hun mist, sneeuw en luchtdroefnis weerkeeren, dan verlaat ik 't landwerk, zwerf ik rond onder de menschen.

O! dat is 'n ontzaglijk genot mènschen te scheppen in je

werk, groot levend, teere, ruwe, hevige, verdwaasde karakters. In de grootste en kleinste verscheidenheid. Allerlei typen, 'n wereld van schepsels, en allen met eigen ziel, eigen psychologie, eigen dramatisch milieu.

Juist met de ingewikkeldheid van mijn eigen natuur stemt dat wonderlijk overeen.

Ik leef zooveel levens! Wat mij daarin altijd groot-rustig houdt, is 't diepste bewustzijn dat ik alles van die natuur tot Eenheid breng, alles, álles.

Voor ik je nu iets van mijn werkplan, mijn werkleven, mijn arbeidsmanier vertel, iets nog over die natuur in mij. Je weet er van. Je hebt er zelf over gemijmerd, maar er zijn konfessies te doen, te doen in de zuiverste en innigste oprechtheid.

Dit nu nog voor dit boek dicht gaat, maar alléén in verband met mijn werk, mijn kunst, en mijn liefde voor 't universeele leven.

Want *in* dat universeele voel ik mij 't rustigst, doe ik mij in niets geweld aan. Dat levensgevoel is mijn natuurlijke atmosfeer.

III.

Lijkt 't niet dwaas liefste, na àl de vorige uitstortingen je nog over die natuur in mij, die veelvoudige ikheid nog iets apart te zeggen? En toch is 't heelemaal niet dwaas.

Want daaruit zul je pas mijn diepste levenskern leeren.

Een kant is er in mijn natuur allervreemdst!

Ik heb diep in mij een huivering van genot voor het mystiek-Schoone.

Zie lieve, ik houd razend veel van de zon, 't licht, 't blauwjubelende hemelpaleis. Ik leef zalig dronken in geur en kleur van bloemvuur en 't teere tintgespeel van bloesem.

Mijn diepste verlangen gaan uit naar 't lichtende, klare, 't koleristische gloeien van zonnige dagkleuren. En toch, en toch lieve, houd ik èven hartstochtelijk van den nacht.

Van de nacht-mystiek, 't nachtleven als alle licht gedoofd en alle kleuren gestorven zijn.

Er leeft in mij een neiging tot uitstorting, tot overgave aan alles en alles, en telkens weer treedt daartegen over een gevoel van schuwheid, een zucht naar 't stilste en eenzaamste leven.

Zie Florence, ik vertel dat nu jou, jou. Ik weet dat juist de meeste menschen, voor de buitenwereld altijd de gedachte aan konsekwentie in hun natuur, willen wekken. Maar ik schater om deze konsekwentie. Is daarin de levende, ademende mensch, met z'n hoogten en laagten, zijn verrukkingen en dwalingen, zijn passies en tuimelingen?

Is dat de lèvende mensch dien wij te zien krijgen in wijze boeken, wijsgeerige opstellen, geleerde, in stemmingsgehalte altijd konsekwentie zwaarwichtige moraalwerken? Is dat 'n mensch, 'n lèvend schepsel, stil en hevig, gelaten, vroom of zwartgallig en bitter?

Gluurt naast hun de duivel door z'n oogappels?

Neen, dat zijn schrijf-schepsels, geen leèf-schepsels.

Al die wezens leven op papier, niet in de brandende of schreiende ziel.

Ik voel er de dwaasheid, de groote prachtige dwaasheid, het geluksmachten niet in. Ik hoor de satyre niet vlijmen en sissen; ik zie den heerlijken hoon, den grooten hevigen haat niet laaien en vlammen. Ik hoor de liefde niet zingen, jubelen, niet zegenen en zuchten.

Ik voel er de innerlijkste bewogenheid van 't levende schepsel niet in.

Nu al weet ik Florence dat er zullen zijn onder mijn eigen geestverwanten, allemaal heel geleerd, heel geweldig-wijsgeerig, heel theoretisch-scherp, die zullen zeggen dat dit verlangen in mij nog wijst op rudimenten van felle burgerlijkheid.

Maar ik beschater hen nog feller. Want als ik denk aan de lèvende menscheziel is mij alle geleerdheid plat en 'n gruwel!

Is er ooit mènschelijker stem van schoonheid geklonken dan uit den mond van dien prachtigen Paulus, toen hij van de liefde sprak?

— „Al ware 't dat ik de talen der menschen en der engelen sprak en de liefde niet had, zoo was ik een klinkend metaal of luidende schel geworden."

— „En al ware 't dat ik de gave der profetie had en wist al de verborgenheden en al de wetenschap; en al ware 't, dat ik al 't geloof had, zoodat ik bergen verzette en de liefde niet had, zoo was ik niets!"

Zoowas ik *niets!* Juist Florence!

Die lèvende, groote, geweldige en gevoelszware of teer-terugschuwende mènsch altijd met *ziel*, met liefde levende mensch, dien wensch ik overal en altijd in iedere uiting.

Zonder dat zijn zij *niets!*

Ik schater om alle geleerdheid die niet ontspringt aan den drang der ziel, aan de liefde. Elke uiterlijke gladstrijking van menschelijk *Ik* alleen voor de buitenwereld veracht ik in merg en been, en de smartelijkste en vernederendste tuimeling van een schepel met ècht zieleleven is mij duizendmaal liever dan de deemoedelijke gelijkmatigheid van een passielcos wezen, dat niets hèeft òm te tuimelen van 'n zielehoogte.

Florence, ik spreek jou nu over de diepere komplex van mijn natuur, niet om er zelf op te zitten staren, maar om je te laten zien hoè ik leef.

De hevigheid van dat leven is zóó door de liefde gedragen dat ze gezegend wordt, waar ze anders zou vloeken.

Als *ik* schrijf van smart, dan moet de smart zoo door me heen geschreid hebben dat ze me met waanzin dreigde te slaan. Als *ik* spreek van teederheid, dan moet ze in me gezongen hebben als 'n goddelijk wijsje van vrome overgave en zachtmoedigste innigheid. Ik moèt alle smart van mijn geschapen menschen aan den lijve voelen, voelen, hoòr je kind?

Daarom, daarom Florence haat ik zooveel dichters, zooveel schrijvers van dezen tijd, wijl ik voel *in* hun werk, hun zinnen, hun woorden, hun taal,.... dat zij de liefde niet hebben, dat zij zijn 'n „luidende schel", meer niet! Dat zij niet doorleven,

met de ziel, den geest, de opperste verbeelding, de Schoonheid, de smart, de teederheid, de verrukking, de melankolie waarover ze schrijven met woorden, woòrden en nog eens woorden, met techniek en kennis wèl, maar zonder dat de goddelijke bewogenheid wordt gewekt in de ziel die naar hen luistert, wijl ze zelf niet tot in diepste kern bewogen waren.

Maar ik lijd, lijd als geen sterveling onder de ontzettende macht van mijn natuur-eigenschappen, en ik geniet, geniet als geen sterveling onder de werking van die scheppingsintuitie.

Ik houd van geen zelf-analyse als ze niet verklaart een universeele levenswet in den mensch. Maar nu toch Florence volgen nog meer bekentenissen.

Ik strijk mijn Ik niet glad voor de buitenwereld, en ik ben geen „klinkend metaal".

Van waar Florence, ik weet 't niet, maar ik heb soms heel-hartstochtelijke, vreemde en prachtig-woeste neigingen, die dikwijls alleen de verbeeldingssfeer raken, weer insluimeren, maar soms óók in aktie opwoelen en zich in 'n daad belichamen.

De meesten verdwijnen onder den jubel in mij voor 't algemeene leven. Maar ze zijn er toch tusschen den woel van zooveel anders.

Elk mensch heeft zoo iets latent. Maar in mij leven ze niet latent, maar kompleet.

'n Bepaalde vorm van werkelijkheid hoeft er maar tegen aan te stooten, en de groote neigingen staan recht op in mij, dreigen te springen.

De meeste wezens durven zich dat niet te bekennen, versmoren dien woesten schoonheidsvorm.

In mij zijn ze àltijd geestelijk! Laat ik je dat vooral zeggen Florence.

Zoo heb ik een allerdiepst huiveringsgevoel voor 't mystieke, het groot-geheimzinnige.

Daarom vind ik 't nachtleven zoo grandioos, zoo goddelijk in z'n luidloosheid en vreemd heerlijk geruisch.

Een dagstad is grandioos van leefdreuning van licht en kleur, en wemeling van millioenen schepselen. Maar 'n nachtstad is voor mij nog grandiozer en geheimzinniger vooral.

Het groote Leven door mij in z'n felste realiteit gezien, vermocht nooit in mij de aandoening voor zijn heerlijke geheimzinnigheid te dooden.

Ik zie 't leven fel reëel en toch ook altijd weer als 'n kind dat naar 'n sprookje luistert.

't Ligt heel diep in mijn natuur Florence, die heerlijke aantrekking voor 't geheimzinnige dat ik in het z.g. meest realistische feit nôg zie.

Ik bespot geen mystiek leven, geen kabalestiek, geen magie, schoon ik al de verdwaling, het walgelijke bedrog er uit geboren minacht.

Maar voor mij is er een verrukkelijke kern in alle metafysisch leven. Als je het maar voelt als 'n groei van het Bestaande, zooals het monisme en 't scherpst atheistisch materialisme er 'n groei van is. Ik ben er nooit dogmatisch op ingegaan. Groote god, ik zou er van huiveren, maar 't demonisme, 't animisme, 't spiritisme, alles vormen van leven waarin de mystiek leeft van de menschelijke ziel, hebben voor mij een zeer aparte schoonheidssfeer.

Ze is mij dàn eens als 'n verre en zachte melodie die ik plotseling ergens hoor aandeinen, waarvan ik niet goed weet dat zij komt en weer weggaat. 'n Ander keer zie ik al die mystieke leefvormen weer als prachtige kenbron van zeer diepgaande menschelijke hartstochten.

Er is 'n inwendig bloeden van oude smart in me die door 't minste kan uitvloeien.

Ik zit stil voor m'n raam; er komt 'n straatorgel. Ik hoor plots 'n klankorkaan openbarsten. Ik raak er hevig door ontstemd. Even daarnà wen ik er aan, en, groote god Florence, hoe is 't mogelijk, dat straatorgel brengt die vreeselijke oude smart sterker aan 't bloeden.

Ik zie de schreiende sjofelheid van den man die draait, de uitgedoofde kleuren op de rok van de vrouw die met 't bakje rondgaat. En er is 'n weedom in me die me sprakeloos doet lijden, hevig lijden. Maar 't sterkst is wel dat ik van die aandoening houd.

In mij wekt 'n Kermis, 'n straatorgel, hoogelijk-geheimzinnig leven. Voor mij is 'n Kermis 'n demonische hel van groot-bang, ontzaglijk-geheimzinnig leven.

Niet alleen Böhme brengt me naar 't mystieke; 'n straatorgel met z'n wreed geween veel dadelijker en sferiger.

Dan is er een levensvoelen in mij, waarbij alle gedacht-redeneering duf en dor blijft. Wat wonderlijk diep en fijn dit voelen toch is.

Nu weet ik 't, Florence! Er is in dat stille, gevoelsmijmeren een hoogheid van leven, zooals je 't alleen ondergaan kunt in die sfeer.

En ik lieve, die zoo breed en zwaar tragisch 't Leven groepeer in z'n epische opstanding, ik leef soms maanden, verdoken in de mystieke gevoelssfeer, in de koele schaduw van elk gedachte-ding. Al 't om mij heen gebeurende van 't dagleven staat dan vóór me in 't halflicht van 'n duisterend-kleurige akwariumgrot.

Dat noem ik voor mezelf leven in 't halfduister. 't Is de clair-obscuur van mijn fantastisch voelleven. 't Is er zoo broos en wondervol als plantengroei op 'n zeebodem.

Daarin zie ik de levensuitingen. Het zwakke, geloofszieke, godsdienstwanstaltige, 't demonische, 't bang-animistische,.... ik zie 't allemaal zacht beglansd. Ik weet, mijn Ikheid weet heel zuiver, hoe dekadent, zot, wurmstekig en voos dat holle leven van zooveel zeloten en slachtoffers van al die verweekende stelsels is. Maar toch schrei ik om dezelfde dingen waarom zij schreien als 't smartkruis ze op de gewonde schouders wordt gesmakt.

O! 't Is om mij een wond're opstanding van geheimzinnige dingen nu ik dat alles gedenk!

Gelukkig Florence, dat 't nooit apart in mij tot uiting wil komen.

Want dagen er na schater ik er om, heel lang, heel fel, heel genoeglijk. Ik kan veel van 't weeke en schijn-diepzinnige, 't ontastelijke en valsch-mystieke in Maeterlinksche en Novalissche essais niet uitstaan.

En toch aanbid ik zelf, de broze, subtiele en mijmervrome motieven waarover hun gedachten harp speelt, waarover hun zangrige taal heenweeft 't geluid van de stilte.

't Kloosterleven heeft in z'n zuiversten vorm iets zoo ontroerends voor mij Florence.

Ik zie 'n blank wonderzacht meisjesgezichtje achter kloosterceltralies; 'n nonnetje!

Ik kan er om schreien.

Er zijn dagen dat ik er afschuwelijk onder lijd, dat ik vervloek alle ziekelijk ascetisme, heel de burgerlijke maatschappij haat om d'r verzieking van zoo teeder, zoo fijn vrouwleven, dat ik haat 't isolement van deze door godsdienstwaan geteisterde breinen. In mij leeft de groote lust om met titanisch bouwsel te toonen wat ontuchtigheid, verzieking daar huichelt, smuigert, broeit en gift onder 't mom van krankzinnige bigotterie.

O! die monnikspijen, die barrevoetsgangers, die zware plooien van het van binnen grofbehaarde kleed, wat hebben ze 'n plaats in m'n smartelijkste herinnering, en hoe vreeselijk is de tragiek die ik heb zien vertafreelen in kringen van vuile monniken, walgelijke paters en waanzinnige godsdienst-zeloten.

Maar de elegische klank van 'n fluit vèr over 'n waterplas, nabij 'n dorp, 'n avondwegje draagt wonderen in mijn ziel. Ik zie plots weer 't blanke gezicht van m'n boetedoend verkwijnend nonnetje achter haar raamtralies. Er is niets dan weedom, en teederheid in me!

Lieve, lieve, wat is 't schoon, 'n èchte geloofsovergave.

Zie Florence, even gaat de avondzon over 't nonnengezichtje. 't Peinst vroom. Er weeft zich 'n goudzachte glans los van haar hoofdje.

O! 't Is zoo smartelijk ontroerend.

Ik vergeet m'n haat nu ik dat ascetische vrome hoofdje zie bidden.

Lieve, heeft er ooit zoo'n schroom en toch zoo'n godsverrukking in 'n meisjesoog gelicht ?

Dan komt de spotduivel in me' later, veel later. Dan hoor ik 't leven vol van rijksdaaldersklank. — Ik hoor 't grove gelach der kern-nuchtere naturen. Ik hoor 't gestamel van geleerden en onderzoekers. Ik zie de vrome fijne lijntjes groeven om den mond der van waan en bijgeloof verloste „weters".

Eindelijk zie ik weer de heerlijke realiteit, die zelf toch zoo allerdiepst symbool is van menschelijke dwaasheid, menschelijke ijdelheid, en menschelijke grootheid.

Maar denk je lieve dat ik m'n nonnetjesgezicht vergeet ? Nooit. Dat zie ik achter de raamtralies staren, staren en bidden, bovenmenschelijk geduldig en echt van vroomheid.

Ben jij 't Florence ? Jij ?

Zie, 't volk maakt er heel sentimenteel gewouwel van. En 'n Memling of Rogier, 'n wonder van fijne zielsextase.

Dacht je dat 't 'n ongelukkige liefde was, 't nonnetje ? Heelemaal niet.

't Is geen klooster-romantiek, geen gebroken-hart-gevalletje. En Venus hoeft geen chirurgische apparaten mee te brengen.

't Is 'n heilige, 't nonnetje dat nonnetje *wil* zijn !

Zie, de zon weeft 't goud weer over haar oogen, en haar blank gezicht staat wonderlijk ontroerd.

O ! de geheimzinnigheid van 't Leven is prachtig. Ik zou er niet zonder kunnen bestaan. Ik ril van nuchtere rekenmeesters. Ze zijn de Jan Klaasen's der verbeelding.

Toch is 'n wiskunstenaar, met Archimedes-brein, z'n cirkels en meetkundige figuren trekkend in den ruisch-nacht, zèlf een ontroering wekkend wezen.

Zoo heeft alles z'n eigen schoonheid, ook 't huiveringwekkende, 't vreeselijke en satanische, als de stof maar gevoeld wordt door de ziel van een groot dramatikus en het wonder der huivering maar herschept tot groote kunst naar z'n diepsten aard.

IV.

Soms Florence beangstigt 't mij dat inleven van zoo ontzaglijk veel levensvormen. Maar meestal, meestal schenkt 't mij een overweldigend genot.

Wat wonderlijk toch Florence, dat ik in 't zilvermistige droomleven van 'n Thys Maris even mijmerend besta, als gloeiend en hevig in 't brandend-gouden, somber-gigantische en zwaarmoedig-ontembare van den prachtigen Van Gogh.

Er zijn er zoo veel die alléén Maris of alleen Van Gogh diep doordringen.

Dat is mij raadselig en geheel vreemd.

't Zilver-mistige, 't teeder-grijze en gedempt-subtiele tintendroomland van Matthijs is mij altijd weer zaligheid voor fijne mijmerij.

O! wat heeft deze dichter mij al romantisch-ijle verrukkingen gegeven.

Ik leef in die zelfde wereld, dagen, weken lang soms. 't Is er broos, fragiel als in 'n berijpt wonderbosch. Alles er in is meer 'n *verschijnen* dan 'n *zijn*. Dat grijsdroeve, dat heerlijk tintduistere tooverland is uit de subliemste visioenen opgedampt, en 't peinzend gedroom weeft er z'n webben.

O! dat palet van gesmoord fluisterlicht. In Maris hoor ik niet 't Leven, maar 't stervende geruisch ervan. In 't diepste en fijnste tintgeweef is er een stilte, een broos ademgehaal van den diepsten weedom.

't Is er zoo doodstil in dat heerlijke werk. En de weedom is er zoo romantisch; de weedom is er 't levensgeruisch.

Thijs Maris verweeft 't leven tot 'n sprook, 'n groote-menschensprook, en je staat er ontdaan vóór als voor 'n werkelijk visioen.

Zijn romantiek, de romantiek van een droomer, is er in uitgezongen, zoo zacht, zoo zacht, als met 't zanggeluid van 'n schim-vrouw.

Je kunt door dit werk heentasten en je zult de ziel zien schrikken en wijken.

Is 't niet 'n groot wonder Florence, 't groote, felle, tragisch-zware en geweldige leven zoo in de sfeer der fluistering te heffen ?

Nee lieve, 'n wonder is 't voor mij niet, want vooral ook dàt leven is mij zoo zalig en zoo diep bekend. 't Leven is soms zoo goddelijk droef te bedroomen, en 't licht kan zoo vreemd, zoo diep en zóó schaduw-schuw schijnen over de wereld.

Lieve, mijn innigste natuur trekt er heen.

Als ik in de bloedende realiteit heb gestaard, en ik ben vol verrukking van het groote leven; wanneer ik 't heb gezien als 'n stormzee, door 'n eeuwige kracht in toorn aangeschuimd, en ik heb gehoord 't wereldgeschrei der stormstemmen, dan voel ik me uit de stilte geheven, hamert mijn hart en snik ik mee met de weenende menschheid. Maar als ik tot rust kom, en de wereldzee effent zich, dan klapwieken om mijn hoofd de blanke vogeltjes van m'n droomeland, dat land van visioen, tint en zilvergrijzen nevel.

Uit de stille avondlucht zingt op mij áán 't geruisch van hun vleugeltjes....en in me hunkert 't verlangen er lang, heel lang te toeven.

V.

Lieve, zal dat ook nog zoo zijn als jij bij me bent ?

't Zou kunnen sterven, 't zou.... want ik heb mijn Vincent niet minder lief. Ik heb die ziel, doorgloried van zonnegoud, zoo somber groot-tragisch, zoo hevig-onstuimig, en soms plots zoo episch-sober, in de opgloeiingen en uitstootingen van z'n koloristische en heftige scheppingsdriften, èven zuiver voor mij als 'n wereld waarin ik precies zóó leef.

Ik neem hen nu juist als temperament-tegenstellingen van Thys Maris, wier diepste diepte ik toch met de zelfde zuiverheid doorvoel. Ik leef niet in die sfeer ten kòste van den ander.

Ik heb den storm, den grooten geweldigen storm lief met z'n velerlei gezang en mystische stemmen. Zoo heb ik Vincent

lief in z'n titanische heerlijkheidspogingen, in z'n worstelingen met de groote menschenhartstochten. En ik heb èven lief de fijne, mystieke teederheid en 't schoone kleurengedroom van Thijs Maris, zooals ik ook den innigen weemoed van Schubert bemin, naast de uitbarstingen van Beethovensche wereldsmart.

Nu jubel ik weer over 't geluk van mijn natuur, dat mij laat leven in alle gevoelswerelden en gedachten, dat mij laat doorleven de felste tegenstellingen in de menschelijke passiën.

Tien, honderdvoudig werkt mijn natuur, neemt in zich op naar allen kant.

Je gelooft toch niet, Florence, dat in mij leeft een verborgen neiging voor bijgeloof en hooger soort waarzeggerij, en al uiterlijk vertoon van mystiek gedoe?

't Is altijd in mij geweest, bewust en onbewust een zoeken naar de diepste realiteit der dingen, een tasten naar de innigste levensworsteling.

Wèl doorleef ik psychologisch de mooiheid van veel soort bijgeloof in al z'n fijne gradaties van angstgevoel, voorgevoel, hoop, onzekerheid, verbeeldingsprikkeling, en allerlei verschillende levensvormen die er uit groeien.

Ook daarin is veel pracht. En als schepper en omvamer van 't heele leven, voel ik ook die uitingssoort als buitengewoon materiaal voor psychologie en dramatiek.

Ik zou die gradaties niet willen missen. Ze geven zoo dikwijls diepte aan de tragiek, stemming; ze weven fijne gamma's van licht en schaduw.

't Kerstnachtelijk klokgelui moet ook op 'n dogmatisch atheist als hij gevoelig is, diepen indruk maken, 'n verstillende aandoening van groot-menschelijk leven geven.

't Mooie en innige bijgeloof klinkt als klokgelui, heeft dezelfde klank van betoovering voor den zoekenden geest. Hij richt zich op, luistert er naar, en in 't voorbijgaande en zwak-vergalmende ervan voelt hij 't smartelijke, 't vergankelijke en voorbijgaande van àlles in 't leven.

Hoe dikwijls luisterde ik niet in verrukking naar 't klokgelui van 'n Kerstnacht, ik goddelooze en godsdienstlooze.

De groote en innerlijkste droomwereld ligt luidloos in mij als 'n heel wijd stilte-landschap, naast de wereld van realiteit, zichtbaar voor ieder zinnenmensch. 't Zijn twee rijken in mij, maar bij iederen tocht door de realiteit volgt een tocht door mijn droomwereld. Zoo leeft mijn ziel altijd in gemeenschap mèt die twee rijken. En een brok uit de zinnewereld waart altijd eerst òp uit de droomwereld.

Zie Florence, nu kon ik weenen in m'n glorie.

Waarom ? Waarom ?

Wijl ik dat universeele in mij heb leven dat mij zoo veel doet lijden, zoo onmenschelijk veel, en dat mij in alles trekt.

Ik kàn mijn aandoeningen niet begrenzen door zelf-egoïstisch genot.

Want naast al 't bouwende, leeft even sterk in mij 'n analysezucht voor alle dingen.

Toch weet en besef ik diep dat er dingen zijn, waarvoor elke analyse, de fijnst-vezelende en de diepst-indringende halt houdt. Eenmaal zonder analyse-drang over die grens van leven, bereik ik de Verbeeldingswereld, waarin ik de joodsche profeten hoorde, waarin ik nù nog den oer-brand van een zonsondergang in 't Paradijs voor me zie, waarin ik het gansche, abrupte en toch mystiek-epische scheppingsverhaal in groote tafreelen voel leven.

Is 't niet om te schateren de onbeholpen operatie op den slapenden Adam, 't ontfutselen van den rib uit 's mans vleesch ? .... 'n rib.... die de Heere bouwde tot eene vrouw !

Maar lieve, er is een verrukkelijke sprook in dit naieve scheppingsverhaal en de poezië er van glanst door alle tijden en door alle oer-verhalen.

Zie je 't niet voor je Florence, dat Eden-Hof met z'n oerboomen en prachtdieren, fabelachtig doorgloeid van licht en zonnegoud.

En de avonden van dat eerste menschenpaar, die zilverschemerende avonden in 't Eden-Hof.

O! 't Is de bakermat van alle mooi-erotische verhalen.

De Verbeelding gaat rond in den oudentijd-schemer, en zingt stil z'n zang door 't oer-Bestaan.

NEGEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Vandaag liefste, heb ik bezoek gehad van leuke visscherskindertjes, wel zes, die allemaal bij me gegeten hebben. 'n Verrukkelijk kijkje kreeg ik op dat smultroepje. Eerst doodsbeschroomd, stamelend en schuw. Langzamerhand vielen ze bij door den jongste, den durfal, die overmoedig alles uitflapte wat 'm op de tong schoot. Toen drongen al de schaapjes over de brug. Er klonk gebabbel, geschrei, geroep, er was naieve verbazing om alles. O! 't was prachtig van naieve zuiverheid.

Wat zetten die kinderen 'n oogen bij 't speelgoed van Aay! 't Was 'n heerlijke afleiding voor mij. Al die kindertjes, met hun bloote pootjes, roken naar de zee, zout en vreemd. Maar als schunnige schooiertjes liepen ze 'r bij. Die mooie schilderachtige strandkinderen zijn fiktieve droomerijen van pathetische naturen. Zoolang ze nu in atmosferische pracht en dichterlijke peinzerij gefigureerd worden zijn ze als kunstuiting te genieten. Maar als realiteit, als levensvisie haat en veracht ik die afschuwelijke, ònechte en weeke sentimentaliteit. Ik ken 't visschersleven, ik heb 't bestudeerd, meegeleefd. Ik heb onder de eenvoudigste matrozen mijn innigste en beste vrienden die mij als 'n broer liefhebben.

Maar zoetige en plaatjes-weeke dramatiek is er niet onder hen.

Er zijn menschen met heel wazige oogen; droomers zou je zoo zeggen op 't eerste gezicht. Je leert ze kennen.... 't blijken duitendieven en schoolmeesterstemperamenten, nuchter als 'n adresboek. Zoo zijn er facies die op 't eerste gezicht, scherp, analytisch, inhakerig-nuchter lijken, met harde, stugge, felle en klare oogen. Je leert ze kennen.. en ze laten zich hun zalig-

heid voor minder dan 'n bord linzen uit sluwe handen futselen. 't Zijn droomers, innig-meditatieve naturen.

Zoo weinig zegt 't uiterlijk van oogenwaas en gezicht.

Precies zoo met de pathetische tragiek der visschers-interieurs. Alle elementen zijn er zoo schijnbaar om oppervlakkig te zeggen, poëtische wereld van aandoenlijke eenvoud, onbewusteromantiek.

Treed nader, leef in, begrijp, voel, ontleedt, bouw weer op.. en je ziet dat de wazige oogen geen spiegelbeeld van innerlijk-echte droomerij waren.

't Is er hard, stroef, ongevoelig, streng en vol heete berekeningsdrift.

Dat alles zag ik leven in m'n smullende visscherskindertjes, de jonge hebzucht, de jonge naieve sluwheid, nog getemperd door kinderlijke onbeholpenheid.

II.

Gisteren Florence, heb ik voor 't eerst weer op 'n hobbelkar gezeten. M'n ribben voelde ik als kraken, en m'n maag naar m'n hersens gekwakt. Je rammelt leeg, en je wordt uitgeschud als 'n zak aardappelen.

Eerst was 't me heel vreemd, maar later, 't land inrijend, proefde ik weer 't diepe genot van alles-zoo-te-doorleven. Ik werk me overal in. Ik wil levensvoeler en -begrijper van àlles zijn.

Niet 't levensmysterie zoeken in moraal, in schoolwijsbegeerte, maar 't leven vatten en vasthouen en overal òmscheppen in schoonheid, zoodat je ziel en je werk zèlf tot 't innerlijkste en kern-eigenste vàn 't levensmysterie gaat behooren.

Ik wil de natuurgeheimen leeren kennen, in mènsch en uiting. Ik verover ze kruipend op den buik bij 'n sloot, me wondend aan brandnetels; ik wil dàt om te vatten 'n goudgroene hagedis met z'n prachtkoloriet, wondermooi. Ik wil dat dier zien leven, begrijpen die miniatuur-menschenoogjes waarmee ze verbaasd kijkt.

'n Paar uur later betrap ik 'n natuurgeheim, 'n levenswet

in 'n kroegje, tusschen rumoerige boeren, half dronken en sjaggerend.

Ik wil beelden 't leven der massa, en 't leven van één ziel, voor zoover die ziel een groot symbolische weerspiegeling kan zijn van een universeel levensgevoel.

Ik wil in één portret, één figuur, één schepsel, vrouw of man, koncipieeren 't titanische in 't leven en toch zal hun inwendig bestaan van het zuiverste realiteitsbloed doorstroomd zijn. Ik wil niet alleen 't geheim van één natuur, maar al de schakeeringen van duizenderlei karakters en temperamenten.

Waarom niet overglansd met 't fantastische licht van mijn levensvisie en mijn droomen, als 't hoogste leven er toch in uitgestort wordt?

Ik wil diep, diep doordringen in de hevigste natuurdriften, neigingen, stemmingen van den moordenaar, de moordenaarster; in den vader-, den broeder-, den jaloersch- minnenden moordenaar; in den wellust- den wreedaard-moordenaar.

Ik wil diep, diep doordringen in den askeet, den apostel, in hun zinne-realiteit en hun innerlijk. Niet alleen psychologisch, maar als titanische tragiek zie ik al dat leven.

Ik wil 't verwerken als wereld-epiek en wereld-tragiek.

Dat laat me nooit los. En al mijn werk zal zijn, een gigantische opbouw van dit wereldepos.

Balzac trok zijn kringen te eng; Zola nòg enger en eenzijdiger.

Wij, in onzen tijd, moeten daar vèr boven uit, niet om er boven uit te *willen*, bij wijze van zùcht naar achterlaten Florence, maar wijl het diepste scheppingsgevoel mij zegt dat 't moèt!

Alles slaat mij in dat leven, alles grijpt mij aan. Alles boeit mij. Ik zou grijpen willen naar beitel, penseel. Ik zou de woorden als gloeiende tubes willen uitdrukken, dat 't licht en de kleur over de bladzijden vloeit. Ik zou willen hakken met den beitel, gestalten, niet éérst modeleeren in klei, maar dadelijk in marmer, in bazalt.

Ik weet wel dat niet alles gezegd kàn worden, niet alles verwerkt.

Maar wat mij het leven, na diepe bezinking, gepeins of verrukking te beelden geeft, is zoo ontzettend veel dat ik er wel 'n geslacht groote werkers van kan overdoen.

Florence, schrok je, toen ik je sprak van al dat moordleven, dat inwerken met de verbeelding en de zinnerealiteit?

Maar blijf ik daar bij?

Ik wil in mijn werk beelden de heiligheid, de verrukking, de roes, tot de dierlijkheid in alle gradaties. Ik ga van den eenen levenspool naar den ander, en beeldt alles wat er tusschen ligt. Want tusschen die twee polen is 't leven pas kompleet en universeel. Als ik maar in één boek, een schepping, telkens 'n groep uit die menschengang uithouw, en telkens àndere hartstochten, dan ben ik tevreden.

Zie lieve, zoo word ik gegrepen door een vrouweziel. Ik doorschouw haar listen, sluwheden, haar fijne intuïtie, haar broos kennen. Ik doorschouw haar liefde, haar passiën. Want lieve daarom zoo diep, wijl ik hàar passiën lèvend onderga.

Mijn analyse-zucht volgt me overal. Ik wil het vrouwenkarakter doorgronden in alle typesoorten, en ik zal ze beelden, dan hier, dan daar, telkens misschien in elk werk, een of twee figuren er van, maar die zullen dan ook leven, groot en hevig in eigen sfeer. De studie-opbouw van een vrouw- en mannenziel vind ik in alle wendingen van leven, verrukkelijk, en de intuitieve verbeelding er hoogelijk voor noodig, verdiept heerlijk het scheppingsgenot.

't Is 'n leefkoorts, die toch de felste, scherpst-observeerende, ontledings-eigenschappen van de hersens eischt.

Er zullen zijn Florence, jaloersch van mijn universeel geweld; die spotten willen met mijn scheppings-verbeelding: die zeggen zullen: 't zijn de vervluchtigende fato-morgana's van zijn zoekenden geest. Ook zullen zij zeggen: hij suggereert zich

zelf. Maar lieve, lieve, je zult de afgunst-stumpers zien verbleeken bij den opbouw van dat werk. Want 't leeft zoo hevig-reëel in mij als 't reëelste ding dat ik vlak voor m'n oogen kan tasten.

Weten de menschen wel wat 'n goddelijk genot 'n Zola moet gehad hebben toen hij daar zwierf door de hallen van Parijs daar en elders alles zièn, te proeven met je vijf zintuigen tegelijk, met je levend, scherp-ontvankelijke zintuigen, en dat onbekende scheppingsgevoel, dat machtige, hevige geluk, maar vrij te laten ronddolen in je, te laten bouwen, blok op blok, pyramidaal? Hoe kèn ik zelf dat zwerfleven, met de ziel zoo wijd open en trillend van verrukkelijke spanning.

En wat diepe tooverij van leven is er in dat telkens je storten van 't één in 't andere bestaan. Nu zit ik in de visscherij, dan in 't landleven, straks in de ijzersmelterijen, morgen onder de zwartbedampte dokwerkers.

Daar tusschen neem je waar, haarfijn, tòch onbewust. Je bestudeert en dokumenteert, elk detail, maar 't grootsche geheel heeft allereerst je innerlijkste ontroering.

Komt het scheppingsuur, dan is er de koorts-van-je Verbeeldingszien, in de heerlijke hitte van je hart, en alléén de schoonheidsaandoening, in 't tragische, epische en plastische; *vervalt* als faktor, je studie, voorbereiding, detailbepeutering.

Realiteit? Wat is dat!

Je groot-visioenaire, je groote verbeeldingszang zingt in je z'n onbewuste melodie. Daar luister je naar!

Die schoonheidsontroering is één, is zèlf de menschelijke ontroering.

Je ziet voor je 'n hooge wonderstaf, slanke kampanula's. Uit de groene staf spruiten de kelk-bloemen, hooger, al hooger, 'n goddelijk licht paars, waarvoor je beeft van verrukking. Waar is de realiteit?

De slanke wonderstaf met paarse kampanula's is weg. Er kruipt 'n mensch om je heen, met 'n woest-harigen kop. Die

mensch blijft staan pal op de plek waar de bloemenstaf gerankt heeft. 'n Andere realiteit!

't Leven heeft zich omgewisseld. O! 't Leven is raadselachtig en heerlijk van verscheidenheid.

Zie Florence, maanden bestudeer ik sòms elk techniek-detail van 'n industrie, 'n werkgroep. Maar aldoor toch met ondergrondschen doorgloei van beroering en aandoening.

Maanden daarna leef ik met m'n brandenden adem vlak boven den opbouw van psychisch leven, leven van mannen, vrouwen, meisjes, kindren uit alle kringen en klassen.

Ik doordring alle gedachtesferen, schèppend, en mijn studie en empirie staat in den vloeienden, omspelenden glans van het dàdelijke leven.

Daaruit moet mijn epos der menschheidstragedie groeien.

Nu weet je waar ik heen wil met mijn scheppingswerk.

't Zal, en kàn nooit mislukken, als ik leven blijf, wijl het te heilig en te hevig in me leeft.

Ik heb nog niets scheppend geschreven Florence, dan nu dat eerste werk waarin ik bezig ben, en dat door mijn ziekte onderbroken is.

En toch voel ik dat het geuit zal worden.

De wereldontroering der menschheid moet er doorheen gaan, en telkens 'n paar schepsels als groote gewrochten van beeldend leven òpstaan in ieder boek. —

Dat epos mag niet zijn als 'n arke, waar, in zondvloedsche onttakeling, plots alles is saamgebracht wat bijeen te groepeeren viel, maar 't moet als 'n Kosmos zijn op-zich-zelf, één type bergend van ieder sóórt leven.

Is dat te veel? Zit er die woeste spanning en drang naar 't buitengewone weer in, die in mijn nachtwerken van vroeger mij aan den dood gebracht heeft?

Neen, néén liefste, want ik weet zelf dat niemand, ook ik

niet, in dat korte leven *alles* kan geven, geen *Kosmos* in de literaire kunst kan bouwen.

Maar wàt ik geef aan tragiek en epiek moet op dàt plan van universeel leven uitgebeeld zijn.

Elk werk op-zich-zelf zal brokken van dat titanische leven koncipieeren, in enkeling en groepen, in natuurplastiek, stadsplastiek en tragiek.

Ik ben nù begonnen en ik zal voortzetten tot ik niet meer kan. — Het zal in mijn stijl, mijn visie, mijn realiteits-zien opgebouwd zijn. Met gebreken, veel gebreken natuurlijk. — Rembrandt heeft ze veel en hevig, Beethoven heeft ze. Zou ik er zònder moeten zijn?

De vraag is of 't allerhoogste voor mènschen bereikbaar er mède in bereikt wordt.

Nog 'n bekentenis Florence!

Neem 't vooral in z'n verband met al 't ander geuite.

Ik voel me niet als 'n werker met wankelingen en wisselend besef van zou-je-'t-wel, zou-je-'t-niet kunnen, maar ik voel me meer werken als 'n vergeestelijkte natuurwet. Ik voel in mij die honderd gestalten van leven, en ik voel dat ik ze tot éénheid zal brengen. En elk groot en titanisch scheppingsgevoel krijgt ook van zelf zijn beeldende *uitings*kracht van 't Leven zelf, anders zou 't niemand in je voelen, en je zelf ook niet.

Want waarméé voel je 't? 't Een groeit niet zonder 't ander.

Lyriek, tragiek, epiek, dat zijn de hoofdbanen waarlangs mijn werk zal gaan. —

De psychologie, 't visioen, de analyse, de plastiek werken mee in den monumentalen opbouw, geheel spontaan.

Als de wil, de opperste drang van de scheppende ziel, en de schoonheidsbegeerte zóó beeft in je handen, je ziel, dat je aàn 't werk moèt, dan manifesteert zich van zèlf de diepste levenskern, zóó, zóó en niet anders. —

Elke moedwillige of jaloersche afbreking zal zich-zelf den

nek breken over mijn bouwsel. En elk verkleinend gepraat over zelf-ingenomenheid schud ik met trotsche kracht van mij af, wijl 't zoo voos, zoo nietig is.

Het samenstel van mijn diepste natuur bergt alle aandoeningen, van de teederste tot de machtigste. Ik sta in dien fellen trots niet altijd als 'n eik hoog uitgegroeid, maar ook als riet meefluisterend met de avondgeheimen van den wind, zacht en zwierend.

Zal men mij alleen willen voorstellen als de overmachtige reuze-eik, ongenaakbaar in trotsche kracht, ik zal dan juist sidderen als riet. Zal men mij teeder vinden en fluisterend, ik zal staan, onbewogen, met de roerlooze macht van 'n grootsch boomschepsel.

Mijn leven is soms zoo broos als 'n ijsbloem, met 'n warmen adem verkwijnend, niet vrouw!

O Florence, ik weet, ik weet hoe ik mij nu bloot geef voor mijn vijanden en kritiek-slachtoffers. Ze zullen er alles tegen mij uit kunnen distilleeren, mijn trots, mijn waan, mijn hooghartigheid, mijn grootspraak, mijn overschatting en zooveel meer.

Maar ik beschater ze fel, allen, àllen.

Jij, jij liefste weet dat dit alles in mij leeft met de allerhoogste innigheid en echtheid, daarom spreek ik mij uit, zonder omwegen en zelfmisleidende verkleining van eigen kracht. Ik begrijp al de vele wrokjes, wrokken, voozen nijd en afgunst, wijl ze in *ons* ieder leven, bij den een sterker en langduriger dan bij den ander.

Die beweert er gehéél zonder te zijn, is een.. onmondige.

Maar er zijn er die hun nijdassigheid en wrokkigen afgunst parafrazeerend kunnen omslingeren met moreele gierlandes en leege vernuftsrhetorika.

Een bijt er de scherpe kantjes af; 'n ander valt plomp en onbehouwen door de mand, zoodat ieder dadelijk ziet, hoe fel de afgunst wrokt en gift, maar kantjes afbijtend, plomp, sluw of verraderlijk, ze *is* er als 'n zeer menschelijke faktor van even, waar elk werker mee rekening te houden heeft, ook in zich zelf.

Florence, ontstelde ik niet laatst hevig toen ik onlangs een zeer bekend modern Haagsch schilder op Rembrandt hoorde smalen in een kring van kenners en kunstenaars van naam.

— „Rembrandt, Rembrandt, wat zeuren jelui toch, altijd, altijd Rembrandt. En toch wat 'n prul was 't dikwijls niet, wat valsch en slecht werkte hij niet, en hoe slecht kòn hij teekenen en schilderen.

De modernen staan veel hooger, veel hooger, kennen veel inniger hun metier."

In m'n eerste opwelling Florence, had ik den vent in 'n hoek willen trappen. Maar ik beheerschte me en bekeek den modernen man, lang en goed.

Ik zag toen 't uitgemagerde, van armoe en verbittering schampig-nerveuze gezicht. Ik zag den nijd bleekgrauw trillen op de dun-valsche lippen. De katholieke dweepoogen vlamden, de heele kop was van een woest-navrante vereenzamings- en miskenningsexpressie.

Ik voelde ineens diep meelij met den stumper die werkelijk véél talent heeft.

Begrijp je Florence hoe in dien man plots uitbarstte de ontembare wrok, de felle jaloezie. Het titanisch-geniale van Rembrandt hinderde hem vreeselijk, stond hem in den weg.

Ik zweeg na z'n uitval; de kring zat gebluft, en de stumper raasde door, woorden van smaad en wrok, koelend eigen verbittering.

't Was 'n afschuwelijk gepraat, uiting van diep ingewortelden afgunst.

Toch zat in z'n plompen haat en verminking van Rembrandt een zeker soòrt menschelijke oprechtheid. Ik ken er die op veel smeriger en verdachter wijze wrok en afgunst luchten.

Maar is dat niet altijd zoo in 't leven geweest Florence, zoolang er menschen zijn?

'n Natuurlijke noodzakelijkheid zelfs, afgunst-reaktie op ontembaar genie.

IV

Maar dieper zal ik je den aard van mijn werkleven geven.

Stel je voor vrouw, de magistrale vuurpracht van 'n stad vol ijzersmelterijen.

Wat 'n vlamme-adem van leven gaat daar overheen.

Zulk een gloeiend scheppingsleven onderga ik met m'n gansche ziel.

Zie staan half in schaduw, 'n licht-donkre, vóór hellevuur zwoegende massa. Verbeeldje Florence, dat je dit werkleven vóór die vreeselijke prachtvuren moest heffen in een sfeer van plastische schoonheid, die begloeide, doorsmoorde ovens, die vlammen met haar kronkeltongen van allegorische vuursprookgedrochten, die rook en die roet-wereld.

Zie ze staan, de in rosvlam aangegloeide titanen, opgegroeid uit een stikduisteren nacht, zie vliegen hun hevige schaduwgestalten op de roodgebrande lichtende muren, vol duivelsglans en gloei-verschrikkingen.

Zie ze als 'n cyklopenstad in gedrochten-grootheid opdoemen tusschen zwavel en rook, en rondom de rosse helbeulen 't vuur liktongen, en in al woester vlam-vlagen naar den duisteren hemel slaan. Hoor het klankgeteister der aanbeelden en het dreunrythmus door de luchtrillen.

In dat sentiment van grandiozen opbouw voel ik mijn werk, leeft mijn scheppingskoorts. Daarin wil ik al mijn werk geven.

Zijn er buien van mistroosting, van twijfel, van droefnis, ze zijn weggevaagd eer ik 't weet. Alleen in zóó'n wereld van scheppingsvuur zijn de weedoms-sentimenten, 't heroïsche en jubelende der menschheids-ziel te voelen.

De menschheid schreit en jubelt, maar de ziel van haar smart en haar vreugd is alleen door vlammen, door rook, door mist en onweer te naderen.

Godenbloed en cyklopenzweet zuigt ze in. En de levenszware tragiek gaat door damp, dàn zwart als rouwvloers, dàn rood als vuurschijn.

Je moet 't zweven van den geest-Gods over de woeste aarde en de wateren voelen. Je moet den gigantischen kreet van den eersten oer-mensch door den bliksem zwartgeslagen hooren schallen door je ooren.

O! Florence, voel je, voel wat ik bedoel?

Voel je dat ik bij 't scheppen de Verbeelding terug wil voeren naar het oorspronkelijkste besef van universeel leven?

Ik wil het Leven in mijn werk uitstorten, als in bovenmenschelijke geweldigheid, doorschroeid van een godshartstocht, doorhijgd van een opperste scheppingsbegeerte.

Alleen in dezen oppersten gloed is de wereldziel te vangen, de massa te omvâmen.

Het leven is zelf als 'n vlammestad waardoor heen de ziener, met geschroeid gelaat en bevonkte handen de menschheid schouwt, achter rook en helsche glansbreking.

Hij hoort er in, den rythmus der mokerslagen; de ovenvlammen laaien voor z'n oogen als in vuur-gevlogen gedrochten berghoog boven de woelenden, mensche Roetwalm en smookzwam omwolken hèm, en als 'n hellegat kratert in het duistere land, dat groote, vurige, vlamspuwende, gedrochtelijk-gloeiende leven.

Lieve, smeek met mij dat ik de kracht behoud om te blijven.

Ben ik niet geboren om te spreken van het wereldwee, het grootsche arbeidsepos dier vreeselijke zwoegers in mijn en voor oven?

Zal de wereld het willen hooren?

Ik weet niet Florence, ik weet niet, maar mijn drang tot beelden is immens.

Eens Florence, heb ik geruchten gevangen van wat daar zwoegt in Ierland.

O! hoe smachtte ik daar heen te gaan om er te beelden dat leven.

Er ligt voor mijn ziël, een eindelooze schoonheid in, een onvergankelijk schoon, wijl 't menschelijke van 't leven z'n felst-dramatische en plastische vormen en innerlijkheden er in kernt. Ik onderga er al mijn visioenen, ontroeringen en menschelijke emoties.

Zie lieve, er is van dat zwoegleven, met z'n hooge sombering en ontzettende atmosfeer, in klagelijk, ironisch en pathetisch proza in fijn-smartelijke strofen, van te spreken, als Blatchford in zijn Dismal England. Maar voor een groot dramaturg, die ook vooral karakters, verwikkeling, bouw en handeling, *in* atmosfeer en groepen-ziening wil beelden, voor een reus-voeler van stedendrama's, voor een epikus, die de spanningen van zijn konceptie legt van de eene naar de andere levenspool, voor zóó een is er alléén voldoening in 't schèppen. Dat Iersche en Londensche leven bergt gegevens voor meer dan één wereld-tragedie.

Deze epikus is nog niet opgestaan, en al geeft hij maar één werk uit een magistraal te schrijven cyklus, één levensbrok uit die hellestad, die duistere, die goddelijk-grootsche, die hevig-monumentale mist-stad,.... 't zàl blijven! O 't allergrootste mensch- en groepenleven zal in zoo'n cyklus geprojekteerd kunnen worden! Heel de donker-dreigende rampen en jammer van een galeislavig-zwoegende menschenwereld zal er in uitkreunen, snikken, kermen en bloeden. En de Stad zelf, de mistige Metropool, met d'r diepst-tragische mensch-verschrikkingen, d'r atmosferische pracht, d'r opgroei van vreeselijke wijken, d'r gigantisch bedrijfsleven en immense perspektief, zal verschijnen als 'n in rook en vlammen gesmoorde hel op aarde, bergend tragediën, zoo hevig en immens van psychisch en fysisch lijden, dat de uitbeeldingshoogte van Shakespeare in wereld-gevoel en levens-objektiveering ten volle bereikt kan worden.

O lieve, er zal, in de karakterbeelding veel, veel ruimte blijven voor satire, ironie, veel humor, in alle graden, want ook in de hel klinkelt de narrebel.

Weet je Florence, weet je, heb je 't gehoord, wat voor drama's

daar uitschreien, nù, nù in onzen tijd, op de brug der zuchten in 't Oost-Londen ?

Ik hoor iederen dag, iederen nacht die stemmen, daar tusschen 't helsche rookgedamp.

Is 't lèven daar niet smartelijker dan de smartelijkste bijbelstraf, 't leven der verdoolden, mismaakten, getrapten, en ontmoedigden, in die ontzettende sloppen, die schooierswijken van den mistigen Metropool, waar 't leven rumoer onweert, als van 'n aparte menschenwereld !

Florence, Florence, zeg me, zeg me waarom mij een eindelooze weedom overvalt als ik vaag maar dat leven al uit de verte gedenk, waarom iets in mij er heentrekt met een ontembaar smart-verlangen.

Ik ga er niet heen, als 'n apostel, als 'n propagandist, als 'n hervormer.

Ik ga er heen als 'n diep-ontroerde, door de schoonheid gelokt, door de tragiek geroepen.

Maar zeg me liefste, wat die weedom, niet te stillen in mij is, als ik dat leven gedenk.

Komt er weer een van jou wondre golf-lokken om mijn hoofd spelen nu ik je 't vraag, dringend, dringend smeek me dat raadsel te verklaren ?

Ik voel toch hevig dat geluk der menschheid komen gaat, dat 't leven der getrapten groeit, hoog uit als 'n orkaan boven de misdaden der huidige gemeenschap.

Van waar nu die immense weedom, als ik ze gedenk die volkswijken met hun jammer, fel als 'n bliksemslag, die gansche stad met z'n Shakspeariaansch-groote tragiek, doorbloed van schande, moord, ontucht en menschenwee.

Laten we eens samen, nu met de verbeelding van hoogste orde, inleven dat volksbestaan, in kroegen en theaters en parken en fabrieken, 't leven van 't sombere, smartelijke Oost-Londen, 't vlammendst-omrookt brok van de gansche, onmeet'lijke donkere Metropool.

Zullen we 't doen Florence, als we bijeen zijn voorgoed.

Zal dat onze huwelijksreis zijn, o 't is om satanisch te spotten.

En toch in dat eenvoudige boekje van Blatchford zijn gegevens, om 'n groot-machtigen drama-cyklus te schrijven voor alle eeuwen.

't Zijn maar heel vluchtige schetsjes uit de Iersche arbeidshel.

Maar er is een donk're roetwalmende fantasmagorisch Inferno te bouwen, uit 't menschleven daar.

Lees van de landlieden kind; lees van hun droefnis, hun honger en hopeloos, groot-zwijgend ontzaglijk leed.

Ze hebben te voet afgereisd, Blatchford en 'n vriend van Dublin naar Belfort, van Belfort naar Donegal, van Donegal naar Sligo en van Sligo naar Clar, en ze hebben geen menschenlach gehoord door 't land. Een eindelooze droefnis en somberte, donkre luchten, donkre gevels, sombre wateren.

Dan, wat hooger, het zwarte land, de Engelsche steenkool- en ijzerdistrikten!

Roept Blatchford niet voor je òp te Gadley, oude vrouwen, kreunend onder den vracht van zware kettingen, uit de smidse trekkend en sjouwend als kreupele paarden, met oogen als paarden, die melancholiek hun einde voelen naderen, van ver al 't bloed van de slachtbank ruiken? Dat visioen gaf hij mij, met 'n simpel feit-mededeeling.

O! Florence, het epos te beelden van dat zwarte land.

Te beelden de allersmartelijkste ontzetting en vereenzaming van die kinderen, vrouwen en mannen daar!

Daar is met geen stèm over te spreken!

Losse gegevens, enkele feitjes, in dat boekje, maar met geen droog oog te lezen. Drama's voor alle tijden zijn er te bouwen met de inferno-sfeer der maatschappelijke hel.

Wat gebeurt er op de chemische fabrieken te St. Helens.

Luister naar de doodsdroeve, simpele gesprekjes van Blatchford, naar de zinnetjes, uitzinnig droef en stroef in hun zwarte smart, met chloorpakkers, zwavelzuur-bereiders, zoutmakers....

Dat martelend lijden van die levende schepsels, die zon en

zomer fel haten, met gloeienden afzichtelijken haat, wijl ze 'r nog meer smart om te dragen hebben, — is uit die simpele samenpraatjes al te voelen, welke diepste ontroeringen zullen niet losbarsten als dat leven uitgebeeld in epische plastiek, titanisch z'n donkre menschen voor je heft op het plan eener almachtige tragiek.

Wat is er voor verschil in de fatale verwording van Oedipus, 't gansche drama gevloekt door het noodlot, het wreede, hevige heidensche noodlot, en 't fatum waaronder we hier in die Iersche hel, reuzenkerels zien blind worden, verbranden, verschroeien, verlammen, voor ontzaglijke brouwketels van dampend kaustiek, zien stikken onder inademing van chloorgas ; reuzen zien schreien, onder de gloeiende steking van zouten, 't aangekankerde lichaam door ?

Er zijn zooveel, zoo enorm veel faktoren in dat epos, dat arbeidsleven, om 't te heffen tot de grootste moderne tragedie van dezen tijd, van de laatste vijf eeuwen.

Het is alles bijéén dat 't zoo grootsch doet zijn, de stad, de atmosfeer, de fabrieken, de karakters, de woeste drinkende werkers-giganten, die vuur-whyskie drinken moèten willen ze arbeiden kùnnen, — de kille adem van dat zwarte, roet-walmende, hel-zwarte land ; met z'n werkslaven woest als beulen, stom als gevangen-bewaarders, donker en reuzig-mokerend, smedend, zwoegend in hun korven en maskers en flanelwikkelingen als geschroeide en gevloekte menschen.

Florence, vrouw, zie je de sfeer, de infernale schoonheidssfeer, die over 't zwarte land beeft ? Zie je de grootschheid van dat gedrochtelijke slavenepos in de steenkolengroeven, voor die vuur- en smeltovens, zie je dien wereldbrand van den arbeid, hoor je den kreet dier onmenschelijk gepijnigde menschen ?

III.

Zie den droeven stoet van mijnwerkers oprijên uit den grond

naar hun krotten. Ze zijn zwart van roet en damp. Het onderaardsch vuur heeft hun gelaat geschroeid en ze loopen als half door den bliksem verkoold, alleen met de sombere oogen lèvend van wanhoop.

Even van hun af, zwoegen hun broeders, als een sombre giganten-wereld.

Hun hutten zijn oversmakt met roetrauw, beslagen met smartelijk stuifsel van duister puin. 't Spuwt, wolkt, droeft, regent rook, rook, rook. En daartusschen dansen de vlammen woeste tarentella's in de roode gloedlucht. En de menschengezichten van blank en brons, worden maskers van begruisd, uitgewond vleesch, donker en roetig als de rook, de vreeselijke stikkende, dampende, duistere rook, altijd rook.

Ik weet 't lieve, er is heroïsme noodig om diep hun levenskringen in te dringen. Maar als je vol bent van dien ontembaren, boven alles uitstijgenden scheppingsdrang, die mij het binnenste leven schroeit, dan neem je 't grootste gevaar voor je persoòn op den koop toe.

Dat zul je toch goed vinden, Florence, niet, niet ?

Maar moet ik jou dat wel vragen ? Ben jij niet altijd 't diepste kerngebeuren in mij, niet 't onvattelijke wezen dat mij aanzet er heen te gaan, midden in den rook en de vlammen, om er te beelden ? Schuif jij mij niet schuchter 't palet in de sidderende handen, wel wetend dat hier te schilderen is, tafreel op tafreel van atmosferische schoonheid, schoonheid van somberte, hoog-uitgroeiende menschendrama's, die hier de luchten verduisteren ?

Want er is hier, midden in dat allerhevigste menschlijden een schoonheid die je verplettert, als je niet zorgt je te objektiveeren.

Juist die schoonheid, die opperste pracht van toon, atmosfeer, tonalisatie, licht en schaduw, doet mijn begeerte nog sterker oplaaien, want elk groot menschdrama leeft in 'n omzingende schoonheidssfeer.

De groote stadsepiek van Londen is er voor mij, voor mij.

Ik snak er naar dien kolos-Metropool te omvâmen met mijn heelen scheppingsdrang. Ik snak er naar heel dat Engeland met z'n groot-industrieele menschentragiek te omvâmen, al moet ik mee, onder de aarde, diep onder groeven, al moet ik ademen in chloorgas, en 't koken der kaustiek voor m'n geschroeide oogen zien zieden.

Juist die geweldige elementen van de woest-werkende aarde, met d'r inwendig gloeiasch, trekken mij aan.

Het grandioos-fantasmagorische, en er neven het grandioos-reeële geven mij de heerlijkste ontroeringen.

'n Beetje moed is verder alles.

O ! Als m'n lichaam maar wil, kàn. Als 't maar niet bezwijken gaat, want m'n geest is zoo sterk, zoo altijd energisch, niet wetend van wijken of terugdeinzen.

In 't zwarte land liktongt 't ovenvuur, kratert en braakt 't leven vlammen en rook.

En de menschheid kermt en kreunt er, tusschen den gloed der laaiende vlammen.

Vrouw, moet ik 't aanzien, heel uit de verte?

Heel dat epos der ijzergieterijen, dat epos der Hooglanden, die Inferno van den zwoeg, heel dat enorme menschendrama, dat geen Shakespeare had kunnen omvatten, moet nog geschreven, gebeeld worden, een der diepst in-de mensch-ontroering uitwortelende tragedie die de goden zal doen schreien en huiveren, en 't fatum zal doen terugschrikken.

Het epos van 't Zwarte land moet uitgehouwen worden, met een immense kracht en diepte, met een plastiek en 'n epiek die van bazalt is, zoo zwaar, maar toch moet het inwendige leven der karakterdrama's en groepleven er van de fijnste en teederste, de innigst- en ontroerendste stoffe gebouwd zijn. Het geheel moet groeien als 'n kathedraal van menschensmart. Dat in damp, rook, vlammen en moorddadige gassen weggedoken brok geteisterd arbeidsleven donker en ontzaggelijk, moet als

uit zwarte rots gehouên, daar staan voor alle eeuwen, monumentaal gewrocht waar 't nageslacht met huiver en hevigste ontroering op blijft staren, zooals wij nù nog staren op het schrikkelijke fatum van Oedipus *Rex*.

Maar grootscher, veel grootscher, wijl in Oedipus de ontzettende werking van een fatum op het individuèele, dèze arbeid de werking van een fatum op het massàle leven symboliseert. Alles moet er bij wegvallen, en het episch genie goddelijk gesteund door het dramatische.

IV.

Wat zal in dat epos niet klinken?

Het geschrei van de menschheidziel en haar vreugderoes.

Want weet lieve, dat ik me niet door de smart van 't leven laat slaan. Denk wel dat ik met ziele-voorkeur het eeuwendrama van onmenschelijk lijden wil beelden, wijl ik zelf die grandioze somberte in me heb.

Even stèrk als die sombere ziening in mij leeft, èven sterk leeft in mij 't geluks-zien. De vreugde weent in mij als de droefnis.

Tranen van geluk en tranen van smart ontwellen in mij door één aandoening.

Juist in de visie op dat wereldwee van 't zwarte land, juicht in mij òp 't geluk en de bevrijding die komen gaat.

Daarom, wat zal er in dat epos klinken?

Alle levensstemmen.

Daar raast en dondert ze òm mij de reuzige Metropool?

Ze slaat met ontzetting, verstomming. De proportiën zijn gigantisch, het perspektief eindeloos, de kleurgeheimen van gevels en oude huizen verrukkelijk, de toon is goddelijk-mysterieus, 't leven van een overweldigende, rijkdom en hevigheid, als massaal gewrocht. Maar nu komt in 't grandioze, de doorweving van al het fijnere, diepere leven.

Je doorwerkt het reuze-Londen in z'n geheel. Je stoot met je neus op de sterkste humor-gevallen.

Je leeft tusschen de vreeselijke zwervers op de Trafalgar Square, je leeft het nachtleven van Londen mee, langs de Theems en de Tower. Je ziet de geheimen van de nachtstad in de grootste verrukkingen, je ziet z'n wondre avondkoloriet, zijn damp en mistnevels.

Je verdeelt je cyklus, zonder de gigantische spanten van je gebouw te bekorten.

Je bestudeert, doorleeft fel het landloopersleven in de reuzestad, weer heel anders dan in Parijs, dat er in verzinkt als 'n mooi park, meer niet.

Je steekt over naar het leven der groote, rijke buurten en straten in 't hartje van de city. Alleen aan uitwendige plastiek op zich zelf al 'n ontzaggelijke arbeid. Dan weer neem je het bedrijfsleven, het marktleven, in den nacht en de vroege ochtenden; daarin de Trafalgar Square, de Covent Garden; — Dan het metropolische handelsleven met z'n ontbrandende centra's van menschenwemeling; met z'n kultuur en z'n beursarchitektonie. —

Dan het militaire leven, het groote oorlogsvlootleven, en vooral, vooral het dokkenleven. Je dringt door, door. Hoe je 'r in komt, dat doet er niet toe. Al wordt je 'r weer half gewond afgedragen als je maar gezien hebt, om de elementaire vormen, de groote lijnen te kunnen zetten.

Alle levenssferen zijn in die geweldige stad van het grootste belang.

Je koncentreert je krachten, telkens op 'n ander reuzebrok, en er tusschen laat je golven ieder keer uit een anderen hoek, den dreunenden rythmus van het gànsche Londen.

Je gaat om met de menschen, veel. Je beschouwt, doorgrondt, onderzoekt en psychologiseert hen. Je gaat in 't Russisch-Londen, in 't Joodsch-Londen, in 't Italiaansch- en Chineesch-Londen; in hun kroegen, bibliotheeken, sloppen, krotten, interieurs van dieven, en zwervers; onder spelers en moordenaars, prostituées en zieken.

Maar vooral je gaat ook 't rijke, ijdele, adellijke, hooghartige Londen in. —

In de elegante en hooghartig-aristokratische levenskringen. De elegantie is er heel anders dan in Frankrijk. Ze is veel trotscher, fijner, geïsoleerder, minder gemeenzaam en toch van 'n prachtige distinctie.

Dan heel apart de Theems-wereld; de Theems-politie, de Theemsatmosfeer, 't dokkenleven; het groote en kleine restaurantleven.

En telkens steek je over, voor je gansch leven genoeg, met nog tien levens om je heen. — Vandaar naar het zakkenrollersleven, naar het ondergrondsche, het arme, ontzettend-arme wijksleven, grootsch en demonisch in z'n verschrikkingen; het mysterische misdaden-Londen, het moord-Londen, het huiverende Londen.

Maar telkens er tusschen geslingerd, de humor, het leven der dag-dingen, met hun ironische botsingen. Want die staat overal naast de Smart, zooals in vroegere tijden in 'n Nar een wijze ademde. Van White-chapel naar de buitenwijken.

Dan het Park-leven, de gansche reeks tafreelen, het sport-Londen, het worstel en wedren-Londen; het theater-leven, het artisten-leven, alles met massa's en eindeloos perspektief te zien, plots overwelft door de grillige geheimen van de ontzettende mist-stad.

Het Leven heeft zich vergist in 't plaatsen van mijn wieg.

Ik had in Londen geboren moeten worden, nergens anders, Florence. —

Als ik Amsterdam zie en beelden ging, zou ik 't doen met 't rythmus en scheppersgevoel in me, dat ik voor Londen voel.

Mijn innigste natuur heeft die immensiteit van lijn, groep, atmosfeer dadelijk noodig. Beeld ik Amsterdam, dan doe ik 't in de grootheid waarmee ik Londen zie, maar beeld ik Londen dan voel ik 'n natuurlijke aanraking, een dekking van de visie, door de tastbare realiteit. — Want Londen kan men niet vergroot zien, niet zien ànders dan het is. —

Wel natuurlijk omlicht door de Verbeeldingswerkingen en het temperament, door het vermogen om gigantisch te kunnen zien en 't massa-leven te omvâmen.

Maar ik ga niet verder Liefste, met 't omkringen van nog meer levenssferen. Ik kon er je nog wel honderd noemen, waar ik overal in zou willen dringen, en waar de materie opgehoopt ligt, voor het allergrootste moderne stedenepos, dat nooit nog gegeven is. —

Ik zou willen dat er iemand in Holland, in de wereld was waarmee ik samen kon bouwen. Maar er is niet een werkelijk groot epikus die mède de verhaalmacht voor het menschendrama heeft. Of mag ik stil nog hopen op mijn grooten meester Lodewijk von Deyssel? Nù niet alleen in 't kritische, maar ook èven machtig in het scheppende?.... Oordeel Florence, en roep hem mee òp! — En misschien met hèm nòg enkelen!

Hoe graag zou ik als mensch mijn taak afstaan; want ik weet dat naast het hoogste scheppingsgenot, de felste opofferingen geeischt worden van den schepper die zich aan deze metropolische konceptie waagt.

Daarom kan hij die er aan begint zeker zijn van groot slagen, anders zou 't beginnen niet in hem zóó kunnen leven.

Inbeelding werkt als 'n koorts die vervliegt, niet blijft. Dit gevoel leeft in je, steeds machtiger en heviger in tyrannieke overgroeiing van al je andere scheppingsplannen.

Is 't dan ook niet goddelijk, te geven de menschheidsroes, de dronkenschap der menschheid, haar smart, tragiek en hartstochten?

O! 't Zal in dat epos, kreunen, snikken, vloeken, kermen. Maar al zal ook een schater klinken, de ironie botsen, de satire vlijmen.

Ik heb geen voorkeur, ik heb geen voorkeur!

Als de heerlijke lach door het leven schatert, ze zal er ook zijn in mijn werken.

Maar als de tragiek zwaarder en somberder en meer, altijd

meer en veelvuldiger er zal zijn dan de gemoedelijkheid, de scherts, de potsierlijkheid in 't leven, dan zal ze 'r ook zwaarder en veelvuldiger domineeren in mijn werk.

Waarom zou ik de bloeseming van 't leven, in jeugd en natuur niet even hevig liefhebben als de zoete, de weemoedsfijne, de diepe, bloedende en trotsche smart?

V.

O! dat groote, allergrootste wereldepos van leven dat voor mij staat, dat ik zie, zie met m'n levende oogen, dat epos zal moeten beelden àlle menschenhartstochten, en alle menschkarakters.

Is er niet een fundamenteele psychologie die alle karakterverschijnselen omvat?

Die psychologie, universeel moet alle psychen in den uitbeeldingskring trekken.

Florence, wil je weten hoe, precies hoe ik mij dat voorstel?

Zooals de *Ethika* van Spinoza een abstrakte analyse van de hartstochten gaf, — hoe burgerlijk ook van levensbeschouwing, — in wiskundige stellingen en formulen dialektisch uitgewerkt, zoo wil ik in dàt epos de analyse geven van àl de menschhartstochten, den lèvenden inhoud, de levende kern er van, in àlle vormen en innerlijkheden.

De *Ethika* spràk over den aard der veinzerij, schijnheiligheid. vrees, luchthartigheid, enz. Ik wil die hartstochten en hun gradaties, tot lèvende wezens bouwen. Niet meer de vrees, maar de vreesachtige, niet meer abstrakt de veinzerij, maar den veinzer, den gierigaard, den lasteraar, den leugenzieke, den blijmoedige, den zwartgallige, den optimist, den lichtzinnige, den perverse, den sentimenteele, den geniale, den stompe, den overmoedige, den deemoedige, den eenzame, den mystieke, den verfijnde, den zelfversmader en zoo meer.

Zie liefste, van zelf groepeert zich daar het tegen-sentiment om heen, zooals dat in 't leven zoo dikwijls en frappant gebeurt.

Ik beeld den hoonende, afgunstige, den godsdienstwaanzinnige, al soorten waanzin, van de eenvoudige melankolie, tot de droefnis, de smart, de ontgoocheling, den zelfmoord.

Maar niet anders dan in lèvende wezens.

Want al die vormen en kernen van passie bestààn, leven, heb ik zelf waargenomen, dan hier, dan daar, en doorvoeld aan den lijve, dramatisch gegroepeerd.

Alle aandoeningen, sentimenten, alle levensdiepten en innerlijkheden moeten er gestalte krijgen. In elk werk, elk deel 'n andere hartstochtengroep.

Maar denk toch vooral niet Florence, dat ik uitga van wijsgeerige grondstellingen b. v. omtrent den aard der vreugde, der smart, van den haat, den afgunst, de wellust, de onnatuurlijke driften, de smart of melankolie, Neen, neen ! Ik wil alleen lèvende, groot-levende menschen en groote menschgroepen beelden, door mij gezien, geschapen, wèl door mijn verbeeldingslicht omschenen, maar met passiën *in zich*.

Dus vooral niet naar een zeker wijsgeerig princiep omtrent 't wezen der blijmoedigheid, een „blijmoedig" mensch geschapen, maar één gebeeld uit het leven mèt die kern lèvend in zich.

En zoo met al de tegenstellingskarakters.

Maar toch, ik wil 't zoo groot doen, dat er twee zeer essencieele dingen mee bereikt worden : dat mijn werk laat leven den mensch, hevig levend of zwak levend, maar in hevigheid en in zwakteècht, — en dat die diepste fond der karakterbeelding, opgroeit tot onbewuste synthese van de groote tragische wet der hartstochten ; dat het belichaamt in samenvattende psychologie, den nijd, den wrok, de gierigheid, ook als verschijnsel, als levenspassie.

Ik wil dus den bepaalden mensch waarin die en die hartstocht kronkelt, geheel lèvend, maar ook hoogst-symbolische identifieering van dien hartstocht zelf, geheel objektief, zonder dat de menschelijkheid der karakters er 't minst door geschonden wordt.

Wil ik b. v. een parvenu beelden zooals ik nù in mijn roman bezig ben te doen, dan wil ik den mensch levensgroot, geheel

in reusachtige projektie, maar bovendien moet hij, als die projektie van dat lèvend schepsel goed is, objektief goed, ook metéén ontzaglijke type worden waarin al soorteigenschappen van den hartstocht: bluf, parvenu, grootheidswaan, daarmee ingroeiende zinnelijkheid, trots, en zoo meer, gesymboliseerd zijn als verschijnsel, als passie.

Zoo doorgevoerd in alle figuren. Om 't geslaagde van alle te zien moet men zelf een zeer universeele levensvisie hebben.

Wijl er weinig zieners zijn in dezen tijd, stel ik mij voor dat maar 'n paar zullen voelen, wat ik in *alles* bereiken mag. Maar al naar aanleg zal beweerd worden, door één: deze mensch in 't boek leeft volkomen, door een ander: néén deze.

De psychologie, epiek en tragiek moet geheel ineenschakelen, en 't moet worden een reusachtig-aaneengesloten, hecht-toegedrongen bouwsel van allerhoogst leven.

En nu is 't onverschillig of ik met deze konceptie voor oogen, in de hel van 't zwarte Land val of in 't zeeleven; in de groote, doodbloedende aristokratie en degeneratie of in den klein-burgerlijken kring.

Want je weet nu Florence, dat ik elke stof dokumenteel doordring, en toch weer alles los laat bij de spontane verbeeldingsschepping, waarin vanzelf door onbewuste macht in mij, het dokumenteele geschrift, gescheiden en gebruikt wordt.

Als ik je eens zou laten zien, op welk 'n prachtwijze àl m'n lezers en kritici er inliepen?

Inloopen, zul je vragen Florence, inloopen?

Maar begrijp dan goed wat ik bedoel. Ik liet b. v. een hoofdstuk van fabrieksleven lezen aan 'n artistiek arbeider, die zelf twintig jaar op een fabriek gewerkt heeft.

Hij zag de atmosfeer, levend vóór zich, maar vooral den gang-der-dingen daar, de afwikkeling dier vreeselijke gebeurtenissen.

Deze man was heelemaal geen vriend van me, wijl ik 'm altijd zeer koel behandeld heb.

We spraken elkaar bijna nooit. Maar toen hij dat las, beefde,

schreide hij, hoorde hij de kreten van zijn eigen ziel, en de kreunen, weeningen en smarten van al z'n lotgenooten.

Elk ding had ik gezien, gebeeld, elk detail, van licht, atmosfeer, groepleven. Maar van de behandeling der vreeselijke tafreelen kon hij niet slapen, zoo levend-hevig stonden ze voor hem.

Toen kwam hèt moment. Hij beklaagde me, dat ik op die fabriekshel, waarvan ik alles gaf, zóóveel, zoo vreeselijk veel doorgestaan heb, en dat m'n geest daar de grootste smart en verbittering moet hebben ondergaan.

Wat is hier nu het uiterst-merkwaardige Florence ?

Ik zelf heb nooit de geringste tragische scène van dat fabrieksleven gezien.

Niemand kent mij daar. Al zou ik 'n gansche generatie vragen van werkers op mijn leeftijd of ze mij ook daar gezien hebben, op welke fabriek óók, ze zouden ten sterkste ontkennen, om de zeer eenvoudige reden, dat ik mijn gansch leven, niet meer dan 'n paar uùr daar geweest ben.

Al de hevig tragische tafreelen zijn opgebouwd met de voorstelling en de ontroerde verbeelding, en elk detail van gebeuren zie ik dan haarfijn voor me.

Nu komt 'n werker die dàt fabrieksbestaan twintig jaar doorleefd heeft, bevestigen dat veel zoo, precies zoo geweest is, wat ik uit 'n paar zinnen, 'n paar inlichtingen als lèvend tafreel beeldde.

Maar ik heb den geest van die lieden doordrongen, allerdiepst ; ik heb geprojekteerd, en mijn dramatische verbeeldingswerking zal zich nooit vergissen. Zij schept àlles uit het onbewuste, ook 'nù bij den opbouw van mijn landleven-drama.

VI.

Zola's werkplan is voor mij als arbeid dood.

Florence, vrees niet dat ik hem krenk. Ik heb hem zoo lief, zoo lief.

Hij was 'n groot, 'n hevig-innig, 'n hevig levend voeler, een menschheidsvader, als àlle groote werkers. Maar zijn doku-

menteele en de groote ontroeringen werende methode van werken verafschuw ik diep, al vóór ik besefte zelf te kunnen scheppen. Alléén, 't geforceerd nuchtere van z'n éérste leerstelligheid kon hem zóó subjektief-bandeloos tot z'n laaste gedrochtelijk-valsche, verweekte werken brengen, als Vérité, Paris, Dokter Pascal, Fécondité, en zoo veel meer.

Hierin is de levende ziener en werkelijk groote levenssymbolist al lang witbestorven van onmacht.

Zola's grootste ongeluk was 't erfelijkheidsdogma en allerlei theoriegehaspel van Claude Bernarsche experimentaliteit.

De symbolisten zijn voor 'n groot deel zéér natuurlijke en noodzakelijke reagisten op zijn dogmatisch werk. Huysmans vooral heeft zonder te willen bewezen hoe star-eenzijdig Zola 't leven voelde. Met zijn verward-wetenschappelijk romantisme kon hij nooit de echte mystiek van een katholiek dweepstertje voelen, doordrongen, diep, allerdiepst.

Men voelt dadelijk de kille aanraking van een kritische hand, die met eigenzinnigste denkgereedschap de devote ziel opereert. 't Is de chirurg, niet de pracht-gevoelige tragikus die ik aan 't werk zie.

De middelen om in te dringen in zoo'n leven zijn dadelijk al veroordeeld, wijl ze in dien z. g. objektieven werker een voorkeur, een levens*beschouwing*, — heel iets anders dan 'n levens*voeling*, kenmerken.

Zola was uit z'n aard woest romantikus. Hij dwong zich tot nuchterheid en objektivatie.

Hij prees Daudet om z'n nooit afwijken van de „realiteit".

Hier Florence kreunt de groote denkfout van Zola.

Daudet kòn niet scheppen. Daudet zegt 't zelf, dat hij totaal onmachtig was met z'n intuitieve verbeelding te werken. Wat in Daudet 'n onmacht was, wordt door Zola als 'n deugd genomen.

Zola was in hoofdzaak de groote menner van den epischen levensgroei der dingen, die alleen te zien zijn in de verbeeldingsrealiteit. Zijn verstand vernuchterde z'n aandoeningen. Van huis uit was echter alles romantisch in hem. Zijn beste scheppingen,

zijn epische romantiek, door de tragiek verzwaard, door de sombering, de naturalistische hevigheid vlak boven de donkre aarde zwevend.

Maar zijn verbeeldingsleven durfde zich niet in groote gaafheid uitstorten. Wat Daudet als natuùr in zich had, wou hij zich eigen maken.

Vandaar de duffe brokken encyklopaedie en handboekenkennis, onverteerd tusschen de groote realistische romantiek zijner boeken.

Zijn schoonheidsontroeringen konden niet de diepste kleuren zien, en niet de juichendste.

Zijn psychologie had weinig schakeeringen en elke humoristiek ontbreekt fataal.

Herinner je je nog lieve dat we samen Le Rêve lazen, en dat ook jij zelf voelde zijn pijnlijke onmacht om 't zieltje van dat vrome peinstertje te laten leven ?

Dat was geen meisjesdroom, geen meisjesteedre mystiek, geen goddelijk in kerk-stilte droomend leven. En hoe schreiend slecht is niet de Clotilde in Dokter Pascal.

Zoo is de epiek van Zola voor mij geschonden, niet door z'n sociale tendens, maar door z'n „wetenschappelijke" tendens, in leerstelligheid van 't verklaren der levenswetten.

Zola's schepsels hebben niet veel eigen levensmerg, hebben geen eigen adem, eigen menschpassies, ingegroeid door al hun menschelijke handelingen, wèl theoretisch door den auteur toebedeelde erfelijke neigingen, wat heel iets anders is.

Dat hij groot toch was, o ontroerend groot en heerlijk hevig mènsch-artist, en vaderlijk machtig, dat zou ik niet graag willen verzwijgen.

Ik zie 'm altijd als 'n vader, 'n diep-gevoelige vader, met 'n heerlijk-breede-borst, waarin zoo veel sterke, innige levenskracht bruist. Dat schreef ik pas nog een jong vriend van hem.

En omdat hij soms zoo geweldig kan zijn en zoo teeder, is hij mij lief voor eeuwig.

VII.

Ik wil 't leven zien geheven met 'n titanenzwaai uit de kleinheid der konkelende menschmiertjeswereld. Ik wil de maatschappij in haar zenuwfijn draadwerk zien ontleed, 't burgerlijke, 't aristokratische, 't dekadentisme, 't in verdoeming rondploeterend pauperisme, en vooral 't volk in zijn opkomst en opgolvend hoog zien uitstooten bòven sociale woelingen.

Ik wilde de operatie tot 't diepste orgaan, 't bloeden, de hartkloppingen der menschheid, maar ik wil ook den opbouw, de heerlijk-opschuimende, de brandingen van het groote leven, tot eenheid gebracht in de visie van den genialen schepper.

Daarin bloeit van zelf de groote romantiek en de groote realiteit der menschheid.

Dat gaf Zola niet, al kon hij soms geweldige lijnen trekken.

Maar als 'n God heerschen over den kosmos van zijn scheppingen kon hij niet.

Zola gaf niet de Roman-Ethika der menschelijke hartstochten en aandoeningen, de poezie en de romantiek der menschheid.

Boven de fransche naturalistische epiek uit, kan de groote menschtragiek en 't wereldepos geschapen worden, door één, die zóó 'n *Ethika* in lèvende passie-menschen weet te beelden.

Let wel kind, door geen Spinozaschen bril bekeken, — ik neem het voorbeeld der Ethika slechts om den universeelen scheppingskring te trekken.

Geen Claude-Bernarsche of Lambroziaansche of Darwinistische dogmatiek in de kunst.

O! ik haat fel het realisme dat alleen in feitenrangschikking en in nuchtere dokumenteering z'n diepte zoekt.

Je hebt mij er nooit voor aangezien Florence, dat weet ik, maar de geringste verwarring krenkt me. Zie, ik wil niet vaag zijn in 't formuleeren van iets bijna onuitsprekelijks. Dan zwijgt men liever. Maar geloof toch niet, geloof toch niet Florence, dat er ooit een zeer groote kunst zou kunnen groeien uit een realisme dat zich in de nuchtere dokumenteering en middensfeer

van analyze en onderzoek, rangschikking en waarneming beweegt, als dat alles niet gedrenkt staat in den hoogen glans van eigen verbeeldingsziening en dramatische konceptievermogen.

Bezonkenheid is goed, *als* er valt te bezinken.

Wij hebben veel hooger werk te doen dan 't realisme en naturalisme van de fransche school, in al z'n gradaties.

Wij hebben in essentie ook veel van dat naturalisme te verschillen.

O ! 't Was mij altijd zoo'n verrukking dat Van Deyssel ons Holland los wou maken van al die beklemmende naäperij. En hij zelf deed 't zóó nu en dan in den heerlijken trots van zijn geweldig hartstocht-proza.

Maar nu moet 't *in* de scheppingswerken.

Wij moeten vèr boven 't buitenlandsche uit in scheppingswerk. Niet alleen in verfijnde taal, in 't woord, maar in het gansche stijl-wezen.

Al dat geleuter en gewouwel over fransch naturalisme, realisme, epiek, beschateren we fel, fèl, fel met den hevigsten spot en hoon, als 't òns 'n schooltje voor wil houden.

We hebben Zola lief, Balzac, Flaubert.

Maar onze liefde verhindere ons niet het Leven grootsch te koncipieeren zooals we 't zèlf zien.

Wij geven het reeël levensgebeur, aan alle kanten verdiept door de aandoening in 't teedere, 't poëtische, 't romantische, 't felle, 't bloedende en smartelijke.

Wij hebben 't Leven lief, lief, hevig lief !

Wij willen een uitstorting van alle aandoeningen, in den drang van objektieve belichaming, die Shakespeare, Balzac, Goethe sòms universeel gegeven hebben.

En toch is alle gewawel over objektiviteit en subjektiviteit gekkepraat of haarkloverij van 'n onmachtigen scheppingloozen geest.

Florence, herinner je dat je zelf niets anders wil ?

Ik zie zoo dikwijls 't gracelijke gebaar van je fijne vingers, als ze wat uitspruitende haarlokjes terugvlechten in je kapsel. Maar ik zie diezelfde fijne hand zoo dikwijls beslijkt en bespat met 't roode baringsvocht.

We willen niet onmachtigen Homerusje zien spelen, en we willen niet 'n Zola, Balzac overbluffen. Ieder dezer werkers heeft iets onvergankelijks in zich, dat met niets ànders gemeten of vergeleken kan worden, — vindt z'n volkomenheid in hun-zelf, — maar we willen navolging stuk trappen. We moeten onder den druk uit der buitenlandsche scheppersreputatie. En niet alweer uit nationale trotsigheid, maar uit hoogsten drang tot groot scheppen.

Wij willen boven hen uit omdat het kàn, omdat onze tijd goddelijk is doorstormd van groot leven, en omdat de dramatische grootheid der epiek de franschen zoo sterk ontbroken heeft. Wij moeten nu geven het epos, waarin vooral de grootmenschelijke tragiek éven hoog staat als de epiek, waarin de psychologie ook even hoog staat.

Taal en stijl groeien daarin uit tot schoonste volmaking; niet overal, maar toch heel dikwijls.

Ik wil vooral zien leven *de* ziel, waarvoor ik alle dokumenterij kadeau geef, de diepste innigste levensziening.

Realisme en symbolisme en idealisme op-zich-zelf zijn geen kunst-wezenlijkheden.

Is 't niet Florence, dat alle waarlijk groote kunstenaars dat àlles hebben gegeven, maar gemengd en ingegroeid in andere levensvormen?

Shakespeare was mystikus, naturalist, realist, idealist, sceptikus, symbolist, onbewogene, groote dokumentair kenner. *Z'n* paarden-wetenschap o. m.

Dit illustreert m'n bedoelen.

Door temperament, wil, aanleg overheerscht bij den een

méér 't waarnemend-realistische, bij den ander 't mystisch-realistische, en zoo voort.

Maar de geniale uitbeelder, geeft in z'n realiteit precies wat de ander in z'n symbolisme geeft, wijl de symbolist realist, en de realist van zelf symbolist is.

't Heele Leven is symbool voor onze zinnen, en realiteit voor ons innigste geestesleven. Natuurlijk is de grootste en geniaalste schepper hij die 't meest volkomen *alle* levenszieningen in zich heeft, en die in de zuiverste eenheid door zijn werk heenleidt.

Maar die zijn er zoo goed als nooit geweest.

Balzac had er wat van. Zola minder. Goethe weer meer en Shakespeare 't meest.

Om nu de grootsch-mystieke, en diepst-reëele, 't diepst-inwendige en 't machtigst uitwendige leven te doordringen, moet tegelijkertijd in één wezen de allerhoogste schoonheids-ontroering, de allerhoogste menschelijkheid, en de sterkste, machtigste scheppingsdrang leven.

Voor 't geniaalste wezen nòg niet te bereiken.

Maar wel zoo dicht-mogelijk er neven, zoo zuiver, zoo diep, zoo heroïsch mogelijk.

En dat epos, niet als 'n aanschakeling van fijne, treffende, tragische tafreelen, maar in breedheid uit zijn eigen aard ontzaglijk.

Ik bedoel dit Florence.

Er zijn genre-schilders, klein-malers, die in 't intieme en fijne, soms hooge teere schoonheid geven.

Maar 't is 'n heel diepe noodzakelijkheid dat 'n Rembrandt, Michel Angelo, Phidias, b. v. de grootheid en omvang van hun scheppingsproportiën als 'n natuùrlijke drang in zich hadden.

Hun ziën was 't zien van kolossen.

Dacht je lieve, dat ze hun werk willekeurig in kleineren omvang hadden kùnnen maken?

In de ontembaarheid van hun visie, in de trilling van hun

perspektief, voelden zij diè afmeting, dàt gebaàr, dat levensgroote rythmus zóó noodig dat zij er zonder niet kònden scheppen.

Je moet inzien Florence, — en de verwarring daarover is zoo groot, — dat omvang, niet is, verlangen om eens iets heel „uitgebreids", iets plaatsinnemend te maken, maar dat „afmeting" bij den wàren epikus en dramatikus een zeer essentieel kenmerk draagt: den natuurlijken bouw en groei van het grootsche en magistrale.

Jan Steen voor 'n *doek* en onderwerp als de Nachtwacht zou van het epische tafreel niets te recht hebben gebracht. Jan Steen met doek zoo groot als de nachtwacht, zou met z'n handen in 't haar gezeten hebben. Hij zou z'n figuren allemaal *langer*, z'n interieur *grooter*, zijn voorwerpen *omvangrijker* geschilderd hebben. Maar 't zou niet *groot*, episch en magistraal op 't doek gebracht zijn, maar alleen *vergroot!*

De pracht en de intieme fijnheid van z'n satijnglanzig koloriet zou verloren zijn gegaan, z'n voorwerpen en bijfiguren zouden half in de lucht hangen. De fijne werking van het atmosferisch lichteffect zou verbroken zijn, 't schaduw-domein leeg en vaal.

Alle verband van 'n levend interieur, tusschen voorwerpen en menschen, diepte en glans van verven, zou verloren zijn geraakt.

Zoo Florence, zijn er nu duizenden ook in de letterkunde, die door *vergrooting* van bepaalde dingen en menschen, meenen 't grandiose, de epische uitbeelding te bereiken. Deze duizenden moeten eindelijk toch snappen dat het groot-epische, grootdramatische alleen te bereiken valt door de heel-grooten die uit hun *eigen diepsten* aard en hun natuur, *alles* zoo gròot zièn en vàllen, *niets*, ook geen streepje *vergrooten*, met wil en overleg, van iets dat in oorsprong *klein* gezien is, maar dat hun zienersschap dat leven zelf zoo groot in hen schept.

Dat is juist het mysterieuze-eigene in den bouw van het

monumentaal-gevoelde, dat door z'n innerlijksten aard gedragen, tot die geweldigheid van levensvisie komt.

De „vergrooters" van portretten, menschen, schepselen en dingen zijn kernlooze nullen.

De groote epische gave is een geheel op-zich-zelf staand genie, dat *in* zijn monumentaalheid, het beste bewijs van zijn eigen echtheid meedraagt. Hun titanische ziening *is* niet na te volgen. Wel kunnen deze epici de fijnste en teederste gevoelens raken *in* dat grootsche geheel.

Beethoven, de man van de epische dramatische symfonieën gaf sonaten, die gansch de tragische lyriek en weedom van het diepst teedre hebben.

Maar ook daarin leeft in de diepte van iederen klank, geheimvol, fluisterend of zwaar-schreiend, de ziel van den alles-in-'t-geweldigen-ziener.

Van dat heroïsch-epische en heroïsch-tragische Florence, zie ik alleen nù alles, en in deze richting is alleen te werken door de allergrootsten, die er toch niet meer dan 'n klein deel van kunnen verwerkelijken in dit leven.

Denk niet Florence dat ik den dokumenteelen, den experimenteelen arbeid minacht. Zie lieve, wat 'n allerhoogst genot leeft er niet in 't opdoen van vaste, geweldige en diepe kennis van allerlei dingen.

Elke arbeid heeft voor mij een symbolisch karakter, voel ik áán als 'n geheim van natuur en levenswetten dat in den werker tot harmonische oplossing komt.

Niemand kan bèter dan ik zich voorstellen wat Zola b. v. genoten moet hebben met zijn omzwervingen door Parijs, zijn studie voor magazijn- spoorweg- en mijnleven, dat spoorleven vooral, waar de lokomotief een bezield schepsel wordt.

Maar toch drong Zola niet zoo diep door als Balzac, wijl Balzac grooter geest, okkulter natuur was en veelzijdiger dan hij.

Precies zooveel liefde als Balzac had voor een ambacht, om 't te kennen, tot in diepste kern zooveel liefde voel ook ik er voor in mij leven. 't Geheimzinnig-eigene in iederen arbeid trekt

mij aan. Het boerenleven, het visschersleven, het romantische landloopersleven en 't nuchtere, kleinburgerlijke kleermakersvak heeft voor mijn waarneming gelijke bekoring.

Al naar temperamenten-botsing wordt het voor mij menschelijkmagistraal, fijn, verborgen, verstandelijk-scherp, typisch en mooi.

Ik vind antikwarische kennis prachtig b. v. als ze diep-intuitief tot de levenskern van een oud ding gaat, en 't menschelijkmilieu er mee weet te doen vergroeien.

Wat kan 'n gothieke stoel, 'n oud bord, 'n antieke bank, 'n oud-chineesch vaasje, niet voor wonderen van het verledenleven voor je oogen terugtooveren. 'n Groot voeler, vol fijne en diep gedistingeerde antikwarische kennis tast in de aanraking van ieder voorwerp, voorbijgegaan leven.

'n Oude klok, 'n heel oude, èchte, slaat heel anders dan welke moderne klok ook, en haar bouwsel is een wonder van tijdkalmte en tijdrust.

'n Groot antikwaar, met zuiver gevoel, heeft iets heel fijns mediumieks, iets somnambulistisch. Alleen ziet hij niet de toekômst maar 't verlèden.

O! 't Indringen in al soorten ambachten en beroepen, vooral wanneer het levend milieu en atmosfeer wordt van een groot type, is verrukkelijk. Want de dokumenteering, hoe diep ze als kenner-op-zich-zelf ook gaat, is voor ons scheppers-vanleven, alleen wat waard, in diepst kontakt met den mensch, of menschgroep, als onderdeel van het geheel.

Je weet nu Florence, hoe ik haat alle handboeken-theorie in 'n groot romandichter. Als ik de aanteekeningen ruik in 'n episch werk, dan ril ik. Als de kennis niet fijn gemalen is, allerzuiverst, elk vezeltje en aartje met 't levensgeheel, voel ik haar als stuitende mislukking, experimenteel en dokumenteel wellicht heel knap, maar voor de grootste en hoogste kunst, morsdood element.

Maar toch is universeele kennis voor een romanschrijver, meegegroeid met al de bewegingen van zijn geest, een verrukkelijk gemak, en een groot-genot op zich zelf. Bij alle hoogste

groepeerings- en verbeeldingsmacht kan ze dienst doen, als diep-levend dekoratief bestanddeel.

Die kennis Florence, mag zoo diep, en groot mogelijk zijn, als haar materiaal maar fijn doorgeweven is in 't wezen van het levende epos.

Er openbaart zich in die kennis-wereld van alle ambachten, dikwijls een nieuwe wereld van aandoeningen, niet alleen voor den waarnemer in je, maar ook van den dramaturg.

Als 't leeft, zèlf als schoonheid, zonder in iets den mensch te besmetten, meegaand met al de machten van de ziele-projektie, is deze kennis niet hoog genoeg te schatten, vooral in sociale zedenromans, die voor alles gròote, ontzaglijke kunstwerken willen zijn.

Ze past bij het heerlijke begeeren om geen enkel schepsel en karakter ongeteekend en onontleed te laten in het epische reuzenwerk der toekomst.

Als alle levensuitingen door de opperste verbeeldingsmacht er in gegeven zijn, eischt die inhouwing in zijn kosmische geweldigheid, ook die kennis.

Hier Florence, kom ik juist op dat groot-reëele terrein dat de natuurlijke tegenhanger van den droomer in mij is, het terrein toch, dat de groote epikus en dramaturg van dezen tijd, in de rijkste nuanceering van leven moet kennen, in dezelfde mate als hij door psychologische verbeeldingsmacht het innerlijke van de onzichtbare wereld projekteert, het innerlijke leven in een mystikus, pessimist of droom-fantast.

Voor hem staat nu het maatschappelijke leven in zijn grandioos gewoel. Kan hem de politiek niet treffen ? Ziet hij als de burgerlijke kijkers er alleen in het bedogmatiseeren van wat levensbeginseltjes, een ijdelheidsdrangetje om te Kameren en te Gemeenteraden en te Provincialestaten ?

Hier lieve begint 't allerdwaaste juist !

Voor een groot dramatikus en romanschepper is de studie van het politiek leven, natuurlijk als *scheppend* kunstenaar poòrwerkt van het hoogste gewicht.

Je ziet in het staatkundige groepenleven alle menschelijke hartstochten zich fel en prachtig openbaren.

Het spel kan geen dieperen kijk geven in de driften en karakterdiepten der menschen dan dit leven!

Zijn moraal, zijn maatschappelijke invloed levert stof voor de diepst in 't leven ingrijpende tragedies en komedies!

De bestudeering als *scheppend* kunstenaar, met kennis van den ekonomischen ondergrond, van het staatkundige leven, is van het allerhoogste gewicht voor den romanbouwer, voor zijn psychologie en zijn epische groepeeringen.

Ontaardend kenmerk van zwakte en impotentie is het minachtend neerzien van broze en kortademige romanciertjes op het staatkundig bedrijf en ander groot maatschappelijk leven.

Zijn invloed op de massale intellektualiteit van een volk is heel groot, en daarom alleen al levensuiting op zich zèlf. Zijn invloed op zeden en maatschappij niet minder.

Daarom is studie van rechtsleven, van militairisme, van alle ambts- en regeeringsleven, als de bron diep genoeg gaat en 't algemeene leven er neven geraakt wordt, prachtig materiaal voor scheppingen. Justitie en kriminalogie vooral!

Geen enkele sociale klasse van menschen mag den grooten epikus onbekend zijn. Onbekend? Nee Florence, dat is nog veel te zwak gezegd. Geen enkele menschengroep in welken maatschappelijken stand ook, mag hij verwaarloozen.

Het geheim van iederen levensdrang voelen in ieder typemensch, en dàt dan volkomen in leven, in de eigene bizondere natuur van zoo'n wezen.

De kindermoordenaarster b. v., is die in de moderne zedenromans werkelijk ooit groot en geweldig gebeeld? Heel het kriminalogisch proces van de daad, de waanzindaad?

Nooit! Maar er zijn zooveel ontzaglijk fijne gemoedsgeheimen om vastgehecht, dat alleen een groot psycholoog-kunstenaar en tragikus ze losweven kan, zonder de ziel van de levende mensch te schenden. Een dor-theoretisch wetenschapsman is

dood voor de fijne trekken en diepste gevoeligheden van zulke rampzalige naturen.

Je speurt de fijnste denkingen en gevoelens òp, je legt haar innerlijksten levensdrang bloot, hun geheimste wenschen, ieder vezel, en iedere zenuw van haar bestaan.

Je bent schijnbaar onbarmhartig chirurg, in waarheid vol liefde voor zulke schepsels, om te beelden den waren, voor ieder bijna onbegrijpbaren aard van deze meestal zeer gekompliceerde naturen.

VIII.

Ik zie 'n haven waarin schepen van allerlei volkeren wemelen.

De vlaggen en wimpels wapperen kleurig, als vaandels en sjerpen hoog in de lucht. De hemel staat eindeloos blauw overkoepelend 't water en de zon schittert en speelt tusschen de scheepsvlaggen en masten.

Er koelt een verrukkelijk briesje en de zee ruischt in golfklots in spoelend gespeel langs de havenkaaien.

Ik zie zeilers en stoombooten, driemasters, tweemasters, ouë galjooten, vaartuigen van ouden en nieuwen tijd dooreen. Ik zie torpedo's naast bommen, en slanke kielen, en jachten, rank als meeuwen, 't koper gloeiend als beschenen goud.

Ik zie in die haven het volkerenleven, grootmachtig en kleurig en ieder schepsel naar z'n aard en z'n wezen.

Zoo Florence, wil ik het epos van dezen tijd, voor allen tijd, een reuzehaven waarin alle menschkarakters binnenloopen onder 't zonlicht, in storm, onder ontzaglijke dreigluchten en vlak in de nabijheid der eeuwige ruischende zee, die wegspoelt, aanspoelt, waarin 't rhythmus van 't eeuwige deint.

Als ik de verrukkelijke gracie van den griekschen Venus zie, krijg ik altijd één moment 'n akelige gewaarwording. Die geschondenheid van dat prachtschepsel!

Mij hindert die armstomp rechts en de geheele amputatie links.

Maar vreeselijk, vreeselijk bedroevend voel ik in 't kunstleven van dezen tijd, de poging om moedwillig 'n torso te geven, alleen maar om 't klassieke te naderen.

En even droef vind ik 't komen aandragen van anderen weer, met de ènkele armbrokken en handen.... zònder de Venusgestalte.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Mijn werken Florence, is zwaar.

Ik zal 't je prècies zeggen zooals 't is!

Zonder zuivere ontroering en kunstkoorts kan ik nooit schrijven.

Mijn scheppende verbeeldingskracht werkt alleen in haar hevigste en teederste leven als de uitstorting komen kan, volkomen.

En toch werk ik altijd alles over en weer over.

Ik kan soms 'n uur over den klankzang, de fijnheid, de trilling, de diepte, de kleur en juiste beelding van één woord zitten tobben. Als ik er mijn innerlijkste leven en aandoening niet ganschelijk mee geraakt voel, weiger ik 't te plaatsen.

Ik kies, kies, met de diepste liefde en fijnste luistering naar klankfiguur en klankrythmus, elk woord, elken zin. Ik doorvoel de diepste verrukking, al dieper en fijner en inniger in de eigenste woorduitdrukking, samenkopling van woordklanken, in verbindingen, van zuiverste emotie. Ik heb dat materiaal lief, en 't is gewijd door heilig gebruik.

Toch blijft natuurlijk altijd staan dat later lang niet bevredigt. Dat is bij *ieder* werker zoo. Maar 't geheel moet toch leven van een taal-diepte en stijlpracht die geheel eigen moet zijn.

De simpele karakteriseering b. v. van een huichelaarskop, of van een woesteling, of van een peetemoei, om zoo maar iets zonder verband nu te noemen, brengt me tot gansch verschillende taaluiting en woordmateriaal. Geheel in de diepste innerlijkheid verwortelend gevoel van 'n bepaald karakter doet me vanzelf een zekere groep klankverbindingen, woordvormen en

kleurbeeldende uitdrukkingen kiezen, die overeenstemmen met de plastiek van dien kop, het schepsel, het karakter. Ik schep ze met de innigste liefde, elke uitdrukking, elke klankverbinding, elke expressie-vorming, aldoor op het innigst verbonden met de tragiek en psychologie van den gebeelden mensch.

Zoo voel en verwerk ik de taal precies bij landschappen en natuurleven en overal gaat met de stemming mee, de uiterst-aandachtige en in hevige ontroering gesmoorde woordgroepeering, door mij telkens en telkens tot op z'n zuiverst getoetst aan mijn rustigste schoonheidsbegeeren.

Allen die mij van nabij kennen weten mijn zwaar werken, mijn angstig-gewetensvol wachten op het beste.

Drie, vier keer zèker, vijfmaal sòms, schrijf ik iedere pagina over, en voor de absolute uiting vaststaat, probeer ik nog altijd weer iederen zin, en 't woord in z'n diepste bezinning gegeven.

Er zijn er die spreken van overvolheid en te veel.

Maar jij Florence, weet dat die overvolheid groeit uit mijn levensvisie, die de dingen van allen kant beziet.

In èlk ding zit een tragisch, lyrisch, peinzend, teeder, hevig en bloedend leven.

Er zijn er die slechts de macht hebben één ding er in te zien.

Ze worden de „soberen" genoemd. In werkelijkheid zijn zij leeg.

Dat *ik* de levenskern ganschelijk weet te beheerschen in aktie, gang, tragiek, zal ik de heele wereld, verblindend-zuiver en hevig bewijzen.

Maar dat de leegen op me schelden, zal nooit verdwijnen.

Er zijn er onder als Flaubert, die zelf raad geven in soberte, maar even als Flaubert soms knoeien juist in de zinnen waarmee ze van „soberte" en „eenvoud" en „koncentratie" onderwijzend en schiftend spreken.

Maar de sobere is alleen hij die in diepste bezinning werkt.

Mijn arbeid is mijn leven, mijn geluk, mijn smart. En ik heb lief, zoo goddelijk lief onze taal. Zou ik anders tegenover ons

heerlijk materiaal kunnen staan daar in de diepste bezinning, als je werk je heel leven, je heele ziel en zaligheid, je verrukking en smart is?

Verbind aan mijn telkens overschrijven geen theorie over zware en spontane inspiratie. Och, je zult 't niet doen, wel lieve, maar toch lijkt je 't wat vreemd?

Zie kind, over de gedeelten waar ik met zwaarst en hevigst gespannen aandacht, innig-bezonnen op gewerkt heb, telkens over en over, heeft men gezegd dat 't een stuk geschreven moet zijn, zonder retouche, zonder herzien. En brokjes waarin ik dadelijk meende bereikt te hebben wat m'n diepste gevoel wou beelden, zei men van dat er zwaar op gewerkt was.

Dergelijke kletsfrasen beteekenen niets.

Denk eens dieper lieve.

Beethoven de titan, schiep zwaar, hoogst moeilijk. Telkens veranderde, wijzigde hij, voelde hij aan, verbeterde en zocht steeds diepere kleur en klank-expressie in zijn arbeid.

Was zijn *inspiratie* er minder om? Dwaasheid!

Mozart schiep in één uitingsstroom, zooals 't in z'n ziel zong, zoo kwam 't er uit, ongeschonden. Was zijn inspiratie er dieper, schooner, reiner en grandiozer om dan van Beethoven?

Dwaasheid!

Wagner schiep zwaar, en Balzac schiep héél zwaar.

En toch, in hen leefden de goddelijkste manifestaties van de Inspiratie, die heilige, geheimzinnige psyche.

Ze werkt als 'n zware uitstorting van dadelijk-geraakte en gestalte-scheppende schoonheid. En zie, hoe wordt gevochten, geworsteld, gestreden met de lijn, het rythmus, de kadans, de kleur, den klankgang, het tempo, den bouw en de zuiverste expressie, eer dat die gestalte verschijnen kan?

Ik kàn 't mij niet gemakkelijk maken.

Ik leef, leef alleen ten vòlle in mijn arbeid.

Zòla zei ergens dat als hij schreef, hij altijd 'n gevoel kreeg niet meer te kunnèn ophouden. De kunstkoorts had hem dan

beet, een scheppingsmacht, en dan leefde altijd bang en zwaar in hem 't gevoel, alsof 't grootste nog steeds gezegd moest worden.

Dan kon hij schreien van angst dat er niet alles *tegelijk* uitkon; alles van zijn hoogste voelen en innigste droomen.

Dat onderga ik precies zoo Florence, schoon niet voortdurend.

Maar ik wèrk altijd; 's nachts, 's avonds, 's morgens, 's middags, onder den wandel, onder muziek-aanhooren, onder 't zien van schilderijen, en gesprekken, in kafé's, theaters. Altijd en altijd werk ik door. En niet zoo maar, in 't algemeen, maar aan den bouw en konceptie van bepaalde tragedies of natuurleven.

Middernacht herstel ik soms gansche zinsreeksen, bouw ik weer opnieuw òp, naar het tempo van een nog zuiverder, dieper en schooner rythmus.

Zus brengt me dikwijls tot bedaren. Ze wil dan niet dat ik opsta, maar ik werk door tot in mijn slaap.

't Is zoo vreemd Florence, dat 't volgende me heel dikwijls overkomt.

Laatst, even voor mijn ziekte, — maar ik had m'n heele leven precies zóó, — zag ik *Oedipus* nog eens in den schouwburg.

In mijn bed, na vreeselijke aandoening, viel ik in slaap, heel onrustig.

Nu wil, *wil* ik niet denken, maar geheel buiten wil en eigen geestwerken om, bouwt *in* mij een Ik een gansche kritiek op, in alle onderdeelen. Al 't goede en slechte er in wordt geschift, en ik *wil* zelf niet, want ik verlang hevig te rusten, maar 't gaat, als 't ware buiten mij om, en de motieven van kritiek en analyse kan ik meestal letterlijk overnemen. Slaap ik dan sterker, dan komt er verwarring, maar ook daarin toch dikwijls een geheel doorgevoerde analyse, zooals laatst bij een stuk van Gorki.

Van de lui die hun wèrk z. g. van zich kunnen „afzetten" begrijp ik letterlijk niets! Ik kan wel zeggen dat 't vrij genieten

van een ding in natuur en menschenmassa, zònder scheppings-aandoening, mij ganschelijk onbekend is.

Ik bouw eeuwig.

En daarin leeft mijn hartstochtelijkste liefde voor de taal, de techniek, het woord, den zin, het rythmus. Het is onze verf de taal, onze kleur, onze toon, ons klankmysterie, ons tintspel, het is onze atmosfeer. Wij moeten er alles mee doen wonderen in de ziel van den luisteraar. Wij hebben geen toon en klankfiguur als de komponist, op-zichzelf al een wondermooi bekorende materie, geen kleur als de schilder op-zichzelf al een wonderlijk ontroeringsding.

Wij hebben alleen 't woord, het nuchtere, door ieder gebruikte woord, dat door onze, met ziel voortgestuwde geheel eigene gang en groepeering, door onze onbewuste symbolische karakteristiek, door onze geheel eigene verbindingen en vormingen, door rythmus en klankecho, door geluidsval en geluidsspreiding, de groote, heerlijke suggestieve klankwerking in den ziel-luisteraar draagt; het woord dat de zangerige melodie in zijn teederste modulaties, of de geweldige perioden in hun dreunende kadans zèlf schept; het woord in zijn goddelijke muziek, zijn geluidsval vol zoeten drang en neuriënde verhaling, of vol geweld van stormgerucht en heiligheid; het woord vol van menschgeschrei en menschenjubel, dat dondert, weerlicht, ijlt, zingt, dàn weer als het klokkelui weergalmt, dan als het lied van de stilte ruischt, of als het vespertje in 'n eenzaam avondhutje aan eindloos polderland, droef klinkelt, zacht en vèr, — wij hebben alleen dàt heilige woord.

Maar is ons Hollandsch niet heerlijk mooi, rijk en vol en diep, zoo mooi als geen taal ter wereld. O! dat zou ik je heel intiem en heel analystisch te gelijk willen laten voelen liefste, maar ik durf, nù niet.

Maar je weet 't niet waar, ons Hollandsch kan zingen, kan dreunen en van groot-machtig episch geweld zijn niet?

En 't kan zoo vol tooverachtige kleuren hangen onze taal, het kan koloriseeren, 't kan zoo zacht, zoo broos, zoo zangerig

zijn. Je kunt er 't harde, massieve, geweldige Hollandsch periodegestijg mee bouwen en je kunt er mee fluisteren.

't Is 'n leugen dat 't fransch zoetvloeiender is.

In 't Hollandsch kan je teederste dingen, broos als 'n adem vatten ; en je kunt de taal aansterken, inwendig tot pracht van klank en geluidschalm. Je kunt er een klankwijdte mee uitspreiden waarop tempelzuilen steunen mogen. Het heeft een heerlijke, breede epische en dramatische gedragenheid, die misschien alleen 't Engelsch van Shakespeare heeft hier en daar.

Je kunt er blokken basalt mee opbouwen.

't Is zoo rijk en diep, vol kleur en lichtspel.

Het Hollandsch aquarelleert en pastelleert.

Je kunt er mee etsen en beeldhouwen, 't is vol wondre klankpracht en weelde van geluid en zang.

O ! lieve, als ik je zei lieve, hoe heerlijk ik de kleur, den geur, de atmosfeer, het tintragge, hel-fijne, zoete, zachte en zangerige van onze machtige, woestschoone taal inslurp. Van elke lettergreep de ziel, de diepte, de kleur, de schaduw en 't licht.

Alle groote epiek en dramatiek eischt van zelf *die* opperste stijlschoonheid en stijlschakeering. Zie lieve, stijl, stijl, zooals ik hem voel; want zònder grandiozen stijl valt geen hoog episch werk te scheppen.

EEN-EN-DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Over 't werk-zuivere moet ik je nog dit zeggen Florence.

Als je arbeidt, doe 't met je heele ziel, en geef je diepste leven tot inzet.

Maar vooral, maak je los van alle beklemmende bijgedachten en bijmengsels.

Werk met 't gevoel in je, of je voor de eeuwigheid schept.

Ik weet Florence, dat je zult stilstaan bij die uiting. Maar als je maar diep er op ingaat, ga je de gansche bedoeling zien.

Ik voel dat ieder scheppend kunstenaar met 'n gevoel in zich moet werken, alsof hij buiten tijdleven ademt, en hoogstaat boven àl de in gewoon bestaan hem rakende toestanden.

Scheppen met 't besef van de eeuwigheid in je, noem ik scheppen-met-heel je ziel, met 'n volkomenste overgave, een zuiverheid en echtheid van inhoud, los van alle nevenbedoelingen.

Een groot schepper ziet nooit, nooit publiek, ziet geen schepsel, hoort geen geklap of gejouw. Hij kent z'n moeder, zijn vrouw, zijn kinderen niet. Hij ziet z'n èigen handen niet arbeiden. Nu voel ik dat de meesten werken en onderhands zien den neus van die, 't oog van 'n ander, de gestalte van weer 'n ander; dat ze hooren naar publiekgekonkel.

Ik zeg niet, veracht 't publiek, — misselijke paradoxe zotternij, — ik zeg: denk niet om 'n aartje van zijn wezen, als je schept, en.... met God spreekt.

Zooals uit 't galmgat van den klokketoren de beierende klankzang dreunt en stroomt door de lucht, hoog en ver gedragen op de golven van zang, zoo moet ook de scheppingsdrang je de ziel uitstroomen, en hoog boven je 't geluid der inspiratie zingen en beieren, zonder omzien naar aardsche belangetjes.

Werken met 't besef van de eeuwigheid in je, dat noem ik : 't Leven vatten, 't onvergankelijke in je opnemen, 't geluid, den tegenklank en weergalm van den eeuwigheidszang verstáán. Die zang laten naklinken in je arbeid.

Ik kan met mijn werk alleen dan beginnen als ik den klank van de eeuwigheidsstem aan mijn oor hoor zingen of binnen in mij hoor beieren.

Dat hevige en allerhoogste ontzaggevoel, die wijding moet rijp in je ziel leven, voor je 'n woord, 'n zin zet. Dat rythmus moet in je dreunen, die melodie moet in je zingen.

Te werken in 't gevoel voor 't eeuwige, is 't goddelijke in 't gelaat zien, en dan moet ieder vanzelf, z'n hoogste en diepst-innerlijke ontroeringen geven van schoonheid en menschelijkheid.

Florence, een ding ontbreekt zoo innig de moderne werkers.

'n Schilder ziet 'n mooi arm kind, 'n meisje, prachtig om te schilderen. Hij laat 't poseeren. Hij schildert, beziet haar gelaatje, haar houdinkje, elk lijntje en gebaartje. Hij stort z'n droomen over haar leventje uit terwijl hij werkt.

Zoo ongeveer wordt onder schrijvers ook veel gewerkt.

Ik haat die werkwijze, dat walgelijk-literaturige daarin.

Ik vind zoo'n schilderachtig kopje ook prachtig, die standen, gebaren, die oogen, die schaamte-schuwheid. Ik voel heel het wonderspel van mysterieuze licht- en schaduwgroei op die arme uitgedoofde kleur-kleertjes. Ik voel dat allemaal in mijn scheppingsdrang als bijwerk, dat wel onmisbaar is voor de uitbeelding, maar in den weg staat 't doordringen tot de kern van dit leven, dat is 't ziëltje van dat schepseltje.

Ik snak naar 't *menschje* in dat modélletje. En terwijl ik haar hoor, stap voor stap doordring in al haar smartjes en vreugdetjes, mengen zich de koloristische gamma's veel fijner, harmonischer en dieper van glans, streelender van licht door het levende verhaal dat die lipjes, die oogen, die schuwe gebaartjes, dat schaamtelijk, weggedoken lijfje me geeft.

Nu kon er ook zóó gewerkt. Het kind, dat mooie schepseltje er neerzetten als model, en de teederste verrukkingen verder fantaseeren op dat leventje vóór je, dat gezichtje, die prachtschuwe oogen vol kindergeheimen.

In haar donkeren kijk, al meer uit 't schaduw-schuw opklarend, kun je 't azuur van het zonnige Italië heel zwaar gaan voelen. Je kunt zoo'n kind met al de romantiek van je hart tooien, zonder 'n sprankje valsche verweeking. Je kunt 'r omzonnen met gloed en bloemkleuren tot ze voor je opgroeit als 'n goud fleuristetje tegen 'n muur van 'n Italiaansch kleurig krot, met den weemoed en den hartstocht van 't zuiden in d'oogen.

Je kunt nù al den grooten kokotte-waan in die schuwe oogen schilderen.

Je kunt er 'n tragedie van zuidelijke minnewee in laten lichten, en zoo het wèrkelijke leventje dat vóór je staat vergeten.

Dàn is 't geen portret meer, maar alleen 't schepseltje met de oogen vol van je eigen lyrische liefde, met de gebaartjes, geleid door je eigen verrukking.

Beide uitbeeldingsvormen kunnen in een groot werk heel schoon zijn, maar de eerste indringing toch altijd universeeler, dieper-menschelijk, rijker van levensnuance. In literaire scheppingskunst zal de uitstorting van eigen-verrukking in zoo'n kindje altijd veel, veel lager staan, dan de doordringing in haar eigene zieltje.

II.

Vandaag Florence onderging ik weer iets dat mij mijn eigen werkleven scherper nog omlijnen deed.

Ik zie 'n jongen verschrompelden grondwerker zitten op den stoep van 'n villa in aanbouw, èven van ons huisje af, z'n twaalf uurtje te verhappen, uit z'n stukkenzak. Z'n gezicht is smoezelig vuilgeel, zwak. Hij zit alleen, als weggeschoven van 'n troepje dat tegenover 'm luiert in de schaduw van kastanjes.

Er krampt in den eetmond van dien jongen kerel een ontzaglijke

droefnis, 'n pijntrek, en z'n oogen staan somber en stil-van-licht. Hij eet traag, z'n dikke korst. Eén bezweete hand klemt om den stukkezak; de ander kneedt 't brood. Er is geen drinken voor den vent, voor geen van de straatwerkers.

Lieve, lieve, ik zie stil op dat vuilgele smartelijk-versmalde gezicht. Ik zou kunnen huilen. Wat, wat roert mij toch inéèns zoo hevig ? Even er vóór liep ik vol vreugdegevoel in de laan, nu ik weer alleen stapte zonder stoeltje ; rondom mij 't zongesprankel en 't licht wit-vurig tusschen geblaar. Overal jubel en glans !

Plots zie ik dien etenden droogslikkenden straatwerker. Ik kàn huilen !

Ik heb diep meelijden en hevige moeite om dien vreemden, nederigen en ver-stilden kerel niet te zeggen dat ik van hem hou. Ik wil hem iets innigs, iets heel blijmakends zeggen. Maar ik weet niet wat, en ik voel dat ik het toch ongelukkig, stug en gebroken er uit zou stotteren. Daarom zeg ik maar niets, kijk schuw om en loop door.

Maar 't is om te snikken, zoo'n arme, stil-etende kerel, daar op dien stoep, dood alleen te zien schroeien in de brandzon. O ! dat stille happen, die droefnis om den mond bij 't droge slikken.... Ik vergeet ze nooit, nooit !

Toen ben ik met smart in me, harder doorgeloopen. En ik ben blij, dat ik me verzet heb tegen die smartaandoening. Ik heb met al die soort lui geleefd. Ik weet wat spontane prachkarakters er onder zijn. Ik ken hun smart en ellende dieper dan mijn eigen smart en ellende. En ik weet dat wij van hun allen werken, bloedend hard werken in de maatschappij van nu.

Dat stilt m'n zielelijden en nog meer !

Want om naar buiten te uiten, hun leed en leven, grootsch, moet dàt leven geobjektiveerd zijn ; moet het groote, hevige leedgevoel er wel wezen, maar onder, diep ònder je beheerschte kracht. Doorgeworsteld heb je alles met je aandoening,, of je verbeelding.

Maar je uiting mag er niet door omvergesmakt worden.

Dat heeft 't zien van dien straatwerker me nog scherper doen gevoelen.

Al die menschen, die zielen, hoe groot of klein je ze ook ziet, moeten èċht leven.

Zie liefste, hoe diep dat weer vandaag door mij heengeschokt is.

Ik voel hun natuur, ontleed die; ik beeld hun atmosfeer, hun milieu, elk detail van hun leed. — Beheerscht je dan niet dat menscheleven dat je toch heeft doen snikken en martelen van schrijnend wee? En toch geef je de tragiek in z'n onderdeelen en samengroei tot geheel.

Wat is dat nu kind?

Je hebt 'n wil dan, ertshard, en die grift met je beheerschte aandoening de smart in je beelding, de levensdiepte in je schepping.

Meewarigheid bestaat dan niet meer. Want je wèrkt met even grooten hartstocht aan de motieven en psychologie van zijn ondergang, z'n misère als aan z'n opkomst.

Meegevoel die dàn ontaardt in onbeheerschte emotie wordt sentiment van verzwakten rang.

Je werkt meer in je met 't besef van 't Eeuwige, en de groote, onbekende mysterieuze scheppingsdrang in je, richt, stuurt, dramatiseert.

Het verstand, 't overleg is hierbij morsdood, de techniek neemt vanzelf z'n onverduwbare plaats in, maar heeft te gehoorzamen aan de konceptioneele macht der intuitie.

Zie, als je over je werk heengebogen zit en je beeldt 'n tragedie en plòts krampt schreien in je òp, om de ellende en dramatische hevigheid die je zelf schept, gooi dan je pen neer, want dan is de groote onbewogenheid en bezinking er nog niet.

Om groot te werken moet de ziel uitgesnikt zijn. Dat wil al van zelf zèggen, dat zij gesnikt *heeft!* Maar in de konceptie

moet de schreikramp beheerscht zijn. Schrei daarna weer, lijd, kreun, bloedt, leef, krimp inéén, maar als de beeldingstijd komt, stà in goddelijke kracht, in de volste spanning en laat de ontzettendste tragiek schreien uit de geschapen zielen zelf, niet uit je eigen ziel.

Dat wil al weer van zelf zeggen dat je eerst zelf met hen meegesnikt hebt, en dat je ziel de goddelijkste hartstochten der menschen levend in-zich zelve kent.

Er zijn er zooveel leege prullen, die al aan de bezinking toe zijn, zonder ooit de groote hartstochten zelfs maar van uit de verste verte gezien te hebben.

Maar nu spreek ik van den bezonkene, wiens ziel zelf 'n geweldige mijn is vol kruid en dynamiet. Die krijgt de zelfheerschende onbewogenheid door de kracht van zijn eigen natuur.

Je geeft 'n wereld van humor, en onder 't schrijven van al de tafreelen staat je gelaat stroef als of je 'n kwitantie betaalt.

Je geeft 'n wereld van smart en je oogen blijven strak-klaar en scherp-zien.

En van binnen in gebeurt 't wonder, leeft òp dat bezonkene gevoel; je hand zelf richt zich er naar; 't groeit in je. De lijnen spannen zich en alles waarover je geleden en geschreid, gelachen en gepeinsd hebt, komt in z'n eigensten diepsten vorm naar voren, neemt z'n zuivere plaats in je beelding in, zonder door je subjekt door iets gekrenkt te zijn.

Zie, lieve in dat sentiment zal ik alles scheppen. In dat gevoèl, dat ik mij door geen sterveling, geen Goethe of Shakespeare zelf zou laten ontnemen!

Ik kom nu tot een ingehoudenheid van gemoedsuitstorting, een in zich zelf geheel besloten epiek, tragiek en lyriek, die toch alles zegt van de aandoeningen, want alleen in die àlleszegging ligt de grootheid van iederen echten arbeid.

Dat bedoelde ik Florence, met m'n objektiveering.

Je wordt impassibel niet uit gebrek aan ontroering, maar juist uit allerfelste ontroering. Je schept en werkt voor alle tijden in dat objektief-onbewogene.

Toch bedoel ik hier niet te schrijven over kunstlooze wouwelarij over ob- en subjektieviteit en kunstbeelding zooals er b. v. over Shakespeare zoo veel geleuterd wordt.

We weten niets van iemands diepste objektiviteit noch subjektiviteit.

Met objektief meen *ik* het subjektief-doorleefde maar bezonkene, beheerschte.

Er is geen ànder soort uiting, voor geen sterfelijke en onsterfelijke.

Hebben we iets doorleefd, dan is dàt geschied met ons subjekt, anders *is* het geen doorlèven, maar verstandelijk aanpassen, registreeren en waarnemen. En alleen 't doorvoelen, mèt verbeelding, zinnerealiteit, droom en fantasie, kan de allerhoogste kunst scheppen.

Dàt staat nu met 'n geweldige zekerheid in mij vast, en in mijn gansch leven zal ik er niet van wijken ; dat ik als diepsten levensdrang in mij heb de meest onpersoonlijke en meest universeele scheppingsmacht, die toch alléén door het subjekt werkt in z'n meest onbewogene objektieve tragiek zelfs.

Maar voor goed Florence, staat nu mede in mij vast dat ik de wijdste werkelijkheid om mij heen doordringen zal, in haar diepste kern, en toch schep met de onbewogenheid van 'n heelal-bouwer die alles ziet gebeuren, en alles òverheerscht, die uitgevochten heeft met 't leven, en toch àl de kreten van de blindste worstelingen hoort en terugklankt in zijn werk. Met de ziel van een onbewogene, die toch de smart en de vreugd tot in de duisterste en hel-jubelendste gebieden heeft gevolgd.

Dan begin je den aardschen menschengang naar volmaking te beschouwen, niet als 'n ideële, maar als groot-onbewogene keurder van levenswetten.

Zoo kom je tot de hoogste scheppingsrust die zalig en groot is.
Je hoort het *in* je smartschreien, klagen, jubelen, stormen. Je ziel is de groote geruchtenvangster van heel dat goddelijke leven. Maar de rust daalt over je heen bij uithouwing van dat bestaan.

Je weet niet meer of je het leven beeldt als een immense trầgedie of kồmedie.

O lieve, liefste, vrouw van schoonheid, laat ik je mijn laatste woorden hier zeggen.

Werelden bouwen, dat is groot werk, dat werk wil ik doen, moèt ik doen.

Maar wereld-bouwen, als synthetisch gewrocht, in samenhang met àl m'n arbeid.

Groot bouwmeester zijn.

O ! Is 'n kathedraal niet 'n goddelijk leven ? Is zoo'n Grieksch, 'n Oud-Indisch gewrocht niet iets geweldig schoons, om te schreien van geluk ?

In mij draagt het zien dier wonderwerken, epos in steen, tragedie in bazalt, de diepste emotie en hoogste verrukking. Ik hoor er al de menschensmarten in schreien, ik zie er al de menschhartstochten en menschbegeerten in uitgedrukt.

En als rotsen staan die scheppingen ongenaakbaar in de lucht. En de lijnen dier kerken en tempels zingen in de lucht. Het is de muziek der architektonische schoonheid, die daar hoog boven den menschenwoel melodieert en orchestreert, een massaal wonder, de zang van een brok menschheidsziel.

Zoo moet ook gebouwd worden in de literatuur van nu en in de toekomst.

Uit reuzenrots gemodeleerd en uitgehouwen tot tempels, zoo moet het werk der groote voelers in de nieuwe tijden komen te staan.

Waar, waar zijn nu de allergeweldigste, de groote bouwers van de vorige en deze eeuw ?

Zie jij ze Florence?
Zelfs Balzac was er niet krachtig genoeg voor. Zijn tragiek was groot, maar hongert naar 'n epischen steun, èven sterk en machtig. Die is nooit in hem gegroeid.
Deze eeuw eischt de belichaming van het wereldepos.

Florence, Florence.
Zal ik op de wanden van het leven ontzaglijk tafereel malen waar doorheen trilt de hoogste levensrythmus? Zal ik op de wanden van dat geweldige leven fresko's schilderen met vuur en rook, het duistere roetwalmige toonwonder en dampige van den metropolis? Zal ik de sombering van het menschenbestaan, het licht en de vlammen van het demonisch, den jubel en de vreugd van het Ideale geven in smartgeschrei en schokken?
Ook lieve, dat ik de kracht behouden mag om te werken.
Vrouw, dat ik jou altijd mag zien, dat je ziel in mij mag blijven zingen, dan doe ik het, doe ik het. Want ik hoor de gonzende materie van het leven om mij heen.
Ik heb 't vuur als materie, maar ook den dauw en 't teederste licht.
Ik wil 't allerhoogste, wijl het leven zich zóó in mij vastzet, en de schoonheid zich zoo in mij openbaart.

III.

Florence, nu heb ik je gesproken van alles.
Je weet nu wat ik wil en doen zal.
Maar als 't anders in mij uitgroeit, zal ik er toch ook de verzoening met 't leven in voelen.
Mijn ziel is nu als 'n doodstil hofje, 'n hofje waarvan de klinkertjes zoo zachtgroen bemost zijn. O lieve, lieve, ken je de zachte tijdlooze rust en droomstilte van zoo'n hofje? Zoo is mijn ziel nu.
Al de zoete dingen van herinnering staan daar overdonsd met

